LUCREȚIU PATRAȘCANU

PROBLEMELE
DE BAZĂ ALE
ROMÂNIEI

EDITURA SOCEC & Co., S.A.R.

LUCREŢIU PATRAŞCANU

PROBLEMELE
DE BAZĂ ALE
ROMÂNIEI

EDITURA SOCEC & Co., S. A. R.
1944

ţarea pretutindeni a formei prezente, a unui prezent care aparţine trecutului dispărut, fără întoarcere... Schimbările necesare din acest punct de vedere, aduse textului, ar fi cerut refacerea întregului volum, ceea ce, în condiţiunile actuale, ar fi amânat fără termen publicarea lui.

* * *

Paginile care urmează au fost scrise în împrejurări deosebit de grele, în timpul domiciliului obligator la Poiana Ţapului (Zamora), sub strictă pază jandarmerească. Procurarea materialului, care trebuia sustras vigilenţei unor cerberi severi, s'a făcut, nu o singură dată, în condiţii într'adevăr dramatice. De aceea socotesc necesare câteva explicaţii.

Datorită imposibilităţii frecventării unei biblioteci publice nu a putut fi consultat întregul material publicat, privitor la problemele tratate. Aceleaşi împrejurări explică şi lipsa aproape totală a bibliografiei străine, deci a unui material comparativ. In sfârşit, în ce priveşte literatura marxistă, procurarea ei a întâmpinat greutăţi şi mai mari, dată fiind campania de distrugere sistematică a acestei literaturi, tocmai în acea vreme. Lipsa izvoarelor directe, în acest domeniu, aici îşi găseşte explicaţia. Intreaga lucrare ar fi avut deci nevoie, şi din acest punct de vedere, cel puţin de ample completări. Ceea ce ar îndemna însă la răscoliri de biblioteci şi aride cercetări bibliografice. Momentele pe care le trăim sunt — fără putinţă de tăgadă — foarte puţin propice unor asemenea îndeletniciri....

Octomvrie 1944.

INTRODUCERE

CÂTEVA CUVINTE DESPRE RĂZBOIUL ROMÂNIEI

Adevăratele scopuri urmărite

Dictatura militaro-fascistă care a perfectat alianța germano-română și a împins România în actualul conflict mondial, s'a bucurat de adeziunea păturilor reacționare care compun clasele noastre suprapuse. Această adeziune a fost cu atât mai masivă, cu cât propaganda nazistă a dat iluzia că războiul din răsărit va fi o întreprindere militară ușoară, de scurtă durată și, bine înțeles, încoronată de un total succes. Această iluzie luase, în cursul săptămânilor care au precedat începutul ostilităților, forma unui adevărat curent de opinie publică.

Temeiurile care au determinat unanima atitudine adoptată de către păturile reacționare românești față de războiul anti-sovietic au fost de diverse naturi.

In primul rând, dorința de a pune între hotarele României și statul sovietic un stat tampon sau, în orice caz, de a îndepărta și face imposibil contactul direct între marea republică din răsărit și țara noastră. „Limitarea" comunismului în spațiu — acest spațiu fiind plasat cât mai mult spre răsărit — aceasta constituia o tendinţă vădită în politica acelor grupări şi elemente care au activat intens pentru aruncarea României în războiu alături de Germania hitleristă. Iar întregul sprijin pentru atingerea unor asemenea obiective, toţi aceştia îl aşteptau numai dela Hitler şi regimul lui.

„Pentru a menţine comunismul la adevăratele lui graniţe, scria prof. A. Bazilescu, trebue să ne putem bizui temeinic pe un popor european civilizat, cu respectul culturii intelectuale (sic!). Numai cu concursul naţiunii germane vitejia soldaţilor noştri va putea salva odată mai mult civilizaţia europeană şi păstra fiinţa neamului nostru“ (1).

Aceste rânduri le dăm doar ca exemplu, dintr'o întreagă literatură.

In al doilea rând, şi tot unanim acceptate, veneau scopurile anexioniste ale războiului din Răsărit. In această privinţă, o adevărată nebunie imperialistă începu să se manifeste în presă, la radio, în cuvântările şi articolele unora dintre „exponenţii calificaţi“ ai opiniei noastre publice. Este suficient să cităm doar unele din răspunsurile date ziarului „Unirea“ în toamna anului 1941, cu privire la viitoarele graniţe ale României în Răsărit:

„Nu trebue să ne mulţumim că am recâştigat cele două provincii (Basarabia şi Bucovina de Nord), ci trebue să le garantăm şi în viitor, iar garanţia lor nu se poate face astăzi pe Nistru sau pe Bug, ci pe Nipru şi poate mai departe“ *(Generalul C. Dona).*

„Luptăm în Transnistria fiindcă între Nistru şi Bug, şi chiar mai departe, se găsesc fraţi de ai noştri, aşezaţi acolo de veacuri, unii ca urmaşi ai Daco-Geţilor, ai căror urmaşi suntem, iar alţii colonişti moldoveni. Şi pe unii şi pe alţii avem datoria să-i ocrotim“. *(Prof. G. Popa Lisseanu).*

„Noi suntem chemaţi să trecem peste Nistru de trecutul nostru. Să nu se uite că regiunea dintre Nistru şi Bug a fost o regiune unde cei dintâi pioni ai culturii au fost Românii“ *(Prof. St. Ciobanu).*

„Noi trebue să facem lumea să înțeleagă că frontiera din Răsărit a României de mâine este pe Nipru“ *(Generalul Schina).*

Răspunsuri asemănătoare au dat Arh. Scriban, prof. S. Mehedinți, viitorul ministru Ion Petrovici, etc.

Asemenea apetituri au găsit curând în scrisul d-lui Gh. Brătianu o argumentație „geo-istorică“ a „spațiului de securitate“, opus „spațiului vital“ și „imperialismului“ și „temeiuri etnico-istorice“ în susținerile d-lui dr. N. Lupu. In „Originea Românilor“ acesta afirma că „întinderea în spațiu și numărul Românilor de astăzi sunt mult mai mari decât cifrele pe care le dă geografia, istoria și politica... In afară de Peninsula Balcanică, țările: Panonia, Dacia, Ucraina, adică tot spațiul ocupat de Daco-Traci, — Ilyri și Sciți era ori este ocupat de Români, compact, ori în insule. Acesta este spațiul istoric al lor“. Descoperirea acestui „spațiu istoric“ în plin războiu antisovietic, ce binevenită justificare pentru planurile anexioniste ale reacțiunii române!

Ce ascunde imperialismul României ?

Planurile anexioniste urmărite în acest războiu nu erau însă, așa cum s'ar putea crede la prima înfățișare, doar fructul unui entuziasm ad-hoc sau a unei exaltări imperialiste, spontane. Fără îndoială că tendințe imperialiste la un Stat ca România, cu structura lui economică și socială, cu slăbiciuni profunde ale întregului organism, cu nivelul încă coborît al economiei, ar părea mai mult o glumă, sau, în cazul cel mai bun, produsul unei imaginații bolnave.

Totuși, asemenea tendințe erau de dată mai veche, iar acei care le-au și formulat pentru prima oară nu le priveau câtuși de puțin ca simple și nevinovate fantezii. Ba ceva mai mult, unele din temeiurile necesității unei politici anexioniste pentru România au fost înfățișate, în mod public, cu mult înainte de începerea războiului. De pildă, în presa gardistă din anii 1935—37 au apărut o serie de articole despre „rolul mesianic al neamului românesc" și despre „destinul nostru istoric", articole prin care se argumenta „dreptul" întinderii hotarelor României dincolo de ceea ce se socotea „realizarea idealului național".

Care era, totuși, fondul real ascuns sub aceste tendințe imperialiste?

In anul 1925, Vintilă Brătianu, omul capitalului financiar românesc, scria următoarele: „Acest proces de a satisface prin industrie toate nevoile proprii, care s'a manifestat atât de puternic în anii din urmă, va ajunge repede la rezolvarea lui; iar industria românească, în plină desvoltare, va intra mai curând decât bănuim, în a doua fază: aceea de export pentru prisosul producției sale" (2).

Zece ani după ce aceste cuvinte au fost scrise, se părea că profeția lui Vintilă Brătianu începe să se realizeze. In adevăr, în anii 1936—1937, în urma rapidei creșteri a producției industriale, începu să se discute în presa economică necesitatea unor debușeuri externe. Nu era vorba nici de zahărul, nici de făina românească cu liberă circulație peste hotare și până atunci, ci de produsele textile, metalurgice, materiale de construcție, etc. Industria prelucrătoare românească începuse să sufere, nici mai mult nici mai puțin, decât de „supraproducție" (3).

Supra-producție în metalurgie și textile într'o țară ca România unde plugul de fier n'a înlocuit decât în parte pe cel de lemn și în care trei sferturi din populație umblă în sdrențe?

Și totuși aceasta era realitatea. Exista supra-producție. Piața internă se dovedea prea îngustă. Nivelul coborît la care era constrânsă să trăiască imensa majoritate a poporului român, prețurile ridicate pe care le impunea marele capital monopolist, au avut drept rezultat o continuă scădere a puterii de cumpărare a maselor sătești și orășenești. O parte din aparatul de producție industrială, creat după 1933, era condamnat la inactivitate. De unde nevoia unor debușeuri externe și formularea teoretică a unei politici imperialiste românești. Că tocmai publiciștii gardiști și-au luat sarcina să popularizeze o asemenea politică nu era o simplă întâmplare. Aceasta corespundea întocmai rolului mișcării legionare, ca instrument al forțelor reacționare, șovine și războinice din rândurile burgheziei și moșierimii românești.

Care era de fapt problema pusă marei industrii din România? Ea putea fi astfel formulată: pentru ca industria să-și mențină sau să-și ridice rentabilitatea, era nevoie ca piața de desfacere să se întindă, dincolo de limitele ei de până atunci. Două ar fi fost căile care duceau la acest rezultat: sau prin coborîrea prețurilor la fabricate, acestea să devină accesibile puterii de cumpărare scăzute a muncitorului, țăranului și funcționarului, sau, prin modificări mai mult sau mai puțin structurale, să crească puterea de cumpărare a maselor. In acest sens ar fi influențat, de pildă, o nouă împroprietărire a țăranilor fără pământ pe seama marii proprietăți. Chiar fără asemenea transformări tot în aceeași direcție ar fi acționat și urcarea generală a salariilor, o degravare fiscală substanțială, etc.

Acestea erau, în adevăr, soluții menite să scutească industria română de amenințarea „supra-producției".

Dar asemenea soluții nu conveneau niciuneia dintre păturile noastre posedante. Ajustarea prețurilor fabricatelor industriale sau urcarea substanțială a salariilor însemna o tot atât de masivă și substanțială scădere a profitului. O degrevare fiscală, de mari proporții, micșora mijloacele financiare ale Statului, ceea ce l-ar fi împiedecat să fie unul din clienții cei mai importanți ai marii industrii autohtone. Deci la o deslegare a problemei în acest chip, se opuneau interesele marii burghezii. Cât privește o nouă expropriere a marii proprietăți în folosul țărănimii fără pământ, soluția era respinsă *„de plano"* de întreaga clasă stăpânitoare.

Rămânea, aşa dar, industriei româneşti să concureze, cu succes, pe pieţele libere străine produsele industriei germane, engleze, franceze sau americane.

La ce se reduceau aceste şanse, nu este nevoie să insistăm.

Marele capital monopolist autohton avea nevoie de lărgirea pieţii interne prin extinderea teritoriului naţional. Numai o politică de cuceriri teritoriale oferea toate avantajele şi niciun inconvenient.

Prilejul ca o asemenea politică să treacă dela simple deziderate la realizări concrete, se oferi odată cu atacarea Uniunii Sovietice de către Reichul hitlerist.

Şi interesele marii proprietăţi urmau să fie satisfăcute

Dar o politică de cuceriri teritoriale servea, deopotrivă, şi interesele marii moşierimi, chiar dacă nu direct.

Ţărănimea fără pământ începuse să-şi îndrepte privirile către pământul marei proprietăţi. „O nouă expropriere" devenise, în anii care au precedat războiul, o parolă intens agitată şi cu un ecou justificat. Intr'un memoriu adresat guvernului de către C. Garoflid, reprezentantul marilor proprietari, se putea ceti următoarele: „După exproprierea din 1918 proprietatea nu e în siguranţă. Pe drept sau pe nedrept, la fiecare schimbare de regim se vorbeşte de expropriere sau de reorganizare agrară... Acum din nou se svoneşte că după terminarea războiului se va face o nouă expropriere pentru cei care au luptat".

Dovada că o asemenea agitaţie începuse să ia proporţii, este necesitatea în care s'a găsit guvernul dictaturii militaro-fasciste să dea un comunicat liniştitor, care poartă data de 23 Aprilie 1942. In acest comunicat se recomandă acelora „care se consideră îndreptăţiţi la împroprietărire" să fie liniştiţi. „Ostaşii precum şi urmaşii lor, să aştepte deci în linişte înfăptuirile promisiunilor ce li s'a făcut" întru cât li se va da pământ prin „împroprietăriri masive în zonele de frontieră". In aceste „zone de frontieră" intra, nu numai Basarabia şi Bucovina de Nord, amintite ca teritorii de colonizare în sus pomenitul comunicat, ci şi Transnistria.

O asemenea soluţie adusă problemei agrare, în noua ei formă, deci satisfacerea, în acest chip, a foamei de pământ, puternic simţită de o bună parte a ţărănimii, însemna scutirea marii proprietăţi — cel puţin temporar — de orice ameninţare, de orice tulburare. De aici adeziunea marii moşierimi la un război menit să liniştească spiritele ţărănimii, agitată de nevoia unei noi împroprietăriri.

Perspectivele de „jaf organizat"

In sfârşit, biurocraţia Statului şi aparatul militar erau şi ele interesate la „rezultatele" unei politici expansioniste. Jaful practicat în Basarabia, de către administraţia românească după 1918, marile averi „agonisite" de majoritatea funcţionarilor civili şi militari, care au exercitat atribuţii în provincia de peste Prut, constituiau tot atâtea imbolduri de a se îmbogăţi şi dincolo de Nistru. O ocupaţie militară prelungită a teritoriilor cucerite — regim sub care de fapt a trăit timp de douăzeci şi cinci de ani şi Basarabia, — urma să ofere funcţionărimii Statului şi mai ales, unora din corpul ofiţeresc, exercitarea unei autorităţi legate de sigure şi mănoase foloase materiale. Pilde numeroase din trecutul apropiat, îmbiau la asemenea năzuinţe şi aşteptări.

Este adevărat că, în lunile care au urmat începerii războiului, funcţionărimea s'a împotrivit utilizării ei în cele două provincii din Răsărit. Ceea ce a determinat guvernul dictatorial, să ameninţe cu închisoarea până la cinci ani şi pierderea drepturilor la pensie pe toţi acei funcţionari, care vor refuza detaşarea lor în Basarabia sau în Bucovina. Dar această opunere reprezenta nu atât luarea unei atitudini propriu zise, ci mai de grabă o stare de spirit trecătoare, inspirată de neîncrederea în trăinicia noilor cuceriri.

Manifestări opoziţioniste antirăzboinice

Diversitatea intereselor pe care politica războinică a României o servea, a putut crea în domeniul extern o solidaritate cu guvernul dictaturii Antonescu, a tuturor forţelor politice reacţionare. Această solidaritate era însă şi în funcţiune de sfârşitul victorios al războiului anti-sovietic, sfârşit care ar fi satisfăcut multe din aşteptările păturilor noastre posedante. Când însă, în toamna anului 1941, ofensiva germană a fost oprită în faţa Moscovei, iar prin afirmarea puterii Armatei Roşii şi prin intrarea Statelor-Unite în războiu şansele unei victorii pentru Axă au scăzut, au început şi în lagărul burgheziei române manifestări opoziţioniste. Care este sensul şi conţinutul acestor manifestări?

Dela început trebue accentuat că şi pentru această opoziţie „antisovietismul" şi „anticomunismul" rămâneau trăsăturile caracteristice. Apoi şi pentru această opoziţie legitimarea ocupării Basarabiei pe calea armelor, deci printr'un act de anexiune, nu era obiect de discuţie. Războiul început rămâne şi pentru opoziţie „drept" şi „sfânt". Retragerea armatelor româneşti la Nistru este cererea ei extremă.

Unele cercuri ardeleneşti, formează o parte din această opoziţie. Ele opun şi cer în locul nesigurelor cuceriri teritoriale din Răsărit, o campanie pentru realipirea nordului Ardealului. Dictatul dela Viena urmează să fie astfel înlăturat. Cum însă România nu-şi poate permite un războiu pe două fronturi, iar victoria uşoară împotriva Uniunii Sovietice s'a dovedit a fi o înşelătoare iluzie nazistă, oprirea armatelor româneşti pe Nistru li se pare singura soluţie posibilă.

Cel de al doilea element component al opoziției vine din rândurile burgheziei liberale — ale acelei fracțiuni care avea, până la începutul războiului, un contact permanent cu cercurile financiare engleze și franceze. Opoziția liberală recomandă o pace de compromis cu Uniunea Sovietică, pentru ca România să poată menține bunele raporturi cu Statele Apusului, în special cu Anglia și Statele-Unite ale Americii. In același timp, tocmai în aceste medii liberale, temerea de o preponderență a unei Germanii victorioase începuse să se manifeste în forme concrete, pe măsura ce tendințele de acaparare a capitalului financiar hitlerist deveniseră vizibile încă din 1940. Era clar că „pacea germană" ar fi dus la exproprierea unei părți din burghezia românească.

In sfârșit, o parte a corpului ofițeresc superior s'a alăturat opoziției anti-războinice și anti-germane, mânată, fie de orientarea politică către unul sau altul dintre cele două partide de guvernământ, fie de convingerea că războiul antisovietic are un caracter aventurier și este pierdut.

Acestea sunt limitele și cadrul politic al curentelor opoziționiste apărute în sânul păturilor guvernante din România până în iarna anului 1942—1943, când scriem rândurile de față.

Permanențele politicei burgheziei române

Existența unei asemenea opoziții nu trebue să ducă însă la false concluzii. Nu numai prin faptul că forțele opoziționiste burgheze reprezintă doar o fracțiune a burgheziei din România și abia o infimă parte din marea moșierime. In cursul guvernării ei, dictatura s'a sprijinit pe elemente venite din rândurile puternicilor organizații capitaliste și moșierești (prezența lui Marinescu și a lui Bușilă din conducerea UGIR-ului, a lui Aurel Pană, din conducerea „Uniunii sindicatelor agricole", etc.). Politica imperialistă și antisovietică practicată de guvernul Antonescu este ceva mai mult decât doar un moment întâmplător.

Incadrarea României în Axă nu poate fi considerată ca o „greşeală" sau bagatelizată ca un necugetat act politic, al unui guvern incapabil. Nici situaţia geografică a României, aşezată în calea unei Germanii — mare putere militară; nici consideraţii oportuniste — ca acela de a fi alături de State posibil victorioase; nici slugărnicia faţă de potentaţii nazişti — în concurenţă cu Ungaria şi Bulgaria; nici chiar vanitatea de a fi „izbăvitorii neamului", din partea unor conducători improvizaţi — personagii de operetă mai mult decât oameni de Stat nu au jucat un rol hotărîtor, atunci când a fost luată hotărîrea aruncării României în războiu, în ziua de 22 Iunie 1941. Războiul este şi pentru România doar „continuarea politicii cu alte mijloace". A unei politici imperialiste, a unei politici anti-sovietice consecvent practicată.

Timp de douăzeci şi cinci de ani atitudinea faţă de Uniunea Sovietică a fost când de duşmănie, făţişă şi provocatoare, când de duşmănie mascată. Transformarea României în instrument războinic anti-sovietic a fost opera tuturor guvernelor care în tot acest răstimp s'au perindat la cârma ţării. Politica externă a Statului român faţă de Uniunea Sovietică a fost o permanentă ofertă de servicii făcută pe rând, tuturor statelor şi grupărilor de State din Apus care plănuiau atacarea Uniunii Sovietice.

Alianţa României cu puterile Axei se încadrează deci perfect în linia politică urmată faţă de Statul Sovietic de aproape totalitatea partidelor şi forţelor burgheziei şi moşierimii din România, între cele două războaie mondiale.

Curentele opoziţioniste manifestate în ultimul timp nu infirmă substratul real al acestei alianţe, după cum nu înseamnă o desolidarizare de războiu.

Războiul şi criza care îi va urma

Războiul în care a fost târît poporul român îi impune nu numai un greu tribut de sânge, dar i-a înrăutăţit toate condiţiile de vieaţă. Bazele existenţei lui îi sunt sdruncinate. De aceea, spre deosebire de curentele opoziţioniste burgheze care se opresc la suprafaţa vieţii sociale, în adâncul maselor, iau naştere şi se concretizează mari şi puternice nemulţumiri, chiar dacă — pentru moment — încă n'au luat forma deschisă a unor manifestări armate. Nici mijloacele teroriste cu care sunt loviţi toţi adversarii reali ai actualului regim de dictatură şi ai nazismului, nici demagogia şi propaganda fără scrupule utilizate pentru pervertirea opiniei publice şi inducerea în eroare a maselor, nu sunt în stare să oprească un proces, în plină desfăşurare. De altă parte experienţa pe care muncitorul şi ţăranul român le-au făcut în Uniunea Sovietică, contactul nemijlocit pe care l-au putut lua cu noile forme de vieaţă, create de revoluţia din 1917, nu vor rămâne nici ele fără însemnate urmări.

Pe plan internaţional războiul actual, ca orişicare războiu din epoca imperialistă, poartă în sânul lui elemente de criză. Nu se poate prevedea, de pe acuma, nici întinderea pe care această criză o va lua, nici formele pe care le va îmbrăca.

Ceea ce putem face însă astăzi, este stabilirea problemelor de bază ale României, fixarea elementelor constitutive ale organismului ei economic şi social, adică, cercetarea amănunţită a ceea ce va constitui cadrul şi va da conţinut crizei de după războiu. Desfăşurarea şi caracterul ei depind de o serie întreagă de factori obiectivi şi subiectivi vizibili de pe acum, alţii în proces de formaţie sau abia în stadiul iniţial. In asemenea condiţii, justa lor preţuire în momentul de faţă, nu este cu putinţă.

Datele necesare pentru o asemenea cercetare există şi pot fi supuse unei analize obiective.

Clasele sociale își fixează poziția unele față de altele, înăuntrul colectivității din care fac parte în cursul unui lung șir de ani. Raporturile create sunt rezultatul unei evoluții care împarte societatea în exploatați și exploatatori, bogați și săraci, guvernanți și supuși, unii care stăpânesc mijloacele de producție, alții care nu au decât puterea lor de muncă. Intre aceștia ocupă poziții intermediare, mai mult sau mai puțin stabile și conturate, acelei categorii sociale care formează împreună cu mica burghezie, păturile de mijloc.

Locul pe care individul îl ocupă în cadrul producției — considerată în înțelesul cel mai larg — hotărăște apartenența lui la o clasă sau la alta. Clasele, la rândul lor, se înfruntă în cadrul aceluiași proces de producție, care dă conținut tuturor formelor ei de vieață. Lupta între clase, lupta de clasă cu multiplele și variatele ei manifestări, acute sau latente, indiferent de felul în care se exteriorizează, rămâne una din realitățile indestructibil legate de existența și funcționarea oricărui regim, bazat pe clase. A regimului capitalist, în deosebi.

In ultimii ani, dictaturile fasciste au născut iluzia că au parvenit să realizeze perfecta armonie națională și socială. In slujba acestei „armonii" și drept sprijin principal al idei în sine, au fost puse în acțiune cele mai sălbatice mijloace represive, cea mai sângeroasă teroare. Dictaturile totalitar fasciste nu au parvenit să transforme, pe această cale, armonia socială sau cea națională într'o realitate, să desarmeze să desființeze lupta de clasă, tot atât de puțin cât au reuș s'o facă și democrațiile burgheze.

Șubrezenia și artificialitatea „armoniei fasciste" apar to mai atunci când, în momente de adâncă criză pentru clasel stăpânitoare, ar trebui să funcționeze mai bine. Un asemene moment de criză îl trăim acum. Il trăim și în România.

Reacțiunea este aici complet stăpână *). Atmosfer

---

*) Toate acestea se referă la epoca anterioară datei de 23 August 194

războinică, fraza șovină și xenofobă, nebuloasele visuri imperialiste, valul de minciună care se revarsă zi cu zi și ceas cu ceas prin presă, la radio, dela tribuna publică, de pe catedra școlii, din amvonul bisericii — toate acestea dublate de mijloacele teroriste cu care guvernează dictatura Antonescu menține încă aparența „unității neamului“ și „armonia socială“. Dar glasuri protestatare încep să se facă auzite, fapte răzvrătitoare se fac simțite.

In momentele de criză, clasele și păturile sociale apar pe scena istoriei așa cum sunt ele. Apar înarmate cu ideologia lor, cu formele lor de organizare, cu o forță de afirmare și un dinamism propriu. Apar așa cum s'au format, au crescut și s'au călit împotriva tuturor formulelor, piedicilor și încercărilor, de a le nega existența.

De gradul adâncirii crizei deschisă și la noi în țară de război, de tăria și forța organizată a claselor și păturilor care reprezintă, în mod obiectiv, ideea de progres social și politic, în frunte cu clasa muncitoare, vor depinde soluțiile nu a uneia sau alteia dintre problemele singulare ale prezentului, ci totalitatea problemelor de bază ale țării întregi, legate, la rândul lor, cu însuși drumul spre definitiva eliberare a poporului român și popoarelor conlocuitoare. Aceste probleme se vor pune din plin și soluțiile date vor trebui să fie definitive.

CAPITOLUL I

CARACTERUL CAPITALIST AL ECONOMIEI INDUSTRIALE DIN ROMÂNIA

Primatul Economicului

Incepem cercetarea problemelor actuale ale României cu analiza structurii şi evoluţia economiei româneşti. La noi, de altfel, ca pretutindeni, întregul conţinut al vieţii sociale este determinat, în primul rând, de factorii economici, adică de natura raporturilor de producţie, de intensitatea şi direcţia forţelor active în industrie şi agricultură, de criteriile după care are loc distribuţia bunurilor. Formele de viaţă socială pe care le cunoaşte astăzi România, ca şi schimbările politice intervenite, reflectează, în ultimă analiză, felul în care economia românească a evoluat în ultimele decenii. Conturul şi poziţia claselor, adâncirea contrazicerilor sociale, linia divergentă a desvoltării oraşului faţă de sat, desvoltarea plină de contradicţii a celui dintâiu şi grăbirea diferenţierii celui din urmă, acumularea bogăţiilor la un pol al societăţii cu permanentizarea mizeriei la celălalt pol, toate acestea tot aici îşi au origina. De aceea problemele de bază ale societăţii româneşti nu pot fi nici fixate, nici descifrate, decât plecând dela elementele de natură economică care constitue însăşi fundamentul lor. Desprinse din cadrul material în care au luat naştere, legătura cauzală cu realitatea ar fi ruptă, iar în cercetarea lor ar urma să substituim metodei ştiinţifice, criterii de judecată mai mult sau mai puţin arbitrare.

Aceasta în ceea ce priveşte judecarea prezentului şi trecutului. Dar, în acelaşi timp, numai plecând dela datele economice, putem fixa şi drumul viitorului. Căci stadiul atins de economia românească în momentul de faţă, constitue un punct de plecare şi oferă materialul necesar pentru construirea acestui viitor. Elementele suprastructurale de natură politică, juridică, culturală, morală, etc., pot juca fără îndoială un rol în această direcţie, dar nu în afară, ci numai în cuprinsul acestei realităţi fundamentale care este şi rămâne economicul, cu toate componentele şi legile lui.

* * *

Asupra caracterului economiei româneşti există încă discuţii. Opiniile exprimate sunt variate.

Economistul german Otto Schlier, plecând dela proporţia existentă între populaţia agricolă şi cea industrială, împarte ţările europene în mai multe grupe. România s'ar încadra — după părerea sa — între acele ţări care au un caracter „predominant agrar", întru cât populaţia agrară este aici de zece ori mai mare decât cea industrială. Deci România, „ţară eminamente agricolă", nu ar aparţine încă trecutului...

Virgil Madgearu adoptă un alt criteriu.

Luând ca punct de plecare capitalul învestit şi valoarea producţiei, Madgearu compară sectorul capitalist privat cu economia agricolă, cu meseriile şi cu totalul întreprinderilor economice ale statului, ajungând la următoarea concluzie: „Dată fiind extensiunea atât de redusă a sectorului capitalist privat cu sectorul economiei necapitaliste, ordinea economică românească nu poate fi încadrată în sistemul capitalist...

România a rămas un stat semi-capitalist cu ordine economică-social-agrară-ţărănească".

Profesorul Ernst Wagemann, în broşura sa „Der neue Balkan" plasează şi el România, împreună cu celelalte ţări din sud-estul Europei „în rândul acelor ţinuturi economice care pot fi caracterizate ca semi-capitaliste". Autorul ajunge la această concluzie considerând „nivelul de intensitate economică scoborît" al tuturor ţărilor Sud-Est europene, nivel manifestat în raportul care exista între inventarul economiei naţionale şi populaţia sau suprafaţa ţărilor respective.

Ne limităm la aceste singure citate, deoarece alte păreri exprimate asupra aceleiaşi chestiuni se apropie, de fapt, de unul sau altul dintre punctele de vedere expuse mai sus, indiferent de criteriul utilizat. Socotim, în acelaşi timp, că aceste opinii conturează suficient problema în discuţie.

Prima observaţie pe care o avem de făcut priveşte însăşi punerea chestiunii. Se pune oare întrebarea dacă România e sau nu un stat capitalist, adică dacă se identifică sau nu, structural, cu statul tip american, englez sau german? Nu. Problema la care trebue răspuns nu poate să fie alta decât aceea de a stabili dacă în economia românească predomină elementele capitaliste, sau, dimpotrivă cele necapitaliste; dacă evoluţia ei se găseşte, nemijlocit, sub influenţa capitalismului şi pe drumul capitalismului sau poartă semnele caracteristice ale unei economii „predominat agrare" sau ale uneia „semi-capitaliste" sau, în sfârşit, specifică „agraro-ţărănească", cu norme şi legi proprii de desvoltare.

Concluziile vor fi deosebite într'un caz sau în celălalt, atât în privinţa caracterizării regimului economic, în totalitatea lui, cât şi în fixarea raporturilor sociale şi determinarea factorilor sociali motori. Dacă, în adevăr, nu capitalismul, ci elementele necapitaliste sau semi-capitaliste impun pecetea lor economiei româneşti, atunci relaţiile între clase şi forţele dinamice active în domeniul social vor fi cu totul altele.

Prin ce se caracterizează capitalismul, ca regim economic

Inainte de a răspunde întrebărilor de mai sus, să stabilim, în primul rând, caracteristicele regimului capitalist, din punct de vedere economic. Oricât s'ar părea de cunoscută noțiunea ca atare, iar elementele specifice dela sine înțelese, totuși, o mai atentă privire a chestiunii lasă să se vadă imediat că ceea ce pare cert, ascunde în realitate divergențe și nu mai puțin grave erori.

Poate oare caracteriza structura unei țări raportul numeric între populația agricolă și cea industrială? Sau reducerea valorii importului de mașini și a lungimii căilor ferate pe cap de locuitor? Sau chiar stabilirea valorii capitalului investit în diferitele sectoare ale economiei naționale?

Toate aceste elemente sunt, fără îndoială, importante. Dar nicunul nu pune în lumină, nu ilustrează și nu specifică caracteristica de bază a regimului capitalist, ca atare. Fiecare din raporturile stabilite mai sus, cuprinde doar rezultate parțiale sau numerice. Sunt simple fenomene de suprafață ale evoluției unei economii și nimic altceva. Aceasta explică de altfel și concluziile la care au ajuns acei care au adoptat asemenea criterii ca punct de plecare, în judecarea stărilor din România.

Mai cuprinzătoare apare o a doua încercare pe care o face tot V. Madgearu atunci când, plecând dela aceea ce el consideră drept „categorii proprii economiei capitaliste, anume salariul, profitul și renta“, găsește că nu ele predomină în economia românească.

Dar și de astă dată concluziile ultime nu pot fi acceptate. In primul rând, pentrucă ceea ce se consideră drept „categorii proprii economiei capitaliste“ nu sunt, în totalitatea lor, specifice acestui regim.

Profitul și renta nu caracterizează capitalismul. Profitul și renta au apărut încă în cadrul economiei sclavagiste și a celei feudale. Economia sclavagistă a cunoscut profitul doar sub forma profitului comercial. Inseamnă însă, prin aceasta, că antichitatea a cunoscut actualul regim economic?

Renta în natură şi în bani are epoca ei de înflorire în evul mediu. Dar economia feodală nu are nimic comun cu cea capitalistă.

Rămâne salariul. Salariul este în adevăr specific capitalismului. *Dar numai salariul.* Căci apariţia muncii salariate, ca fenomen generalizat, este de strică esenţă a capitalismului, este elementul care îl caracterizează şi îl deosebeşte de toate celelalte regimuri anterioare.

In adevăr, „ceea ce caracterizează... epoca capitalistă, scrie Marx, este faptul că puterea de muncă ia chiar pentru muncitor forma unei mărfi, care-i aparţine; munca ia forma muncii salariate“. Analizând împrejurările istorice în care apare capitalismul, în capitolul privitor la acumularea primitivă, Marx îşi completează ideea: „Procesul care creează relaţiile capitaliste nu poate fi altul decât despărţirea muncitorului de mijloacele care îi condiţionează posibilitatea sa de muncă, un proces care pe de o parte transformă mijloacele sociale de existenţă şi producţie în capital, pe de altă parte pe producător în salariat“ (2).

Rolul şi întinderea muncii salariate, măsura în care raporturile de producţie iau această formă, transformarea puterii de muncă în marfă — iată ce determină caracterul capitalist, semi-capitalist sau necapitalist al oricărei economii.

In stabilirea caracterului economiei româneşti vom pleca deci dela acest criteriu cercetând, pe rând, sectoarele ei de bază: economia industrială şi cea agrară.

Economia industrială din România şi caracterul ei tipic capitalist

S'ar putea crede că asupra caracterului capitalist al economiei industriale din România — înglobând totalitatea factorilor strâns legaţi de procesul de producţie — nu ar mai exista putința unor păreri divergente. Pretutindeni întâlnim formele de exploatare — dacă putem spune — clasic capitaliste. Mai ales în industria propriu zisă, sectorul cel mai însemnat al acestei economii. Totuşi şi în acest domeniu meseriile, adică forme de producţie necapitaliste, sunt opuse întreprinderii capitaliste, reprezentată de marea industrie (3).

V. Madgearu, în „Evoluţia economiei româneşti" susţine că, pe de o parte, „valoarea producţiei meseriilor nu este departe de valoarea producţiei industriei mari", adică de 70 de miliarde de lei, pe de altă parte că din întregul personal utilizat în industria românească 56.8%, adică mai mult de jumătate, este ocupat în meserii. Susţinerile sale se bazează, în special pe lucrarea d-lui ing. Gh. C. Tulea, despre „Meseriile în România".

Adoptând pentru moment criteriile autorului citat, stabilirea valorii producţiei meseriilor este departe de a putea fi cu preciziune afirmată. In primul rând pentrucă nu există concordanţă între acei care s'au ocupat de problema meseriaşilor, în stabilirea tăriei lor numerice. Astfel d-l Paul Horia Suciu se opreşte la un număr de 187.000 de meseriaşi, pe când d-l ing. I. Arapu afirmă că la noi există 400.000 de meseriaşi şi lucrători calificaţi angajaţi la meserii. In „Enciclopedia României" (vol. II) se susţine că numai în comunele rurale sunt risipiţi 100.000 de meseriaşi, pe când în primul volum al „Bibliotecii economice şi financiare", editată de „B.N.R.", numărul meseriaşilor şi micilor industriaşi este de 210.787. Tot atât de controversat este venitul pe care îl dau meseriile; el variază dela 20 miliarde de lei (Ing. I. Arapu) la 12 miliarde de lei (Enciclopedia României).

Ca să ajungă însă la o atât de ridicată valoare a producţiei meşteşugărimii, la 70 de miliarde de lei, d-l Ing. Tulea dă o lămurire care limitează această cifră, utilizată de V. Madgearu. „Valoarea unei producţii — scrie d-l Ing. G. Tulea — este strâns legată de valoarea coeficientului ei de industrializare". Acest coeficient, în 1939, era de 80% în meserii şi numai de 40% în marea industrie, ceea ce explică, în parte, valoarea mare a producţiei meşteşugăreşti“ (pag. 4).

Dar în aprecierea cifrelor de care se serveşte V. Madgearu trebue ţinut seama şi de ceea ce înţelege el prin „meseriaşi“, căci el pleacă dela o tendenţioasă definiţie a „meseriaşului“. Astfel el cuprinde în rândul meseriaşilor pe toţi acei a căror întreprindere numără până la 20 de lucrători. El cuprinde deci între meseriaşi mica şi mijlocia industrie, deşi între un mic industriaş şi un meseriaş deosebirea este esenţială. Dacă ultimul păstrează încă forme de producţie cu puternice rămăşiţe precapitaliste, atât mica cât şi mijlocia industrie se încadrează, din plin, regimului capitalist.

„Este o mare deosebire între un meseriaş şi un mic patron, scrie d-l Prof. N. Ghiulea, în broşura sa „Despre meseriaşi“, „Meseriaşii iau parte activă în toate stadiile producţiei lor. Meseriaşii muncesc efectiv cu braţele la fabricarea produselor industriale... Micii industriaşi sunt capitalişti, mici capitalişti, e drept, care îşi rezervă numai munca de direcţie şi de valorificare a producţiei“ (pag. 16).

Prin urmare, valoarea produsului finit, cât şi personalul întrebuinţat în aceste două categorii de întreprinderi trebuesc scoase din sectorul necapitalist, în care în mod artificial şi prin denaturarea realităţilor au fost integrate. Deci procentul de 56.8%, reprezentând numărul de 72.479 de salariaţi, ocupaţi în meserii, urmează să fie reduse cu 11.8%, adică cu numărul acelor lucrători care sunt ocupaţi în mica şi mijlocia întreprindere industrială.

Dar cei care rămân sunt ei cu adevărat meşteşugari?

După datele recensământului din 1930 lucrau în atelierele cu mai puţin de şase salariaţi un total de 130.433 persoane. Dintre aceştia 69.308 *erau „muncitori la domiciliu“*. Ceea ce înseamnă: încorporaţi, pe altă cale, tot regimului capitalist. Imensa majoritate a acestor „meseriaşi“ nu sunt altceva decât salariaţi ai capitalului.

La cât se reduce, atunci, forţa numerică şi importanţa economică a meseriaşilor propriu zişi? Meseriile ocupă, fără îndoială, un sector din economia industrială a României, *dar departe de importanţa pe care le-o atribue V. Madgearu şi d-l Ing. Gh. C. Tulea.*

Capitalismul de Stat, tot după susţinerile lui V. Madgearu, este şi el scos din cadrul economiei capitaliste. Este exactă această situaţiune? Nu. In afara întreprinderilor în care statul colaborează cu capitalul privat (gazul metan, soc. „Lonea", uzinele Copşa Mică-Cugir, etc.), toate întreprinderile statului, inclusiv regiile comercializate, cunosc formele întreprinderii capitaliste, bazate pe munca salariată. Faptul că salariaţii din întreprinderile statului creează o plus valoare pe care „nu o cedează capitaliştilor, ci colectivităţii" (L. Rădăceanu), nu schimbă cu nimic caracterul exploatării lor. Mai ales atunci când „colectivitatea" este reprezentată prin stat, în forma şi conţinutul lui actual (I. Turdeanu în „Avuţia publică a României", apărută în 1941, analizează amănunţit formele de organizare şi exploatarea a întreprinderilor statului).

In concluzie: *în economia industrială prevalează marea industrie, care, împreună cu mica şi mijlocia întreprindere şi cu întreprinderile Statului dau preponderenţa netăgăduită raporturilor de producţie capitaliste, formelor de exploatare specifice regimului economic actual.*

Mai mult, în economia industrială din România întâlnim în decursul ultimelor decenii şi toate fenomenele care caracterizează stadiul actual atins de capitalism în apus, *stadiul monopolist.*

Creşterea potenţialului industrial

Potenţialul industrial al întreprinderilor de tip capitalist, a crescut necontenit după 1918. Fenomenul s'a accelerat, mai ales după 1932. Creşterea se manifestă în toate direcţiile:

în volumul și valoarea bunurilor produse, în forța motrice și mâna de lucru salariată întrebuințate.

In industria extractivă creșterea nu este uniformă. Astfel, în timp ce producția de cărbuni și minereu de fier după scăderea provocată de criza din 1929—1932 se mărește fără întrerupere, producția de țițeiu, după ce ajunge la 9 milioane tone în 1936, scade continuu și sfârșește prin a se stabiliza la 5,2—5,5 milioane tone anual în timpul războiului.

Aceeași progresivitate o observăm în producția fierului și oțelului. Producția de fier — mai ales fier laminat și tablă — crește dela 72 mii tone în 1929 la 118 mii tone în 1939. In același interval, producția de oțel sporește dela 128 mii tone la 266 mii tone. In timpul războiului, „producția de fier laminat și tablă a sporit considerabil în anul 1941/1942“; producția oțelului în anul 1942/43 s'a dublat față de cea din 1939 (5).

Cantitatea de gaze naturale captate crește dela 258 mil. m. c. în 1929 la 334 mil. m. c. în 1941.

Tabloul pe care îl înfățișează marea industrie transformatoare, este și mai elocvent. Sporurile înregistrate sunt masive, iar creșterea potențialului o putem urmări în toate compartimentele.

In 1938 volumul producției manufacturiere este cu 56% mai mare decât în 1929. Intre 1929 și 1939, volumul producției manfacturiere trece dela 56,1 miliarde lei la 76,4 miliarde lei, numărul de H.P. dela 497 mii la 774 mii, iar acel al lucrătorilor dela 201 mii la 304 mii.

Prin ciuntirea Transilvaniei în 1940, România a pierdut 28% din numărul marilor întreprinderi industriale și 18% din totalul salariaților. Ramurile de producție cel mai greu atinse au fost: industria forestieră (36,8%), chimică (21,6%), industria metalelor prețioase (30%), etc.

In ultimii trei ani, adică până la mijlocul anului 1943, aparatul de producție, mai cu seamă în industria transformatoare, reia ritmul de creștere ante-belic. La sfârșitul anului

1940 funcţionau 2.721 întreprinderi industriale cu un capital de 46,8 miliarde de lei. In 1941 erau 2.897 întreprinderi cu un capital la 50,4 miliarde de lei.

Efectele războiului asupra producţiei industriale nu pot fi încă precizate. Se poate însă observa, de pe acum, anumite fenomene caracteristice. Astfel, creşterea producţiei se menţine doar în acele ramuri de activitate care lucrează direct pentru nevoile armatei; privită în totalitatea ei, producţia industrială marchează un regres vizibil. „Volumul substanţei create în economia naţională este în continuă comprimare", ceea ce are ca rezultat „un consum chiar de substanţă", afirmă Roman Moldovan. Iar un alt publicist scrie cu humor involuntar: „Stocurile de mărfuri produse de economia naţională au scăzut, ceea ce înseamnă că puterea noastră de producţie nu a sporit. In schimb, au sporit toate domeniile producţiei de război". (6).

Nu putem cuprinde statistic regresul astfel înregistrat, datele privind producţia industrială fiind ţinute secret. O altă latură a problemei voim însă s'o subliniem. Anume, că din punct de vedere care ne interesează — *accentuarea sau slăbirea tendinţelor capitaliste în economia industrială din România* — faptul că tocmai în industria grea, în parte şi în cea extractivă, se înregistrează un progres în timpul războiului şi pentru necesităţile războiului, nu face decât să întărească concluziile noastre. Se poate afirma cu certitudine că războiul nu numai că nu a însemnat un regres al sectorului capitalist în economia industrială, ci dimpotrivă a grăbit şi intensificat desvoltarea lui.

Limitele şi determinantele industrializării actuale

Dacă ne-am opri doar la cifrele index, care dovedesc creşterea continuă a industriei din România, concluziile ar putea fi apologetice pentru capitalismul român. Cercetând limitele şi, mai ales, resorturile intime ale industrializării din ultimele decenii, tabloul capătă cu totul altă înfăţişare.

In primul rând trebue subliniat că industria autohtonă nu a pus nici pe departe în valoare toate bogăţiile reale ale ţării. Este destul să amintim gazul metan, „cărbunele alb", — utilizarea cursurilor de apă — şi chiar exploatarea zăcămintelor feroase şi carbonifere. Materia primă organică a fost şi mai puţin utilizată. Totuşi nu în condiţiile tehnico-geologice trebue căutată limitarea procesului industrializării României, ci în caracterul capitalist al acestui proces. Urmărind o rentabilitate maximă şi o rapidă amortizare a capitalului învestit, clasa capitalistă se mărgineşte să exploateze doar acele domenii care îi asigură o cât mai totală realizare a acestor două condiţii.

Nu mai puţin importanţi sunt factorii care au determinat începuturile industrializării României.

In mod normal — şi aceasta a fost regula generală la începuturile capitalismului — existenţa unei pieţe de desfacere, mai întâi interne, apoi externe, constituia condiţia de bază a măririi volumului producţiei şi a potenţialului industrial. In România mică, dar mai ales după 1918, deci în cadrul României mărite, găsim o evoluţie asemănătoare, chiar dacă în proporţii scăzute. In epoca următoare primului războiu imperialist, în măsura în care asistăm la o lărgire a pieţii interne prin împroprietăririle făcute, prin alipirea unor teritorii rupte de sursele lor obişnuite de aprovizionare, prin întinderea rapidă a oraşelor şi adâncirea procesului de diferenţiere în lumea satelor, creşterea potenţialului industrial al României îşi găseşte explicaţia ei firească. Deşi au existat şi în această epocă tendinţe contrarii, până în 1929, rezultatul poate fi însemnat cu un plus şi nu cu un minus.

Din acest punct de vedere piaţa externă joacă un rol mult mai mic. In 1935 exportul de fabricate era de abia 1,1% din totalul exportului şi de 1,4% la sfârşitul anului 1937.

După criza din 1929, asistăm la o îngustare a pieții interne prin micșorarea puterii de cumpărare a maselor. Totuși, producția industrială și odată cu ea aparatul de producție, continuă să crească și încă destul de rapid. Cum se explică acest fenomen, aparent paradoxal?

Explicația o găsim cercetând datele comparative ale importului de materii prime, ale fabricatelor și semifabricatelor în epoca dintre cele două războaie mondiale.

In 1920, din valoarea totală a importului, materiile prime reprezentau 0,25%, iar fabricatele 33,5%. In 1938 materiile prime reprezentau 12,9% iar fabricatele numai 8,25%. Intre 1929 și până în preajma izbucnirii celui de al doilea războiu mondial, volumul materiilor prime importate a crescut cu 77,7%, iar a semifabricatelor numai cu 5,6%, pe când volumul fabricatelor a scăzut cu 45,6%.

Industria metalurgică oferă o elocventă dovadă a modificărilor intervenite. Industria autohtonă satisfăcea în 1938/1939 peste 92% din consumul intern de piese de fier turnate și date la strung, de fontă, de sârmă, vagoane de C. F. și locomotive, șuruburi, lucruri casnice și mobile de metal, etc., 73% din nevoile de oțel ale pieții erau acoperite de industria națională.

Cu alte cuvinte, în cadrul unui consum restrâns, partea care revenea industriei autohtone, în raport cu bunurile importate, întrece proporția restrângerii acestui consum. Această diferență explică aparenta contrazicere între creșterea potențialului industrial și îngustarea pieții interne.

Dar ca să ajungă chiar și la aceste rezultate, industria din România și clasa capitalistă nu s'au putut bizui pe propriile lor forțe. Nici spiritul de inițiativă, nici cheltuiala de energie, nici acceptarea unui risc personal, nici munca, nici talentul sau imaginația nu au jucat vreun rol deosebit. La spatele industrializării a stat permanent statul care, pe căi și cu mijloace în parte economice, dar într'o și mai largă măsură ne-economice, a intervenit permanent și a creat condiţii prielnice activităţii industriale propriu zise. La rândul său, statul a desfăşurat o asemenea activitate tocmai pentrucă, aflat în stăpânirea burgheziei române, a fost permanent un instrument în mâna şi la dispoziţia marelui capital.

In ce constă intervenţia statului?

Protecţia vamală şi „încurajarea industriei naţionale"

Transformarea protecţiei vamale dintr'o măsură „educativă", astfel cum a cunoscut-o secolul al XIX-lea, într'un instrument menit să asigure pe piaţa internă deplina stăpânire a capitalului monopolist, este caracteristică trecerii capitalismului dela faza sa liberalistă, la cea monopolistă. Primul tarif vamal protecţionist din România, cel din 1886, privea numai industria în legătură cu produsele solului. Tarifele din 1891 şi 1893 păstrau acelaşi caracter şi acelaşi obiectiv. Dar deja tariful din 1904 reprezintă „un sistem de consolidare a tuturor industriilor existente", ridicând protecţia dela 8,38% din anii 1901/1905 la 11,03% pentru anii 1906/1910. Protecţia vamală, în noul ei spirit şi conţinut, se menţine şi după războiu, până în 1929. Nici tariful vamal adoptat sub naţional ţărănişti — deşi se încearcă să se uşureze utilarea agriculturii cu unelte şi materii prime — nu reprezintă de fapt o schimbare fundamentală a politicii protecţioniste de până atunci.

Modificările intervenite după 1932, dacă se menţin pe linia aceleiaşi concepţii, transformă de fapt caracterul politicei vamale de până atunci, prin masivitatea protecţiei acordate. Schimbările cantitative transformă calitatea protecţiei vamale.

In 1938 protecţia vamală este de 8,45 ori mai mare decât cea din 1929. Cu alte cuvinte, noile tarife au un caracter prohibitiv, căci închid în fapt piaţa românească importului de fabricate străine, uşurând astfel acapararea acestei pieţi de către capitalul monopolist. *După 1932 protecția vamală capătă, astfel, un caracter monopolist.*

Asemănător legilor de încurajare a industriei naționale din 1886 și 1912 care prevedeau anumite scutiri de vamă și de impozite, reduceri la tarifele pe C. F. R., etc., etc., acum s'a adăugat o serie de noi dispoziții prin legea din 1 August 1936. Ce cuprinde noua lege? Tuturor acelor întreprinderi care își propun să fabrice obiecte manufacturate, neproduse încă în țară, li se asigură nu numai condiții avantajoase pentru procurarea din străinătate a mașinilor necesare, *dar timp de 16 luni, termen care poate fi prelungit la 36 de luni, Statul interzice, în mod expres, orice import de mașini similare, pentru oricine ar dori să înființeze asemenea industrii.* Cu alte cuvinte, statul stabilește *un drept de monopol legal* pentru toți acei care urmează să se bucure de o astfel de „încurajare". Pe baza legii din 1936 au luat ființă treisprezece noi industrii (fabricarea de tuburi, cabluri electrice, aluminiu, aparate optice și anumite materiale de războiu), *toate cu caracter absolut monopolist!*

Deși indirect, în acelaș sens „de încurajare" a industriei naționale a influențat, și contingentarea importului. Greutățile valutare au determinat, la începutul anului 1932, luarea unor măsuri de limitare a importului. Ca toate măsurile similare, contigentarea și-a schimbat și ea curând caracterul. Intre anii 1933 și 1938 obiectele contingentate reprezentau nu mai puțin de 91—92% din totalul articolelor importate. Caracterul prohibitiv al contingentării a fost folosit din plin de marea industrie din țară, care s'a grăbit să fabrice ea ceea ce statul interzicea — în total sau în parte — să fie importat. Bine înțeles, în condiții de producție mult mai desavantajoase, mărfuri de calitate inferioară, dar cu prețuri mult mai ridicate decât al celor străine, de oarece erau dictate de carteluri. Contingentarea, ca și protecția vamală și încurajarea industriei, s'a redus la directa spoliere a consumatorului autohton.

Dar statul nu s'a mărginit numai la luarea unor măsuri de asemenea natură. El a intervenit şi direct, în ultimii douăzeci de ani, în procesul de industrializare al României.

Statul-finanţator al marei industrii

In ajunul războiului, Statul consuma 70% din întreaga producţie a industriei metalurgice din România şi 80% din cea a cărbunelui. Intre 1933 şi 1941 Statul a absorbit o bună parte din materialele de construcţii (pentru fortificaţii), din producţia textilă şi piele (pentru echipament militar), etc.

Statul, important cumpărător de fabricate, nu constitue un lucru neobişnuit. Nici chiar faptul că industria grea îşi asigurase, în asemenea condiţii, o piaţă proprie, nu avea un caracter excepţional.

Transformarea Statului însă din simplu cumpărător, în nemijlocit finanţator al marei industrii, aceasta reprezintă o noutate, chiar dacă anumite pilde străine slujeau de încurajare guvernanţilor României. Pe acest drum Statul român a păşit din plin, mai ales după 1933.

Este greu de cuprins statistic totalul sumelor pe care statul le-a avansat industriei mari în ultimul deceniu sub formă de avansuri, prime, subsidii, etc. Intr'un comunicat oficial publicat de întreaga presă la 19 Septemvrie 1941, privitor la relaţiile statului cu marea industrie, se afirma deschis şi categoric că „din investiţiile masive făcute anterior zilei de 1 Septemvrie 1940, cea mai mare parte a fost achitată cu banii Statului".

Urmărind bugetele Statului şi partea afectată din aceste bugete şi din alte resurse de care a putut dispune, pentru cumpărarea de materiale, ne putem uşor de seama la ce se reduceau sumele „investite" de care vorbeşte comunicatul mai sus pomenit.

Dela 20,6 miliarde de lei în 1935/1936, bugetul României a ajuns la 45,9 miliarde lei în 1940/1941. Pentru cumpărarea de materiale, în special în legătură cu pregătirile de războiu, statul nu s'a mulţumit numai cu resursele ordinare. El a recurs la împrumuturi, în special pe piaţa internă.

Astfel datoria internă care în 1933 era de 19 miliarde de lei, ajunge la 34,4 miliarde lei la 31 Martie 1941, adică o creştere de 90%. La aceste sume trebuesc adăugate subscripţiile „benevole" pentru înarmări, darurile stoarse înainte de 1940, etc.

Vom da o cifră globală, dar foarte sugestivă. Partea preluată de Statul român până în 1940, prin buget, împrumuturi de înzestrare şi tot felul de daruri „în folosul înzestrării armatei, reprezenta 40% din venitul naţional". („Excelsior" din 12 Ianuarie 1941). Deci Statul român a dispus tot timpul de o însemnată forţă financiară, pe care a pus-o — într'o largă măsură — la dispoziţia marei industrii.

Cu intrarea României în războiu, cheltuielile pentru furniturile militare şi armament cresc vertiginos. Creşte şi bugetul Statului. In cursul anului 1942/1943, în afară de cele 18,7 miliarde de lei afectate apărării naţionale din bugetul ordinar, se creează un buget special în valoare de 21 miliarde lei. In 1943/1944, singur bugetul militar însumează 89 de miliarde lei.

Caracterul inflaţionist al bugetelor de războiu, nu micşorează cu nimic importanţa sumelor care au luat calea investiţiilor în industria autohtonă şi nici proporţia în care o mare parte din venitul naţional este înghiţit de întreprinderile industriale. Guvernul dictaturii militaro-fasciste a anunţat astfel că, numai în timp de un an — dela 1 Septemvrie 1940 la 1 Septemvrie 1941 şi numai pentru armata de uscat, — comenzile Statului reprezintă o creştere de 300% faţă de media anilor 1934/1940. Şi ca să se vadă ce sume erau îndreptate spre o atare destinaţie, acelaş comunicat din 19 Septemvrie 1941, face cunoscut opiniei publice că numai din decomandarea unora din comenzile care nu puteau fi satisfăcute în timp util, s'a făcut lichidă o sumă de 7,5 miliarde lei.

La câte zeci de miliarde se ridică sumele menite să plătească comenzile care urmează a fi efectiv executate?

Condițiile concrete în care s'a desvoltat procesul de industrializare a României în ultimii douăzeci de ani, nu trebue să ducă totuși la concluzii false. Rolul pe care statul l-a jucat în acest domeniu, utilizând deopotrivă mijloace economice și ne-economice, nu atribue acestui proces un caracter de artificialitate, așa cum nu o singură dată s'a susținut în publicistica română. Intervenția Statului, în faza monopolistă, este un fenomen natural, pentrucă rolul și funcțiunile Statului sunt rezultatul evoluției regimului capitalist. Această evoluție duce la contopirea intereselor Statului cu interesele capitalului monopolist, la împletirea obiectivelor lui cu cele ale capitalului financiar. Fără îndoială că este un semn de slăbiciune, de decreptitudine, de degenerare pentru economia unei țări — și în special pentru clasa care deține posturile de comandă ale acestei economii — faptul că își caută un sprijin hotărîtor în aparatul Statului. Dar încă odată, acesta nu este un fenomen specific românesc, ci unul general, propriu fazei imperialiste a regimului actual.

Creșterea potențialului industrial al României, indiferent de elementele care au determinat această creștere, este o realitate și ea trebue considerată ca atare. In cadrul acestei creșteri, sectorul capitalist, reprezentat de marea industrie, s'a găsit în necontenită desvoltare, ceea ce a imprimat întregii economii industriale același caracter.

Aceasta apare și mai clar, cercetând structura și evoluția sectorului industrial, în ultimele două decenii.

Concentrarea producției în cadrul marii industrii.

Apariția, relativ târzie, a capitalismului în România a avut, printre alte urmări și pe aceea că asistăm aici la o condensare, am putea spune chiar la eludarea unora din formele intermediare ale evoluției regimului, astfel cum a cunoscut-o Apusul.

La noi, apariția marilor întreprinderi industriale a fost numai în mică parte rezultatul unui proces de concentrare capitalistă, plecând dela mica și mijlocia întreprindere. Cele mai multe și mai importante mari întreprinderi au fost creații noi, având caracterul acesta dela început. Odată creată această concentrare — indiferent pe ce cale — legile capitalismului au început să se aplice marii industrii din România, care a luat apoi calea normală a desvoltării oricărei industrii capitaliste, din orice altă țară europeană.

In primul rând, asistăm și în România la concentrarea producției, în cadrul acestei mari industrii. Pentru exemplificare, vom considera perioada 1929—1939, întrucât, date fiind dislocările teritoriale din 1940 numai în acest interval o comparație este posibilă.

In anul 1929, în industria transformatoare, exista un total de 3.736 mari întreprinderi, care dispuneau de un capital de 39,2 miliarde de lei. In 1939, numărul marilor întreprinderi scade la 3.695 dar capitalul social investit crește la 52 de miliarde lei, iar forța motrică și numărul salariaților crește cu mai mult decât o treime.

Simpla apropiere a acestor două serii de cifre ne indică gradul în care, numai în timp de zece ani, asistăm la un proces accelerat de concentrare a producției.

Dar acest fenomen este însoțit și de o tot atât de sugestivă concentrare a capitalului (9). Datele comparative sunt de astă dată din 1924 și 1936. S'a calculat totalul capitalului societăților anonime industriale, plus rezervele, plus obligațiunile. Iată rezultatul:

In anul 1924, societățile cu un capital total până la 10 milioane lei reprezentau 10.4% din totalul capitalului societăților anonime industriale; *în 1936, acest procent scade la 2,92%*. In 1924, societățile cu un capital total între 10 și 100 de milioane lei reprezentau un procent de 34,3%. *In 1936,* *acest procent este de numai 14%*. O scădere similară întâlnim și la societățile industriale, al căror capital era între 100 de milioane și 1 miliard lei. *In schimb, capitalul societăților anonime industriale cu peste un miliard lei capital, care în 1924 forma abia 6,6% din total, reprezenta în 1936 un procent de 47% din total.*

Centralizarea capitalului industrial

Paralel cu procesul concentrării — rezultat al unei acumulări rapide, în industria românească are loc un tot atât de caracteristic proces de centralizare.

Concentrarea și centralizarea capitalistă sunt două fenomene distincte, deși în limbaj curent, ba chiar și în lucrări de specialitate, noțiunile sunt deseori confundate. Marx numește *concentrarea* „o altă expresie pentru reproducerea pe o scară lărgită", având la bază creșterea capitalului social „prin creșterea multor capitaluri individuale", reflex nemijlocit al acumulării; dimpotrivă, *centralizarea* are loc „prin pierderea independenței capitalurilor individuale, prin exproprierea capitalistului de către capitalist, prin transformarea multor capitaluri mici în mai puține, mari". O a doua formă a centralizării, apariția asociațiilor puternice de capitaluri, a fost numai prevăzută de Marx, căci în momentul în care își scria monumentala-i operă, asemenea formațiuni nu luaseră naștere. (Acest lucru îl subliniază Engels într'o notă) (10).

In economia românească, întâlnim ambele forme de centralizare: pe de o parte absorbirea întreprinderilor mici de către cele mari și economicește puternice; pe de altă parte apariția cartelurilor și sindicatelor capitaliste. Ambele forme sunt specifice stadiului monopolist al capitalismului.

Astfel, în timp de doisprezece ani, capitalul total al societăților pe acțiuni, cu până la 10 milioane lei capital, a rămas aproape staționar. In 1924, acest capital însuma 2 miliarde de lei și abia 2,2 miliarde în 1936. Totalul capitalului din cea de a doua categorie, a societăților având între 10 și 100 de milioane lei capital, crește relativ puțin: dela 6,5 miliarde lei la 10,7 miliarde. *In schimb, societățile cu peste un miliard lei capital, care însumau în 1924 un total de 1,25 miliarde dispun în 1936 de 34,2 miliarde lei.* O creștere asemănătoare găsim și la societățile cu un capital între 100 de milioane și 1 miliard, *pe măsură ce societatea este mai mare.*

Cum s'au desvoltat numeric societățile industriale în acest timp?

In 1924, existau 904 societăți anonime industriale, cu un capital total de 19.205 milioane lei. In 1936, numărul societăților industriale crește abia la 1.106, dar capitalul lor este de 71,4 miliarde lei, *adică, din punct de vedere al forței capitalului, creșterea este de 372%, pe când din punct de vedere numeric numai de 22%.*

Dar fenomenul centralizării, adică al înghițirii societăților mici de către cele puternice, apare evident, urmărind schimbările intervenite după 1931.

Din 1924 până în 1932, numărul societăților industriale crește în același timp cu capitalul. In 1932, erau 1.482 de societăți. Dintre acestea, 1.039 aveau un capital sub 10 milioane de lei. In 1936, numărul acestora scade la 645, deși capitalul total al tuturor societăților industriale *continuase să crească și după 1932.* Deci scăderea înregistrată reflectează măsura în care marile societăți au înghițit pe cele economicește slabe. In adevăr, numărul societăților cu peste 100 de milioane capital, nu marchează decât o neînsemnată creștere numerică, dela 96 la 105. Deci nu a existat o trecere dela o categorie la cealaltă, ci înglobarea, absorbirea unora de către celelalte. Este *una din formele tipice ale centralizării capitaliste.*

Dar şi cea de a doua formă, crearea asociaţiilor de capitaluri, îşi face apariţia şi se manifestă în procesul rapid de cartelare al industriei mari din România.

„Febra cartelurilor a cuprins atât de mult pe industriaşii noştri, încât şi fabricanţii de sifoane, de limonadă, de cărămidă şi olane, de felinare de vânt, de caele, etc. etc. s'au unit între dânşii". (Ion P. Ion) (11).

In anul 1938, existau 94 de carteluri, născute din asocierea a 1.600 de întreprinderi, din cele 3.767 existente atunci. Majoritatea cartelurilor o întâlnim în metalurgie, în industria chimică, în cea alimentară — cea mai slabă cartelare fiind în textile.

Privind totalitatea capitalurilor industriei transformatoare mari, 46% revenea industriilor cartelate; 23% din valoarea producţiei industriale era livrată de către acestea din urmă. Aceste cifre capătă o cu totul altă semnificaţie, dacă considerăm ramurile de industrie, individual.

Importanţa cartelurilor prevalează în industriile de bază ale României. Astfel, în metalurgie, 90% din capitalul investit este cartelat, iar controlul cartelurilor se întinde asupra a 42% din producţie. In industria materialelor de construcţie, 47% din producţie este livrată de industriile cartelate; în cea a hârtiei 41%. *Din totalul industriilor principale ale ţării* — metalurgica, chimica, alimentara, etc. — *capitalul cartelat reprezenta un procent de 61%, controlând 34% din producţie.*

Tendinţa de centralizare nu s'a oprit aici. Chiar în sânul cartelurilor s'a mers pe linia reducerii numărului de unităţi. Din cele 110 carteluri existente înainte de 1938, s'a ajuns la un număr de 94 de carteluri în 1938, pentru ca la sfârşitul anului 1939, să nu mai întâlnim decât 59 carteluri industriale şi 6 comerciale. Această restrângere a numărului cartelurilor a avut loc prin contopiri, mai mult decât prin desfiinţări de asemenea formaţiuni monopoliste.

Câteva din câştigurile industriei cartelate

Datele de mai jos sunt menite să slujească doar ca ilustrare pentru beneficiile deosebite pe care industria cartelată le-a putut realiza, prin ridicarea preţurilor pe piaţa internă.

Cartelul cimentului — unul din cele mai vechi din ţară — (funcţionează din 1902), grupa în 1939, un număr de opt fabrici. Preţul stabilit la vagonul de ciment pentru anii 1939/40 era de 32.000 de lei, *în timp ce statul, pentru nevoile lui, cumpăra din Serbia, plătind 6.000 lei vagonul.*

Nouă carteluri metalurgice, reduse apoi prin contopiri la şase, înglobând 45 de întreprinderi, au înfiinţat un oficiu unic de vânzare, *„Socometul"*. In anul 1939, acest oficiu impunea pieţii româneşti un preţ de vânzare la fier de 12—25 de lei kg., *după ce principalele întreprinderi, în frunte cu Reşiţa, cumpăraseră fier vechiu cu 0,75 kg.; din 5 kg. fier vechiu rezulta 4 kg. fier nou.* Peste graniţă, în acelaşi timp, kilogramul de fier era *numai de 4—6 lei.*

Cartelul geamurilor înfiinţat în 1926 ajunge până la sfârşitul anului 1936, să absoarbă toate marile fabrici de geamuri din ţară. In cursul a doi ani, cartelul dublează preţul geamurilor. Piaţa internă devine însă insuficientă. „Cartelul merge în plin, câştigă enorm, iar acum se prepară pentru export prin noua societate formată „Vitrex Export", cu un capital de 1 milion de lei să cucerească piaţa orientului" (Ion P. Ion).

In sfârşit, n'au întârziat să apară şi unele instituţii bancare, specializate în materie de cartelări. Astfel, a luat naştere „Banca de Control a Industriei şi Comerţului din Bucureşti", care controla 10 carteluri, însumând 63 de întreprinderi. (Apariţia unor asemenea instituţii nu micşorează cu nimic rolul pe care marile bănci îl joacă în grăbirea cartelării marei industrii dela noi).

Importanța pe care cartelurile o joacă în economia românească îndreptățește pe deplin concluzia lui V. Madgearu atunci când afirmă că „piața românească se află stăpânită de o rețea de carteluri", care a avut drept rezultat „posibilitatea dictării prețurilor pentru aproape integritatea bunurilor de consum industrializate și a unui număr covârșitor de bunuri, mijloace de producție".

In timpul războiului, tendințele de cartelare a industriei au progresat, găsind încurajare din partea Statului și a regimului dictatorial.

Efectele monopolului

Apariția capitalismului monopolist, ca rezultat al rolului important pe care îl joacă formațiunile cu acest caracter, este fără îndoială una din trăsăturile principale ale evoluției economiei românești, în ultimele două decade, premergătoare începerii războiului. Capitalul monopolist nu constitue o problemă singulară, așa cum a fost tratată de aproape toți acei care s'au ocupat de ea. (Campania din anii 1936/37 a publiciștilor național-țărăniști împotriva cartelurilor, încercarea de stampilare a cartelării ca o „invenție ovreiască", din partea publiciștilor de extremă dreaptă, etc.).

Rezultat al concentrării și al centralizării, efect al unei legi care este imanentă regimului capitalist, apariția monopolurilor în faza post-belică a fost la noi normală, deoarece corespunde stadiului atins de evoluția, nu mai puțin normală, a întregului nostru regim economic actual. Nu deslipită de problema capitalismului poate fi cercetată și rezolvată problema formațiunilor monopoliste. Incercări făcute de a soluționa problema dincolo de cadrul natural, în care această problemă s'a născut, sunt insuficiente și au un caracter pronunțat diversionist (12).

Dar efectele directe ale predominării formelor capitalismului monopolist n'au întârziat să apară în alte domenii, altele decât cele legate de piaţa de desfacere. Anume, în domeniul producţiei propriu zise.

Unul din rezultatele centralizării este „lărgirea şi grăbirea transformărilor tehnice în structura capitalului, a cărui parte constantă creşte pe socoteala celei variabile“ (Marx). Adică o creştere a utilajului în raport cu mâna de lucru întrebuinţată. Creşterea producţiei, în volum, cu o mână de lucru din ce în ce mai redusă, contribue la crearea unei „armate de rezervă“, condamnând la şomaj forţat o parte din muncitorime. Aceasta este latura negativă a evoluţiei. Dar pentru moment nu acest aspect interesează.

Intâlnim însă în România un proces asemănător, în ceea ce priveşte îmbunătăţirile tehnice şi ridicarea productivităţii muncii, ca urmare a centralizării capitaliste?

Câteva date ne vor da răspunsul căutat.

Intre 1929 şi 1939, forţa motrice utilizată în marea industrie transformatoare a crescut pe unitate de întreprindere cu 63%, sau în cifre absolute dela 133 H.P. la 209 H.P. In acelaşi interval de timp, numărul muncitorilor ocupaţi a crescut, — tot pe unitate de întreprindere — cu 65,9% sau în cifre absolute, dela 54 la 82. Dar şi mai caracteristic, în 1929 la un salariat din marea industrie transformatoare revenea 2,41 H.P, iar în 1939 această medie este de 2,53 H.P.

In sfârşit, în privinţa volumului producţiei: în 1938, indexul arată o creştere de 56,3%. Proporţional deci inferioară creşterii forţei motrice şi numărului muncitorilor întrebuinţaţi! (63% în primul caz, 65,9% în cel de al doilea).

Cât de elocvente sunt aceste cifre pentru nivelul coborît al productivităţii muncii în România, tocmai în momentul unei intense centralizări, ne putem da seama comparându-le cu evoluţia unei economii, tot capitaliste, care cunoaşte şi ea procesul masiv al centralizării. „Este caracteristic pentru epoca post-belică a industriei Statelor-Unite că între anii 1919 şi 1929, producţia a crescut cu 42%, pe când numărul lucrătorilor ocupaţi a scăzut cu 6%, aceasta ca urmare a raționalizării și tehnizării producției". (13—14). Termenul de comparație pare hazardat. Limitând însă comparația la fenomenul centralizării, concluziile sunt perfect valabile.

Monopolul ca impediment al progresului tehnic este unul din subiectele care și-au găsit o largă tratare în literatura economică. Dacă însă în țările capitalismului avansat tendințele monopoliste duc la o stagnare relativă a producției, în raport cu posibilitățile ei reale de creștere, în România întâlnim un regres absolut și nu doar o rămânere pe loc. Acest lucru îl dovedesc cifrele de mai sus. Având asigurată stăpânirea pieței interne, în condiții optime, și dispunând de o mână de lucru ieftină, marea industrie din România n'a îmbunătățit cu nimic utilajul și n'a raționalizat producția, în scopul ridicării randamentului muncii.

Un efect tot atât de direct și tot atât de păgubitor al stăpânirii monopoliste în economia industrială românească îl întâlnim însă nu numai în producție, ci și în domeniul consumului.

Producția și consumul maselor, sub capitalism

Marx a arătat că puterea de consum, în cadrul „capitalismului este determinată nu de forța de producție absolută, nici de puterea de consum absolută, ci de puterea de consum pe baza unor raporturi de distribuție antagonice, care reduc consumul marei mase a societății la un minimum variabil, ale cărei limite sunt mai mult sau mai puțin, restrânse". Pe de altă parte, puterea de consum este direct legată de veniturile de care masele pot dispune, variind în raport cu aceste venituri.

Restrângerea mijloacelor de întreținere a maselor este însă una din condițiile existenței capitalismului. Căci numai în măsura în care muncitorul primește o parte cât mai limitată din echivalentul valorii pe care o creează, prin munca sa, capitalul poate ridica rata plus-valorii și, în anumite condiții, însăși masa plus-valorii. Adică, numai în măsura în care salariul este scăzut și este menținut scăzut, capitalistul individual, precum și întreaga clasă capitalistă pot la rândul lor acumula. Acumularea pe scară lărgită este însă una din condițiile de bază ale existenței întregului regim economic actual

Acest fenomen are loc în procesul producției. In circulație, o parte din veniturile producătorilor independenți este și ea apropriată de către capital și de către clasa capitalistă, prin mijlocirea comerțului și a creditului. Capitalul comercial și cel cămătăresc își întind sfera de influență și asupra acestor categorii, pe care capitalul industrial nu le poate exploata direct.

Prin tendințele inerente capitalului industrial, alături și împreună cu capitalul comercial și cel bancar, se limitează puterea de consum a maselor, se îngustează piața de desfacere, deși putința de progres a capitalismului este permanent legată tocmai de lărgirea ei. Aceasta este una din contrazicerile fundamentale ale regimului actual; soluționarea ei este căutată în expansiuni coloniale, în războaie imperialiste, etc.

A existat și o încercare inversă, menită să răstoarne caracteristica dată de Marx în ceea ce privește raportul între producție și consumul maselor sub capitalism. Este experiența americană, făcută după rețeta lui Ford: transformarea producției în producție de masă, prin ridicarea puterii de cumpărare a muncitorimii. Cum s'a terminat și această experiență, se știe. Criza din 1929, tocmai în Statele-Unite, și-a avut aici una din originele sale. Ceea ce a constitut încă odată dovada că „soluții“ menite să tranșeze contrazicerile fundamentale ale capitalismului sunt imposibile în cadrul și pe baza raporturilor existente. (Asupra experienței americane, Ed. A. Filone, în „Persönliche Erfolge in unserem Zeitalter“, dă o privire de ansamblu și o analiză care nu fac decât să întărească susținerile de mai sus).

Ingustarea pieţii interne româneşti

Dacă în ţările apusului, muncitorimea, printr'o luptă organizată, şi-a ridicat standardul de viaţă şi a limitat tendinţele capitalului de a-i înrăutăţi condiţiile de viaţă aşa încât asistăm numai la o relativă îngrădire a pieţii interne, în România are loc o continuă descreştere a puterii de consum a păturilor populare. Piaţa internă românească suferă o permanentă şi progresivă contracţie. Fenomenul acesta se poate observa urmărind consumul pe cap de locuitor al unor bunuri de largă întrebuinţare. Vom da câteva exemple (15).

In România mică, consumul de bumbac pe cap de locuitor era în media anilor 1912—1914 de 2,6 kg.; *în media anilor 1936—1938 acest consum era numai de 1,70 kg.* S'ar putea crede că s'a trecut la întrebuinţarea altor ţesături. Dar scăderea se observă la *toate* articolele textile. Consumul de in, cânepă şi iută a scăzut dela 1,070 kg. pe cap de locuitor, în 1913, la 0,546 kg. *Această ultimă cifră este constantă dela 1926.* Consumul ţesăturilor de lână marchează o creştere în 1937. In anul 1913 se consuma 0,440 kg. lână pe cap de locuitor şi 0,509 kg. în 1937. Dar trebue să adăugăm că această cifră este excepţională pentru anul 1937, *pentrucă dela 1927 şi până la 1936, consumul ţesăturilor de lână este permanent inferior mediei dinaintea anului 1913.* Singur consumul de mătase naturală şi artificială a crescut în acest răstimp, dar cantitatea infimă consumată răpeşte orice semnificaţie acestei creşteri. In adevăr, în 1913 se consuma 0,034 kg. mătase artificială şi naturală pe cap de locuitor; în 1937 cantitatea se ridică la 0,096 kg.

Consumul articolelor de piele a scăzut dela 0,758 kg. pe cap de locuitor în 1927, la 0,537 în 1937. Consumul de zahăr dela 6 kg. la 5,37 kg. în acelaşi răstimp. Consumul de tutun dela 1 kg. pe cap de locuitor la 0,550 kg., iar cel al chibriturilor dela 1000 de bucăţi la 350, între anii 1913-1938.

Toate aceste cifre care pot caracteriza întregul consum al bunurilor de întrebuinţare, dovedesc că în România nu poate fi vorba numai de o relativă scădere a puterii de consum a maselor, ci de una absolută. Puterea lor de consum nu numai că nu însoţeşte creşterea forţelor de producţie, dar este în continuu regres.

Scăderea puterii de cumpărare a muncitorimii

Explicaţia acestei stări de lucruri trebueşte căutată în felul în care a evoluat, în primul rând, puterea de cumpărare a maselor orăşeneşti (16).

Din totalul bunurilor industriale consumate în 1936-37, oraşele şi populaţia urbană consumau 89-90%. Populaţia sătească abia 10-12%. (In apusul Europei, acest ultim procent este între 25 şi 35%, deşi procentual populaţia agricolă este mai puţin numeroasă acolo).

In populaţia orăşenească predomină — după datele recensământului din 1930 — masa salariaţilor. Avem putinţa să urmărim cum a evoluat puterea de cumpărare a acestei importante categorii de consumatori, urmărind salarizarea muncitorimii din marea industrie transformatoare. De altfel, muncitorimea ocupată aici reprezintă 50% din totalitatea salarizaţilor urbani. Deci datele care se referă la situaţia ei sunt concludente pentru întreaga categorie considerată.

Salariile plătite în marea industrie transformatoare, în 1929, era de 7,7 miliarde lei sau de cca. 38.000 lei pe cap de salariat. In 1939, suma totală plătită în salarii era de 9.4 miliarde lei. Raportată însă la numărul crescut al salariaţilor, revine numai 30.900 pe cap de salariat.

Mai elocvent este felul în care au evoluat salariile în raport cu scumpetea. Indexul salariilor care în 1929 era de 2.764, având ca bază cele din 1916 = 100, scade în 1938 la

1.853. In anul 1939 indexul de scumpete era de 4.045 (costul vieţii fiind calculat tot plecând dela nivelul din 1916 = 100).

Cu alte cuvinte, pe când costul vieţii în 1939 era de 40 de ori mai mare decât în 1916, salariile cresc numai de 18,5 în acest interval.

Tocmai în anii care au precedat începerea actualului războiu, găsim o evoluţie cât se poate de caracteristică. Din 1933 până în 1938, indexul de scumpete creşte cu 28,6%, impozitele pe salarii cu 23%, *dar salariile numai cu 5,9%.*

Şi în timpul războiului?

Toate condiţiile de muncă au fost înrăutăţite: ziua de opt ore desfiinţată şi înlocuită cu ziua de zece şi douăsprezece ore, s'a introdus munca în zilele de sărbătoare şi dumineca, numai cu un spor de 25% asupra salariului, concediile de odihnă au fost suprimate, ocrotirea muncii femeilor şi copiilor desfiinţată, greva pedepsită cu până la douăzeci ani temniţă grea, etc. Pe lângă toate acestea iată „paralelismul" între scumpirea rapidă a vieţii şi salariile plătite muncitorimii:

In Ianuarie 1941, indexul general al preţurilor era de 6.050 (1916 = 100). In Septemvrie 1942, indexul s'a ridicat la 12.560. In acest răstimp, *după declaraţiile oficiale,* salariile au fost majorate cu 30%! Faţă de nivelul din Septemvrie 1940, salariile au crescut între 60% şi 120%, *pe când tot în acest interval, viaţa s'a scumpit cu 220%.* Toate aceste date privesc salariile nominale. Iată acum şi evoluţia salariului real, adică aceea ce muncitorul primeşte ca putere de cumpărare reală.

Luând ca bază indicele generale din 1929 = 100, pentru anul 1942, avem: salariile nominale au crescut la 58%, costul vieţii cu 124%, iar *salariile reale au scăzut la 30%!* Deci salariile reale sunt de trei ori şi jumătate mai mici decât costul vieţii!

Aceeaşi disproporţie continuă să se menţină în tot cursul anului 1943.

Calculând veniturile diferitelor categorii sociale, d-l Roman Moldovan ajunge la concluzia că salariaţii industriali se plasează printre categoriile cu cea mai scăzută putere de cumpărare. „Creşterea mai mică a veniturilor din salarii, faţă de sporul valorii bunurilor oferite, a dus la atingerea plafonului puterii de cumpărare a maselor, cu venituri mici şi mijlocii" („Excelsior", 3 August 1943).

Câştigurile capitaliste în România

Să cercetăm acum şi cel de al doilea termen al „raporturilor de distribuţie antagonice" de care vorbeşte Marx: anume, câştigurile clasei capitaliste în România (17).

Cercetând profitul realizat de întreprinderile industriale în epoca celor 12 ani premergători începerii războiului — după bilanţurile publicate — media este numai de 9,7%. Mai mult decât modest! Dar tot atât de ireal. Căci adevăratele câştiguri sunt ascunse în bilanţurile date publicităţii.

In adevăr, amortizările capitalului investit în marea industrie a marcat, mai ales după 1933, un procent care, după ramuri industriale, a variat între 50% şi 78,3%. Numai în timp de nouă ani, dela 1931 până la 1939, societăţile industriale şi-au mărit capitalul cu 10 miliarde lei. Pe o perioadă de 12 ani, adică între 1925 şi 1938, fondurile proprii ale industriei, adică aceea ce marea industrie a investit din beneficiile reale incasate, s'au triplat. Insemnând cu 100 volumul lor în 1925, în 1938 găsim cifra index de 314,3! Nu există nicio exagerare în afirmaţia lui V. Madgearu că în toată această epocă acumularea capitalistă a oscilat între 50% şi 250% faţă de capitalul iniţial.

In timpul războiului câştigurile capitaliste nu numai că nu s'au micşorat, ci dimpotrivă au crescut. Cercetând bilanţurile a 1.500 de societăţi anonime pe anul 1941, al căror capital însumează 52,2 miliarde lei, s'a ajuns la rezultatul că rezervele, plus fondurile de amortisment, însumează cifra de 62 miliarde lei. Deci cu 10,4 miliarde lei mai mult decât capitalul investit. Beneficiul net, în primul an de războiu este numai de 10,2%. Dar beneficiul brut este de 46,6 miliarde lei sau 93,5%! In petrol, câştigul brut a atins procentul de 176% faţă de capitalul investit, în metalurgie de 106%, pe când în industria extractivă numai 50%, iar în textile abia 35,9%.

Autorul articolului din care luăm aceste date s'a simţit obligat să adauge: „Trebue accentuat în mod deosebit că suma globală a câştigului brut real este mult mai ridicat decât cel arătat..."

Deci chiar şi aceste câştiguri sunt inferioare celor adevărate. Deşi fabuloase, sunt numai parţial redate în bilanţurile publicate. (18).

* * *

Ne sunt acuma cunoscuţi ambii termeni ai raporturilor de care vorbeam mai sus. Este fără îndoială o tendinţă inerentă a capitalismului de a menţine masa salariaţilor la un nivel de viaţă cât mai scăzut, pentru a putea astfel realiza beneficii maxime. *Dar sub dominaţia capitalului monopolist, tendinţa aceasta se adânceşte, se amplifică şi capătă o largă posibilitate de a se realiza cât mai desăvârşit.*

In România, unde capitalului monopolist i s'au creat condiţii de existenţă deosebit de favorabile, unde acest capital deţine poziţiile-cheie ale economiei naţionale, rezultatele concrete au trebuit să fie un standard şi mai scăzut pentru masele muncitoreşti, câştiguri şi mai ridicate pentru clasa capitalistă.

Apariţia şi rolul capitalului financiar

Cea de a doua trăsătură caracteristică a evoluţiei economiei româneşti — în special în sectorul ei industrial — este rolul din ce în ce mai important pe care îl joacă capitalul bancar. Incă dela sfârşitul secolului trecut, capitalul bancar străin a început să se intereseze de o serie de industrii româneşti (a zahărului, a lemnului, a petrolului etc.). Odată cu apariţia primelor bănci româneşti, după 1900, capitalul autohton participă şi el intens în industrie. De aceea putem afirma că apariţia capitalului financiar este un fenomen timpuriu în economia ţării. Totuşi, numai în ultimul sfert de secol — adică după 1918 — capitalul financiar îşi întinde şi în România sfera lui de influenţă şi devine unul din factorii determinanţi în desvoltarea economiei noastre.

(Numim capital financiar — după definiţia lui Hilferding — capitalul aflat la dispoziţia băncilor şi pus la îndemâna industriei. Sau „este capital financiar, capitalul bancar, adică un capital în forma sa bănească care în realitate se transformă în capital industrial". R. Hilferding, „Das Finanzkapital" pag. 301).

Inainte de a arăta poziţiile pe care le ocupă capitalul financiar în momentul de faţă în România, este necesar să ne oprim puţin asupra crizei de credit din 1931 şi a urmărilor ei. Căci efectele acestei crize s'au manifestat puternic tocmai în domeniul care ne interesează.

Criza de credit din 1931 a fost urmarea directă a crizei industriale şi agrare atât la noi în ţară, cât şi în celelalte ţări europene şi extra-europene. O serie de mari bănci având investite în industrie o parte din capitalurile proprii şi din cele împrumutate, n'au putut face faţă plăţilor curente şi restitui depozitele, ceea ce a dus la câteva răsunătoare falimente şi concordate (B-ca Marmorosch & Blank, B-ca Bercovici, etc.). Mai importante sunt însă efectele crizei, decât criza în sine.

O primă urmare a acestei crize a fost o concentrare puternică. Ca în orice criză în cadrul capitalismului, întreprinderile bancare mici şi mijlocii au avut de suportat tot greul ei. Numărul total al băncilor scade dela 1.048, în 1929, la 458, în 1939. In acelaşi răstimp scade şi capitalul bancar, dela

11,4 miliarde lei la 6,5 miliarde. In Septemvrie 1942, la noi în ţară funcţionau numai 264 de întreprinderi bancare. După 1940, scăderea întrece cu mult numărul băncilor rămase în teritoriile cedate. In schimb, capitalul social bancar este în necontenită creştere. Astfel, capitalul celor optsprezece mari bănci (cu peste 60 de milioane lei capital), era la sfârşitul anului 1940 de 2.6 miliarde lei, iar la sfârşitul anului 1942 — de 3 miliarde. Deci procesul de concentrare a întreprinderilor bancare continuă şi după 1939. *Gradul de concentrare a capitalului bancar ne este dat de următoarele cifre procentuale: în timp de 10 ani, adică dela 1929 până la 1939, numărul băncilor scade cu 56%, pe când capitalul bancar numai cu 47%. Din 1939 până la sfârşitul anului 1942, numărul băncilor scade cu 40,6%, pe când capitalul numai cu 21%. In ultimii patru ani, rezervele cresc continuu şi absolut (19).*

Dar concentrarea poate fi constatată şi în ceea ce priveşte activitatea întreprinderilor bancare.

In anul 1939, marile bănci deţineau 75% din totalul mijloacelor străine faţă de 50% în 1929. Este adevărat că volumul depozitelor a scăzut masiv între aceşti doi ani — dela 68,7 miliarde lei la 29,4 milarde în 1938. Dar aceasta nu face decât să accentueze rolul preponderent pe care marile bănci îl joacă în noua situaţie creată. Considerând cifrele bilanţului total bancar, vedem că la începutul anului 1943 cele şase mari bănci cu peste 100 de milioane capital social, care stăpânesc 25% din totalul capitalului şi a rezervelor bancare, însumau ele singure 50% din acest bilanţ, crescut dela 39,6 miliarde lei în 1939 la 56,6 miliarde în 1942. Băncile cu peste 60 milioane lei capital la un loc, în 1934, însumau 78,7% din totalitatea bilanţurilor bancare faţă de numai 66,3% în 1939.

Ca urmare a pierderilor suferite după 1929 şi a dispoziţiilor legale, participaţiile industriale descresc, până în 1939, cu 69% faţă de nivelul lor din 1930. După 1940, încep din nou să crească participările tuturor băncilor în industrie, fără să atingă însă nivelul din 1929. La sfârşitul anului 1942, suma totală a participărilor este de 909 milioane lei, din care marilor bănci le revine 799 milioane. Imprumuturile pe termen lung, care maschează de fapt participări, insumau, tot la sfârşitul anului 1942, abia 166 milioane lei. In locul participării directe a intervenit însă ca mijloc de finanţare calea contului curent şi deschiderea de credite, care nu micşorează cu nimic nici nemijlocita participare a capitalului bancar în industrie, nici puternica influenţă pe care continuă s'o exercite orice bancă creditoare faţă de întreprinderea industrială debitoare.

Cea de a treia urmare a crizei din 1930 a fost, în sfârşit, rolul proponderent pe care îl capătă „Banca Naţională a României" în cadrul economiei româneşti în general, a economiei industriale, în special.

Surparea sistemului de credit european în urma falimentului unora din instituţiile bancare din centrul Europei de care piaţa românească de capitaluri era strâns legată (Kredit Anstalt din Viena), nesiguranţa şi desorganizarea relaţiilor financiare internaţionale, marile greutăţi valutare intervenite, politica autarhică practicată de anumite state, politică ce a împiedecat exportul de capital, toate acestea sunt numai unele din principalele cauze care au transformat, înăuntrul României, reescontul „B. N. R." în principalul, ba în multe cazuri, în unicul mijloc de finanţare al băncilor comerciale, precum şi al celorlalte ramuri de activitate economică, în frunte cu marea industrie.

Situaţia de fapt i-a urmat apoi şi consacrarea legală a rolului pe care urma să-l joace de acum înainte „B. N. R.". *Legea din 8 Mai 1934, completată prin dispoziţiile din 20 Aprilie 1935, pune direct sub controlul institutului de emisiune, totalitatea băncilor din ţară.*

Evoluţia economică din ultimul deceniu, ca şi dispoziţiile legale, asigură astfel „B. N. R.", *care este şi rămâne o* *bancă privată*, o situație de monopol, de astădată nu în calitatea ei de bancă de emisiune, ci de finanțator al economiei naționale. Din urmările crizei de credit, din 1930, aceasta este, poate, cea mai însemnată și mai bogată în consecințe.

Cum s'a reflectat această omnipotență a B. N. R. în economia industrială, o vom ilustra numai cu câteva date și cifre punând în lumină însăși pozițiile ocupate de capitalul financiar, la noi în țară.

Marea industrie și mijloacele ei de finanțare

Până în anul 1930, băncile participau direct la întreprinderile industriale prin deținerea unor pachete mai mari sau mai mici de acțiuni. Deoarece una din cauzele insolvabilității băncilor, în timpul crizei, s'a datorat tocmai însemnatei părți din capital — propriu și împrumutat — plasat în industrie, o lege din 1935 limitează totalul participațiilor unui institut bancar, în industrie, la o sumă care să nu întreacă 25% din capitalul social, plus rezerve. Atât dispozițiile legale cât și pierderile pe care tocmai băncile private le-au suferit în timpul crizei, au micșorat cuantumul acestor participațiuni. In 1938, ele nu reprezentau decât 31% din nivelul atins înainte de 1930. Aceasta nu înseamnă însă că „colaborarea" între bancă și industrie în România a încetat. Și-a schimbat doar forma. In adevăr ca mijloc de finanțare a trecut pe primul plan contul curent și deschiderea de credite pe termen lung. Băncile continuă să finanțeze industria, iar influența pe care o exercită este cu mult mai puternică decât aceea dela simplu creditor la un oarecare debitor. In fruntea tuturor băncilor finanțatoare se plasează de astădată B. N. R.

In cifrele reescontului institutului de emisiune se reflectează fidel raporturile existente astăzi între marea industrie și capitalul bancar.

In anul 1929, din totalul scontului „B. N .R.“, industriei îi revenea un procent de 21,9%; în 1938, acest procent crește la 55,9%. In valoare absolută scontul trece dela 9,9 miliarde lei, la 17,9 miliarde. Această cifră se ridică la 20 miliarde lei la sfârșitul lui 1940 și la 27 miliarde la sfârșitul lui 1941. Dăm însă o cifră și mai elocventă: din totalul de 103,4 miliarde de lei, credite acordate în anul 1941 economiei naționale de către B. N. R., industriei i-au fost avansate 72,1 miliarde de lei, sau 73% din total. O proporție asemănătoare este păstrată și în cursul anului 1942 și la începutul anului 1943, deși volumul creditelor crescuse.

Dar „B. N. R.“ și-a creat un institut special pentru finanțarea industriei. Este „Creditul Industrial“, care a luat ființă în 1923. In darea de seamă a consiliului de administrație, pentru 1940, se afirmă că în cursul anului „Creditul Industrial“ a finanțat întreprinderi „cu o producție industrială globală de 22 miliarde 946 milioane lei, adică a putut să influențeze asupra unei activități reprezentând un procent de 29,7% din valoarea producției industriale a României“. (20).

Mijloacele puse la dispoziția industriei prin „Creditul Industrial" au continuat să crească în anii următori, lărgindu-se sfera influenței și controlului pe care îl exercită asupra unei însemnate părți din marea industrie autohtonă. Astfel, dacă la sfârșitul anului 1940, totalul debitorilor figura în bilanț cu suma de 7 miliarde, la sfârșitul anului 1942, această sumă s'a ridicat la 11 miliarde lei, iar participațiile sporesc dela 99 milioane, la 212 milioane. La sfârșitul anului 1942, totalul plasamentelor „Creditului Industrial“ era de 12,7.

Oprindu-ne aici, să facem o scurtă comparație: datorită sumelor pe care un singur institut bancar le-a pus la dispoziția industriei, el a putut „să influențeze“ în 1940 aproape o treime din marea industrie autohtonă. Dar sumele mânuite de „Creditul Industrial“ nu reprezintă decât o fracțiune din totalul împrumuturilor făcute industriei de către „B. N. R." în afara sumelor împrumutate de băncile private, din mijloacele proprii.

Care este atunci gradul de „influențare" din partea „B. N. R." și a marilor bănci asupra economiei industriale?

In ce proporție — capitalul bancar, în totalitatea lui — „influențează", adică controlează și exploatează în propriul său folos poziția pe care o ocupă față de marea industrie?

Simpla apropiere a cifrelor de mai sus ne dă un răspuns lămurit.

Capitalul financiar, în forma lui clasică, ocupă o poziție dominantă atât în economia industrială a României, cât și în întreaga economie a țării, așa cum vom vedea mai departe. Fenomenele paralele manifestate aici, rapida concentrare și centralizare a capitalului industrial, însoțite de tot atât de rapida concentrare și centralizare a capitalului bancar, își au una din principalele cauze tocmai în rolul pe care capitalul financiar îl joacă în viața economică a țării. Căci ori unde apare, acest capital acționează în mod direct în acest sens. Evoluția economică a României oferă doar o ilustrare în plus a acestui proces.

Capitalul financiar și războiul

Incepând cu anul 1937, când ultimele efecte ale crizei de credit sunt lichidate, capitalul bancar s'a găsit sub semnele unei conjuncturi favorabile. Depozitele au început din nou să crească, deși limitat și fără să atingă nivelul din 1929, câmpul operațiilor proprii a început să se întindă. Foarte curând au început să apară însă semne de criză. De astădată, de altă natură.

In adevăr, după toamna anului 1939, încep să se împuținseze posibilitățile de investiții rentabile, începe să apară și la noi o pletoră de capitaluri lichide, la dispoziția băncilor, în căutare de plasament. „Piața financiară — scria d-l Roman Moldovan, la începutul anului 1941 în „Excelsior" — prezintă un grad mare de lichiditate și oferă din abundență fonduri pentru investiții".

Comparând cele 14 miliarde de lei aflate la îndemâna băncilor comerciale, în primele luni ale anului 1941, cu tranzacțiile în bursa de valori, (500 de milioane lei) și cu 150 milioane, cât reprezentau noile investiții de capital în acel an avem plastic și în cifre, disproporția care vorbeam mai sus.

Cauzele care au dus la această situație sunt numeroase. Perturbațiile produse de începerea războiului mondial, desorganizarea comerțului internațional, imposibilitatea procurării de materii prime pentru industrie — sunt unele dintre cele mai însemnate. Dar indiferent de natura acestor cauze, efectul era unul singur: piața internă nu putea absorbi capitalurile care i se ofereau. Dar nu numai atât. Făcând bilanțul anului 1940, d-l Roman Moldovan subliniază că „pe măsură ce procesul de destezaurizare continuă să se desfășoare, această proporție se va accentua, dacă nu se găsesc căile de canalizare (a capitalurilor lichide) spre sectorul producției și implicit antrenarea acestora".

Un capital masiv, inactiv. Piața financiară amenințată de o adevărată inundație de capital „șomer!". Soluții și încă soluții grabnice trebuiau găsite. Ele au și fost găsite!

Intr'un articol apărut în ziarul economic „Excelsior" din 9 Februarie 1941, deci puține luni înainte de intrarea României în războiu, se recomanda finanțarea războiului, ca unul din mijloacele eficiente de combatere a „primejdiei" pe care o reprezenta prea marea lichiditate de capital.

Finanțarea războiului era deci una din soluțiile propuse. „Românizarea" vieții economice — cea de a doua. Dictatura militaro-fascistă le-a acceptat pe amândouă, deschizând odată cu începerea războiului României și cu politica de „românizare", două din cele mai fructuoase plasamente pentru marele capital bancar.

La sfârşitul anului 1942, vicepreşedintele „Asociaţiei Băncilor din România“ scria: „Oamenii conştienţi (sic!) au stăruit din răsputeri pentru redresarea, înviorarea şi intensificarea creditului, cu atât mai mult cu cât concomitent cu necesităţile de finanţare ale războiului se pun aici şi cerinţe pentru susţinerea operei de românizare...“ („Universul“ din 16 Oct. 1942). Ceea ce s'a şi întâmplat întocmai, spre marele profit şi mănoasele câştiguri pe care le-a realizat capitalul bancar, tocmai după Iunie 1941.

Iată cum a folosit capitalul bancar conjunctura deschisă de războiu:

Capitalul celor 18 mari bănci, cu peste 60 de milioane de lei capital, dela sfârşitul anului 1940, a crescut până la sfârşitul anului 1942, dela 2,4 miliarde de lei la 2,7 miliarde; rezervele — dela 957 milioane la 1.254 milioane lei.

Totalul activului şi pasivului dela sfârşitul anului 1940 până în Sept. 1942 s'a ridicat dela 25,5 miliarde la 47,7 miliarde, iar *beneficiile nete dela 1.627 milioane la 2.160 milioane lei* (20).

Dar „conjuctura“ războiului a fost utilizată şi în alt sens. Anume pentru o şi mai accentuată consolidare a poziţiilor marelui capital bancar, în frunte cu „B. N. R.“.

Printr'un decret lege apărut în Martie 1943, asupra „organizării şi reglementării comerţului de bancă“, se prevăd: „exonerările fiscale menite să înlesnească formarea şi sporirea rezervelor, a fondurilor de prevedere şi a fondurilor pentru acoperirea creanţelor dubioase“. Pentru „asanarea“ comerţului de bancă se prevăd simplificări menite să uşureze lichidarea rapidă a instituţiilor aflate în suferinţă. Se prelungesc avantagiile de ordin procedural pentru fuzionarea societăţilor bancare; consiliul bancar se reduce la nouă membri.

Cu alte cuvinte, pe lângă acordarea unor privilegii fiscale în folosul câştigurilor bancare şi uşurarea tuturor condiţiilor menite să grăbească concentrarea capitalului bancar şi să menţină existenţa şi funcţionarea unui comitet bancar superior şi mai restrâns, „noul regim bancar“ înseamnă omnipotenţa legală a B. N. R.

Dar pentru ilustrarea mănoaselor afaceri pe care războiul le-a deschis capitalului bancar în România vom da pilda „Băncii Româneşti“.

In plin războiu „Banca Românească” şi-a mărit capitalul dela 500 milioane, la 650 milioane; dela 1941 la 1942, rezervele au crescut dela 216 milioane lei la 270 milioane, totalul capitalului vărsat şi fondurile de amortizare atingând în 1943 suma de 1.100.000.000 lei; depunerile şi creditorii au trecut, în acelaşi răstimp, dela 6,3 miliarde, la 9,9 miliarde lei, *iar beneficiul net, dela 64,4 milioane la 93,3 milioane lei.*

Dela începutul războiului, „Banca Românească“ a absorbit „prin fuzionări“ o serie de bănci mici şi mijlocii. Numai în cursul anului 1942 Banca „Dunărea Românească“ din Bucureşti, „Banca Caracal“ şi „Banca Muntenia“ din Buzău au fost astfel înghiţite. Numărul filialelor „Băncii Româneşti“ în acelaşi timp, s'a mărit şi el, atingând, în 1943, cifra de 35.

De pe acuma se poate afirma cu siguranţă că unul din marii beneficiari ai actualului războiu este marele capital bancar din România. Câştigurile masive realizate se împletesc şi îşi găsesc completarea în consolidarea poziţiilor dominante, pe care le ocupă acest capital în economia naţională. Subordonarea industriei n'a făcut decât să progreseze în anii războiului, iar transformarea capitalului bancar în capital financiar a luat forme şi un conţinut, de ample proporţii.

D. V. Petrescu, în calitatea d-sale de reprezentant al intereselor capitalului bancar, încearcă „să scuze” dispoziţiile decretului lege de mai sus, asigurându-ne că „cele dintâi şi mai grabnice rezultate ale noului regim bancar nu se vor resfrânge, cum ar putea crede cei în necunoştinţă de cauză (sic!), asupra băncilor, ci asupra deţinătorilor de capitaluri şi asupra întregii economii naţionale" (art. cit.). Dacă şi cât va câştiga economia naţională de pe urma noului regim bancar, rămâne de văzut. Că marele capital bancar va câştiga, este o absolută certitudine.

Câteva cuvinte în chip de concluzii

Războiul, cu tot desechilibrul pe care l-a produs în procesul de producţie, nu face decât să accentueze şi să grăbească evoluţia de până acuma a întregului sector reprezentând economia industrială din România.

Această evoluţie şi-a găsit formele ultime nu numai în predominarea hotărîtă a raporturilor de producţie capitaliste, ci în subordonarea diverselor domenii ale economiei industriale faţă de capitalul monopolist şi, în ultimul stadiu, faţă de capitalul financiar. Rolul determinant al capitalului bancar şi situaţia de monopol creată capitalului financiar, dacă se datoresc şi intervenţiei statului, sunt totuşi rezultatele directe ale legilor care guvernează şi în România desvoltarea capitalismului. Căci, la rândul ei, politica intervenţionistă practicată de exponenţii burgheziei române n'a fost decât reflexul fazelor prin care a trecut economia ţării. Un produs tot atât de nemijlocit al factorilor economici determinanţi.

Evoluţia economiei româneşti se încadrează deci etapei în care a păşit, pe scară mondială, întregul regim capitalist: etapei sale imperialiste. Elementele economice structurale studiate în legătură cu creşterea potenţialului industrial dovedesc pe deplin acest lucru.

Dacă nu poate fi vorba de identitate între economia românească, considerată în totalitatea ei şi economia ţărilor imperialiste propriu zise, economia industrială, în sectoarele *ei hotărîtoare, se mişcă în mod categoric pe linia şi în cadrul relaţiilor de producţie capitaliste, cunoscând toate formele de viaţă proprii capitalismului.*

Aceasta este concluzia care se impune din cercetarea fenomenelor care dau conţinut evoluţiei economiei industriale din România, în ultimele decenii.

CAPITOLUL II

ASPECTE VECHI ŞI NOI ALE PROBLEMEI AGRARE

O inegală desvoltare

Evoluţia sectorului agricol al economiei româneşti în ultimul sfert de veac este caracterizată printr'o linie de mişcare discontinuă. Un progres încet în unele direcţii, un regres evident în altele, o prelungită stagnare la un nivel scoborît în cea mai mare parte, acesta este tabloul care se desprinde din cercetarea acestei evoluţii.

In măsura în care se constată un progres real, el apare în primul rând, ca un rezultat al crizei agrare din 1929/1933 şi se face simţit abia după 1934, adică după anii în care agricultura românească a cunoscut o adevărată degradare. Până în ajunul războiului, acest progres păstrează un caracter limitat. Perfecţionarea utilajului, specializarea culturii şi intensificarea lucrării pământului, înlăturarea sau, mai exact spus, îngrădirea relaţiilor de producţie pre-capitaliste, etc., păstrează şi după lichidarea crizei un ritm destul de lent. Mai adânci şi mai puternice au fost efectele crizei pe tărâm social. Transformările şi diferenţierile intervenite în lumea satelor au fost grăbite, fără să corespundă însă nici aici violenţei şi duratei crizei.

Toate acestea dovedesc, pe de o parte, cât de puternice sunt forțele economice și sociale, care se opun progresului în agricultura românească, și cât de persistente sunt aici elementele structurale care aparțin încă trecutului; pe de altă parte, apare clar că sub stăpânirea capitalului monopolist, un progres real și durabil nu este cu putință în sectorul agricol. Cu atât mai puțin în România, unde caracterul relațiilor agrare și lipsa lor de unitate, creează proprietății țărănești mici și pitice, condiții grele de existență.

Cercetând totalitatea fenomenelor cuprinse în sectorul agricol al economiei românești, ne-am oprit mai puțin asupra rezultatelor concrete, așa cum apar ele cristalizate în ajunul războiului. Am căutat, dimpotrivă, să scoatem în evidență mai mult *sensul* evoluției întregului sector, accentuând în special natura forțelor pe care această evoluție le-a pus în mișcare, chiar și în acele domenii în care se afirmă existența unor „stadii ultime și definitive". Atât timp cât asemenea stadii corespund unor realități în desfășurarea dialectică a vieții economice și sociale, noi le vom analiza tot din punctul de vedere al tendințelor pe care le manifestă și al contrazicerilor pe care le cuprind, mai mult decât a formelor sub care apar. Vom înlătura astfel trunchierea și deformarea fenomenelor studiate, considerându-le dimpotrivă, în complexitatea și mișcarea lor.

Caracterul extensiv al agriculturii românești

Agricultura și-a păstrat în România caracterul ei extensiv chiar și în epoca ulterioară reformei agrare. Mai important însă decât simpla constatare a acestei stări de lucruri este să stabilim felul în care a evoluat, din acest punct de vedere, exploatarea pământului la noi. Urmărind întinderea suprafețelor însămânțate, proporția între cultura cerealelor şi a plantelor industriale şi alimentare, precum şi randamentul la ha., vom avea răspunsul căutat (1).

Suprafaţa însămânţată în 1921 ocupa 10.042 de mii de ha.; în media anilor 1925/1929, suprafaţa însămânţată creşte la 12.551 de mii ha., ca să ajungă în medie, între 1935/1939 la 13.930 de mii ha. *După criza agrară, creşterea este de 11% faţă de 1929 şi de 39% faţă de 1921.*

In cadrul suprafeţelor însămânţate, cresc acelea cultivate cu cereale. Astfel, între anii 1925/1929, media ocupată de cultura cerealelor este de 10.710 de mii ha., iar în perioada 1935/1939 de 11.438 mii ha. In procente, această revine la 7%.

Intre cerealele cultivate, ocupă primul loc grâul şi porumbul, a căror însămânţare s'a întins în ultimul deceniu pe socoteala celorlalte cereale. In media anilor 1925/1929, se cultivă grâu pe o suprafaţă de 2.737 mii de ha., iar în 1935/1939 pe 3.669 de mii de ha. Creşterea reprezintă 17%.

In timpul războiului — adică între 1941 şi 1943 — politica de lucrare forţată a pământului a dus la o întindere a suprafeţelor cultivate O uşoară scădere se observă numai între anii 1939 şi 1941.

Cum s'a modificat în acest timp situaţia culturilor intensive?

Sunt de semnalat aici unele schimbări caracteristice. Fâneţele cultivate, plantele industriale şi cele alimentare ocupau în media anilor 1935/1939 aceeaşi suprafaţă ca şi între anii 1925/1929. Dată fiind creşterea absolută, a suprafeţei însămânţate, aceasta dovedeşte o scădere. Redusă la suprafaţa reală însămânţată în cele două epoci, procentul scade dela 14,42% la 12,67%. In schimb, se modifică proporţia între cele trei feluri de plante cultivate. In perioadele 1923/1927 şi 1934/1938, faţă de suprafaţa totală, suprafeţele cultivate cu fâneţe naturale scad dela 6,22% la 5,52%, acelea cu plante alimentare dela 6,64% la 3,69% *pe când plantele industriale îşi măresc suprafaţa dela 1,56% la 3,46%.*

Până la începerea războiului se observă aceeaşi tendinţă: o uşoară scădere la primele două feluri de plante cultivate, o uşoară ridicare la cel de al treilea fel.

După 1941 şi până în 1943, sporesc substanţial suprafeţele cultivate cu plante alimentare şi industriale. Pe teritoriul României din 1942, suprafeţele cultivate numai cu plante industriale trec dela 190.000 ha. în 1939, la 570.000 ha. în 1941/1942. Creşterea este şi mai accentuată în 1942/1943. Suprafeţele cultivate cu plante textile în 1942 reprezintă, în procente, un spor de 161% faţă de 1939, cele cu plante oleaginoase de 184%, iar alte culturi industriale, înregistrează un spor de 118%.

Aceste ultime cifre evidenţiază, fără îndoială, un progres. *Totuşi, chiar şi aceste creşteri intervenite în timpul şi pentru uzul războiului, nu răpesc agriculturii româneşti caracterul ei cerealist.*

Acest caracter al agriculturii româneşti apare dacă cercetăm şi cine sunt cultivatorii de cereale.

Din materialul publicat de echipele monografice, se poate constata proporţia însemnată pe care o ocupă cultura cerealelor pe terenurile ţărăneşti. Astfel, chiar în exploatările între 10 şi 25 de ha., proporţia este de 73,14%, ceea ce întăreşte afirmaţia că atât plantele industriale cât şi cele alimentare sunt cultivate, în deobşte, de proprietatea mare şi mijlocie.

„Agricultorii mari au introdus încă din 1910 cultura mazării şi tot ei o cultivă şi azi pe suprafeţe mari... Rapiţa, inul, lintea, macul, muştarul se cultivă aproape numai de marii proprietari". (C. Garoflid, „Agricultura nouă" în „Timpul" din 13 Mai 1941).

Să cercetăm, în sfârşit şi randamentul la ha., atât de caracteristic pentru modul de producţie, extensiv sau intensiv al unei agriculturi.

Comparaţia o vom face de astădată în timp, pe intervale mai mari. In media anilor 1862/1871, producţia de grâu la ha., era 8,9 q., iar cea de porumb de 9,9 q.; în media anilor

1934/1938 grâul a produs 9,7 q., și porumbul 10,0 q. la ha. „Creșterea“ aceasta reflectează progresul a trei sferturi de veac...

Inainte și după criza agrară, randamentul se menține aproape constant.

In compunerea acestei medii, marea proprietate intervine cu o producție mai ridicată, față de exploatarea mică țărănească. După afirmația reprezentanților marei proprietăți, proporția ar fi de 3 la 1, sau chiar 4 la 1, ceea ce fără îndoială, este o exagerare.

Inventarul mort, în creștere

Cum se prezintă utilarea agriculturii în România?

După 1934, numărul mașinilor și al uneltelor crește. De pildă, în 1927 găsim un număr de 3.257 de tractoare, pe când în 1939, numărul lor este de 5.732. In aceeași proporție crește numărul mașinilor de treerat (dela 12.779 la 18.882 în același răstimp), al semănătoarelor (dela 42.418 la 72.418), al mașinilor de recoltat, etc. Numărul plugurilor, al grapelor, al rarițelor, etc. crește și el.

Fără îndoială, această creștere a utilajului mort în anii care au precedat începerea războiului, este unul din efectele cele mai însemnate ale crizei agrare. Dar, cu toată creșterea numărului mașinilor și uneltelor, situația utilării reale a agriculturii românești se prezintă mai mult decât deficientă.

Două treimi din numărul plugurilor și grapelor nu este altceva decât fier vechiu sau unelte cu totul primitive. Stocul existent dovedește un deficit față de nevoile reale ale agriculturii.

Citām un caz semnificativ: în Clopotiva, din 165 de pluguri distribuite la 250 gospodării, *numai două sunt de fier, celelalte fiind de lemn, având numai piesele active de metal.*

A crescut parcul de maşini şi unelte agricole, după 1939, ca urmare a convenţiei economice germano-române?

Datele oficiale pe care le-a publicat presa pentru anul 1943, având un caracter propagandistic şi fiind incontrolabile, nu redau probabil realitatea. Astfel, se afirmă că în anul 1943, funcţionau în România 8.000 tractoare, deci un vădit spor faţă de 1939. Importul de unelte şi maşini-unelte între 1940—1943, ar fi egal în volum şi valoare, cu întregul import de asemenea fabricate din perioada 1930—1940 (1). In lipsa unui material controlabil şi menit să inspire încrederea, dăm cifrele de mai sus cu toată rezerva.

A doua întrebare care se pune, atunci când e vorba de folosirea maşinilor şi uneltelor perfecţionate, este ce categorii de proprietari le utilizează efectiv? Toate răspunsurile concordă în această privinţă. „Marea proprietate e singura care a putut beneficia întrucâtva de pe urma introducerii tractorului" (2). Numai a tractorului? La exploatările agricole cu o suprafaţă între 1—3 ha., o maşină de semănat, ca să dăm o simplă pildă, revenea la 1.852 de gospodării şi la 2.704 ha.; la gospodăriile cu peste 25 ha., o asemenea maşină revine la 2,8 gospodării şi la 138,2 ha. (3), pentru ca numărul lor să crească puternic în marile exploatări, acelea cu peste 100 de ha.

Regresul inventarului viu

Să urmărim schimbările intervenite şi în utilajul viu al agriculturii româneşti.

Pe teritoriul României Mari, între 1936 şi 1941, se constată o scădere a numărului cailor cu 27% şi al boilor cu 30%. Inainte şi după criza agrară, numărul cailor sporeşte dela 1.959 de mii în 1929 la 2.158 de mii în 1936, pe când numărul boilor scade, în acelaşi timp, dela 1.191 de mii la 920 de mii.

Mai caracteristică însă pentru agricultura românească este repartiţia animalelor de tracţiune. Din totalul gospodăriilor rurale, 36% *nu au niciun fel de vite. La exploatările până la 3 ha., acest procent este de 52,8%*. Dar nu numai la proprietatea pitică întâlnim un asemenea procent. „La categoria cea mai tipic ţărănească (dela 3—5 ha.), găsim un cal la 1,2 gospodării şi un bou la 4,2 gospodării. Ceea ce, cu alte cuvinte, înseamnă că din 100 de gospodării de categoria 3,1—5 ha., 40 nu au nicio pereche de vite de muncă".

Chiaburimea satelor şi o parte din proprietatea mare deţine o bună parte din animalele de tracţiune.

Războiul a cauzat mari goluri în inventarul viu agricol. Cifrele pe care le dăm mai jos ilustrează numai limitat pierderile suferite. Astfel, în 1924, pe teritoriul actual, s'au numărat 1.494 de mii cavaline, faţă de 2.158 mii în 1939, pentru acelaşi teritoriu. Numărul bovinelor a scăzut, în acelaşi interval dela 4.332 de mii de capete, la 3.757 de mii.

Câteva date succinte privind starea ţărănimii române

Evoluţia agriculturii româneşti, în ultimii douăzeci şi cinci de ani, se reflectează însă nu numai în starea inventarului viu şi mort sau în randamentul scăzut la ha., ci şi în condiţiile de vieaţă ale ţărănimii, considerată pentru moment în întregimea ei. Datele de mai jos au doar valoarea unor exemplificări (2).

Standardul de viaţă al ţărănimii a scăzut chiar în raport cu anii dinaintea primului războiu mondial. După cum am văzut, participarea satelor la consumul de bunuri industriale este mică. Faptul că s'a micşorat tocmai vânzarea acelor bunuri de întrebuinţare care intră în deosebi în consumul ţărănimii (bumbac, obiecte de piele, tutun, etc.) dovedeşte înrăutăţirea vieţii ei materiale.

Progresul rapid pe care l-au făcut bolile sociale, în mediul rural îşi găseşte aici una din explicaţii. Mortalitatea totală datorită bolilor sociale s'a ridicat dela 341 de mii, în anul 1930, la 609 mii în 1937 (procentual, dela 2.308 de cazuri la suta mii de locuitori la 3.900). Deşi se pare că cifrele din 1937 se datoresc unei mai conştiincioase înregistrări, autorul subliniază totuşi „chiar cu această corectare, credem că asistăm la o creştere reală, numerică, a mortalităţii prin bolile sociale".

Mortalitatea infantilă este la noi cea mai ridicată din întreagă Europă. Dintre copiii născuţi vii, mor 18%, de patru ori mai mult decât în Elveţia, Olanda, Suedia şi Norvegia. In ultimii ani se observă o tendinţă de creştere a numărului sugacilor morţi. La ţară, procentul întrece cu mult media pe ţară. In unele sate, echipele monografice au găsit un procent de 30—40%.

Numărul neştiutorilor de carte — la ultimul recensământ — a fost de 48,7%. Nu avem posibilitatea să stabilim cum a evoluat analfabetismul după 1930. Dar este caracteristic cum a evoluat ritmul combaterii analfabetismului în epoca dinaintea şi după primul războiu mondial. Intre anii 1890—1912, în vechiul Regat, numărul ştiutorilor de carte a crescut cu 1,3% anual; între 1912-1930, tot în Vechiul Regat numai cu 0,9%. Deci un evident regres şi aici.

Elocvenţa tuturor acestor date face inutil orice comentariu.

In cercetarea „cauzelor"

De sigur, nu lipsesc „explicaţiile" cum de s'a ajuns la starea actuală a agriculturii româneşti şi la mizeria cronică în care este silită să trăiască o bună parte din ţărănimea noastră. Specialiştii şi simplii profani s'au grăbit să descopere cauzele şi să indice soluţiile mântuitoare. Unii pleacă dela faptele reale, încercând să nu se depărteze de adevăr şi să rămână în cadrul unei analize ştiinţifice. Alţii — şi sunt cei mai mulţi — încearcă însă simple diversiuni, menite să mascheze adevărata faţă a lucrurilor şi a stărilor noastre agrare.

Majoritatea acelor care s'au ocupat de cercetarea problemelor în legătură cu agricultura şi ţărănimea din România, au acuzat, în primul rând, reforma agrară. Au acuzat-o acei care i-au subliniat insuficienţele — faptul că ţăranii, odată cu un pământ puţin şi prost, nu au primit nici inventarul necesar şi nu s'au bucurat nici de un credit suficient, afirmând că politica economică a Statului a împiedecat formarea unei economii ţărăneşti de sine stătătoare, etc. Dar au acuzat-o şi acei care pleacă dela un punct de vedere cu totul opus, susţinând că „reforma agrară a fost prea radicală... Trecerea la cultura mică s'a făcut fără să existe unele condiţii obiective necesare (capital, piaţă de desfacere, căi de comunicaţii) nici subiective (pricepere tehnică, muncă încordată, simţ gospodăresc (3). Asemenea critici, formulate de însăşi autorul legiuirilor de reformă agrară, reprezintă „explicaţia" tipică venită din rândurile marilor proprietari.

V. Madgearu, în lucrarea sa de atâtea ori citată, „Evoluţia economiei româneşti", pune accentul pe permanentul decalaj dintre preţul fabricatelor şi preţul produselor ţărăneşti. După părerea autorului aceasta a fost piedeca principală pusă în calea intensificării culturii, în cadrul micii gospodării agricole. De altă parte, o cauză tot atât de importantă ar fi fost şi lipsa de credit, precum şi necesitatea în care s'a găsit ţărănimea să recurgă la împrumuturi cămătăreşti.

Existenţa „unei supra-populaţii agricole" şi „concentrarea excesivă a populaţiei româneşti în sectorul agricol... peste limitele de toleranţă ale agriculturii" este una din explicaţiile care întruneşte cele mai multe opinii (4). In acelaşi timp, putem spune, că este explicaţia oficială. In comentariul care însoţeşte publicarea rezultatelor preliminarii ale recensământului din 1941, ea îşi găseşte aceeaşi formulare.

Reforma agrară a fost o măsură juridică şi nu una economică; reforma s'a făcut cu „pierdere de substanţă", neizbutindu-se a se da țăranului, în bogăție și influență, aceea ce pierduse boerul, proprietar de pământ, afirmă un publicist care are nostalgia trecutului (5). Dimpotrivă, „lipsa de încredere față de mica proprietate“ care a dictat până acum politica agrară a statului român, „aceasta este cauza principală“, afirmă un altul (6).

„Structura profesională a poporului român n'a ținut pas cu dinamica creșterii populației“, creindu-se astfel o desarmonie, care a avut drept rezultat că la noi, trei sferturi din populație cere pământului mijloacele de traiu, pe când în apusul și centrul Europei, jumătate, sau poate mai mult chiar, trăiesc din ocupații neagricole. Acesta este punctul de vedere al d-lui A. Golopenția. („Excelsior“ 26 Ianuarie 1941).

„Organizarea defectuoasă a micii exploatări agricole“, „desorganizarea producției“ — deci mai mult cauze de natură tehnică — sunt adevărata cauză a înjumătățirii producției agricole — în raport cu cea dinainte de 1914, precum și a tuturor urmărilor care se cunosc — scrie d-l M. Vulcănescu. („Excelsior“ 2 Februarie 1941).

Toate relele constatate în domeniul agriculturii nu sunt, de fapt, decât urmarea politicii agrare oficiale. Această politică a apărat „interesele marei proprietăți, neglijând în mod vădit pe acele ale micii și mijlociei proprietăți“, — ne asigură decanul facultății de agronomie din Timișoara, d. Safti, care în acelaș timp, face profesie de credință legionară. („Timpul“ din 11 Ianuarie 1941). Dar tot un conducător legionar d-l N. Mareș, mare proprietar și fost ministru a găsit o explicație diametral opusă celei de mai sus. Agricultura țărănească, în urma exproprierii, ar fi rămas fără conducător. Acest rol îl jucau, în trecut, „huliții arendași“, care au asigurat țăranilor, pe vremuri, „un mare belșug“. Astăzi, „rolul social de îndrumător al țărănimii“, trebue să fie încredințat, nici mai mult, nici mai puțin decât marilor proprietari. („Universul“ 4—6 Octomvrie 1942).

In sfârşit, să încheiem această lungă înşiruire de „puncte de vedere" cu o opinie *sui generis*. De fapt, întreaga problemă agrară a României s'ar reduce la ignoranţa ţăranului. Nu este vorba de ignoranţa lui generală, ci de totala lui neştiinţă asupra modului de a se hrăni şi îmbrăca, de a-şi crea un confort casnic, etc. De aceea, d-l Alimănişteanu — mare proprietar — şi-a luat sarcina să umple această lacună, scriind o broşurică pentru „uzul ţăranilor", sub titlul: „Gospodăria săteanului". Ţăranii sunt astfel îndemnaţi să se conformeze, în privinţa hranei, menu-ului pe care îl publică autorul. De pildă, sâmbăta, săteanul să mănânce „macaroane cu parmezan", duminieca „friptură de pui cu murături". Toate acestea, bine înţeles, printre alte variate feluri de bucate. Marţea, la desert, i se recomandă „magiun". Imediat ce ţăranul român va accepta lista de bucate pe care i-o propune d-l Alimănişteanu, după ce-şi va completa garderoba şi vesela, tot după reţetele d-sale, se va termina cu existenţa unei probleme agrare la noi în ţară!

N'am epuizat, fără îndoială, toate „explicaţiile". Dar credem că cele de mai sus învederează pe deplin cât de superficial şi fragmentar şi, de cele mai multe ori, cât de tendenţios, a fost cercetată una din problemele de bază ale societăţii româneşti. Chiar dacă unele din cauzele indicate sunt adevărate, fiind desprinse din totalitatea elementelor care determină întregul conţinut — economic şi social — al problemei noastre agrare, ele nu dau posibilitatea unei juste înţelegeri, cu atât mai puţin a unei reale soluţionări.

O problemă agrară şi nu una agricolă

Reprezentantul marei proprietăţi, C. Garoflid, îşi intitula memoriul înaintat guvernului în 1941 „Problema agricolă din România", voind să sublinieze, dela început, că la noi a încetat să mai existe o „problemă agrară".

După un sfert de veac dela înfăptuirea reformelor postbelice, totuşi în România continuă să existe o „problemă agrară“, în care momentele sociale se împletesc cu acele de natură economică, şi nu simple insuficienţe tehnico-organizatorice, de natură agricolă. Impletirea economicului cu socialul şi reciproca lor influenţare, dau conţinut şi formă actualei probleme agrare. Deşi trecutul n'a fost lichidat prin reforma din 1920—1921 şi rămăşiţe puternice ale acestui trecut continuă încă să subsiste, totuşi datele actualei probleme agrare nu sunt identice cu acele dinaintea anului 1916. Dar astăzi ca şi atunci, elementele cu caracter social primează. A nega existenţa lor, înseamnă a ignora — voit sau nu — realitatea stărilor noastre agrare, a le desfigura complet. O asemenea atitudine poate fi în interesul marei proprietăţi şi a susţinătorilor ei, dar sigur este că nu slujeşte adevărului şi nici ţărănimii.

Inainte de a păşi la cercetarea problemei agrare actuale, să încercăm a-i determina cauza primă, fundamentală. Fără îndoială, o asemenea cauză există. Ea poate fi astfel formulată: *între forţele de producţie active în agricultura românească şi raporturile de producţie, există puternice contraziceri, un adânc conflict, care permanentizează o stare latentă de criză, împiedecând progresul tehnic, menţinând în vieaţă forme economice şi sociale înapoiate, condamnând ţărănimea,* ***în masa ei, la un regim de mizerie cronică.***

Aceste contraziceri şi acest conflict, capătă caracterul lor specific prin elementele concrete şi constitutive ale regimului nostru agrar, aşa cum s'au desvoltat în decursul ultimilor douăzeci şi cinci de ani, devenind astfel cauza generatoare a fenomenului românesc — *problema agrară actuală.*

Forţe de producţie. Raporturi de producţie

Ce înţelegem prin forţă de producţie? In primul rând munca omenească. Dar nu munca omenească simplă, brută. Productivitatea acestui fel de muncă este limitată. Ştiinţa modernă — tehnica şi chimia — au înarmat braţele omului în agricultură cu maşini şi unelte, i-au pus la îndemână îngrăşăminte, îmbunătăţiri bio-chimice, noi forme de organizare şi raţionalizare, noi sisteme de culturi, chiar şi noi culturi (7). *Forţele de producţie în agricultură cuprind astăzi toate aceste posibilităţi, care măresc randamentul muncii.*

S'au desvoltat la noi forţele de producţie pe această linie?

Răspunsul îl avem urmărind tocmai acele compartimente ale sectorului agricol care cuprind, în mare parte, exploatarea ţărănească. Cultura extensivă şi cerealistă, o sărăcie absolută în inventariul viu şi mort, o productivitate scăzută — adică o situaţie de inferioritate evidentă chiar faţă de marea exploatarea, care numai progresistă nu e la noi — iată ce caracterizează felul în care s'au desvoltat forţele de producţie, pentru imensa majoritate a ţărănimii din România. *Pentru elementul activ din agricultura românească — pentru ţărănime — forţele de producţie se găsesc reduse şi îngrădite, cu tendinţa spre continuu regres.*

Ce înţelegem prin raporturi de producţie? In primul rând, relaţiile de muncă, fie că au un caracter capitalist, fie că poartă încă urmele iobăgiei. Felul în care se munceşte determină natura legăturilor între acei care stăpânesc mijloacele de producţie şi între acei siliţi să-şi vândă puterea de muncă. Dar relaţiile de muncă, cu toată importanţa lor hotărîtoare, nu epuizează conţinutul raporturilor de producţie. Repartiţia pământului, formele şi cuprinsul acestei repartiţii, raportul numeric şi tăria economică a diferitelor categorii de proprietari, relaţiile între desvoltarea agriculturii şi regimul capitalist în cadrul căruia se plasează această desvoltare, influenţa asupra mediului rural pe care o exercită schimbările intervenite în structura capitalismului, activitatea economică şi socială a Statului, toate acestea determină şi ele, printre altele, cuprinsul raporturilor de producţie. Doar proporția în care intervin ultimele elemente, în procesul de determinare a acestor raporturi, este diferit.

In acest sens larg și cuprinzător, înțelegem raporturile de producție cu aplicare la agricultură. *In totalitatea lor, elemente care formează aceste raporturi de producție în agricultura românească vin în conflict cu forțele de producție, le împiedică normala lor desvoltare, le mențin la un nivel scoborît sau chiar le împing înapoi.* Ceea ce vom avea ocazie să dovedim în paginile care urmează.

Efectul limitat al reformei agrare

Reforma din 1919/1921 n'a schimbat, în mod radical, relațiile noastre agrare. Atât susținătorii, cât și detractorii reformei, deformează deopotrivă realitatea. Nu este drept că reforma agrară a însemnat trecerea bruscă „dela cultura mare la cea mică" — după cum susține Garoflid. Este tot atât de inexact că prin această reformă, în România prevalează gospodăria țărănească independentă — așa cum afirmă Madgearu. Tot atât de nefundată este opinia acelora care socotesc lichidată odată pentru totdeauna, vechea stare de lucruri, anterioară reformei.

In adevăr, nici înainte de 1916, în România n'a existat — ca trăsătură caracteristică — „marea cultură". Cea mai mare parte din latifundii și chiar din marea proprietate era lucrată în dijmă sau în forme apropiate, cu inventarul țăranului învoit și cu metodele lui proprii. Deosebirea era că atunci țăranul muncea pământul stăpânului, sub biciul vătafului. Dar și pe moșia boierească, oricât de întinsă era, țăranul practica tot o cultură în mic și tot cu mijloace primitive.

Este adevărat că România n'a devenit o țară în care „proprietatea țărănească" independentă, sau cu tendința de a deveni independentă, să pună pecetea regimului nostru agrar, n'a devenit un „Stat de țărani“ — ca să utilizăm expresia lui Madgearu. Insă tot atât de adevărat este că țăranii, în marea lor majoritate, sunt proletari, semi proletari, învoiți și dijmași.

Este neîndoios că problema agrară actuală, în elementele ei componente, nu este identică cu cea anterioară primului războiu. Totuși, reforma agrară nu desparte două epoci, structural deosebite.

Marea proprietate și urmările menținerii ei în ființă

Marea proprietate, împotriva opiniilor curente, continuă să dețină o mare parte din pământul țării. In 1930 suprafețele stăpânite de proprietarii cu peste 50 de ha., ocupau 32,2% din totalitatea pământului aflat în proprietate privată și 18,8% din suprafața arabilă.

Simpla întindere a suprafețelor deținute de marii proprietari nu reflectează însă decât o latură a chestiunii. Adevărata putere a marei proprietăți trebue stabilită și pe alte criterii decât cele statistice.

In anul 1940, adică douăzeci de ani după votarea legilor agrare, d-l Gh. Ionescu Sisești, ministru atunci în funcțiune, afirma că „reforma agrară încă nu-i terminată... pe 3900 de moșii defalcarea părții expropriate nu-i definitivă; pe 434.000 ha. nu sunt făcute nici măcar proiectele și calculele de parcelare; pe 490.000 ha. nici parcelarea pe teren; 900 de procese de reformă agrară sunt încă în fața instanțelor“ („Planul agricol pe cinci ani“ manuscris).

In al doilea rând, pentru a ne da seama de forța pe care o reprezintă marea proprietate, trebue să-i fie opusă proprietatea țărănească. I se opune oare, la noi, marei proprietăți o puternică proprietate țărănească, economicește de sine stătătoare, care să înglobeze majoritatea păturilor noastre rurale? Fără îndoială că nu, *și acest fapt micșorează până la li-*

mită puterea de rezistență a țărănimii din România, mărind în aceeași măsură puterea marei proprietăți. Această împrejurare, pe care simpla stabilire a proporționalității stăpânirii pământului o ignorează, schimbă esențial în favoarea marei proprietăți raportul de forță de care vorbeam mai sus.

Raportul real și nu simplul raport matematic între țărănime și marea moșierime menține în viață și perpetuiază metode de exploatare ale muncii, asemănătoare ca formă, conținut și intensitate acelora dinainte de 1916. Din cauza existenței marei proprietăți și datorită forței pe care ea o reprezintă încă în România, întâlnim și astăzi munca învoită, cu caracter iobag și semi-iobag, cu tot cortegiul de rămășițe, care dovedesc pe deplin că trecutul n'a fost lichidat prin reforma agrară din 1919/1921.

Munca învoită. Relații iobage și semi-iobage

Cercetările cu privire la natura relațiilor de muncă în agricultura românească sunt deosebit de puține și fragmentare. In lipsa unor date de ansamblu, ne vom folosi de rezultatele unor anchete, care, deși parțiale, nu sunt mai puțin concludente.

Iată, de pildă, constatările pe care le fac echipele monografice într'o plasă tipică pentru stările din câmpia munteană, deci într'o regiune agricolă prin excelență (8).

Din totalitatea locuitorilor activi în exploatarea pământului din plasa Dâmbovnicul, două treimi lucrează pământul lor propriu sau sunt moșieri. Din treimea care trebue să se învoiască pe pământ străin (2713 locuitori), 517 persoane sunt zilieri și 772 dijmași. *Dijmașii întrec deci numărul lucrătorilor agricoli propriu ziși.* Lucrarea în dijmă este, în adevăr, foarte răspândită. Dar nu numai existența dijmei este subliniată de echipieri. In vara anului 1939 se constată că țăranul dijmaș, pe lângă jumătate din producție, are de plătit marelui proprietar ruşfeturi şi zile de clacă. Exact ca înainte de 1916!

La întrebările unui echipier, cu privire la angajamentul făcut cu marele proprietar al locului, unul din ţăranii învoiţi răspunde: „La 3 ha. îi secerăm ½ ha, îl ducem la arie, îl treierăm şi îl ducem la magazie. Tot pentru 3 ha., îi arăm ½ ha., îl semănăm şi îl grăpăm". Anchetatorul face următoarele observaţii. „Ceea ce înseamnă că la 3 ha., în dijmă, un sătean e obligat să lucreze, în afara faptului că-i dă ½ din recolta celor 3 ha., un pogon (sau ½ ha.), complet, adică toate muncile pe care le necesită, dela arat până la ducerea în magazie. Insă „boierul" nu se mulţumeşte numai cu atât, ci pe deasupra mai cere „şi 1 zi la pogon de lucru", adică la 3 ha. — 6 zile, plus „20 de ouă şi un pui de găină „de nume" adică pe care trebue să i-l aducă de ziua onomastică. Douăzeci de ouă şi un pui se dă pentru fiecare 3 ha. luate în dijmă: „şase pogoane e un nume".

In general, acestea sunt condiţiile în care se dă pământ în dijmă în întreaga plasă Dâmbovnic. Adeseori însă „săteanul învoit este obligat să mai presteze încă alte zile în decursul anului şi pentru care nu primeşte nicio retribuţie". Adică *să execute clasicele zile de clacă.*

In documentata lucrare a lui Radu Rosetti, *„Pentru ce s'au răsculat ţăranii?"* la pag. 526 şi următoarele, sunt expuse metodele şi gradul exploatării ţărănimii din Muntenia înainte de 1907. Intre „obligaţiile" impuse atunci ţăranului învoit şi „condiţiile" existente în vara anului 1939 nu există o deosebire reală. Exact după cum *între stările de atunci şi cele actuale nu există o deosebire de natură, ci, cel mult, de grad.*

Cât de departe suntem de afirmaţia lui Virgil Madgearu când susţine că la noi, după reformă, am asistat la „lichidarea completă a ultimilor resturi de feudalitate agrară şi la schimbarea radicală a repartiţiei solului, prin înmulţirea considerabilă a exploatărilor ţărăneşti independente" (9).

Dar dovada persistenţii unor relaţii de muncă iobăgistă şi semi-iobăgistă o avem în însăşi legiferarea lor. In adevăr, în „Regulamentul învoielilor agricole şi organizarea muncilor agricole", privitor la partea XI-a a legii de „organizare şi încurajare a agriculturii", regulament modificat în Ianuarie 1941, o serie de articole reglementează relaţii de asemenea natură. Astfel, în art. 110-112 se prevăd condiţiile în care se vor încheia *învoielile de cu iarnă*, în art. 115, *învoielile în dijmă şi arendările de pământ cu plata în muncă*, etc. Adică, relaţii de producţie tipic pre-capitaliste, cu tot cortegiul de rămăşiţe tipic iobăgiste. Ceea ce a dat naştere la nu mai puţin caracteristice abuzuri, care au răbufnit până şi în desbaterile pseudo-parlamentului din 1940.

Reforma agrară, o reformă burghezo-moşierească

Aşa cum reforma agrară nu a înlăturat vechile relaţii de producţie cu caracter iobag şi semi-iobag, tot astfel ea nu a satisfăcut nici foamea de pământ a ţărănimii. Din cei 2,3 milioane ţărani îndreptăţiţi a primi pământ în 1921, numai 1,4 milioane l-au primit. In numărul acestora din urmă intră şi toţi cei care, în locul ţăranilor fără pământ, au fost împroprietăriţi prin fraudă. In sfârşit, această reformă n'a creat nici „mica proprietate ţărănească", atât de proslăvită de vechii poporanişti şi de către noii ţărănişti.

Unde trebuesc căutate cauzele care au dus la toate aceste rezultate? Să fi fost oare puţinătatea pământului disponibil, defectuoasa aplicare a legilor agrare sau limitele prea restrânse ale prevederilor lor? Nu. In primul rând, cauza trebue văzută în însuşi caracterul reformei agrare.

Exproprierea şi împroprietărirea ţăranilor n'au fost măsuri revoluţionare, înfăptuite pe căi revoluţionare. Reforma a fost o soluţie de compromis, sub un dublu aspect. Aici îşi au origina, limitele şi insuficienţele ei.

Deşi impusă de frământările maselor ţărăneşti, având revoluţia din Octombrie în faţa lor şi, mai ales, însăşi vecinătatea imediată a acestei revoluţii, reforma agrară a fost realizată de duşmanii ţărănimii, în cadrul unui regim în care marea burghezie şi marea moşierime continuau să stăpânească poziţiile economice şi sociale dominante, împreună cu întreaga putere politică. Ţărănimea n'a fost întrebată, iar organele, alese de ea, n'au priveghiat la aplicarea celor două operaţii ale reformei, care a fost astfel decretată şi aplicată în afara controlului şi putinţei ei de directă intervenţie. Aceasta este o primă latură a chestiunii.

In al doilea rând, a intervenit o „înţelegere" între marea burghezie şi marii proprietari de pământ. Aceştia din urmă au încercat să-şi salveze cât mai mult din proprietăţi, atunci când exproprierea devenise inevitabilă. Dar la o împroprietărire a ţărănimii era interesată şi marea burghezie, care avea nevoie de întinderea pieţii interne, tocmai după războiul care îi mărise potenţialul industrial şi financiar. Intre aceste două tendinţe opuse a intervenit o formulă de compromis, posibilă tocmai din cauza împrejurării că burghezia, mai ales cea de origină etnică română, reprezentând o forţă economică relativ slabă, nu avea nevoie decât de o lărgire limitată a pieţii. Adică de o piaţă pe care era în stare s'o acapareze şi s'o exploateze cu propriile-i mijloace. Căci o extindere peste limitele propriilor ei forţe, ar fi venit în favoarea capitalului străin, de a cărui concurenţă se temeau atât de mult exponenţii burgheziei române. De aici lipsa de interes a burgheziei române pentru o radicală reformă agrară, radicală, pentru lichidarea marei proprietăţi.

Compromisul intervenit între cele două clase guvernante din România s'a reflectat fidel în tot conţinutul reformei agrare. Astfel, o parte din pământul marei proprietăţi a fost „salvată". Totuşi, prin împroprietărirea limitată, piaţa internă a fost extinsă, peste hotarele ante-belice. In acelaşi timp, condiţiile în care au fost aplicate pe teren dispoziţiile legilor agrare, au asigurat și pentru viitor marei proprietăți rămase, o mână de lucru ieftină și la îndemână.

Cine a plătit prețul înțelegerii intervenite între burghezie și moșierime? Și de astădată tot țărănimea, de altfel ca în tot trecutul nu prea îndepărtat al țărilor române. Căci întreaga evoluție socială și politică a poporului român în ultima sută de ani, stă sub semnul acestei permanente înțelegeri pe seama țărănimii, între păturile componente ale claselor noastre stăpânitoare. Deci, cele petrecute în 1919/1921 nu constitue câtuși de puțin o excepție. Au fost schimbate doar condițiile concrete în care „împăcarea“ a avut de astădată loc (10).

Urmările pozitive ale reformei agrare

Cu tot caracterul ei, reforma agrară a avut și rezultate pozitive. Ea a contribuit, în primul rând, la grăbirea pătrunderii și desvoltării relațiilor de producție capitaliste în sectorul agricol deși, prin menținerea unei mari proprietăți, a rămas în ființă suportul cel mai puternic al tuturor rămășițelor pre-capitaliste. Felul în care a fost concepută și aplicată reforma, a putut lăsa să subsiste și mai departe relațiile de muncă iobăgiste și semi-iobăgiste. Dar în măsura în care dispozițiile ei au contribuit la desființarea latifundiilor și o parte din pământul marei proprietăți a trecut asupra țărănimii, reforma a trebuit să ajute și să promoveze toate formele de exploatare și de viață capitaliste, accentuând totodată și procentul diferențierii satului. *In măsura în care reforma agrară a ușurat acest proces, în comparație cu stările anterioare și numai cu acestea, urmările ei sunt pozitive*

In România, formele exploatării capitaliste în agricultură, sunt anterioare anului 1916. Deși numai o mică parte a marei proprietăți întrebuința muncă salariată totuși, după 1907, capitalismul își deschide un drum mai larg în relațiile de muncă agricole. Insă numai după 1918 formele şi metodele de exploatare capitaliste capătă consistenţă, deşi nu înlătură, ci se împletesc cu relaţiile iobăgiste şi semi-iobăgiste.

Astfel asistăm, după reforma agrară, la o mai întinsă întrebuinţare a muncii salariate. Aceasta constitue semnul evident şi ne dă în acelaşi timp măsura exactă întru cât economia agricolă a păşit şi ea — în cadrul marei proprietăţi — pe drumul capitalismului.

După calculele d-lui Roman Cresin, pe baza materialului care i-a stat la îndemână, acesta ajunge la concluzia că din totalul muncii care îşi găseşte întrebuinţarea în agricultura românească 40% este muncă salariată. (11).

Ca să ne dăm seama ce reprezintă acest procent, vom recurge la următoarea construcţie: vom presupune întreaga cantitate de muncă egal repartizată pe întreaga suprafaţă cultivată şi o vom reduce apoi pe cea dintâi la cea de a doua. Cu alte cuvinte vom suprapune, sub raport cantitativ, munca suprafeţelor cultivate. La ce ar corespunde, în acest caz, cele 40%, reprezentând munca salariată? După datele recensământului din 1930, 40% din suprafaţa însămânţată cuprinde totalitatea exploatărilor cu peste 10 ha. Cu alte cuvinte, munca salariată şi-ar găsi întrebuinţarea pe întregul pământ al proprietăţii mari şi mijlocii, precum şi pe al întregii burghezii a satelor. Cum însă ştim că o parte din marile moşii şi din pământurile chiaburimii sunt lucrate în dijmă, pe baza unor contracte, pământ contra muncă, etc., urmează că munca salariată îşi găseşte întrebuinţare şi în exploatările sub 10 ha.; ceea ce recunoaşte de altfel, şi V. Madgearu, ca o realitate (op. cit. pag. 358).

Dar dincolo de datele comparaţiei noastre, care nu are decât o valoare demonstrativă şi nicidecum una statistică, dat fiind caracterul arbitrar al comparaţiei, rămâne un fapt deosebit de important: *procentul ridicat al muncii salariate în agricultura românească*. Procentul este ridicat nu numai în comparaţie cu situaţia dinainte de reforma agrară, dar şi în mod absolut. El pune, totodată, în deplină lumină cât de adânc a pătruns capitalismul în sectorul agricol, *contrazicând și infirmând susținerile acelora care pun accentul tocmai pe caracterul necapitalist al agriculturii noastre.*

In al doilea rând, și tot ca un element caracteristic capitalismului, este întrebuințarea mai largă a mașinismului după 1930. Am văzut că, deși asistăm în această privință la un progres lent, după lichidarea crizei agrare, introducerea mașinismului în agricultura românească este un proces continuu. Intrebuințarea mijloacelor tehnice perfecționate rămâne, în adevăr, limitată în special la marea exploatare. Aceasta reduce de sigur însemnătatea procesului în sine, dar nu-l anulează.

In sfârșit, aplicând tot criteriile pe care le dă Marx, cea de a treia caracteristică a relațiilor capitaliste în agricultură, este apariția arendășiei. De astădată nu mai este vorba de formele vechi ale arendășiei, ci de apariția arendașului, tip întreprinzător capitalist. Apărarea pe care o iau arendășiei doi dintre reprezentanții tipici ai marei proprietăți — C. Garoflid și N. Mareș — dovedește că apariția mânuitorului de capital, care caută un plasament rentabil în agricultură pentru capitalul său, este obișnuită acum (12). Fenomenul se încadrează în legile generale ale capitalismului, aplicate sectorului agricol.

Există o tendință de concentrare în cadrul marei proprietăți?

Pe linia generalizării formelor de exploatare și de organizare capitalistă trebue să subliniem și tendința de concentrare care se observă la noi în cadrul proprietății mari și mijlocii rurale. Faptul că această tendință apare mai ales în ultimul deceniu, se datorește de sigur în mare parte, tot crizei agrare. Conversiunea datoriilor marii moșierimi a fost un sprijin serios în ajutorul proprietăților mari deficitare. Această intervenţie a Statului a putut însă numai să încetineze ritmul concentrării, dar nu să-l oprească. Ceea ce dovedeşte puterea crizei din 1929—1934.

Pentru a putea cuprinde statistic concentrarea pământului moşieresc, nu avem decât datele provizorii ale recensământului din 1941. După cifrele publicate, numărul exploatărilor peste 10 ha., în comparaţie cu anul 1930, marchează o scădere de 50%, în cadrul aceluiaşi teritoriu al României. Dela 8% cât reprezenta, numeric, proporţia exploatărilor cu peste 10 ha., aceasta a scăzut la 4%. Cum însă numărul exploatărilor între 10 şi 100 de ha. nu numai că nu a scăzut — aşa cum vom vedea ceva mai departe — dar a crescut, tot greul reducerii procentuale cade asupra marii şi mijlociei proprietăţi. Pământul stăpânit însă de marea proprietate, rămânând acelaşi sau marcând doar o uşoară scădere, redus la un număr mai restrâns de exploatări, pune în evidenţă tocmai procesul de concentrare de care vorbeam mai sus. *Acapararea pământului în mâni mai puţine, dar care reprezintă o forţă capitalistă mai puternică, — cu tot conţinutul specific pe care şi-l păstrează — urmează aceleaşi legi ca şi concentrarea în industrie sau în alte domenii economice.*

Sombart, combătând teoria concentrării la Marx, aduce ca un argument puternic împotrivă-i faptul, după părerea sa pe deplin stabilit, că, în agricultură, nu se aplică aceleaşi „legi" ale concentrării, ca în alte ramuri de activitate economică. („L'Apogée du capitalisme", vol. I, pag. 327).

Cu privire la stările şi evoluţia stărilor din România nu Marx, ci Sombart se înşeală.

Ţărănimea şi desvoltarea capitalismului în agricultura românească

Desvoltarea capitalismului în agricultură, a avut efecte şi mai puternice pentru ţărănimea din România. Diferenţierea în masa ţărănească a fost grăbită şi adâncită, ca urmare a unui proces tot de concentrare a pământului, dar de astădată în cadrul proprietății țărănești.

In publicistica românească se scrie foarte mult despre pulverizarea proprietății mici, despre neajunsurile născute din divizarea pământului prin succesiuni, înzestrări, etc. Din motive ușor de înțeles însă, acest fenomen de concentrare, se ignorează cu toate că în momentul de față este una din trăsăturile caracteristice ale evoluției satului românesc, mai ales după 1929. (13).

Este de sigur eronată părerea că „numai dela această dată (1929) putea să aibă loc diferențierea clasei țărănești: formarea unui tip de proprietate mijlocie, pe de o parte și formarea proletariatului, pe de altă parte". Legea circulației bunurilor rurale (legea Mihalache), ale cărei efecte le subliniază în mod exclusiv citatul de mai sus, a dat doar haina legală înstrăinării pământului țărănesc. Dar această înstrăinare, sub diferite forme, a premers legii. Deposedarea țărănimii de o parte din pământul ei, este cu mult anterioară legii din 1929. Criza agrară, la rându-i, a intervenit ca un factor important dând contur și amploare tuturor cauzelor care acționau și până atunci, în sensul grăbirii aceluiaș proces de concentrare a pământului la un pol al vieții satului, de proletarizare a țărănimii, la celălalt pol.

In ce formă și sub ce aspecte se prezintă desfășurarea acestor două fenomene, atât de însemnate pentru evoluția socială a României?

In ultimii douăzeci de ani, dar mai cu seamă în ultimul deceniu, o parte a țărănimii a fost nevoită să-și vânză pământul. In unele din satele de șes, cercetate de echipele monografice, procentul pământului vândut atinge proporția de 39,6% din totalul pământului căpătat prin împroprietărire! *Este procentul cel mai ridicat pe care îl întâlnim.* Pentru pământurile care aparțineau țărănimii încă înainte de 1918, procentul este de numai 14,4%. (3). Cu alte cuvinte, dacă vânzările de pământ țărănesc *au un caracter generalizat,* acei care apar însă ca vânzători masivi sunt tocmai elementele cele mai slabe economiceşte, acelea al căror pământ căpătat prin împroprietărire era în jurul a 3 ha.

In mâinile cui s'a strâns pământul vândut? Unul dintre conducătorii echipelor monografice, d-l M. Vulcănescu, scrie: „In al doilea deceniu care a urmat reforma agrară procesul de parcelare a lotului tip care, în 1930, era de cca. 2,½ ha. de gospodărie, s'a completat cu un al doilea proces de integrare a proprietății în mâinile a câtorva fruntaşi de sate, o parte a țăranilor descendenți ai foştilor împroprietăriți ajungând astfel... iarăşi în situația de pălmaşi, pe care o aveau înainte de expropriere". (14).

In adevăr, din cele 11 sate de deal şi munte cercetate de echipieri, în şapte sate, numărul gospodăriilor cu proprietăți între 10 şi 50 de ha., marchează o creştere dela 0,6% la 3,9%. In trei din aceste sate, a crescut şi numărul proprietarilor cu peste 50 de ha., însă în proporție mult mai slabă (dela 0,5% la 0,7%). *In majoritatea satelor, această evoluție este însoțită de creştera numărului familiilor fără pământ, dela 1,7% la 2,8%.*

Acelaşi fenomen, doar numai mult mai accentuat, se observă în nouă dintre satele de şes. Astfel, aici, numărul familiilor cu proprietăți peste 10 ha. şi până la 50 ha. creşte dela 0,7% la 11,5%; în două din aceste sate, creşte şi numărul familiilor cu peste 50 de ha — dela 0,4% la 0,5%. *In cea mai mare parte a acestor sate, numărul familiilor fără pământ sporeşte dela 0,8% la 6,3%.*

Toate aceste schimbări au loc în decursul ultimului deceniu.

Ce categorie de țărani a fost mai grav atinsă de procesul proletarizării? Atât în satele de munte, cât şi în cele de şes, se observă, în mod deosebit, o micşorare a numărului familiilor cu proprietăți între 2—5 ha. Descreşterea îngroaşă nu numai numărul celor lipsiți complet de pământ, ci şi al celor care au o proprietate pitică, adică până la 2 ha.

Pentru a putea avea o privire de ansambu — deși termenii comparației nu sunt identici — dăm rezutatele procentuale găsite pentru cele 11.959 de gospodării cercetate de echipele monografice, comparativ cu rezultatele recensământului din 1930:

Categoriile de gospodării după suprafețele stăpânite	Proporția numerică pe categorii		
	1930		1938
0,1 — 1 ha.	18,6 %		19,02 %
1 — 3 „	33,5 „		31,37 „
3 = 5 „	22,8 „		20,44 „
5 — 10 „	17,1 „		19,01 „
10 — 100 „	7,2 „	10,1 — 25 ha.	7,06 „

Cu alte cuvinte, crește numărul gospodăriilor până la 1 ha., crește limitat numărul celor între 5—10 ha., și puternic cele peste 10 ha. *Pe când în 1930, gospodăriile care stăpânesc dela 10—100 ha reprezentau un procent de 7,2%, în 1938 numai cele între 10,1—25 ha. reprezentau singure 7,06%.* In același răstimp, numărul țăranilor cu proprietăți între 1—3 ha. și 3—5 ha. descrește substanțial și crește simțitor *proletariatul agricol propriu zis.*

Tăria agricolă a proletariatului agricol

In anul 1930, cifra muncitorilor de pământ complet lipsiți de proprietate era de 464.009, ceea ce reprezenta 16,7% din populația agricolă activă (15). La acest număr trebuesc adăugați 122.000 de argați și 25.000 „ucenici", ceea ce ridică numărul total al datelor recensământului la cca. 600.000 persoane.

Dar în afară de acest proletariat agricol, înregistrat ca atare de recensământ, tabelele statistice conțin un număr de alte 600.000 de persoane active, ocupate în agricultură, care sunt cuprinse sub denumirea de „alții" și nu fac parte nici din „persoanele lucrând pe cont propriu", nici din „salariați" și nici din „proprietari, rentieri, pensionari".

In anul 1936, deci după criza agrară și în plin proces de diferențiere a țărănimii, d. Roman Cresin calculează numărul proletarilor agricoli în România la 740.000. („Prezentul" Nr. 573/1936). Considerând numărul țăranilor rămași neîmproprietăriți, al celor care și-au vândut pământul, al generațiilor tinere ajunse între timp la maturitate, cifra mi se pare, chiar și pentru acel an, inferioară realității. In lipsa unor date statistice exacte, acceptăm totuși calculul d-lui Cresin.

O categorie imediat apropiată de proletariatul agricol este aceea a țăranilor care stăpânesc numai până la 1 ha. In medie, la această categorie revine numai ½ de ha., pe cap de familie. „Noi avem astăzi (după recensământul din 1930 n. a.) declară d. Gh. Ionescu-Sisești, în Adunarea Deputaților din 4 Aprilie 1940, 600 de mii de țărani care stăpânesc... 300 de mii de ha. Un țăran cu familia lui nu poate trăi pe acest pământ. Dar ce poate face el? El poate să se angajeze ca lucrător agricol și, aș zice, nu numai în exploatările mari, dar și în exploatările mijlocii și chiar mai intensive..." Categoria acestor țărani, semi-proletariat tipic, a fost în continuă creștere după 1930.

Dar oare numai această categorie se alătură proletariatului agricol? Stăpânirea pământului nu-i suficientă pentru a putea face agricultură. Ce fel de agricultură — bună sau rea — poate face un țăran, fără vite de muncă? *Dar dintre țăranii care posedă o exploatare între 1—3 ha., 48,5% n'au niciun fel de vite trăgătoare.* In cifre globale, din 1.100.000 gospodării care făceau parte din această categorie, cca. 540 de mii se găseau în această situație.

Deci în rândurile proletariatului și semi-proletariatului agricol urmează să fie cuprinse categorii mult mai largi decât dacă am lua drept criteriu de clasificare simplul fapt de a stăpâni sau nu o bucată mai mare sau mai mică de pământ.

Tăria chiaburimii

Dacă acestea sunt realitățile existente la un pol al satului românesc, ce se petrece la celălalt pol, în rândurile chiaburimii?

După reforma agrară, dar mai cu seamă după 1929, burghezimea satelor s'a întărit. S'a întărit, în primul rând pe socoteala sărăcimii satelor, speculându-i nevoile și lipsurile; s'a întărit în parte și pe seama marei proprietăți, cumpărând pământ moșieresc. Din acest punct de vedere, concluziile echipelor monografice sunt concludente.

Ce se înțelege, în general, prin chiaburime? In ce limite se poate vorbi de proprietatea chiaburească?

Chiaburimea este elementul capitalist, înăuntrul satului, care continuă însă să facă integral parte — prin ocupații și condiții de viață — din țărănime. Elementul chiabur își trage veniturile din exploatarea muncii învoite, din camătă, din negoț în legătură cu produsele solului, etc. Dar exploatarea muncii, prin mijlocirea pământului pe care îl stăpânește, constitue fără îndoială sursa principală a veniturilor sale.

Limitele proprietății chiaburești pot fi mai greu trasate, căci dacă fac parte din chiaburime elementele care întrebuințează, în mod obișnuit, munca salariată, acestea pot avea gospodării și sub 10 ha. După cum pot face parte din burghezia satului și proprietari cu peste 100 ha. Astfel, în monografia comunei Oarja, anchetatorii întâlnesc „proprietari rurali capitaliști", care continuă să facă parte din rândurile țărănimii, cu proprietăți peste 100 ha. Dar acestea sunt cazuri, mai mult sau mai puțin, excepționale. Socotim ca făcând parte din chiaburime, în sensul strict al cuvântului, toți acei care stăpânesc în jurul a 25 ha., mergând în jos până la o proprietate de 10 ha. și în sus până la 50 ha. După ținuturi și condiții concrete, putem ridica această limită până la 100 și chiar peste 100 ha.

Tăria numerică a chiaburimii? Ţăranii „cu stare", adică acei cu o proprietate între 10 şi 50 ha. formează, după afirmaţiile d-lui prof. Cornăţeanu 5—20% din populaţia satelor noastre. Proporţia ni se pare exagerată. După datele statistice din 1939, exploatările cu o asemenea întindere de pământ nu reprezentau decât 7,2% din total, sau în cifre absolute — 200.000. Din acest număr, numai 47.000 exploatări se plasează în categoria celor cu 25—50 ha. După 1930, numărul elementelor chiabure a crescut, dar nu credem că această creştere s'a făcut într'o măsură care să justifice aserţiunile d-lui prof. Cornăţeanu.

Şi o cifră despre mijlocaşi

Mai puternic reprezentată este categoria ţăranilor mijlocaşi, adică a celor care stăpânesc între 5—10 ha. Este „categoria gospodăriilor, care reprezintă o stabilitate economică mai mare şi o stare agricolă mai înfloritoare" (16). Şi mijlocaşii au crescut, în ultimul deceniu, pe seama ţărănimii sărace. In 1930, această categorie număra 475.000 de gospodării — adică 17,1% din total. In 1940, acest procent a crescut la 20.8%, în timp ce gospodăriile sub 5 ha. nu mai reprezintă decât 69.1%, faţă de 74,9% în 1930. Aceasta înseamnă că, în numărul ţăranilor mijlocii se ridicase la peste o jumătate milion capi de familie.

Proprietatea parcelară şi răspândirea ei întinsă

Am dat cifrele de mai sus, pentru a înfăţisa diferitele pături care compun ţărănimea din România şi raportul numeric între ele. *Dar trăsătura cea mai caracteristică a satului românesc este, fără îndoială, locul deosebit de însemnat pe care îl ocupă proprietatea parcelară.* Ei îi corespunde cea mai însemnată pătură din țărănime, țărănimea săracă, țărănimea în permanentă mizerie.

Intră în categoria proprietății parcelare, toate gospodăriile dela 1 la 3 ha. In 1930, proporția lor era de 33,5%. In 1938 această proporție scade la 31,37. „Dela început, remarcăm că această categorie de gospodării reprezintă o treime din numărul tuturor gospodăriilor din toate satele noastre", — subliniază echiple monografice. In ținuturile, prin excelență agrare, procentul ajunge pentru gospodăria parcelară la 36,8% în Oltenia și Muntenia și la 42,5% în Moldova.

Intr'o largă măsură *și în condițiile economice și sociale în care trăește țărănimea dela noi* trebue considerată ca proprietate parcelară și o mare parte din gospodăriile între 3—5 ha., adică din mica proprietate țărănească. Această categorie reprezenta 22,8% în 1930 și după datele echipelor monografice numai 19,44% în 1938.

In cifre absolute, proprietatea parcelară propriu zisă, cuprindea în 1938 cca. 850.000 de familii, pe când ultima categorie, cea mică, cca. 550.000.

Pentru trăsăturile care, din foarte multe puncte de vedere, sunt comune atât proprietăți parcelare cât și celei mici le vom cerceta laolaltă. Iată caracteristica lor:

După calculele d-lui prof. Cornățeanu, venitul pe care îl scoate o familie țărănească din suprafețele între 1—3 ha., nu acoperă nici cheltuelile pentru alimentație; veniturile exploatărilor între 3—5 ha., acoperă pe cele ale alimentației, dar nu și pe cele de îmbrăcăminte. Aceeași situație o constată și echipele monografice, deși mijloacele lor de investigație și câmpul lor de observație au fost cu totul altele. „Dacă analizăm în special situația gospodăriilor mici (0,1—3 ha. și 3—5 ha.) constatăm că la marea majoritate din ele, venitul agricol este mai mic decât consumul total al menajului și familiei. Cu alte cuvinte, numai producția singură a gospodăriei nu poate satisface nevoile ei, agricultorii fiind nevoiţi să apeleze la venituri anexe (17).

Cum îşi acoperă deficitul permanent aceste două categorii, *care reprezintă totuşi, împreună cu semi-proletariatul, 74,9% din întreaga ţărănime?*

Recurge la împrumuturile de consum, când găseşte, îşi vinde vitele şi uneltele sau, în imensa ei majoritate, se învoeşte pe pământul marei proprietăţi şi pe cel al chiaburimii. Ceea ce interesează în mod deosebit, este faptul că tocmai din categoria proprietarilor parcelari, având o proprietate pitică sau chiar mică, se recrutează marele număr de dijmaşi, marele număr de învoiţi.

In ce condiţii? Pământul pe care toţi aceştia îl stăpânesc, este prea puţin spre a-i putea hrăni, dar suficient spre a-i ţine legaţi de sat şi a-i transforma într'o masă lesne de exploatat, la îndemâna moşierimii şi a burgheziei satelor.

„In regiunile cu populaţie deasă, declară în discursul citat d-l Ionescu-Siseşti, loturile sunt mici, nevoia de pământ mare şi atunci ţăranul solicită dela proprietarul, lipsit de capital, o porţiune de pământ pe care o cultivă în dijmă". „Astfel ia naştere „asociaţia de muncă" (sic!) — termen alegoric, de care se slujeşte fostul ministru al agriculturii, pentru a caracteriza dijma semi-iobagă din zilele noastre.

Că tocmai în rândurile ţărănimii parcelare se recrutează mâna de lucru învoită, în parte şi cea salariată, ne-o dovedesc şi cercetările monografice. Analizând pe diferite categorii de ţărani, ocupaţiile care dau veniturile anexe, echipierii ajung la concluzia că cei care au o proprietate între 1—3 ha. îşi scot aceste venituri din „muncă manuală". Bineînţeles, atunci când găsesc ocazia s'o presteze, ceea ce nu este totdeauna cazul. Căci şomajul bântue cu tărie tocmai în rândurile acestei ţărănimi. Astfel, după cercetările Institutului agronomic, 45% din puterea de muncă a populaţiei agricole din România nu-şi găseşte întrebuinţarea în agricultură. Partea covârşitoare a acestei disponibilităţi de muncă se află localizată în gospodăriile cu mai puţin de 5 ha." (A. Golopenţia).

* * *

In acest chip se prezenta structura ţărănimii din România, până în vara anului 1940. Schimbările teritoriale intervenite atunci nu au putut-o modifica în mod esenţial, după cum nu pot modifica sau infirma nici tendinţele care îşi fac loc în sectorul agricol până atunci şi de atunci încolo.

Războiul, la rândul său, a acţionat în sensul grăbirii — şi încă într'un ritm viu — a diferenţierii satului românesc, a cristalizării şi întăririi chiaburimii, una din beneficiarele principale a politicii preţurilor la produsele pământului, practicată de dictatură.

Agricultura românească, sector necapitalist ?

Cunoscând structura ţărănimii din România, putem cerceta tăria susţinerilor celor care, subliniind caracterul necapitalist sau semi-capitalist al economiei româneşti, invocă tocmai formele de exploatare şi de organizare dominante în sectorul agricol, ocupat de exploatarea mică ţărănească.

„Agricultura românească — scrie d-l M. Vulcănescu — în „Excelsior" din 26 Ianuarie 1941 — munceşte în regim precumpănitor de mică proprietate ţărănească... Beneficiarul tipic al exploatării agricole româneşti este ţăranul proprietar de pământ, pe care îl poate munci cu familia sa (adică mijlocaşul (sic!) care nu este un muncitor de pământ dependent, ci un stăpân independent al pământului şi al muncii sale". Făcând un calcul pe baza recensământului din 1930, autorul citat ajunge la concluzia că: „muncitorii dela ţară stăpâni ai muncii lor şi familiilor lor, care împreună, constituesc o singură comunitate de muncă, dau procentul însemnat de 85,45 din totalul populaţiei active dela ţară".

D-l Prof. N. Ghiulea, în „Organizarea statului", face o afirmaţie şi mai categorică: „Aproape totalitatea muncitorilor de pământ, în ţara noastră, sunt ţărani mici proprietari de pământ, oameni independenţi... Noi nu am cunoscut şi nici nu cunoaştem proletariatul agricol"... (pag. 164, 181).

La o concluzie similară ajunge şi V. Madgearu, atunci când afirmă că în agricultura noastră, forma tipică de organizare este „economia ţărănească familială sau semi-familială". O asemenea formă aparţine, bineînţeles, economiilor necapitaliste.

A rămas în adevăr agricultura românească la forme de vieaţă necapitaliste?

Marea proprietate şi metodele ei de exploatare le-am cercetat mai sus.

Să privim acum, mai de aproape, „regimul precumpănitor de mică proprietate ţărănească" şi pe cei 84,5% din populaţia activă a satelor, „stăpâni ai muncii lor şi ai familiilor lor". „stăpâni ai propriilor întreprinderi", — cum îi defineşte d-l Vulcănescu.

Mai mult de jumătate din ţărănimea *proprietară* din România are în medie, un lot de pământ sub 3 ha. Toată această masă ţărănească nu poate trăi din pământul pe care îl stăpâneşte.

O cincime din ţărănime are o proprietate între 3—5 ha. care nu o scuteşte de nevoia „câştigurilor anexe".

Cu alte cuvinte, aproape trei sferturi din totalul ţărănimii active dela noi, spre a putea trăi şi întreţine o familie, este constrânsă să-şi caute surse de existenţă — totale sau complimentare — în afara „economiei familiale".

Lăsând de o parte expedientele la care trebue să recurgă un ţăran aflat în permanentă lipsă (împrumuturi, vânzări de inventar, etc.), să cercetăm formele pe care le îmbracă mijlocul principal de a-şi acoperi deficitul veşnic, munca manuală.

Iată constatările pe care le fac echipele monografice în judeţul Argeş. „Munca sub formă de dijmaş şi zilier, sursa cea mai însemnată de câştig înăuntrul plasei (Dâmbovnicul) nu dă de lucru... decât unei fracţiuni (1340) din membrii gospodăriilor cu mai puţin de 5 ha.“. Restul celor care nu găsesc de lucru nici pe pământurile boiereşti, nici la chiaburi, sunt siliţi — pentru o vreme mai îndelungată sau mai scurtă — să emigreze la oraş. Locuitorii din Prundu şi Geamăn „dau un contingent apreciabil de muncitori de fabrică şi personal C. F. R.“; cei din Suseni, Şerbăneşti, Gliganul „mulţi sunt muncitori în brutăriile din capitală“. Apoi un mare număr din toate satele se ocupă cu cele mai diverse negustorii minore, de care sunt pline străzile Bucureştiului.

Numai populaţia activă din Dâmbovnic în căutare de lucru, îşi câştigă existenţa în acest chip? Din toate satele ţării zeci, sute de mii de ţărani „pornesc în cete sezonale pentru durata puţinelor zile de mare căutare de braţe de lucru în anume ţinuturi bogate, la secerat, cositul fânului, la tăiatul lemnelor, lăsându-şi acasă familia, în oraşele mai mari unde bărbaţii se tocmesc muncitori, rândaşi sau devin „olteni“, zarzavagii, iaurgii, cărbunari, iar copiii devin colportori de ziare, vânzători de seminţe, dulciuri, în căutare de câştig“ (12).

Dijmaşi şi zilieri pe pământul boieresc sau în slujba chiaburimii, muncitori de fabrică, lucrători cu ziua şi de ocazie sau simpli participanţi în acel mare şi continuu exod al populaţiei ţărăneşti fără lucru şi fără posibilităţi de viaţă în cadrul satului, îngroaşe rândurile lumpenproletariatului orăşenesc. Aceasta este situaţia pentru foarte mulţi din numărul celor pe care d-l M. Vulcănescu îi categoriseşte „nu ca muncitori dependenţi, ci ca un stăpân independent al pământului şi al muncii sale...“.

In cadrul proprietăţii pitice şi mici, aceasta este realitatea: *majoritatea ţărănimii active este obligată să-şi vândă puterea de muncă, fie ca muncitor agricol, fie ca muncitor* *industrial, fie să îmbrățișeze profesiuni și ocupații care îl situiază în categoria declasaților*. Gospodăria țărănească mică și parcelară este, în adevăr, necapitalistă, pentrucă nu utilizează înăuntrul ei munca salariată. *Dar o însemnată fracțiune a țărănimii, proprietara acestor feluri de gospodării, este încorporarea capitalismului, căci este rezervorul din care, în cadrul întreprinderii agricole și industriale capitaliste, este permanent pompată o parte din mâna de lucru salariată necesară producției și într'un domeniu și în celălalt*. Nici o formulă și nici un „argument logic" nu poate sdruncina această constatare, pe care o impun realitățile economice și sociale din cuprinsul agriculturii românești.

Adevărata caracteristică a regimului nostru agrar

Capitalismul a pătruns — și a pătruns adânc — în sectorul agricol al economiei românești. Odată cu progresul pe care îl face întrebuințarea muncii salariate, o parte din țărănime este desprinsă de pământul pe care nominal îl stăpânește, dar care a încetat de a mai fi izvorul principal al resurselor ei de trai. O desprindere de mai lungă sau mai scurtă durată, dar care face ca vânzarea puterii de muncă, într'o formă sau alta, să asigure existența familiilor țărănești din această categorie.

Fără îndoială, nu poate fi vorba de predominarea formelor de exploatare capitaliste în agricultura românească așa cum se întâmplă în industrie, transport, credit. După cum, iarăși, nu poate fi vorba aici de o proletarizare în masă a țărănimii, printr'o expropriere totală, așa cum s'a întâmplat în unele țări europene. Dar măsura desvoltării unor relații de producție capitaliste chiar limitate, ca și ritmul și întinderea proletarizării și semi-proletarizării a păturii întregi din rândurile țărănimii merg pe linia întăririi și adâncirii formelor capitaliste în sectorul agricol și contrazic susținerile acelora care, prin ignorarea schimbărilor structurale ce au loc aici, vor să găsească argumente pentru a putea păstra economiei româneşti un caracter deosebit, necapitalist.

Mai mult. Ceea ce se opune în agricultura românească capitalismului şi relaţiilor lui de producţie, nu este forma de organizare şi sistemul muncii în cadrul micii gospodării ţărăneşti. Nu capitalism — gospodărie ţărănească independentă sunt termenii opuşi care caracterizează specificul stărilor noastre agrare.

In agricultură, capitalismului i se opune în cadrul procesului de producţie permanentizarea unor relaţii de muncă şi forme de exploatare care păstrează încă un caracter feudal şi iobagist. Aceste puternice rămăşiţe pre-capitaliste sunt legate indisolubil şi în cea mai mare parte de existenţa marei proprietăţi, precum şi de condiţiile istorice care i-au făcut posibilă supravieţuirea la noi în ţară.

Caracteristica agriculturii în România? *Ea constă din împletirea relaţiilor de producţie capitaliste cu relaţiile de producţie aparţinând trecutului pre-capitalist şi care, la rândul lor, îşi găsesc expresia în dijma, în claca, în rusfeturi, în învoieli de cu iarna, în contractele de muncă pentru pământ, etc.*

Coexistenţa în sectorul agricol a două forme de producţie, aparţinând la două epoci istorice deosebite, aceasta dă trăsătura specifică care deosebeşte economia românească de economia ţărilor capitaliste apusene.

Persistenţa rămăşiţelor feudalo-iobagiste, deşi încă adâncă, nu scoate totuşi agricultura românească din cadrul evoluţiei generale a ţării, evoluţie care poartă pecetea capitalismului. După cum nu parvine nici să-i impună legi şi norme de desvoltare de o natură deosebită. Roata istoriei nu se întoarce. Dijma, claca, rusfurile, toate „instituţiile" legate de existenţa lor pot întârzia — şi întârzie cu adevărat — generalizarea relaţiilor de producţie capitaliste în agricultura românească, dar nu pot nici să le înlăture, nici să li se substitue. Sectorul agricol al economiei româneşti este şi rămâne încorporat regimului capitalist, cu toate rămăşiţele, rezervele şi împiedecările mai sus arătate; este şi rămâne supus legilor lui de bază; aceste legi determină, împotriva tuturor urmelor vii ale trecutului, întreaga lui evoluţie din ultimul sfert de veac.

Mitul „supra-populaţiei“ agricole

Dintre multiplele „explicaţii“ ale permanentizării unor fenomene de criză în agricultura românească ne oprim la supra populaţie, pentrucă ea întruneşte cele mai multe opinii şi are, în acelaşi timp caracterul punctului de vedere oficial.

Supra-populaţia, ca explicaţie a unei crize economice şi sociale, nu este o noutate. Explicaţia este chiar destul de veche. Are însă netăgăduitul „merit“ că este simplă. Şi poate un merit şi mai mare că, mărturisit sau nu, vina şi răspunderea crizei este aruncată asupra acelora care sunt, în primul rând, victimele ei. Sunt convins că, în curând, Malthus va găsi învăţăcei printre economiştii români.

In primul volum din „Capitalul“, Marx a analizat cum se formează supra-populaţia în regimul capitalist, ca produs direct al acumulării. Deci origina acestui fenomen şi cauza lui, urmează a fi căutate în însăşi funcţionarea regimului, ca atare, şi nici decum în procesul biologic al înmulţirii populaţiei. Nu există o supra-populaţie absolută, ci numai una relativă, în raport cu necesităţile de valorificare ale capitalului. Marx constată un fenomen similar şi în agricultură, bineînţeles în măsura în care au pătruns şi s'au generalizat şi aici relaţiile de producţie capitaliste.

Care este situaţia în România? Sectorul capitalist în agricultură fiind limitat, explicaţiile pe care le dă Marx nu pot fi aplicate, mecanic, la stările noastre agrare. Ceea ce nu împiedică însă ca şi la noi, în condiţiile concrete ale desvoltării agriculturii şi relaţiilor noastre agrare, să facem aceeaşi distincție între o supra-populație absolută și una relativă, originea acesteia din urmă găsindu-se în domeniul social-economic și nu pe tărâm biologic.

Vom enumera doar principalele împrejurări care creează la noi „supra-populația agrară".

1. Existența marei proprietăți, care asigură stăpânirea unei treimi din teritoriul țării și a cinci pătrimi din pământul arabil în mâinile a cel mult 25.000 de familii de proprietari mari, răpește la sute de mii de familii de pălmași, posibilitatea creerii unei gospodării proprii.

2. In exploatarea mare, mașina înlocuește omul atunci când cultura este intensivă și permanentizează, dimpotrivă, relații de producții precapitaliste atunci când cultura pământului este făcută în vechile forme. Și într'un caz și în celălalt, crește gradul de exploatare a muncii. *Este un adevăr categoric că tocmai formele de exploatare iobage și semiiobage, ca și împletirea acestora cu cele capitaliste, creează cadrul ideal pentru exploatarea intensă a mâinii de lucru.* Cu alte cuvinte, prin aceasta se creează și mai accentuat o suprapopulație relativă, pentrucă acolo unde ar putea munci și asigura existența, în condiții de retribuție normală, trei muncitori, lucrează și trăiește un singur învoit.

3. Larga întrebuințare a muncii femeilor și copiilor, ca angajați pe moșiile boierești și pe pământurile chiaburimii, este o a treia cauză, care acționează în aceeași direcție. In general, munca femeilor și copiilor ocupă în agricultura noastră un loc însemnat ca mână de lucru. „De remarcat — constată echipele monografice — că aproape în toate satele proporția de femei ocupate în exploatarea solului este mai mare decât a bărbaților (89,9%)". Alături de femei, copiii sub 14 ani dau și ei o proporție însemnată de elemente active. Insuși „regulamentele învoielilor agricole" scoboară majoratul civil la 16 ani când este vorba de fii de țărani. Condițiile de muncă și salarizare ale femeilor și copiilor sunt însă cu mult mai rele decât ale bărbaților (Salariul femeilor cu 15—25%

al copiilor cu 30—40% mai scăzut). Munca mai eftină a femeilor și copiilor aruncă însă în șomaj forțat o parte din brațele de muncă masculine, fenomen asemănător celui petrecut în industrie.

Limitându-ne la aceste trei cauze principale ale relativei supra-populații agricole, ele sunt, după cum se vede, direct legate de existența proprietății mari și își produc efectele numai în cuprinsul lor.

Proprietatea parcelară crează și ea „supra-populație"

Dar supra-populația relativă apare la noi în cuprinsul și ca urmare a existenței unei proprietăți parcelare întinse.

Proprietatea parcelară „nu permite în cultivarea ei diviziunea muncii, nici aplicarea metodelor științifice, deci nici diversitatea în desvoltarea, varietatea talentelor sau îmbogățirea raporturilor sociale" ceea ce are drept urmare că, datorită ei, se creează o supra-populație fără ocupație, care nu-și găsește loc nici la țară, nici în orașe", scrie Marx in „Der achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte".

Intinderea pe care o are la noi acest fel de proprietate a trebuit să producă aceleași efecte, ca pretutindeni. In insuficiențele intrinseci, legate deci organic de proprietatea țărănească pitică, trebuește văzută una din cauzele principale ale mizeriei cronice în care este silită să trăiască o mare parte a țărănimii noastre, precum și a existenții unei supra-populații relative.

Este lucru neîndoielnic: condițiile impuse proprietății țărănești de către regimul capitalist și, în cadrul său, acestea sunt deosebit de grele, iar sarcinile pe care trebue să le suporte, mai mult decât apăsătoare. Dar nu este mai puțin adevărat că prima și fundamentala cauză a răului rezidă în caracterul și structura micii exploatări agricole. Afirmarea rentabilității micii exploatări în concurență cu cea mare — o veche și neconcludentă discuție, susținută la noi când în abstract, când cu „exemple din Danemarca" — este o diversiune și o simplă și vulgară mistificare în practica românească.

Experiența pe care țărănimea din România a făcut-o cu mica exploatare individualistă, timp de un sfert de veac, este deosebit de însemnată. Rezultatele negative ale acestei experiențe ocupă, în complexul problemei agrare actuale, un loc de frunte. Insuficiențele acestei mici exploatări — cu tot cortegiul de urmări economice și sociale — constitue una din particularitățile și elementele constitutive ale acestei probleme, în noua ei formă. Soluționarea acestui aspect al problemei agrare românești, nu se poate însă pune în cadrul proprietății mici și nici în cadrul proprietății private a pământului. Ea nu poate găsi o soluție nici individual, nici izolat, ci se încorporează transformărilor structurale care privesc întreaga societate românească. Deci cu mult peste limitele restrânse ale sectorului agricol propriu zis.

* * *

Nu se pot trage niciun fel de concluzii din obștiile înființate sub dictatura militaro-fascistă, căci materialul publicat este sporadic, iar datele și informațiile tendențioase. Trebue subliniat însă — și aceasta ca un fapt pozitiv — popularitatea de care s'au bucurat obștiile în mediile țărănești. In cele 2 luni de când s'a promulgat legea, au fost înființate 203 obștii, Statul punându-le la îndemână inventar viu și, mai ales, mașini. Măsura în care a existat un ajutor efectiv din partea Statului nu se poate vedea și mai puțin, controla. Este însă foarte caracteristic că tocmai în momentul în care se observa o afluență mai mare spre obște și o mișcare puternică pentru înființarea de asemenea asociații printre țărani (în luna Ianuarie 1943 se înființau 7—8—10 obștii pe zi!), guvernul a interzis, printr'o dispoziție ministerială, înființarea de noi obștii sub pretextul „ca Statul să se poată ocupa de cele deja înființate".

Fenomene de interdependență economică

Dacă România ar fi o țară „eminamente agrară“ ne-am putea opri aici. Dar sectorul agricol nu este decât o parte din economia generală a țării, o fracțiune dintr'un tot. Această situație, cu totul normală, dă naștere însă la o serie de noi cauze și împrejurări, exterioare agriculturii, dar cu directă și hotărîtoare influență asupra ei. Agricultura — ca proces de producție, iar țărănimea din punct de vedere economic și social — sufăr deopotrivă urmările acestei influențe.

In țările din apusul și centrul Europei, după revoluțiile burghezo-democratice care au desființat toate instituțiile și sarcinile feudale, țărănimea a cunoscut o epocă de relativă prosperitate, aproape în toate păturile ei. Aceasta a corespuns epocii liberalismului economic. Creșterea rapidă a industriei, urmată de nașterea marilor aglomerări urbane, desvoltarea gigantică a tuturor căilor de comunicații, o substanțială eftenire a bunurilor de consum, dar mai ales a mijloacelor de producție necesare intensificării culturii pământului, progresele științei, cu directă aplicare în agricultură — toate acestea au influențat, nemijlocit, forțele de producție în cultura pământului. Mai ales acest proces a avut loc în Europa apuseană și centrală. Și aici, linia urmată n'a fost continuă, permanent ascendentă. S'au născut contraziceri între agricultură și industrie, între interesele marii proprietăți și ale capitalului industrial pe de o parte, între tendințele celei dintâiu și mica proprietate țărănească, pe de altă parte. Pătrunderea capitalismului în domeniul agrar a avut urmări inevitabile, atât în ceea ce privește noile forme de exploatare a muncii țărănimii, cât și în grăbirea diferențierii ei.

Cu toate aceste contraziceri s'au cristalizat, totuși, anumite pături rurale care și-au putut consolida o gospodărie proprie, de sine stătătoare și cu productivitate ridicată.

Marea proprietate, acolo unde s'a menținut, a trebuit să pășească spre o exploatare intensivă a pământului, chiar în țările în care rămășițele feudale mai rămăseseră în viață și după triumful definitiv al capitalismului.

Insă odată cu apariția grâului american pe piața Europei și în comerțul mondial, adică în ultimele două decade ale secolului trecut, situația s'a schimbat. Agricultura europeană începe o lungă epocă de criză. Criza se face simțită mai ales pe marile exploatări, cu vaste culturi cerealiste și care practicau creșterea extensivă a animalelor. Mica exploatare țărănească specializată, care furniza produse agricole, carne, lapte, legume, fructe, etc., marilor orașe a rezistat mai bine. Chiar ca producătoare de cereale pentru o piață restrânsă, această categorie de exploatatori și-a văzut posibilitățile de desfacere restrânse, dar n'a fost cu totul distrusă de masiva ofertă transoceanică.

O a doua împrejurare, care influențează situația țărănimii, este apariția capitalismului monopolist la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Pe de o parte, țărănimea devine tributară unor puternice carteluri și grupări capitaliste în calitate de consumatoare de produse industriale și pentru nevoile ei de credit; pe de altă parte, suportă o parte a sarcinilor fiscale crescute, ca urmare a politicii imperialiste a capitalului monopolist.

Dar în cadrul aceleeași evoluții, protecționismul, devenit o practică curentă, creează o anumită solidaritate între păturile agrare, inclusiv între o parte a țărănimii și reprezentanții capitalului financiar. Sunt interesele comune născute din nevoia pe care o simte deopotrivă marea și mica exploatare agricolă la o protecție vamală ridicată, protecție vamală care apără, în primul rând, interesele marelui capital. De sigur că această solidaritate era limitată, iar prețul plătit de țărănime, ridicat. Dar și în noile condiții, în care țărănimea europeană avea să suporte sarcini mărite, precum și simțitoare amputări în veniturile ei datorită preponderenței capitalului monopolist în economia națională și a politicii lui fiscale, ea se găsea, cel puțin în unele pături ale ei, cu o situație relativ consolidată şi cu o rezistenţă crescută faţă de loviturile pe care le primea. Căci avea în urma ei câteva decenii, în care se îndeplinise această consolidare. (19).

Omnipotenţa capitalului monopolist în România şi urmările ei

Cu totul altfel se prezintă situaţia în România. Trecerea agriculturii româneşti, privită în totalitatea ei, dela cultura extensivă la cea intensivă, precum şi formarea unei proprietăţi ţărăneşti, bucurându-se de o oarecare independenţă economică, urma să se facă sub nemijlocita dominaţie a capitalului monopolist aflat în febrilă activitate pentru grăbirea procesului de acumulare. In al doilea rând, criza generală structurală a capitalismului, dublată de o profundă, tenace şi iarăşi structurală criză agrară, cu caracter mondial — erau două împrejurări care constituiau piedici în plus, în calea unei atari revoluţii.

Cum a influenţat în România post-belică puterea crescută a capitalului monopolist, asupra situaţiei ţărănimii şi a agriculturii, în general?

Capitalul monopolist, stăpânind piaţa internă, şi-a subordonat sectorul agricol. In cel de al doilea deceniu, deci după 1929, el şi-a impus preţurile la bunurile de consum şi, mai ales, la mijloacele de producţie necesare agriculturii. Din felul în care a evoluat puterea de cumpărare a păturilor agrare, în raport cu indicele preţurilor produselor industriale, ne putem da seama de jaful organizat de marele capital, pe seama ţărănimii.

Indicele preţurilor produselor agricole, în Ianuarie 1940. era cu 20% sub nivelul celor din 1929 (20). Indicele preţurilor produselor industriale folosite de agricultori, cu 59,4% superioare celor din 1929. Dacă facem comparaţia pentru un timp mai îndelungat, proporţia este şi mai gravă. „In ajunul războiului actual, preţul produselor agricole, comparativ cu preţurile normale din 1916, arată un coeficient de creştere de 20,31, iar preţul produselor industriale de 46,68", afirmă d-l Ionescu-Siseşti.

Acelaşi decalaj se menţine şi în tot timpul războiului. La sfârşitul anului 1942, pentru produsele sale vândute, agricultorul primea de 4,8 ori mai mult decât în Noemvrie 1939; tot acelaşi producător este obligat să plătească produsele industriale cu de 7,3 ori mai mult, faţă de acelaşi an 1939. „Puterea de cumpărare a agricultorilor, exprimată între cele două categorii de preţuri fiind 65% sau mai mici cu peste 40%... exprimă în bună parte cota de participare a sectorului agricol la efortul de războiu". (Roman Moldovan).

Cu toată elocvenţa cifrelor de mai sus, ele necesită totuşi, o dublă rectificare, privitoare la fixarea mediilor acestor preţuri. Ţărănimea — lucrul este ştiut — atunci când are de vândut un prisos de grâu, îl vinde fie intermediarilor, fie imediat după strângerea recoltei, atunci când preţurile sunt scăzute. Deci, cel puţin pentru o parte din produsele ţărănimii, preţul obţinut este sub medie. Situaţia se schimbă atunci când ţăranul devine cumpărător de fabricate. Datorită izolării şi slabei cunoaşteri a pieţei, ţăranul plăteşte marfa şi mai scump şi cumpără şi calităţi mai proaste. De astă dată nu la medie, ci deasupra mediei preţurilor obiectelor industriale îşi face ţărănimea, în realitate, cumpărăturile. S'a observat, de pildă, în Franţa, că diferenţa plătită la obiectele fabricate de către populaţia rurală este de 10—15% peste index, pe când preţul produselor vândute de ţărani sunt cu 20% sub index. (21).

Aceasta înseamnă că raportul real între cei doi termeni de comparaţie este pentru ţărănime şi mai desavantajos, decât cum reese din calculele de mai sus, pe baza cifrelor index.

Şi mai precară este situaţia ţărănimii care nu are nimic de vândut pe piaţă, adică a proletariatului şi semi proletariatului agricol. Căci între prețurile crescute la fabricate și evoluția salariului pentru aceste categorii, distanța este și mai mare. Iată în adevăr cum au evoluat salariile muncitorilor agricoli, plecând dela salariile din 1929 socotite egale cu 100. In 1936, aceste salarii ating nivelul cel mai scăzut: 44, pentru ca să se ridice în 1939—1940 la: 55. Deci și în acest ultim an, premergător războiului, cu toată creșterea intervenită, aceste salarii sunt cu 45 de puncte, deci aproape cu jumătate, mai mici decât acele din 1929. In schimb, după cum am văzut, produsele industriale folosite de agricultori tot în 1939—1940, sunt cu 59,4% superioare celor din 1929! Deci jaful practicat de capitalul monopolist și asupra acestor pături ale țărănimii este cu atât mai crâncen. (22).

Concluzia?

Limitând problema numai la aspectul ei pur economic, vedem că stăpânirea monopolistă a pieței de către marele capital a împiedecat progresul în agricultură. A împiedecat, în primul rând, generalizarea întrebuințării mașinii și uneltelor perfecționate, menținând lucrarea pământului la o tehnică înapoiată. Prin aceasta, relațiile de producție capitaliste au fost limitate. Indirect se perpetuează relațiile de muncă iobage și semi-iobage.

Dar situația astfel creată, în deosebi agriculturii țărănești, a avut la rândul ei drept efect îngustarea pieții interne. Deci, dacă prin prețurile ridicate la fabricate, capitalului monopolist i s'au asigurat extra-profituri, procesul de industrializare, creșterea în volum și intensitate a acestui proces, au fost stânjenite prin micșorarea consumului. Cu alte cuvinte, capitalul monopolist a acționat împotriva lărgirii economiei de schimb, ușurând păstrarea încă a multor forme ale economiei naturale. Adică efecte negative, din toate punctele de vedere.

Există deci o dublă influențare, caracteristică actualului regim economic, care produce însă urmări și de altă natură. Impiedecarea progresului în agricultură și menținerea în viață a unor puternice rămășițe ale trecutului pre capitalist, încurajează la rândul lor și creează condiții optime *nu capitalismului în general*, a cărui desvoltare o stânjenește, *ci capitalismului monopolist, adică formelor decadente, descompuse, ale regimului actual.*

Creditul, instrument de exploatare și expropriere a țărănimii

Cel de al doilea mijloc care a stat la îndemâna capitalului financiar, prin care și-a aservit sectorul agricol și și-a apropiat o însemnată parte a produsului muncii țărănești, a fost creditul.

Și înainte de 1929, dar mai ales după punerea în aplicare a legii circulației bunurilor rurale, capitalul bancar a început a arăta un deosebit interes față de sate. Criza agrară a fost folosită în plin. (23). Camăta s'a deslănțuit aici cu adevărată furie. Dobânzile impuse țărănimii din România au popularizat în literatura economică internațională expresia de „dobânzi balcanice".

Rezultatele n'au întârziat să se arate. Obiectivele urmărite de către capitalul bancar mergeau foarte departe. Alături de jefuirea țăranilor, în slabele lor venituri, s'a încercat o masivă expropriere a pământului pe care aceștia îl stăpâneau.

In adevăr, în anii care au precedat votarea legii de conversiune, în 1934, peste 59% din proprietățile până la 10 ha erau grevate de datorii ipotecare și chirografare. Deci, aproape 60% din pământurile țărănești urmau să fie scoase în vânzare. In profitul cui? *Din totalul sumelor împrumutate de țărănime 43,42% — adică aproximativ jumătate — proveneau direct dela băncile comerciale.*

Dar acest procentaj ridicat mai dovedea și un alt lucru: pe calea creditului se realizase o adevărată concentrare de natură pur capitalistă a pământului țărănesc. Căci la spatele întreprinderilor bancare mici şi mijlocii, stăteau cele câteva mari bănci, care puseseră în acest chip stăpânire pe o bună parte din pământurile ţărănimii. O stăpânire care aştepta doar momentul definitivării ei. Sub dominaţia capitalismului monopolist creditul jucase şi la noi — dacă putem spune — rolul lui clasic. „Creditul agricol, în epoca capitalului financiar, nu este numai un mijloc de a cuceri agricultura de către capitalul financiar, ci un mijloc de expropriere a ţărănimii..." (24).

Dacă totuşi nu s'a ajuns la această expropriere în masă şi a intervenit legea conversiunii datoriilor agricole, cauza se datoreşte „simplului fapt" că opoziţia ţărănimii, dela primele încercări de vânzări silite, a luat forme revoluţionare. De aceea, conversiunea urmărea doar un singur scop: să salveze cât mai mult din sumele împrumutate ţărănimii, să menţină în viaţă pe debitor pentru uzul şi îndestularea creditorului. S'a pus astfel în sarcina ţărănimii plata unei sume de 20 de miliarde lei, deşi ei mai aveau să achite, din preţul pământului cu care fusese împroprietărită, o sumă de 3,2 miliarde. Aceasta în 1937! Dar şi de astă dată calculele guvernanţilor s'au dovedit deosebit de optimiste. „După şapte ani dela aplicarea sus zisei legi (în 1941) se constată, din datele ce avem la îndemână, că procesul lichidării datoriilor a mers foarte lent şi numeroşi debitori n'au putut plăti decât primele rate". In anul 1940, numărul debitorilor agricoli era încă de 2 milioane. (25).

Cu toată inflaţia şi „îmbogăţirea" aparentă a ţărănimii, în timpul războiului, sumele plătite până la mijlocul anului 1943, nu întreceau 800.000.000 lei — deci numai o infimă parte din sumele încă efectiv datorate. Aşa dar, inflaţia, subliniată ca un mijloc de lichidare a datoriilor ţărăneşti, a avut în acest domeniu numai efecte limitate. Hârtia monedă tezaurizată de ţărănime nu numai că nu reprezintă o îmbogăţire a păturilor rurale dar, în faţa necesităţii de refacere a inventarului viu, măcinat de războiu, şi de utilare a gospodăriilor cu maşini şi cu unelte, a căror preţ este în disproporţionată creştere faţă de valoarea produselor pământului, inflaţia se va dovedi curând, chiar pentru ţărănime, că nu ascunde altceva decât o înşelătorie.

Statul şi ţărănimea în „epoca de prosperitate"

A treia serie de cauze care influenţează nemijlocit stările noastre agrare decurg din atitudinea Statului faţă de ţărănime.

Expresie politică a acelor pături care deţineau pârghiile de comandă în economia naţională, statul român a fost, în primul rând, instrumentul de clasă al capitalului monopolist, în al doilea rând, al marei proprietăţi. Normal este deci ca politica economică practicată de stat să fi fost modelată după interesele grupărilor care reprezintă pe cel dintâiu şi stăpânesc pe cea din urmă. In măsura limitată în care interesele celor două clase — burghezia şi moşierimea — au venit în conflict în ultimii douăzeci şi cinci de ani, au prevalat interesele capitalului financiar.

Subordonarea întregului sector agricol intereselor capitalului monopolist, precum şi salvagardarea intereselor marei proprietăţi, îşi găsesc o suficientă ilustrare în politica vamală în epoca dintre cele două războaie.

In prima decadă, adică până în 1929, s'au pus taxe de export ridicate la cereale, al căror preţ extern era mult superior celui intern. O sumă de cca. 15,5 miliarde lei a fost astfel încasată de stat; aceasta revenea la 15% din valoarea întregului export. La taxele de export au fost supuse toate cerealele.

Prin asemenea măsuri se satisfăcea cererea marei industrii ca preţul grâului, recte al pânii, să fie menţinut scăzut în interior, acest preţ fiind baza de calcul al salariilor; de altă parte, miliardele astfel încasate, erau date marei industrii autohtone, sub o formă sau alta, (comenzi, avansuri, credite, investiții, participări, etc.).

De sigur că politica vamală a capitalului financiar promovată de către partidul liberal după războiu, a însemnat o reducere şi în veniturile marei proprietăţi. Totuşi, aceasta din urmă, s'a resimţit mult mai puţin decât ţărănimea. Intâiu, pentrucă tocmai în această epocă s'a pus la îndemâna marei proprietăţi o sumă de 9 miliarde lei, ca preţ al pământului expropriat. Aceste miliarde au luat în parte cel puţin, calea investiţiilor industriale. Apoi marea exploatare avea putinţa să-şi adapteze mai uşor producţia la preţurile pieţei. In al treilea rând, lucrând cu un cost de producţie relativ mai scăzut decât ţărănimea, marea proprietate putea să suporte mai uşor taxele vamale. In Franţa, în exploatările mici şi mijlocii costul de producţie este cu 30—25% mai ridicat, în cele mari, dimpotrivă, 20—35% mai scăzut. In România diferenţa nu este cu mult mai mică.

In măsura însă în care ţărănimea a apărut în acel timp pe piaţă ca vânzătoare de cereale (imediat după reforma agrară, aceasta a avut loc pe o scară mai întinsă, de cât mai târziu) politica vamală a statului însemna o lovitură dintre cele mai grele. Căci ce reprezintă, în realitate, câştigul realizat de ţărănime din lucrarea pământului? Acest câştig nu cuprinde nici renta pământului şi nu se apropie nici de mijlocia profitului, ci este, în marea majoritate a cazurilor, doar echivalentul salariului mediu pe care ţăranul şi familia lui l-ar realiza, vânzându-şi, în condiţii normale, puterea de muncă.

Cu alte cuvinte, taxele vamale asupra exportului de cereale îngrădeau şi micşorau mijloacele de existenţă şi puţinţa unei consolidări, oricât de şubrede, a gospodăriilor, născute prin reforma agrară. S'au creat, în schimb, toate condiţiile degradării de mai târziu a micii exploatări ţărăneşti şi a sărăcirii păturilor largi rurale.

Statul şi marii proprietari, în timp de criză

Statul român a practicat politica taxelor de export în anii când agricultura era „rentabilă“. Odată cu începerea crizei din 1929, politica vamală a statului a suferit o radicală schimbare.

După 1930, preţul cerealelor pe piaţa mondială scade vertiginos şi masiv. Statul a intervenit. Dar de astădată intervenţia sa are un caracter limitat. Se păşeşte astfel la acea serie de măsuri cunoscute sub denumirea de „valorificare a grâului“. Metodele întrebuinţate au fost diferite, rezultatul însă, unul singur: „Plus venitul realizat de producătorii (de grâu) prin acţiunea intervenţionistă s'a ridicat la 24 de miliarde de lei“. Din această sumă, „sacrificiile Statului în cele opt campanii de valorificare au fost în cifre rotunde de 5 miliarde de lei (5.626 miliarde n. a.)... Consumatorii din ţară, prin modificarea raportului venitului social apărat de ordinea intervenţionistă în favoarea producătorilor de grâu, au contribuit cu restul de 18 miliarde 400 de milioane de lei.“ (26).

Aceste sume încasate de către „producătorii de grâu", deşi masive, au părut totuşi insuficiente. Incepând din anul 1938, în plin regim de restricţii valutare, o cotă parte din sumele realizate la exportul de grâu şi la unele plante industriale a fost pusă la dispoziţia exportatorilor. Măsură care a deschis, imediat, calea speculaţiei legale asupra leului... In câteva luni dela luarea acestor măsuri, lira sterlină a săltat brusc în târgul liber dela 1000 la 1900 de lei. La cât s'au ridicat câştigurile realizate de „producătorii de grâu" din specula făcută asupra monetei naţionale, nu se poate preciza în cifre. In nici un caz însă ele n'au fost mai mici.

Cine erau însă aceşti „producători de grâu“ faţă de care Statul arăta atâta solicitudine? Cine se bucură de atâtea ajutoare şi înlesniri? Cine exporta?

Intr'o broşură apărută în 1938 asupra „Menirii proprietăţii mijocii şi mari", C. Garoflid recunoştea deschis că singurii care exportă cereale şi vite sunt proprietarii din aceste două categorii, fiind singurii care „fac agricultură peste trebuinţele lor".

De altfel aceasta este îndeobşte cunoscut, „Grâul este cultivat în mod special de marea proprietate şi mijlocie, pentru mica proprietate ţărănească a doua cereală după porumb este orzul". (27) Mai mult. „Mica proprietate nu produce grâu — afirmă un mare moşier — nici pentru nevoile consumului intern", cu toate încurajările oficiale şi chiar atunci când acestor încurajări, în timpul războiului, au luat locul obligaţii impuse. (28). In privinţa plantelor industriale, în mod obişnuit, tot marea proprietate le cultivă.

Cu alte cuvinte, atunci când Statul şi-a apropriat în mod direct, prin taxe vamale, o parte din veniturile agriculturii, până la 1929, ţărănimea a avut să suporte greul.

Când statul a venit în ajutorul agriculturii, intervenţia lui a fost de aşa natură, încât singurii şi realii beneficiari au fost proprietarii mari şi mijlocii. Din rândurile ţărănimii propriu zise au profitat cel mult chiaburii, care şi-au întins, rapid, culturile de grâu, în anii din urmă. Ceea ce accentuiază caracterul cerealist al României, tocmai în deceniul premergător începerii războiului.

Influenţa crizei agrare mondiale asupra agriculturii româneşti

In paginile acestui capitol am subliniat, în repetate rânduri, cât de puternic a influenţat criza agrară din anii 1929—1934 asupra evoluţiei sectorului agricol al economiei româneşti. Numai arătând natura deosebită a acestei crize, deslănţuită pe scară mondială, putem însă înţelege puternicele ei urmări şi la noi.

Deşi caracterul crizei agrare mondiale a fost obiect de discuţie între economiştii străini, totuşi asupra unui punct se stabilise un acord deplin: criza era urmarea „conjuncturii nefavorabile în care se găsea agricultura", conjunctură născută, la rândul ei, din deranjarea raporturilor între cerere şi ofertă. (29). Unii dintre economişti, cum era M. Sering, accentua scăderea cererii, alţii surplusul ofertei. Toţi limitau însă cauza crizei la domeniul circulaţiei şi-i subliniau natura conjuncturală.

Explicaţia era, în adevăr, comodă; dar prin aceasta nu mai puţin eronată. Căci nu în domeniul circulaţiei, ci tocmai în cel al producţiei au intervenit modificări profunde. In ce au constat aceste schimbări?

Intrebuinţarea largă a tractorului şi a combinei, mai ales în agricultura americană, cu accentuatul ei caracter capitalist, a determinat o rapidă creştere a producţiei şi, în deosebi, a forţelor de producţie.

In anul 1920, existau în Statele Unite 246 de mii tractoare; în 1931, un milion. In 1920, totalul combinelor era de 3.627; în 1931, 27.800. (Subliniem acest progres în Statele Unite şi nu în Uniunea Sovietică. *Deşi aci ritmul şi intensitatea mecanizării agriculturii a întrecut pe cea americană*, tocmai în anii 1930—1934 piaţa mondială a fost puţin influentată de exportul sovietic).

Posibilitatea de absorbţie din partea pieţei mondiale era însă limitată, ca urmare a crizei industriale din Europa şi Statele Unite. Astfel s'a rupt echilibrul între cerere şi ofertă. Dar ce se ascundea sub acest desechilibru?

„Producţia capitalistă, scrie Marx, are tendinţa spre o desvoltare absolută a forţelor de producţie, indiferent de valoarea şi plus valoarea pe care o conţin şi indiferent de condiţiile sociale înlăuntrul cărora are loc producţia capitalistă".

Tocmai această lipsă de concordanţă dă naştere, sub capitalism, crizelor. Iar evoluţia agriculturii americane constituia o nouă și convingătoare dovadă în ilustrarea teoriei crizelor la Marx. Autorul „Capitalului" pune însă accentul, după cum reese din citatul de mai sus, pe procesul de producție și nu pe circulație.

Este adevărat, criza agrară mondială s'a manifestat printr'o rapidă scădere a prețului cerealelor. Unde trebue văzută însă cauza acestui fenomen?

Valoarea și prețul unei mărfi, nu se acoperă. Totuși prețul urmează, în mod normal, legea valorii. „Acolo unde pentru producerea (unei mărfi) timpul de muncă cerut scade, scad și prețurile, acolo unde el crește, cresc și prețurile, condițiile generale rămânând aceleași". (30).

Care este situația în Statele Unite, din acest punct de vedere?

„Factorul determinant al scoborîrii costului de producție din ultimul timp — scria prof. Ernst Wagemann în 1931, — este fără îndoială progresul mecanizării culturii extensive a cerealelor... Inlocuirea muncitorului și a calului (cu mașina) au micșorat costul de producție, în cel mai rău caz, cu 20%". (31). *Mecanizarea agriculturii capitaliste americane a avut ca rezultat ridicarea productivității muncii, ceea ce a determinat scăderea pe unitate a valorii și, deci, a prețului.* Nu raportul între cerere și ofertă determină prețul unei mărfi, ci acest raport este determinat de valoare, respectiv de prețul ei. Valoarea și prețul, la rândul lor, sunt hotărîte de cantitatea de muncă medie socialmente necesară producerii ei.

(Nu intrăm aici în analiza celor doi termeni ai schimbului. Desechilibrul între cantitatea de marfă cerută și cea oferită poate să ridice sau să scoboare prețul peste valoarea pe care o are. *Dar nu acest desechilibru determină prețul inițial.* Mai mult, un preț scăzut, ca reflex al unei valori diminuate, determină o creștere a cererii. Situația este inversă, dacă prețul, respectiv valoarea, se măresc. Raportul între cerere și ofertă devine astfel un efect și nu o cauză).

Am insistat asupra *caracterului* crizei agrare mondiale, pentrucă numai înțelegându-l putem explica natura influenței pe care această criză a avut-o asupra agriculturii românești. Căci prima întrebare care naște este de a ști care grâne au determinat, după 1929, prețul pe piața mondială, restrânsă în urma crizei industriale? Grâul produs în condițiile americane sau cel pe care îl oferea producătorul român?

„Atunci când cantitatea mărfurilor produse este mai mare decât poate găsi o vânzare în condițiile mijlocii ale pieței, vânzarea este reglementată de marfa produsă în cele mai bune condiții ale pieței". Și Marx, din care facem acest citat, prevede o situație cu totul asemănătoare celeia din România: „De unde se poate întâmpla ca mărfurile produse în cele mai rele condiții să nu poată realiza nici măcar prețul de cost (der Kostenpreis)". Adică tocmai cazul grânelor românești, între 1929 și 1935!

In concluzie: agricultura a devenit „nerentabilă" la noi pentrucă opunea producției capitaliste, tractorului și combinei, munca țăranului învoit, condițiile înapoiate și primitive în care se cultiva pământul aici, împreună cu toată gama îngrădirilor care se opun progresului tehnic.

Epoca pregătitoare a războiului, precum și războiul însuși, au schimbat în mod trecător raportul în care se găsea agricultura țărilor înapoiate, inclusiv cea din România, față de țările cu o agricultură capitalistă. Dacă economia mondială, ca urmare a actualului conflict mondial, nu va suferi transformări radicale, criza agrară din ultimul deceniu va reapare și mai puternică și cu urmări și mai adânci decât în trecutul apropiat, puțin după încetarea ostilităților.

* * *

Relațiile noastre agrare, atât în cuprinsul strâmt al sectorului agricol, cât și în cadrul celorlalte sectoare ale economiei naționale au continuat să se desvolte, douăzeci de ani după reforma agrară, sub semnul ireductibilului conflict între *forțele de producție* și *raporturile de producție*.

Evoluția agriculturii românești în formele și cu conținutul ei concret, își are punctul de plecare aici, după cum tot aici își găsește și toate îngrădirile. Criza agară a ascuțit contrazicerile care stau la baza regimului nostru agrar, le-a dat mai multă putere de manifestare, dar nu ea le-a creat. Criza a grăbit și adâncit doar transformările economice și sociale din acest important domeniu, transformări care își au însă originea în resorturile intime și în legile care stăpânesc și guvernează întreaga economie, întreaga societate românească.

CAPITOLUL III

MICA BURGHEZIE ŞI CELELALTE PĂTURI ORĂŞENEŞTI IN ROMÂNIA

Rolul şi importanţa micii burghezii

Desvoltarea capitalismului în economia românească, în ultimele decenii, a influenţat în mod hotărîtor şi soarta celorlalte pături orăşeneşti, în afară de proletariat. In primul rând, a influenţat condiţiile de viaţă ale micii burghezii.

Intru cât, sub influenţa marelui capital, structura micii burghezii suferă schimbări mai mult sau mai puţin adânci, care este poziţia pe care o ocupă — ca clasă — în cadrul actualului regim? Care este conturarea ei din punct de vedere social? Toate acestea continuă să fie obiect de vii discuţii, nu numai între marxişti şi nemarxişti, dar chiar în rândurile acelor care îşi afirmă aderenţa lor la învăţăturile socialismului ştiinţific.

Unde începe şi unde sfârşeşte mica burghezie? Care sunt păturile care o compun? Tinde ea să dispară odată cu desvoltarea capitalismului sau, dimpotrivă, dovedeşte putere de afirmare şi o tenace rezistenţă? Mai reprezintă mica burghezie, în faza monopolistă a capitalismului şi sub dominaţia capitalului financiar, o forţă economică şi socială independentă şi este ea capabilă să-şi apere această independenţă?

Werner Sombart, în „Der moderne Kapitalismus“ revizuindu-şi punctul de vedere susţinut în tinereţe, în ceea ce priveşte generalizarea concentrării capitaliste şi a urmărilor directe asupra micii burghezii, combate susţinerile lui Marx, afirmând că „proletarizarea claselor mijlocii nu a progresat“; dimpotrivă, numeric, ele au crescut, în epoca anterioară primului războiu mondial.

Economistul francez, prof. Emile James, plecând şi el dela afirmarea că „consecinţele fenomenului (concentrării capitaliste) nu sunt cele anunţate de către marxişti“, susţine că „mai ales clasele mijlocii dau dovadă de mai multă vitalitate decât au crezut aceştia. Marile întreprinderi se desvoltă mai puţin prin anexarea celor mici, decât prin crearea stabilimentelor mari“ (1).

Dar iată şi afirmaţiile pe care le face, nu mai puţin categoric, un teoretician „marxist“ român: „Marx n'a prevăzut alt fenomen... micii patroni, micii meseriaşi, micii industriaşi, micii antreprenori independenţi n'au fost înghiţiţi de marele capital. Ei au rezistat. Mai mult, numărul lor este în continuă creştere“ (2).

Activitatea politică, ba chiar rolul politic pe care mica burghezie l-a jucat între cele două războaie mondiale, combativitatea şi dinamica pe care le-au manifestat ar putea dovedi, plecând dela efect la cauză, că în adevăr marxismul s'a grăbit atunci când a prezis decăderea micii burghezii. „Clasele mijlocii — scrie acelaşi economist francez Emile James — se reconstituesc şi chiar unele revoluţii recente dovedesc că sunt capabile să reacţioneze contra unei agravări a soartei lor“.

Aparenţele pot, în adevăr, să îndreptăţească asemenea afirmaţii. Dar numai aparenţele; realitatea le infirmă, în întregime.

Elementele componente ale micii burghezii

Ce se înţelege, în primul rând, prin mica burghezie? Expresia are, în adevăr, o întinsă circulaţie, dar nu totdeauna un conţinut precis. „Pături mijlocii", „clasă intermediară", „clasă de mijloc" — toate aceste denumiri exprimă doar trunchiat natura şi structura micii burghezii. In orice caz, nu contribue prea mult la fixarea limitelor ei ca clasă.

Este neîndoios că definirea proletariatului, a burgheziei sau a moşierimii este mult mai uşoară. Membrii care compun aceste clase având acelaşi rol în producţie, aceeaşi poziţie faţă de mijloacele de producţie, trăind din aceleaşi surse de venituri, având o unitară conştiinţă de clasă şi aceeaşi menire istorică, pot fi mai cu uşurinţă cuprinşi din punct de vedere sociologic. Cu totul sub alt aspect se prezintă chestiunea, atunci când este vorba de mica burghezie. Ceea ce o caracterizează, din punct de vedere formal este lipsa de omogenitate, împestriţarea de ocupaţii, profesii şi existenţe. Ele se plasează unele faţă de altele şi toate la un loc, pe o scară destul de largă în cadrul economic şi social actual. Este o împrejurare care, în adevăr, îngreuiază alegerea criteriilor pentru cuprinderea şi judecarea micii burghezii. Totuşi ea nu face imposibilă definirea şi determinarea caracteristicelor ei.

Mica burghezie este formată din acele pături sociale care odată cu desvoltarea capitalismului, deşi stăpâne pe mijloacele de producţie, sunt progresiv reduse din punct de vedere numeric sau ca forţă economică de sine stătătoare. In stadiul ultim al regimului, în stadiul monopolist, diferitele categorii care compun mica burghezie ajung repede într'o stare de reală dependenţă faţă de marele capital, chiar dacă păstrează aparenţele independenţii.

Aplicând aceste criterii de judecată, constatăm că fac parte din mica burghezie meşteşugărimea şi micii industriaşi, micii negustori şi micii antreprenori, ţărănimea, mică proprietară de pământ. Ceea ce constitue elementul comun în situaţia tuturor acestor categorii, oricât de diferite ar fi felul de existenţă şi câmpul lor de activitate economică, este că toate aparţin, de fapt, unei forme sociale în decădere şi practică o activitate economică — rămăşiţă a trecutului precapitalist. Toate aceste pături nu se incadrează evoluţiei regimului actual, ci rămân mai departe elemente străine lui; mai mult, până la un moment dat, ele luptă cu disperare ca să-şi menţină independenţa economică, în faţa atotputerniciei marelui capital.

Meseriaşul încearcă să concureze pe fabricant şi marea întreprindere. Lucrând alături de unul sau doi lucrători sau ucenici, el duce o existenţă de azi pe mâine. Ţăranul încearcă să-şi salveze mica-i proprietate şi şubreda-i independenţă, lucrând din greu cu întreaga familie, reducându-şi trebuinţele la minim şi sub minim. Micul comerciant se menţine falsificând marfa, înşelând la cântar, scumpind-o celor care sunt nevoiţi să o ia pe credit. El trăieşte speculând nevoile unor clienţi care se recrutează din păturile cele mai lipsite, cele mai sărace.

Parvine totuşi mica burghezie să-şi menţină independenţa? Nu este oare frica de a cădea în proletariat unul dintre resorturile cele mai puternice ale tuturor străduinţelor micului burghez şi nu pune el cel mai mare preţ pe neatârnarea, pe care voieşte să şi-o păstreze cât mai îndelungat?

Iluzia independenţii

Chiar cei mai fervenţi apărători ai micii burghezii, apologeţi în acelaşi timp ai „virtuţilor" ei conservatoare şi patriotarde, sunt constrânşi să recunoască un lucru: meseriaşul, micul negustor, micul antreprenor încetează să mai reprezinte categorii economice real independente.

„In ceea ce privește capitalul, artisanatul se găsește într'o stare de dependență care degenerează deseori într'un fel de servitute, scrie Sombart. Meseriașul este obligat, în multe cazuri, să adauge meseriei lui, puțin lucrative, alte munci fără de care nu ar putea să trăiască. Astfel devine negustor, agent, portar, gropar, gardian de noapte, chelner, vânzător de ziare, lampagiu". Când rămâne numai meseriaș, când dispune de un atelier sau de o mică întreprindere, el lucrează fie pentru o mare fabrică (cum se întâmplă în industria de încălțăminte, confecțiuni, tâmplărie) sau e redus la simplu executor de reparații, instalații, etc. „Meșteșugarul din zilele noastre — scrie mai departe Sombart — trebue să se mulțumească, de cele mai multe ori, cu fărămiturile care cad dela masa capitalismului, cu muncile pe care acesta i le abandonează, pentrucă găsește că îi dau un venit insuficient".

Această degradare a artisantului este un fenomen general. „Pare exact că artisanatul pierde pe fiecare zi teren în urma concurenții pe care i-o face marea întreprindere. In oraș, artisanatul se menține cu greutate numai datorită unei munci înverșunate, rău plătite precum și prelungirii zilei de lucru. El este proletar fără să fie salariat" (James). In ce privește independența meseriașilor, ea a încetat să mai corespundă unei realități. „Marea întreprindere îi domină, fără să-i facă salariați" (idem).

După primul războiu mondial — adică tocmai în epoca desvoltării capitalismului monopolist — „clasele de mijloc" au încetat să mai fie independente, afirmă tot atât de tranșant Hans Tobis, care a cercetat problema tocmai pentru această epocă. (3).

Dar numai artisanatul se găsește în această situație? In țări ca Germania, Anglia, Franța sau Statele Unite micul comerț este și el anexat de către marele capital. Micii comercianți devin simpli agenți de desfacere a unor produse monopolizate, prețurile de vânzare fiind fixate de producător, la a cărui totală discreție se află detailistul. De altfel „organizațiile monopoliste urmăresc în general să pună capăt independenței comerțului“ desfăcând produsele direct la consumator sau excluzând, prin cartelarea și trustificarea industriilor, capitalul comercial intermediar. Ceea ce, în parte, le-a și reușit.

„Decăderea păturilor mijlocii este considerată ca iremediabilă. Ceea ce interesează este mai puțin descreșterea lor numerică, provocată de distrugerea micii întreprinderi, cât schimbarea structurală, produsă de desvoltarea capitalistă în mica întreprindere industrială sau de comerț“.

Evoluția socială a trei decenii de când Hilferding scria aceste rânduri, nu fac decât să întărească justețea premizelor teoretice dela care pleacă.

In concluzie, dacă în țările apusene păturile mijlocii orășenești care formează mica burghezie s'au menținut din punct de vedere numeric — ceea ce este departe de a fi un fenomen general — ele și-au pierdut independența și se găsesc aservite marelui capital, marei întreprinderi sau asociațiilor de întreprinderi monopoliste. In special după criza din 1929 — și acesta este un fenomen european — numărul micilor întreprinderi a scăzut rapid, ceea ce a redus și numărul elementelor mic-burgheze (James).

Țărănimea mică proprietară de pământ, nu face excepție

Puterea de rezistență a țărănimii, mică proprietară de pământ, nu este mai accentuată decât a micii burghezii orășenești. „Tendința naturală de evoluție a agriculturii care corespunde cu necesitatea progresului mână ca o forță elementară spre dominarea exploatării mici“. Acest lucru îl afirmă V. Madgearu, unul dintre cei mai convinși apărători ai micii proprietăți țărănești. (4). Cum se manifestă însă această evoluţie şi mai ales ce forme ia „dominaţia" de care se vorbeşte în citatul de mai sus, o dovedesc faptele.

Desvoltarea capitalismului în agricultura germană, de pildă, dacă a avut drept urmare rapida ei mecanizare, ameninţă pe de o parte cu „deţărănizarea" acestei agriculturi, pe de altă parte cu aruncarea în şomaj a milioane de ţărani. (5). Dar mai mult. „Marea problemă agrară, nu numai în Germania ci în întreaga Europă — scria Zander în 1930 — este aceea a micilor gospodării ţărăneşti, a ţăranilor care trebue să trăiască dintr'o suprafaţă de 4—6 ha. şi care astăzi sunt constrânşi să trăiască o viaţă care, din punct de vedere social, este mult inferioară aceleia a muncitorului industrial şi care aduce ca venit membrilor familiei, salarii care nu ajung nici pe departe salariul tarifat al muncitorilor agricoli".

Acestea erau scrise abia la începutul crizei agrare...

Independenţa economică a ţărănimii, mică proprietară de pământ? Pentru puţinul credit de care are nevoie, ea este constrânsă să se adreseze capitalului bancar privat, fie direct, fie indirect prin intermediul băncii cooperative, căzută şi ea, în ultimele decenii, sub dominaţia capitalului financiar. Atunci când cultivă — pentru a ridica rentabilitatea pământului — plante industriale şi culturi specializate (sfeclă, plante oleaginoase, etc.) este subordonată capitalului industrial. Limitându-şi producţia sau dând întâietate acelor produse care aprovizionează oraşele — carne, lapte, legume, fructe, etc. — este la discreţia oficiilor de distribuţie şi vânzare, create cu directa participare a capitalului bancar şi exploatat de către acesta.

Exemplele de mai sus sunt luate din Germania prenazistă, în care totuşi mica proprietate ţărănească era, mai mult sau mai puţin, prosperă. Ea era dată drept pildă celei româneşti...

Funcţionărimea particulară face parte din mica burghezie?

Dacă asupra sensului evoluţiei categoriilor care fac parte din mica burghezie există o apreciere quasi-unanimă, nu tot astfel se prezintă problema, atunci când sunt puse în discuţie limitele şi componenţa ei ca clasă.

Există tendinţa de a încorpora micii burghezi, în primul rând, funcţionărimea particulară, personalul administrativ şi tehnic din marile întreprinderi industriale, comerciale, de credit, etc. Cu alte cuvinte, elemente care nu numai că nu decad ca număr şi ca importanţă, odată cu desvoltarea capitalismului, ci sunt, dimpotrivă, produsul direct al acestei desvoltări.

Se vorbeşte chiar de „noi clase mijlocii“, încadrându-se în această categorie elementele care formează aparatul administrativ, mai ales cel superior şi bine retribuit (Ig. Silone in „Der Fascismus“).

Ba se merge şi mai departe. Că funcţionarii particulari fac parte din mica burghezie, lucru pare neîndoelnic. Dar chiar acei muncitori „care nu îndeplinesc un rol propriu zis de producere sau prelucrare a materiei prime sau a fabricatelor, deci toţi acei care au sarcini ajutătoare (hamali, curăţitori, personal de întreţinere [aici intră şi C. F. n. a.] ar fi de asemenea mai de grabă în categoria funcţionarilor decât în aceea a muncitorilor... Economiceşte vorbind, fac parte şi ei din mica burghezie“. Teoreticianul social democraţiei române Lotar Rădăceanu, din care cităm aceste rânduri, îşi sprijină afirmaţiile, bine înţeles, pe scrierile lui Marx, susţinând că toţi aceştia neproducând plus valoare, exact ca şi funcţionarii, — trăiesc de fapt din plus valoarea produsă de muncitorimea propriu zisă. Dacă toate aceste elemente sunt totuşi nemulţumite, nemulţumirea lor nu rezultă din împrejurarea că li se expropriază plus valoarea, „ci din faptul că această plus valoare la a cărei apropiere participă şi ei nu este mulţumitor împărţită între ei şi capitalişti“.

Există o bună doză de sofistică şi de înţelegere mecanică a realităţilor sociale în susţinerile acelora care încearcă să cuprindă, în cadrul micii burghezii, categorii care nu i se încorporează organic, categorii care prin însăşi naşterea şi funcţiunea lor socială nu au nimic comun cu această clasă.

Ce desparte funcţionărimea de mica burghezie? Ce o apropie de proletariat?

Două sunt elementele care deosebesc radical funcţionărimea particulară de toate categoriile mici burgheze.

In primul rând, funcţionărimea se desvoltă ca număr şi importanţă odată cu desvoltarea capitalismului. Cu cât capitalul se depersonalizează iar societatea anonimă ia locul întreprinderii individuale, cu cât concentrarea creează marea şi uriaşa întreprindere, cu atât creşte importanţa economică a aparatului administrativ. Progresul maşinismului ridică, în acelaşi timp, însemnătatea întregului aparat tehnic. Dar nu numai aceste categorii restrânse, ci, în general, întreaga masă a funcţionarilor din industrie, comerţ, bancă, transport, etc. creşte pe măsură ce capitalul îşi întinde sfera de activitate şi influenţă.

Deci, pe când desvoltarea capitalismului îngrădeşte baza existenţei micii burghezii ca o clasă de sine stătătoare, ameninţându-i chiar existenţa, *ea stimulează formarea şi întărirea unei pături funcţionăreşti a cărei importanţă este în continuă creştere.*

Cea de a doua deosebire este că funcţionărimea se găseşte, nemijlocit în slujba capitalului. Este salariată şi exploatată de capital. O exploatare care nu cunoaşte forma ocolită a subordonării, cum este cazul micii burghezii, ci una directă şi făţişă.

In ce constă această exploatare, care îi sunt bazele economice?

Funcționărimea nu creează, în procesul producției, plus valoare. Dar prin munca ei, creează capitalului și clasei capitaliste putința apropierii, în forme tangibile a plus valorii în procesul circulației. Căci plus valoarea încorporată produsului finit este interesantă și utilă capitalistului numai în măsura în care, în circulație, își schimbă forma sa primară și îmbracă forma bănească. Realizarea în formă bănească a plus valorii create în producție, deci posibilitatea apropierii ei de către capitalist, depinde într'o largă măsură, de munca funcționărimii.

Interesul capitalistului este de a realiza, în cursul circulației, plus valoarea în întregime și cu minim de cost. Orice cheltuială făcută cu acest prilej și în această direcție înseamnă diminuarea propriului profit. De aici tendința de a scoate maximum de efort, cu minimum de salariu, din munca funcționărimii particulare, ceea ce constitue baza exploatării ei.

Distincția făcută între proletariat și funcționărime, plecând dela condițiile creării și realizării plus valorii, păcătuește dintr'un dublu punct de vedere: accentul trebue pus pe dependența în care se găsește funcționărimea particulară și exploatarea la care este supusă de către capital la fel cu muncitorimea. Faptul că această exploatare se exercită pentru funcționar în procesul de circulație, iar pentru muncitorime în procesul producției, este o împrejurare de secundară importanță, față de caracterul comun al efortului făcut în slujba capitalismului, pentru realizarea, în folosul lui exclusiv, a profitului maxim.

Ce are funcționărimea particulară comun cu muncitorimea?

In primul rând faptul de a fi o categorie exploatată, exploatare, de multe ori, mai intensă decât în industrie. Ne gândim la funcționărimea din comerț, transporturi, etc. In al doilea rând, la fel cu muncitorimea, ea apare ca un produs direct al desvoltării capitalismului. In al treilea rând, dacă funcționărimea, considerată în ansamblul ei, crește ca număr şi însemnătate economică, creşterea se face mai ales în păturile micii funcţionărimi, prost salarizată, sângeros exploatată, cu un nivel de viaţă scăzută, *adică în elementul proletar funcţionăresc*. Ceea ce, din punct de vedere social, are o deosebită importanţă.

Rolul pe care îl joacă funcţionărimea particulară din punct de vedere economic, precum şi elementele comune pe care le are cu proletariatul, împiedecă confundarea cu mica burghezie.

Categorii şi diferenţieri în rândurile funcţionărimii

Aceste câteva trăsături, care dau o caracteristică generală funcţionărimii, nu exclud anumite diferenţieri. Căci există şi aici o gradaţie, care nu trebue ignorată. Se poate astfel deosebi un element proletar în rândurile ei. După cum trebue consideraţi cu totul altfel acei funcţionari particulari care, deşi salariaţi, deveniţi însă „în scara erarhică adevăraţii conducători ai producţiei“ (Hilferding), trăiesc în condiţii de vieaţă cu totul asemănătoare marei burghezii. Este vorba de funcţionarii superiori din aparatul tehnic şi administrativ al întreprinderilor capitaliste. De sigur că asemenea elemente funcţionăreşti n'au nimic comun cu proletariatul şi în schimb au foarte mult comun cu burghezia.

Această categorie de funcţionari formează însă o infimă minoritate. Recrutarea lor are loc, din ce în ce mai mult din chiar rândurile burgheziei sau a intelectualităţii care îi stă aproape şi numai limitat din mica burghezie. Datorită rolului pe care aparatul administrativ şi tehnic superior îl joacă în stadiul actual al economiei capitaliste, funcţionarilor superiori li se cer vaste cunoştinţe, ceea ce presupune studii superioare, de obiceiu universitare; o specializare şi o pregătire care întrec cu mult mijloacele materiale ale micii burghezii, ca să nu pomenim nimic de celelalte categorii, cu venituri şi mai modeste.

Diferenţierile care împart însă masa funcţionărimii în pături deosebite, creează totodată şi puternice piedici pentru trecerea dintr'o categorie în alta.

Posibilitatea ridicării pe scară ierarhică profesională şi, în ultima instanţă, socială, apare astfel pentru marea masă a funcţionărimii din ce în ce mai restrânsă. Căci această ridicare cere acum îndeplinirea unor condiţii, pe care numai o restrânsă minoritate o poate îndeplini.

Raţionalizarea muncii în birouri a simplificat munca administrativă, în deosebi în marile întreprinderi. Simplificarea aceasta a avut drept rezultat descalificarea muncii, tocmai a acelor funcţionari particulari care ocupă posturi inferioare. Pregătirea cerută acestora din urmă, fiind redusă, oferta întrece cererea. Apariţia funcţionarelor a mărit şi mai mult concurenţa, contribuind astfel la scăderea salariilor. Crearea marilor întreprinderi capitaliste, în toate ramurile de activitate economică, ca urmare a concentrării şi centralizării capitaliste, nu îmbunătăţeşte cu nimic perspectivele majorităţii funcţionărimii, ci le înrăutăţeşte. „Cu întinderea întreprinderilor uriaşe creşte numai numărul păturilor rău plătite, dar nu în aceeaşi măsură şi numărul posturilor superioare" (Hilferding). Cu alte cuvinte există tendinţa de a se mări tocmai numărul micilor funcţionari.

Nu există, totuşi, niciun fel de raporturi între funcţionărimea particulară şi mica burghezie? Asemenea raporturi există fără îndoială, dar trebue subliniată tocmai *natura lor*. Dela început trebue pus în evidenţă că nu există legături organice între mica burghezie şi funcţionărime, aceste două categorii situându-se economic pe planuri cu totul diferite. Dar aceasta nu exclude larga influenţă pe care mica burghezie o poate exercita asupra funcţionărimii. Cauzele unei atari influenţe sunt multiple.

Munca semi-intelectuală pe care funcţionarul particular o prestează, bruma de cultură pe care o posedă, condiţiile de viaţă şi mediul pe care îl frecventează îl pun, în mod obişnuit, în contact cu mica burghezie şi nu cu proletariatul. Acest contact îl face să trăiască într'un orizont strâmt, să împărtăşească aceleaşi prejudecăţi şi criterii de judecată ale micii burghezii. Impregiurări obiective vin în sprijinul unei asemenea atitudini.

Ca şi mica burghezie o parte din funcţionărime continuă să cultive iluzia „saltului social". Trecerea — pe o cale sau alta — în rândurile burgheziei, continuă să fie speranţa ascunsă în sufletul acelora din rândurile funcţionărimii care încă n'au pătruns resorturile angrenajului social actual; numărul acestora, din nenorocire, nu este nimic. La fel cu atâtea elemente din mica burghezie, aceştia încearcă să găsească toate posibilităţile de apropiere şi să cultive toate punctele de contact, cu clasa capitalistă, distanţându-se cât mai mult de muncitorime.

Trăind într'un strâns contact cu burghezia propriu zisă — prin însuşi exerciţiul profesiunii lor — mulţi dintre funcţionarii particulari suferă, atât din punct de vedere ideologic cât şi politic, demoralizanta influenţă a păturilor supra-puse. De aceea tocmai funcţionărimea particulară, la fel cu mica burghezie, se lasă atât de uşor utilizată de marele capital în luptele sociale şi îi slujeşte ca instrument împotriva muncitorimii.

In sfârşit, tot ca urmare a contactului strâns şi nemijlocit cu burghezia, o mare parte a funcţionărimii încearcă să o imite în felul ei de vieaţă; dar asemenea încercări, dela început sortite unui eşec total, îi impun doar formele unei existenţe tipic mic burgheze, cu tot ce comportă un asemenea traiu artificial, meschin şi şubred.

In concluzie: *Funcţionărimea suferă influenţa micii burghezii în măsura în care încearcă să se distanţeze de proletariat; o suferă tocmai în acele domenii în care, alături de mica burghezie, se găseşte sub directa influenţă a marei burghezii.*

Democratizarea aparatului de Stat

Tradiţie, criterii de recrutare, o salarizare ridicată, spirit desvoltat de corp au făcut din funcţionărimea unor state categorii închise, adevărate caste. Este destul să amintim, drept pildă, vestitul „Beamtentum" prusac dinainte de 1916.

După primul războiu imperialist, în urma schimbărilor sociale şi politice intervenite în mai toate statele europene, vechile bariere care izolau funcţionărimea de stat de masele populare au fost rupte şi elemente eterogene ca origină socială au fost introduse în rândurile ei. In unele ţări, acest proces a dus la democratizarea aparatului funcţionăresc, sub influenţa şi în cadrul democraţiei burgheze. In altele, acelaşi fenomen a avut loc sub dictaturile totalitare. In Germania, mai mult decât în Italia, nu numai aparatul politic al burgheziei dar şi cel administrativ propriu zis a suferit esenţiale modificări în structura lui. El a fost, astfel, împănat cu elemente mic burgheze, intelectuale sau făcând parte din categoriile tipic declasate. In orice caz, noile elemente sunt de o extracţie socială cu totul diferită de aceea a funcţionarilor vechi, de carieră.

Reprezentând „autoritatea", exercitând frânturi din „suveranitatea naţională", organizată după alte criterii ierarhice şi având asigurată o oarecare stabilitate, s'ar părea că funcţionărimea de stat urmează să fie considerată, în totalitatea ei, ca o categorie aparte, urmând să i se aplice, în comparaţie cu celelalte grupări şi clase sociale, criterii de judecată deosebite.

O distincţie, cu un asemenea caracter absolut, ar îmbrăţişa însă numai latura formală şi nu fondul ei. Căci şi în rândurile funcţionărimii de stat, mai ales în ţările de recentă creaţie, în care nici tradiţia, nici un prea desvoltat spirit de corp nu joacă vreun rol în recrutarea ei, trebue făcute anumite clasificări, plecând dela realităţile de fond şi nu dela simple delimitări formale.

Este sigur că acea parte din funcţionărimea statului care exercită atribuţii politice sau face parte din aparatul represiv, formează o categorie deosebită, indiferent de plasarea ei ierarhică sau chiar de salarizare. Totuşi, elementele care fac parte din această categorie, sunt puţin numeroase. Pentru marea masă a funcţionărimii de Stat salarizarea, nivelul de viaţă şi mediul în care se mişcă, constitue singurele criterii pentru stabilirea unor distincţii şi categorii în structura ei.

Vârfurile biurocraţiei statului, trăind în condiţii cu totul asemănătoare păturilor suprapuse, aparţin burgheziei, sunt strâns legate de interesele ei şi reprezintă statul ca instrument de clasă. De altfel, recrutarea acestei subţiri pături biurocratice se face din ce în ce mai des direct din rândurile burgheziei sau din acele categorii cu care are cele mai multe puncte de contact. Deoarece şi aici se cer studii şi o pregătire intelectuală îndelungată, posturile de conducere în administraţia statului nu pot fi accesibile decât elementelor ieşite din familiile avute sau, în orice caz, bucurându-se de oarecare stare materială.

Spre deosebire însă de această categorie de înalţi funcţionari ai statului, marea masă, majoritatea celor inferiori, aparţin după origină socială, venituri, mediu şi contact, micii burghezii, orăşeneşti sau săteşti, sau unor categorii intelectuale minore. Tocmai din această cauză marea masă a funcţionărimii de stat rămâne legată de interesele, năzuinţele şi, mai ales, de prejudecăţile micii burghezii. Din punct de vedere ideologic suferă, aproape o totală influenţă a acestei pături sociale. Politiceşte — ca şi mica burghezie — se găseşte la remorca burgheziei propriu zise şi a partidelor ei politice.

In ceea ce priveşte evoluţia corpului funcţionăresc două sunt trăsăturile caracteristice. Cu desvoltarea capitalismului şi păşirea spre faza sa monopolistă, funcţiunile şi sarcinile statului au crescut. Este un fenomen general, care se observă în toate ţările. Urmarea a fost sporirea numărului funcţionarilor publici, sporirea aparatului biurocratic. Dar această creştere nu priveşte deopotrivă toate categoriile funcţionăreşti. A fost mai accentuată în rândurile personalului inferior şi mijlociu şi cu totul limitat în rândurile celui superior. Din punct de vedere social şi politic aceasta prezintă importanţa sa.

Intelectualii nu formează o clasă

Dintre celelalte pături orăşeneşti, două încadrează mica burghezie. O încadrează numai, fără să i se integreze nici din punct de vedere economic şi nici din punct de vedere social. Dacă analizăm în acest loc situaţia lor, este pentrucă, totuşi, punctele de contact între aceste pături şi mica burghezie sunt mai numeroase, decât între ele şi celelalte clase şi categorii sociale. Mai ales în ţări cu o structură asemănătoare celei a României.

De o parte, şi dacă voim să stabilim o ierarhie, deasupra micii burghezii, se plasează intelectualitatea, adică liberii profesionişti, literaţii, artiştii, etc. Aparţin acestei categorii toţi acei a căror proces de creaţie este de natură intelectuală şi trăiesc, din prestarea unei munci nemanuale. De altă parte, şi iarăşi ierarhic vorbind, în urma micii burghezii se situiază categoria declasaţilor, adică a tuturor acelora care, „trăiesc din resturile pe care le aruncă societatea, sunt lipsiţi de o profesiune definită şi se găsesc într'un veşnic vagabondaj“ (Marx). Este categoria denumită obişnuit „Lumpenproletariat“.

Apelativul „clasă socială“ pentru cuprinderea tuturor categoriilor de muncitori cu mintea este, fără îndoială, falsă şi lipsită de temeiu ştiinţific. Căci tocmai aici lipsa de omogenitate, multiplicitatea ocupaţiilor, diferenţierile care intervin din punct de vedere profesional, a stării materiale etc., ca şi diversitatea originii sociale, îi răpesc orice unitate structurală. Din punct de vedere economic, aportul elementelor intelectuale se înfăţişează sub semnul celei mai largi variaţii. Din punct de vedere social, intelectualii se apropie de celelalte clase şi grupări, după afinităţi înnăscute din interese comune, preocupări sau idealuri.

Numeric, dela sfârşitul secolului trecut, intelectualitatea a fost în toate ţările, în necontenită creştere. Creşterea a fost determinată de necesităţile pe care le-au creat formele noi de viaţă economică, socială şi politică. Căci dacă regimul actual, prin graniţele pe care le trasează între clase, prin piedicile pe care în general le pune progresului, împiedică cultivarea maselor şi limitează, tocmai în păturile populare, posibilitatea desvoltării intelectuale a elementelor înzestrate, el a contribuit totuşi, în măsura nevoilor pe care le-a simţit, la înmulţirea numărului şcolilor elementare şi superioare, a şcolilor de specializare, etc. Se pregăteşte un număr crescut de ingineri, economişti, advocaţi, profesori, arhitecţi, etc. (Un rapid regres se înregistrează numai în ţările fasciste. In Germania nazistă numărul studenţilor a descrescut, după 1933 în mod masiv. Deci înainte chiar de începerea războiului, care a accentuat şi mai mult acest proces).

„Lumpenproletariatul"

Elementele care îngroaşă an cu an rândurile declasaţilor vin din medii foarte diferite. „Lumpenproletariatul" se recrutează, deopotrivă, din muncitorime, din păturile mic burgheze săteşti şi orăşeneşti, dintre intelectuali, din păturile sărace rurale. Scoşi din cadrul producţiei, de multe ori dela început în neputinţă să pătrundă într'unul din domeniile ei, lipsiţi de calificare profesională sau descalificaţi ulterior, incapabili să se adapteze unei ocupaţii stabile, demoralizaţi de mizerie, acei care fac parte din categoria declasaţilor dau un contigent puternic de delicvenţi de meserie sau ocazionali, de prostituate, întreţinuţi, vagabonzi, cartofori, pauperi cronici, etc.

Prin structura sufletească, prin mentalitatea şi felul său de viaţă „Lumpenproletariatul“ formează o categorie aparte. De muncitorime îl despart esenţiale deosebiri. Il despart toate caracteristicele care fac din muncitorime o clasă socială, bine definită. Tot atât de puternice diferenţieri îl izolează însă şi de celelalte categorii sociale, inclusiv de mica burghezie. Ceea ce are comun cu mica burghezie — deşi acest comun trebue luat „cum grano salis“ — este caracterul de pătură intermediară, fără limitări bine trasate, cu posibilităţi — deşi restrânse, totuşi existente — de trecere spre categorii mai mult sau mai puţin fixate şi precis conturate. Prin toate acestea „Lumpenproletariatul“ se apropie de mica burghezie, dar nu se confundă cu ea, după cum nu se încorporează în rândurile ei. „Lumpenproletariatul“ este categoria declasaţilor şi rămâne cu specificul ei, în afară şi alături de celelalte clase şi pături sociale.

Lipsă de cristalizare, dar nu imposibilitatea unei definiri

Distincţiile şi clasificările făcute până acum între diferitele categorii sociale care formează clasele, sunt menite să uşureze cercetarea stărilor dela noi. Aici, ca pretutindeni, varietatea şi mobilitatea vieţii sociale, schimbările permanente care intervin, migraţiunile posibile dintr'o categorie într'alta şi lipsa unor delimitări fixe ne împiedecă să considerăm grupările pe care am căutat să le desprindem în cadrul micii burghezii şi alături de ea ca rigide cristalizări sociale. Ele nu există, ca atare, în realitate, mai ales în România, unde trăim încă în plin proces de diferenţiere socială — proces care nu-şi limitează câmpul numai în viaţa satului, ci şi-l întinde şi asupra oraşului, chiar dacă într'o mai slabă măsură.

Dar ar fi tot atât de greşită concluzia că lipsa de contururi precise ale păturilor orăşeneşti, precum şi schimbările care pot să intervină în cuprinsul lor răpesc posibilitatea de a aplica unele criterii de judecată şi fixa unele elemente caracteristice fiecărei grupe.

Factorul economic joacă şi aici rolul precumpănitor. Numai fixând natura rolului economic, pe care îl au de îndeplinit şi stabilind raportul între activitatea desfăşurată de fiecare grupare în parte sub capitalism, putem stabili un punct de plecare real şi ştiinţific în judecarea importanţei fiecăreia din ele şi, mai ales, a perspectivelor lor istorice.

Mica burghezie, element precumpănitor în România

În structura actuală a României mica burghezie este, fără îndoială, elementul numeric precumpănitor. Mica burghezie copleşeşte toate celelalte categorii sociale; este marele izvor, imensa rezervă umană care alimentează continuu toate celelalte clase şi pături. Infiltraţia ei, limitată când este vorba de burghezia propriu zisă şi aproape exclusă în cazul marei proprietăţi, este cu atât mai substanţială în celelalte clase şi categorii sociale. Că acest rol revine, în primul rând micii burghezii rurale şi numai în mod secundar celei orăşeneşti, nu schimbă cu nimica rolul pe care îl joacă la noi, în întregimea ei, mica burghezie.

Dela început trebue însă să acceptăm că rolul de a îngroşa permanent rândurile celorlalte clase sociale, alimentându-le cu material uman, nu-i corespunde în domeniul social sau politic, o importanţă de egală proporţie. Căci singură forţa numerică nu este suficientă pentru a determina rolul şi importanţa unei clase. Din acest punct de vedere, mica burghezie românească nu face nici un fel de excepţie.

Subliniind *natura* importanței micei burghezii la noi în țară, să încercăm să-i fixăm structura, contururile și fizionomia socială.

In capitolul precedent am cercetat structura păturilor care formează țărănimea, precum și schimbările intervenite în rândurile țăranilor proprietari de pământ. Privitor la elementul rural, component al micii noastre burghezii, nu vom reveni asupra celor scrise acolo. Singurul lucru pe care voim să-l accentuăm este că situația și evoluția acelei părți din țărănime, care se încadrează economic și social în mica burghezie, nu se abate dela linia desvoltării generale a acestei clase, luată în întregimea ei, ci dimpotrivă oferă o vie și convingătoare ilustrare, chiar dacă nu în egală măsură, după cum este vorba de mica sau chiabureasca proprietate țărănească.

Asupra micii burghezii orășenești — singura de care ne vom ocupa în cele ce urmează — există puțin material adunat, prelucrat sau chiar numai publicat. Puținele date existente oferă totuși posibilitatea trasării, măcar în parte, a drumului parcurs de ea până acum.

La recensământul din 1930 au fost cuprinse statistic un total de cca 150.000 întreprinderi industriale, din care cca 130.000 sau 92,6% foloseau maximum cinci lucrători. *Toate aceste 130.000 întreprinderi formează atelierele meșteșugărești propriu zise.* Considerând însă nu numai numărul lucrătorilor, ci și forța motrică întrebuințată, avem și mai evident caracterul meșteșugăresc al marei majorități a întreprinderilor industriale din România. Din cele 150.000 de întreprinderi numai 13.315 utilizau forța motrică.

(Am arătat în capitolul I corectarea pe care trebue să o aducem numărului atelierelor meșteșugărești, prin scăderea lucrătorilor la domiciliu. In acelaș timp trebue subliniat că pentru caracteristica *forței* pe care o reprezintă meșteșugărimea, nu numărul interesează, ci capitalul, forța motrică, etc., adică toate elementele pe care, în mod absolut și nu relativ, le stăpânește marea industrie. Vom da o singură dată comparativă: societățile anonime reprezentau în 1930 *doar 25% din totalul întreprinderilor, dar 48,3% din capital!*).

Care era numărul întreprinderilor comerciale? In 1930 erau 125.000 întreperinderi comerciale și de transport, deci mai puține decât cele industriale. In această categorie, întreprinderile de transport, sunt foarte puține.

Cum se clasifică, după mărime, întreprinderile din aceste două ramuri de activitate? Pentru o asemenea clasificare nu dispunem decât de datele care privesc Bucureștii. Aici, în 1930, 89% din întreprinderile comerciale și de transport ocupau până la cinci salariați; din numărul acestora din urmă, 25% erau în întreprinderi cu o singură persoană. Restul de 11% erau mari întreprinderi comerciale sau de transport. Aceste cifre dovedesc că în Capitală, deci acolo unde comparativ cu provincia marile magazine și case de comerț se găsesc în mai mare număr, cele mici formează majoritatea. Aceasta îndreptățește concluzia că în întreaga țară structura întreprinderilor comerciale și de transport, după tăria lor capitalistă și caracterul lor, nu se pot îndepărta prea mult de procentajul numeric găsit în industrie. *Pe țară deci și în comerț mica și mijlocia întreprindere prevalează ca număr.*

Concentrarea capitalistă și mica întreprindere după 1930

Cifrele de mai sus privesc teritoriul României Mari (6). In cele ce urmează nu ne vom ocupa de tăria numerică a diferitelor categorii de mici întreprinderi, astfel cum existau ele în ajunul războiului, adică după dictatul dela Viena. Ceea ce voim însă să fixăm — și avem posibilitatea să o facem — este să determinăm *sensul* în care au intervenit anumite schimbări între 1930 și 1941, ceea ce de fapt are o mai mare importanță, căci ne dă putința fixării caracterului acestei evoluții care a cuprins o bună parte din mica burghezie orășenească.

Să cercetăm cifrele globale astfel cum au fost date publicităţii, în raportul care însoţea datele preliminarii ale recensământului din 1941. Totalul întreprinderilor industriale, comerciale şi de transport găsite la ultimul recensământ era de 170.451. Luând ca bază de calcul acelaşi teritoriu şi pentru anul 1930, s'a ajuns la următoarea concluzie: „Numărul întreprinderilor industriale, comerciale şi de transport (uzine şi ateliere meşteşugăreşti, întreprinderi mari şi mici) a scăzut dela 1930 pe teritoriul actual al României cu 9% datorită de sigur, în bună parte, concentrării întreprinderilor“.

In cadrul căror categorii de întreprinderi a avut loc concentrarea de care pomeneşte comentatorul oficial :

Marile întreprinderi industriale şi comerciale reprezentau, în 1930, un procent neglijabil; în industrie, de pildă, doar 1,5% ; în comerţ, un procent nu cu mult mai ridicat (6). Luând ca criteriu marea industrie transformatoare între 1930—1940 numărul marilor întreperinderi, deşi limitat, este în uşoară creştere. Mica industrie, adică întreprinderile care ocupau dela 5 la 20 de lucrători reprezenta un procent de 8% şi un total de 8.120 întreprinderi. *Deci admiţând aceeaşi proporţie între diferitele categorii de întreprinderi, cifrele din 1941 dovedesc că scăderea numerică de 9% nu poate privi decât mica şi mijlocia întreprindere.*

Este clar deci că, după 1930, adică după criza mondială, a urmat o concentrare care a dus la dispariţia unei serii întregi de întreprinderi mici şi mijlocii, fenomen petrecut de altfel identic în întreaga Europă (James). Că această concentrare a atins grav pe meseriaşi rezultă din proporţia pe care o deţin meseriaşii, în totalitatea întreprinderilor. Aceasta dă afirmaţiei de mai sus o deplină certitudine. Fenomenul nu este nou. Numărul meseriaşilor se găseşte la noi, încă dinainte de 1916, în continuu regres. In perioada 1902—1908 în Vechiul Regat numărul meşterilor patroni scade dela 53.589 la 47.440 (Arcadian). In ce priveşte Transilvania, V. Madgearu dă cifre din care se vede că „meseriaşii decad într'un ritm destul de puternic". Acest ritm este caracteristic pentru întreaga Românie.

Asupra tăriei numerice a meseriaşilor am văzut (cap. I) că nu există concordanţă între cercetători. Cifrele variază. In anul 1936 erau înscrişi la Camerele de Muncă un număr de 176.817 meseriaşi, cifră pe care o acceptăm cu rezervă.

In privinţa micului comerţ, nu există date statistice concludente. Dar evoluţia lui nu se poate deosebi de cea a micii întreprinderi industriale. Totuşi, în economia românească unde marea întreprindere comercială, tip „Warenhaus", nu este decât un fenomen izolat, mica întreprindere comercială se menţine mai bine decât în străinătate. A progresat însă micul comerţ între cele două recensăminte? Urmărind listele falimentelor, a vânzărilor de fonduri de comerţ şi a lichidărilor de firme între 1929/1939 cele mici şi mijlocii ocupă, relativ şi absolut, primul loc. Criza şi-a produs şi aici efectele şi a atins, ca totdeauna, mult mai puternic micile întreprinderi comerciale, decât pe cele mari.

Cuprinderea statistică a celorlalte pături orăşeneşti şi evoluţia ei

Din totalitatea materialului care ne poate înfăţişa tăria numerică a funcţionărimii particulare, singurele cifre care prezintă oarecare aproximaţie, faţă de realitate, sunt cele ale Camerelor de Muncă. In anul 1936 au fost înscrişi aici un număr de 128.607 funcţionari particulari. Rezultatele recensământului din 1941 nefiind date încă publicităţii nu putem cunoaşte în momentul de faţă tăria numerică a acestei categorii de salariaţi.

Cum a evoluat însă numărul lor? Există o tendinţă de creştere sau de descreştere?

Pentru a stabili *sensul* în care a avut loc această desvoltare, dispunem doar de cifrele privind marea industrie prelucrătoare. Concluziile sunt însă deosebit de importante (7).

In anul 1919, marea industrie manifacturieră ocupa 17.288 de funcționari, personal administrativ și tehnic; în 1929, numărul funcționarilor este de 24.305 *și se ridică în 1938, la 33.781.* Deci o evidentă creștere, absolută. Dar această creștere este și *relativă,* adică pe unitatea de întreprindere. Astfel, în 1919 revenea de fiecare mare întreprindere industrială un număr de 6,3 funcționari. In 1929 acest număr era de 6,5 iar în 1938 de 8,9.

⁂

Numărul funcționarilor publici este și el în necontenită creștere. Iată de pildă cum a evoluat numărul funcționarilor de Stat, plătiți din buget.

In anul 1934, totalul funcționarilor bugetari era de 248.000; în anul 1939/1940 numărul acestora era de 331.915 adică *o creștere de 33,7%*. Și aceasta numai în timp de cinci ani...

⁂

Recensământul din 1930 a înregistrat ca liber profesioniști — cu ocupații intelectuale — un număr de 42.000 de persoane. In ajunul războiului, pe baza înscrierilor în corpurile profesionale obligatorii, a posturilor prevăzute din buget, etc. — numărul total al intelectualilor (ingineri, arhitecți, economiști, medici, profesori, ziariști, advocați, scriitori, artiști) era de cca 53.400. Din acest număr, acela al intelectualilor etnici români era de 49.000. O parte din acești liberi profesioniști sunt în serviciul Statului.

Datele din 1930 și 1939/40 nefiind comparabile, nu ne putem da seama de măsura în care numărul intelectualilor a crescut în ultimul deceniu. Pentru a stabili mișcarea păturii intelectuale în România, avem totuși un alt mijloc de control și anume, numărul licențiaților și diplomaților școlilor speciale și universităților. Deși numărul total al studenților scade în ultimii ani (dela 31.782 în 1933/1934 la 26.037 în 1937/1938) totuşi numărul celor care au terminat studiile superioare a crescut dela 4.829 la 5.778 în acelaşi interval.

Lipseşte posibilitatea cuprinderii statistice a „Lumpenproletariatului". Ceea ce se poate afirma cu certitudine însă, este creşterea lui masivă. Astfel, populaţia urbană, mai ales în marile oraşe, a sporit rapid în ultimele decenii. La recensământul din 1941 singuri Bucureştii înregistrau un spor de populaţie de 56% faţă de 1930 (în cifre absolute dela 639.000 la 999.658). Ca să ne dăm seama de importanţa acestei diferenţe este destul să amintim că dela 1912 până la 1930, deci după ce între timp Bucureştii deveniseră Capitala României Mari, procentul a fost numai de 67% sau, în cifre absolute populaţia crescuse cu 297.719 persoane, adică, numai cu 60.000 mai puţin decât era creşterea între 1930 şi 1940!

Din împrejurările care au determinat această sporire putem trage anumite concluzii, privitoare la caracterul noii populaţii orăşeneşti. „Participarea excedentului natal la această creştere impresionată este ca şi inexistent, afirmă d. dr. D. C. Georgescu, ea fiind datorită exclusiv aşezării în Capitală a locuitorilor veniţi din restul ţării şi în special din mediul rural, cu sau fără un stadiu pregătitor de adaptare în oraşele mici din ţară". Fenomene asemănătoare întâlnim însă şi în celelalte municipii care, cu excepţia Galaţilor, şi-au sporit şi ele continuu populaţia, unele atingând un spor de 48% între cele două recensăminte. Şi în aceste cazuri creşterea nu se datoreşte excedentului natural, urban, care atinge în ultimii douăzeci de ani abia 3,6%, ci instalării în oraşe, în număr considerabil, a elementelor rurale".

Ce reprezintă însă acest exod al satelor către oraşe?

O parte din proaspăta populaţie orăşenească şi-a putut găsi, ca lucrători, întrebuinţarea în industrie sau în alte domenii, în care s'au putut fixa cu ocupaţii mai mult sau mai puţin definitive. Este sigur însă că un mare contigent a îngroşat rândurile „Lumpenproletariatului". Printre cei „infiltraţi în oraşe — scrie d. dr. S. Manuilă — este o proporţie ridicată de improductivi şi indezirabili care, lipsiţi de orişice pregătire pentru viaţa orăşenească, se pierd uşor în labirintul vieţii orăşeneşti" (op. cit. pag. 24).

In concluzie:

Toate datele de mai sus, dacă nu ne pot înfăţişa în mod sigur şi complet tăria numerică a micii burghezii şi a celorlalte pături orăşeneşti, indică destul de categoric *sensul* în care toate aceste categorii sociale s'au desvoltat în ultimele două decenii. Evoluţia lor se încadrează aproape fără abateri, după cum uşor se poate constata, drumul pe care îl parcurg toate păturile orăşeneşti, în toate statele în care capitalismul monopolist predomină.

Intre marele capital şi mica întreprindere

„Şi la noi în ţară marea întreprindere s'a ridicat pe ruinele meseriilor, concurenţa pe care o face atât industria mare străină cât şi cea autohtonă duce pe meşteşugari la dezastru". Afirmaţia aceasta pe care o luăm din broşura d-lui prof. N. Ghiulea despre „Problema meseriilor în România", corespunde realităţii. In cifrele care dovedesc descreşterea numerică a meseriaşilor şi în îngrădirea posibilităţilor lor de existenţă se reflectează tocmai rezultatele „dezastrului" de care este vorba în citatul dat.

Dar scăderea numerică este dublată şi de un al doilea proces, tot atât de caracteristic. Anume, acel al subordonării treptate a meseriaşilor faţă de marele capital.

Proporţia importantă de întreprinderi care reprezintă „industria la domiciliu", în cadrul micilor întreprinderi, este cât se poate de elocventă. Fie că este vorba de un singur lucrător, fie de ateliere cu doi sau trei lucrători, munca la domiciliu reprezintă din partea marelui capital una dintre cele mai barbare forme de exploatare. „Meseriașul independent" este de fapt un salariat.

„Munca la domiciliu nu este... de cele mai multe ori rezultatul unei producții autonome, ci mai mult a unui salariat" (E. James).

Un salariat însă a cărei dependență față de patronat este mult mai mare decât a lucrătorului de fabrică, căci puterea sa de rezistență este mai mică, iar condițiile în care este silit să lucreze, deosebit de grele.

La noi în țară intră în categoria industriei la domiciliu cei înregistrați de statistică ca atare, dar *și o parte din atelierele meșteșugărești propriu zise.* „Este foarte probabil, afirmă V. Madgearu, că și în celelalte categorii de întreprinderi, 2—5 persoane, clasate sub rubrica meseriilor, o bună parte se află încadrată în acest sistem industrial, răspândit în deosebi în industria încălțămintei și confecțiunilor, dar și în alte ramuri de producție industrială".

Simpla existență a acestei forme clasice de exploatare capitaliste, în cadrul meseriilor, nu este singura constatare care se degajează din cercetarea problemei meseriașilor. Tendința de a reduce un număr din ce în ce mai mare de „patroni independenți" la rolul de lucrători la domiciliu, progresivitatea care se observă tocmai din acest punct de vedere, este cea de a doua și tot atât de caracteristică trăsătură a evoluției de care ne ocupăm.

„Acțiunea comerțului asupra folosirii muncii la domiciliu din ce în ce mai mare — citim tot în broșura d-lui prof. N. Ghiulea — duce la transformarea, la decăderea a mii de patroni meseriași în situația de lucrători la domiciliu, exploatați și nimiciți de comercianții întreprinzători fără milă".

Această „transformare", această „decădere" a luat, mai ales după criza din 1929—1932, formele cele mai ascuțite, atât ca rezultat direct al crizei ca atare cât și ca urmare nemijlocită a întăririi la noi în ţară a poziţiilor ocupate, în ultimul deceniu, de către capitalul monopolist.

In lipsa unui material statistic şi a unei documentări temeinice nu există posibilitatea stabilirii raportului care există între micul comerţ şi marele capital, a relaţiilor de subordonare a celui dintâiu faţă de cel din urmă, a formei pe care o cunoaşte această subordonare. Datorită însă structurii României şi condiţiilor în care capitalul comercial — mare şi mic — activează aici, este de presupus că micile întreprinderi şi-au putut păstra, în comparaţie cu aceea ce se petrece în Apus, o independenţă relativ mai mare. „In comerţul propriu zis, mica întreprindere autonomă reuşeşte încă foarte bine... Totuşi, micii comercianţi, foarte adesea, nu au decât o autonomie limitată" (E. James).

Mica burghezie orăşenească, împreună cu păturile care îi stau aproape ocupă în viaţa socială şi politică a României un loc, relativ mai important decât acel care ar corespunde tăriei ei numerice sau importanţei economice pe care o are. Ne referim aici numai la *mica burghezie orăşenească* şi nu la toată mica burghezie.

Raporturile între mica şi marea burghezie, în Apus

Mica burghezie contribue la formarea curentelor de opinie publică, livrează o parte din cadrele active ale partidelor şi mişcărilor politice, se impune prin activitatea ei, mai cu seamă în manifestaţiile de suprafaţă.

Toate acestea nu trebue să ducă la suprapreţuirea sau falsa interpretare a raporturilor reale care există între mica burghezie şi celelalte clase sociale şi, în special, a relaţiilor între mica şi marea burghezie.

Pentru a determina şi mai bine natura relaţiilor între mica şi marea burgezie la noi, vom face o sumară comparație cu situația micii burghezii, din acest punct de vedere, în țările capitalismului avansat.

In apusul ca și în centrul Europei, mica întreprindere, mai ales în industrie, a încetat să mai lupte cu cea mare. Concurența între atelierul meșteșugăresc și fabrică aparține trecutului. Sub domnia capitalului monopolist, fabrica a învins definitiv. Micile întreprinderi, atelierele și micul comerț se găsesc într'o recunoscută dependență față de marele capital. Rezultatul este că concurența de până acuma, atât de greu susținută și greu plătită de mica întreprindere, atât timp cât mai spera să se mențină independentă, i-a luat locul o anumită comunitate de interese. „Micile întreprinderi nu mai luptă în concurență cu marea industrie, ci sunt mai mult interesate chiar la o cât mai mare întindere a acestora din urmă, ca ateliere de reparații și auxiliari, ca negustori și agenți“ (Hilferding). In calitatea lor de elemente angrenate, într'o formă sau alta, marilor întreprinderi capitaliste, categoriile care compun mica burghezie sunt de acum înainte interesate chiar la proprietatea fostului lor concurent. De aici încolo cantitatea de „fărâmituri care îi cad“ — ca să întrebuințăm expresia lui Sombart — depinde de diversitatea domeniilor stăpânite de capitalul monopolist „național“, de volumul crescut al afacerilor pe care acest capital le patronează, de puterea lui de expansiune, etc. De bogăția dușmanului de ieri, devenit patronul de astăzi, depind limitatele venituri ale micii burghezii care îi permit de abia o existență de azi pe mâine.

Dacă mica burghezie nu se mai luptă cu marea întreprindere, cu atât mai acerbă devine lupta pe care o duce în propriile rânduri. Cu cât câmpul activității ei se limitează, cu atât concurența pe care meseriașul o face meseriașului, micul negustor micului negustor, cunoaște forme mai accentuate. Dar și această luptă nu îmbracă o formă anticapitalistă și nici nu dă naștere unei asemenea atitudini. Cel mult atunci când concurentul este evreu, izbucnește în „ideologica“ formă a antisemitismului...

Noua poziție economică pe care o ocupă mica burghezie a avut urmări sociale și politice directe. Subordonării economice i-a urmat, cum era logic și natural, o subordonare și în aceste două domenii. Ne mai având să apere o independență economică, mica burghezie nu mai este în stare în Germania, în Franța sau în Anglia să mai afirme nici o atitudine politică proprie. Conștient sau inconștient, devine un instrument în mâinile marei burghezii. In 1914, la fel ca în 1939, ea s'a găsit la remorca grupărilor imperialiste, sprijinind totodată politica reacționară a partidelor de extremă dreaptă. Masiva ei aderare la fascism și nazism, aici își are explicația.

Raporturile între mica burghezie și marea burghezie în România

Situația micii burghezii orășenești în România este întrucâtva alta decât în țările apusene. Diferențele nu sunt însă simple, formale, ci de fond.

Dacă și la noi, treptata și continua îngrădire a câmpului de activitate a micii burghezii este o realitate, dacă asistăm aici, totodată, la puternice tendințe de a subordona mica întreprindere marelui capital, totuși, chiar și în cazul industriei, lupta între fabrică și atelierul meșteșugăresc nu s'a terminat cu definitiva înfrângere a celui din urmă, cu totala și absoluta lui încadrare, sub stăpânirea celui dintâiu. De aici o deosebire dintr'un îndoit punct de vedere, față de ceea ce se întâmplă în apus.

Intâi, mica întreprindere (în comerț mai mult, în industrie mai puțin), continuă să se mențină alături de marea întreprindere. Chiar în acele domenii în care fabrica și produsele fabricate stăpânesc piața. Deci nu numai în confecțiuni, mobilier, tapițerie, lucruri casnice, etc. dar chiar în industria alimentară, în cea chimică, electro-tehnică și metalurgică. Atelierele meșteșugărești au de înfruntat piedici deosebit de serioase în concurența pe care trebue s'o înfrunte, iar efortul pe care îl fac ca să se poată menține este deosebit de greu. Totuși, este de netăgăduit că o parte din piața internă românească este satisfăcută de meșteșugărime alături de micile ateliere. Fără îndoială însă că în proporții mult mai modeste decât susțin apărătorii ei, atât absolut, cât și în comparație cu marea industrie.

Al doilea, și tocmai ca urmare a unei asemenea stări de lucruri, mica întreprindere — fie că este vorba de atelierul meșteșugăresc, fie de detailist — continuă să concureze marea întreprindere. Aceasta din urmă limitează din ce în ce mai mult, mai ales meșteșugărimii, posibilitățile de existență, *dar nu o înlătură, n'a parvenit încă s'o înlăture definitiv de pe piață.* Dovada cea mai bună o avem în însăși revendicările pe care le formulează meseriașii, care continuă să-și apere pozițiile, în concurență cu fabrica. Astfel ei cer „o încurajare categorică a meseriilor, cel puțin în măsura în care se încurajează industria națională", „înlesnirea procurării de materii prime" și „acordarea furniturilor și lucrărilor autorităților publice" (Prof. N. Ghiulea). Mai cuprinzătoare și mai caracteristice sunt cerințele astfel formulate: „nevoile elementare și curente ale meșteșugarilor sunt aproape aceleași ca și ale industriei: încurajări și avantaje de vamă, transport, fisc, preferințe la furniturile publice, subvenții, comenzi, etc.". Asemenea revendicări sunt aceleași cu ale marei industrii (Ing. C. Tulea).

Concurența care se desfășoară între marea și mica întreprindere cu caracter meșteșugăresc se manifestă și în materie de credit. Dar aici asistăm la inversarea termenilor. Capitalul financiar, preocupat de promovarea marei industrii la care este direct și puternic interesat, refuză creditul cerut de meșteșugărime și îl refuză cu deosebită persistență. Iar atunci când îl acordă, o face într'o lipsă totală de proporție, dincolo chiar de domeniul limitat deţinut de meserii în producţie. Astfel, cea mai ridicată cotă din scontul „B.N.R." acordată meseriaşilor a fost în 1929: 569 milioane lei, faţă de 13.8 miliarde acordate industriei. In 1938 cifrele sunt: 68 milioane meseriilor, 17,9 miliarde industriei mari. In 1941 s'a acordat marei industrii de 5,½ ori mai mari credite decât în 1929, pe când meseriaşilor cu 60% mai puţin faţă de acelaşi an.

Elementul proletar formează majoritatea funcţionărimii particulare din România

Salarizarea şi ierarhia împart masa funcţionarilor particulari în categorii destul de distincte, unele faţă de altele. Conducătorii de întreprinderi, directorii, funcţionarii superiori din industrie, comerţ, bănci etc. se apropie şi în România, în privinţa condiţiilor de vieaţă şi a mediului în care trăiesc, de burghezie. Calitatea de salariat nu constitue nici aici o piedecă pentru aceasta.

Dar şi la noi, ca pretutindeni, funcţionarii superiori bine retribuiţi, formează o minoritate. După o statistică din 1939 numărul directorilor şi giranţilor de societăţi anonime industriale şi comerciale nu era mai mare de 2.572 de persoane (8). Numărul acestei categorii de funcţionari în toate domeniile economice nu poate să întreacă mult mai mult pe acela al societăţilor anonime. In orice caz, cifra de mai sus poate sluji ca o indicaţie.

Şi la noi, aceste posturi au devenit accesibile numai elementelor ieşite din burghezie sau din intelectualitatea bogată. Marea masă este aceea a funcţionarilor inferiori, condamnaţi să rămână permanent în această situaţie, având venituri modeste şi aflate pe treptele din urmă ale ierarhiei sociale. Observaţia directă arată că acest element funcţionăresc — a cărui salarizare şi condiţii de vieaţă sunt, în foarte multe cazuri, cu mult sub nivelul celor ale muncitorimii industriale calificate, se întâlneşte nu numai în comerţ, unde formează majorităţi compacte, dar şi în cadrele aparatului administrativ al marei industrii, în instituţiile de credit, etc. *Elementul proletar funcţionăresc prevalează, ca număr, în masa funcţionărimii particulare din România.* Toate încercările de a „înnobila" crunta exploatare şi standardul scoborît de viaţă al funcţionărimii particulare dela noi se izbeşte de realitatea că majoritatea ei trăieşte în condiţii de viaţă care o apropie de proletariatul industrial.

Mizeria funcţionarilor publici

Creşterea aparatului de Stat din România nu priveşte deopotrivă toate categoriile funcţionăreşti.

In anul 1934/1935 din totalul funcţionarilor bugetari 78,25% primeau un salariu sub 5.000 de lei; *în anul 1939/1940 numărul acelora având o atare salarizare era, tot în procente, de 84,3%*. Cu alte cuvinte, în aceşti cinci ani de sporire a numărului funcţionarilor de Stat, a sporit doar numărul celor inferiori, a celor mai prost salarizaţi. (9).

Ce reprezintă salariul primit, pentru marea masă a salariaţilor publici? Nici măcar acoperirea minimului de existenţă. Ca dovadă vom cita următorul calcul făcut în revista „Sociologia românească", din primăvara anului 1938:

Statistic au fost cuprinşi 210.000 de funcţionari, adică totalitatea funcţionarilor din ministere. Iată scara salarizării lor: 71,5% primeau un salar lunar sub patru mii de lei; 29% între patru mii şi opt mii de lei; 9,5% între opt mii şi zece mii de lei; 8% peste această ultimă sumă. La toate aceste salarii urmează să se scadă pentru pensii, impozite, etc. 10%.

In ce raport stăteau aceste salarii cu costul vieţii? Institutul Central de statistiă a calculat, luând ca punct de plecare preţurile din 1934, că pentru o familie de funcţionari compusă din cinci persoane, salariul minim necesar în Bucureşti era de 10.500 lei, 7.500—9000 în oraşele mari, 5.500 până la 6.000 în restul provinciei şi la ţară. Deci 71,5% din funcţionari abia *primeau o treime din strictul necesar*. Numai 4,8% îşi puteau asigura o existenţă onorabilă din salariu. Dar cifrele oficiale privind costul vieţii urmau să mai sufere o ajustare. Ele privesc anul 1934. Până la sfârşitul anului 1937, viaţa se scumpise cu 27% pe când salariile funcţionăreşti numai cu 10%.

Aceste cifre explică, în largă măsură, conruptibilitatea care domneşte în rândurile funcţionărimii noastre. In al doilea rând, destrămarea care se observă atât de des în familiile funcţionăreşti, unde venitul minim nu poate fi realizat decât prin ocuparea şi de către soţie a unei funcţiuni, prin scurtarea anilor de studii a copiilor, etc.

Cu toate sporurile de salariu acordate în timpul războiului funcţionarilor publici, rapida scumpire a vieţii şi deprecierea monetară masivă au contribuit să menţină condiţiile de traiu ale majorităţii acestor funcţionari la un nivel deosebit de scoborît. Astfel, pe când indicile de detaliu arată o creştere de 296% în Decemvrie 1942, faţă de August 1939, salariile funcţionarilor publici nu fuseseră sporite, în acelaşi interval, decât cu 77,52%. Ceea ce a permanentizat protestele şi întâmpinările venite din rândurile lor, împotriva condiţiilor materiale în care sunt siliţi să trăiască (10).

Clasele guvernante româneşti şi intelectualitatea

Limitele noţiunii de intelectual, în general, sunt greu de trasat. Şi mai greu este de fixat compunerea unui grup social, care să înglobeze intelectualitatea în întregimea ei. Nici la noi, un asemenea grup nu există, pentrucă nu corespunde unei realităţi. De aceea încadrarea intelectualilor în structura regimului economic şi social actual, nu poate fi decât parţial ilustrată printr'o documentare aplicabilă tuturor categoriilor. Ba, nici măcar pentru cele mai importante ca număr şi mai caracteristice ca gen nu există un material strâns şi publicat, pe baza căruia să poată fi trase unele concluzii definitive.

Numărul acelor care trăiesc din prestarea unei munci intelectuale este fără îndoială superior celui cuprins statistic sub rubrica „liberi profesionişti". Totuşi, condiţiile de viaţă ale elementelor care intră în asemenea categorii pot caracteriza, mai mult sau mai puţin fidel, condiţiile generale de viaţă ale intelectualilor, în mediul social actual românesc.

Una dintre grijile permanente ale claselor posedante din România a fost şi continuă să fie de a-şi apropia, de a câştiga de partea lor pe intelectuali. Nu numai pe aceea ieşiţi din propriile lor rânduri, ceea ce este şi natural, dar mai ales pe acei veniţi din rândurile ţărănimii înstărite, din mica burghezie orăşenească sau din proletariat. S'ar putea spune chiar, că o atenţie deosebită a fost acordată captării tocmai acelor elemente intelectuale, ieşite dintr'un mediu popular.

Trebue să adăugăm imediat că această încercare, în trecut ca şi în prezent, i-a reuşit, aproape fără greş burgheziei şi moşierimii româneşti. Mai ales faţă de intelectualii bine înzestraţi şi talentaţi. Numărul intelectualilor care au găsit drumul mişcărilor opoziţioniste faţă de regimul actual a fost totdeauna, infim. Iar cei mai mulţi dintre acei care, totuşi, la un moment dat s'au alipit mişcării muncitoreşti, au dovedit o lipsă de consecvenţă, un oportunism, o rapidă oboseală şi uzare, o fragilă rezistenţă faţă de conruperea ideologică — de prea multe ori chiar de natură mai puţin ideologică — încât au făcut mai mult rău mişcării, decât trecătorul bine cu prezenţa lor, în rândurile ei. Sunt fără îndoială şi excepţii, dar ele nu fac decât să confirme regula, aproape generală.

Dar nu numai atât. Este surprinzătoare uşurinţa cu care toate regimurile dictatoriale din ultimii ani au găsit la noi, o atât de masivă aderenţă tocmai în rândurile intelectualilor. Am putea adăuga, mai ales între acei a căror situaţie materială, autoritate şi faimă ar fi trebuit să-i pună la adăpost de tentaţia unor câştiguri băneşti şi a unor meschine avantaje personale. Cazul unor scriitori cu renume sunt doar simple exemple, dintr'un şir şi mai lung de cazuri similare, de toate naturile. Lucru mai întristător: aproape permanent oferta de servicii din partea unor intelectuali „marcanţi“ întrecea cererea de servicii, la care erau gata oricând să se oblige...

Să amintim entuziasmul manifestat pe toate tonurile adulaţiunii şi slugărniciii pe care „politica culturală” a dictaturii carliste l-a născut în rândul intelectualilor români? Girul moral pe care s'au grăbit să-l dea personalităţi şi figurile marcante reprezentative din domeniul literaturii, artei dramatice, etc., pe rând dictaturii regale, a celei gardiste şi acelei militaro-fasciste? Sau, în sfârşit, atitudinea înjositoare adoptată ca linie de conduită faţă de reprezentanţii anticulturali ai anticulturalului Reich nazist?

Şi toate acestea sunt doar simple pilde...

Incadrarea intelectualilor români în statul burghezo-moşieresc

Indiferent de forma sub care burghezia şi moşierimea din România au exercitat puterea politică pseudo-democratică sau dictatură deschisă, ele au găsit permanent mijloacele şi drumul prin care şi-au aservit intelectualitatea. Calea cea mai des întrebuinţată — şi totdeauna cu succes — a fost şi este de a pune statul să facă operă de mecenat. Sinecuri, premii, gratificaţii, misii în ţară sau străinătate au fost, pe rând sau global, puse la dispoziţia intelectualilor. Un asemenea mijloc era şi cel mai economic pentru clasele noastre posedante. „Cultura“ şi purtătorii ei sunt astfel „încurajați" și răsplătiți direct din banii contribuabililor.

Un al doilea sistem este și el pus în practică, dar și de astădată tot prin intermediul statului, statul fiind chemat să facă operă filantropică. Statul transformat în „institut de binefacere" culturală, dovedește în același timp însă, insuficiența primei căi alese și neputința rezolvării problemelor de viață a acelei părți din intelectualitatea română, care trebuia să trăiască din scrisul sau arta sa. Constantele și susținutele cereri de ajutor ale „Societății scriitorilor români", ale artiștilor dramatici sau artelor plastice, în ultimul timp și din partea ziariștilor, dovedesc cât de necesară era o asemenea intervenție. Pensionarea scriitorilor, pe linia aceleiași atitudini, nu era de fapt decât logica urmare a unui întreg sistem. Căci este, în adevăr, mai ușor să asiguri existența câtorva zeci de scriitori pe socoteala câtorva mii de cetitori decât ridicând nivelul cultural și material al maselor largi, să le faci accesibile literatura și arta, transformându-le, astfel, în consumatoare de producții culturale.

In sfârșit, în al treilea rând, un număr dintre intelectuali au fost încadrați, direct, în aparatul de Stat; este cazul inginerilor, medicilor, arhitecților, etc., necesari funcționării unor servicii de interes public. Dar un lucru cât se poate de caracteristic: tratamentul aplicat acestor intelectuali, deveniți funcționari ai Statului, are nota lui caracteristică. Astfel, salarizarea unui inginer angajat într'un serviciu public nu poate atinge, chiar în limitele maxime, decât 60% din retribuția primită de un funcționar superior, specialist. O situație asemănătoare este creată și medicilor. Titlul academic este considerat ca un adevărat „capitis diminutio" pentru fixarea locului ocupat de un intelectual pe scara valorilor biurocratice... (11).

Situația celorlalte categorii de liber profesioniști?

Criza din 1929—1933 a scos la iveală stări de lucruri necunoscute până atunci marelui public. Șomajul intelectual, luând proporţii, a făcut să apară o adevărată masă de pauperi, în cel mai strict înţeles al cuvântului, toţi cu titluri universitare. Atunci, ca şi mai târziu, acest şomaj nu era rezultatul unei lipse de concordanţă între necesităţile reale de forţe intelectuale pe care societatea românească le simte şi acele de care putea dispune. Situaţia era creată doar de neputinţa cuprinderii lor, fie în bugetul Statului, fie în procesul de producţie. Totuşi începuturile formării unui proletariat intelectual printre elementele tinere, caracterizează destul de fidel situaţia unei părţi din intelectualitatea română. Faptul că tocmai în aceste medii au prins atât de uşor parolele extremei drepte, cele antisemite în special, că din rândurile intelectualilor şomeri sau a celor descalificaţi s'au recrutat aderenţii cei mai convinşi ai soluţiilor rasiste, nu poate fi explicat doar ca simplu rezultat al unei agitaţii politice şi a unei captări întâmplătoare. Demagogia fascistă a prins în aceste medii intelectuale, pentrucă starea de spirit a unei bune părţi din intelectualitatea tânără reflecta, în primul rând, anumite realităţi economice: o bună parte din liberii profesionişti aveau de luptat cu mari şi penibile greutăţi materiale.

Incadrarea intelectualilor în actualul regim social, la noi? In măsura în care o asemenea încadrare s'a realizat, împrejurările au fost diferite, pentru diferitele categorii în care se împart.

Scriitorii, ziariştii, artiştii plastici au plătit adaptarea lor, în marea majoritate a cazurilor, cu preţul demnităţii lor profesionale, a libertăţii lor de gândire şi de creaţie. Acei dintre liberii profesionişti care au ajuns la o situaţie şi la o existenţă asigurată, au parvenit, de cele mai multe ori, pe căi străine exercitării profesiunii lor proprii. Nu din practica ingineriei sau a arhitecturii au făcut stare cei câţiva zeci de specialişti în aceste domenii, ci din antrepriză, adică din transformarea lor în exploatatori capitalişti. Afacerile, mai mult sau mai puţin judiciare, s'au adăugat profesiunii de advocat. Sunt foarte puţini acei mari meşteri ai barei care au făcut averea lor din ştiinţa juridică sau din arta oratorică.

„Statul Mecenă“, „Statul filantrop“, „Statul patron“ oferă unui oarecare număr de intelectuali posibilitatea unei existenţe, mai mult decât modeste, de cele mai multe ori direct precară.

Dar toţi aceştia, la un loc, formează totuşi o minoritate. Pentru majoritatea intelectualilor, mai ales a generaţiilor tinere, posibilitatea ca prin efectiva exercitare a unei profesiuni intelectuale să-şi poată crea condiţii de viaţă demnă şi la un nivel suficient de ridicat, rămâne o problemă deschisă, cunoscând de multe ori o formă ascuţită şi dureroasă. Exclusivismul practicat de organizaţiile profesionale în ultimii ani, prin aplicarea criteriilor rasiste, n'a oferit o soluţie, nici măcar parţială. Inceputul războiului a surprins cele mai multe categorii intelectuale dela noi în plină criză.

Ce dovedeşte sensul evoluţiei păturilor orăşeneşti ?

Tabloul pe care îl înfăţişează evoluţia păturilor orăşeneşti din România, în ultimul sfert de veac, este departe de a fi unitar. Dar nu această lipsă de unitate este caracteristica principală a acestei evoluţii.

Liniile divergente pe care s'au mişcat grupurile sociale care compun aceste pături, precum şi creşterea sau diminuarea lor în număr sau importanţă, reflectează în mod fidel, măsura în care prin activitatea şi rolul lor economic s'au încadrat sau nu desvoltării capitalismului în România. Aici îşi găseşte mica burghezie, funcţionărimea şi, în parte, chiar intelectualitatea, punctul de plecare al evoluţiei lor şi determinantele acestei evoluţii.

Dar sensul şi conţinutul drumului parcurs de păturile noastre orăşeneşti mai impune o constatare. Anume, rolul precumpănitor pe care capitalismul îl joacă, atât în economia, cât şi în structura socială a ţării noastre, dincolo de limitatul domeniu al marei industrii, al marelui comerţ sau al întreprinderilor bancare. Deci în afara cadrului de viaţă a burgheziei propriu zise. Acei care vor să păstreze României o factură „sui generis“ necapitalistă sau semicapitalistă se găsesc şi în aceste sectoare ale vieţii colectivităţii noastre, desminţiţi de realitate.

Concluziile ultime însă ale acestei ultime constatări nu se opresc doar la prezentul imediat...

CAPITOLUL IV

DATELE ACTUALEI PROBLEME NAŢIONALE ŞI ALE CHESTIUNII EVREEŞTI

Schimbări numerice

In urma modificării hotarelor, în vara anului 1940, problema naţională aşa cum o cunoştea până atunci România şi-a schimbat complet elementele-i componente. Mase compacte de naţionalităţi trăiau până atunci între fruntariile ţării; cele mai însemnate, ca număr, îşi aveau însă aşezările tocmai în teritoriile cedate.

Deşi recensământul din 1930 a născut cele mai vii critici şi polemici mai ales în chestiunea cuprinderii statistice a naţionalităţilor, totuşi rezultatele atunci obţinute ne dau singura posibilitate să conturăm problema naţională şi sub noul ei aspect. Adică, aşa cum se înfăţişa în ajunul războiului, între hotarele teritoriului actual. O precisă numărătoare nu-i cu putinţă, în lipsa datelor recensământului din 1941. Cifrele pe care ne bazăm sunt deci aproximative; ele pot servi însă ca mijloc de orientare (1).

Cea mai puternică naţionalitate, până în 1940, se ştie că era cea maghiară, cu un total de 1,425.507 locuitori, după neam, şi 1.554.526 locuitori, după limba maternă. In procente, această cifră reprezenta 7,9% din totalul populaţiei, în primul caz, 8,6%, în cel de al doilea. Din întreaga populație maghiară, 40%, locuiau în cele trei județe săcuești, 20% la fruntariile de spre Vest, spre Ungaria, 30% în mediile orășenești, în afara teritoriului săcuesc, și 10% erau răspândiți în restul populației.

După dictatul dela Viena, care trase noi hotare în Vestul și Nordul țării și reîncorpora Ungariei un mare număr de importante așezări urbane, 70% din numărul maghiarilor a fost scos din cadrul Statului român. Populația maghiară probabilă care locuia în teritoriul României la 1 Ianuarie 1940 era de 535.000 sau în procente cca 4% din întreaga populație a țării. Dar după Septemvrie 1940 s'a procedat de către autoritățile românești la masive expulzări de familii maghiare, atât din Ardeal, cât și din celelalte ținuturi ale Vechiului Regat și în special din București. După un calcul aproximativ, se socotește numărul maghiarilor și bulgarilor care au părăsit țara între anii 1940/1941 la 100.000. Presupunând că numai jumătate dintre aceștia sunt maghiari — ceea ce este sub realitate — numărul total al maghiarilor locuind actualmente pe teritoriul României trebue să fie cca 400.000 persoane. In procente, aceasta reprezintă cca 3,5%.

Imediat după maghiari, cea de a doua puternică naționalitate o formau Germanii, cu un total, în 1930, de 745.421 persoane, după neam, și 760.000, după limba maternă. In procente, 4,1% în primul caz, 4,2% în cel de al doilea, în raport cu întreaga populație.

Numărul Germanilor rămași în teritoriul României, după populația probabilă dela Ianuarie 1940, este de cca 585.000 sau 4,4% din populația actuală.

In al treilea rând, veneau ucrainienii, cu o cifră totală de 641.485 persoane după neam și limbă maternă sau 3,6% din populație. Ei erau masați în Maramureș și Bucovina de Nord și în Basarabia. In ultima provincie, populația rusă era de 409.000 persoane, după neam, și 450.981, după limba maternă; adică 2,5%. Prin trecerea la Uniunea Sovietică a ultimelor două provincii, la Ungaria a celei dintâi, toate aceste naționalități au fost scoase din teritoriul României. La 1 Ianuarie 1940 locuiau în restul țării 22.000 de ucrainieni și 56.000 de ruși. Ambele aceste cifre au scăzut, pentru populația ucrainiană și rusă rămase, întru cât o parte din populația acestor două naționalități au trecut în Uniunea Sovietică încă în toamna anului 1940.

A cincea naționalitate importantă o formau bulgarii, cu 366.384 persoane, după neam, și 364.373, după limba maternă; sau 2% din populație. Aproape 70% din Bulgari locuiau în Cadrilater; în Sudul Basarabiei ei reprezentau cca 6,1% din populația rurală a provinciei și 3,4% din cea urbană. La 1 Ianuarie 1940 trăiau în afară de Cadrilater și Basarabia cca. 72.000 Bulgari. O parte din aceștia au trecut însă în Bulgaria, în urma schimbului de populație intervenită după Septemvrie 1940.

In sfârșit, dintre celelalte naționalități singuri Turcii reprezentau un procent mai ridicat. In total, numărul lor era de 134.727 persoane. Impreună cu Tătarii și Găgăuții formau un procent de 1,6%. Și numărul Turcilor a scăzut însă: 42.180 persoane s'au expatriat după 1930 în Asia mică. Apoi o parte din populația turcă locuia în Cadrilater, Găgăuții și Tătarii mai ales în Basarabia.

Celelalte naționalități reprezentau, în 1930, sub 1% din populația totală.

Schimbări structurale

Cu tot caracterul aproximativ al cifrelor de mai sus, două sunt încheierile cerute pe care le putem trage, cu privire la tăria numerică a naționalităților, în ajunul războiului:

1. După Septemvrie 1940, masa naționalităților conlocuitoare se micșorează. Teritoriile în care ele locuiau în mod compact nu mai aparțineau României. In 1930, proporția

tuturor naţionalităţilor, inclusiv Evreii, era de 28,1%, faţă de 71,9% Români. După date aproximative, luând ca criteriu populaţia probabilă la 1 Ianuarie 1940 din teritoriul actual, procentul prim scade la 15,2%, ultimul se ridică la 84,8%. Calculând şi schimbările de populaţie intervenită ulterior, avem în ajunul războiului 86% populaţie românească şi 14% populaţie de alt neam decât cel românesc.

2. Raportul între naţionalităţile rămase în cuprinsul României şi populaţia românească s'a schimbat însă, nu doar în cifre totale, ci şi după neamuri. Germanii se plasează acum, ca număr, în fruntea tuturor naţionalităţilor, cu cel mai ridicat procent. Saşii şi Şvabii trăiesc în mase compacte, în spaţii mai mult sau mai puţin limitate. In anumite districte ei formează chiar majoritatea populaţiei locale. Ca număr şi densitate Maghiarii vin numai în al doilea rând, chiar acolo unde sunt mai numeroşi. Toate celelalte naţionalităţi, luate în parte, reprezintă sub 1% din totalul populaţiei.

Tratament de favoare pentru populaţia germană

Schimbările numerice şi de structură nu sunt, totuşi, singurele care au intervenit în problema naţională, aşa cum o cunoaştem astăzi. Au intervenit şi unele însemnate modificări politice. Acestea din urmă privesc, de astădată, grupul cel mai important, ca număr şi aşezare, pe acel al germanilor.

Prin tratatul încheiat la 9 Decemvrie 1919 între marile puteri şi guvernul de atunci al României, Statul român se obliga să asigure tuturor naţionalităţilor cuprinse între hotarele României Mari — atunci proaspăt creată — un regim de autonomie administrativă, de libertate religioasă, de totală egalitate politică, acordând şi un sprijin efectiv culturii lor naţionale.

Bine înțeles, dispozițiile acestui tratat au rămas în părțile lui esențiale, literă moartă. O singură excepție s'a făcut doar cu populația germană. Dar nici aici în măsura obligațiilor luate în 1919.

In cuprinsul României Mari Sașii și Șvabii s'au bucurat, în comparație cu celelalte naționalități, de un regim privilegiat. Privilegiile erau în adevăr restrânse și relative, întru cât termenul de comparație și judecată îl constituia politica exclusivistă, intolerantă și asupritoare practicată față de celelalte neamuri conlocuitoare. Un tratament deosebit a existat totuși.

In ținuturile cu preponderentă populație germană, deși nu s'a acordat autonomie administrativă, totuși s'au lărgit drepturile populației majoritare, în cadrul politicii comunale. Din punct de vedere cultural s'a mers și mai departe. Iată ce scria un publicist șvab în 1937, despre situația din Banat: „In ce privește, învățământul nostru german sunt 115 școli germane față de 154 românești, ca să nu mai vorbim de teatrul german, de societățile corale germane, de cele 34 de cluburi ale tineretului și de toate celelalte ramuri de activitate ale culturii germane. Există o mare și substanțială deosebire între ceea ce a fost ieri, sub stăpânirea maghiară și ceea ce este astăzi, exact ca între o închisoare și o grădină plină de flori" (2).

Cauzele acestui tratament al Germanilor nu trebue căutate nici într'un spirit de excepțională toleranță a guvernelor românești și nici în serviciile deosebite pe care locuitorii, de neam și limbă germană, le aduceau Statului. Totul era un calcul izvorît din necesitatea în care se găsea burghezia română de a-și căuta un punct de sprijin în Transilvania. Dar ceea ce până la 1940 a fost un tratament de favoare, a devenit, un regim de supremație după 1940, odată cu constituirea așa numitului „Grup etnic german".

„Grupul etnic german“ şi rolul lui în România

După Septemvrie 1940 situaţia s'a schimbat profund; rolul jucat de populaţia germană — în măsura în care organizaţiile ei o reprezintă — este cu totul altul decât cel de până atunci.

Structura socială a Saşilor, mai mult decât a Şvabilor a făcut ca nazismul să găsească aici puternice aderenţe (4). Burghezia cuprindea în 1939/1940 aproape 26% din totalul populaţiei săseşti. In anul 1910, după o statistică maghiară, marii şi micii industriaşi formau 27,22% din aceeaşi populaţie. Ca să dăm câteva exemple de tăria economică a acestei burghezii vom cita doar unele cifre. Astfel din întreaga industrie textilă a României aparţinea în 1939 cca. 30% capitaliştilor saşi. Prin fuziunea celor două mari instituţii bancare germane (Casa de economie din Sibiu şi Braşov) s'a creat o singură bancă, care se plasează printre cele şase mari bănci din ţară. „Aproape 3/4 din capitalurile investite în societăţile anonime din judeţul şi oraşul Braşov sunt ale Saşilor din aceste regiuni... Saşii deţin mai mult de jumătate din valoarea imobilelor acestui oraş“.

In Banat, cu toate că regiunea este industrială, populaţia rurală germană dă caracteristica ei masei naţionale germane. In această ţărănime însă locul cel mai important îl ocupă elementele chiabure, ţărănimea bogată. Numai în câteva centre — Reşiţa, Timişoara, Lugoj şi Caransebeş muncitorii germani sunt în mase compacte.

Marea şi mica burghezie săsească şi cea şvabă au aderat şi sprijinit în mod consecvent şi continuu acele organizaţii şi formaţiuni care se găseau după 1933, sub directa influenţă a organelor naziste, din Reich. Muncitorimea germană a opus, la început, rezistenţă influenţei hitleriste, rezistenţă care, deşi diminuată a persistat până în ultimul timp. (De pildă procesul judecat în iarna anului 1942/43, acuzaţii fiind un grup de muncitori germani anti-nazişti dela Reşita). Frământările care s'au născut din această cauză în populaţia germană au fost adânci. Până la urmă însă s'a impus „ideologia naţional-socialistă cu formele ei specifice de militarism şi cu conducători tineri, puţin cunoscuţi până acum“ (V. Juga). *Din acel moment începe şi noul rol al Germanilor în România.*

Fostul preşedinte al Senatului din Danzig, Rauschnig, în cartea sa: „Hitler m'a dit...“, demasca încă din 1939 rolul pe care conducătorii Reichului nazist înţeleg să-l impună populaţiei germane, din toate ţările vizate de politica imperialismului german. Acest rol era de a fi un servil instrument în slujba intereselor „Marei Germanii. Activitatea desfăşurată de organele reprezentative ale „grupului etnic german“, după Septemvrie 1940, nu face decât să întărească şi să confirme afirmaţiile lui Rauschnig şi în acelaşi timp, să le ilustreze.

Prin protocolul semnat la Viena, la 30 August 1940, Statul român îşi lua angajamentul „de a pune, în toate privinţele, în condiţiuni de egalitate pe cei care aparţin grupului german din România cu populaţia etnică românească“, angajament pe care şi-l îndeplineşte prin Decretul-lege privitor la acordarea personalităţii juridice grupului etnic german, din 20 Noemvrie 1940.

Condiţii de egalitate? Nu.

Cu începere dela 16 Septemvrie 1940 toate partidele politice au fost interzise la noi. După Ianuarie 1941, mişcarea legionară a avut şi ea aceeaşi soartă. Există însă în România *un singur partid* — în anul 1942 — recunoscut legal şi având cele mai largi drepturi şi libertăţi. Acesta este „Partidul muncitoresc naţional socialist german“. Mai mult, conducătorilor acestui partid li se recunosc — nici mai mult nici mai puţin — decât drepturi egale cu ale Statului român. Iată ce pot face ei: aşa după cum Statul conferă cetăţenia unui individ, tot astfel, conform protocolului şi decretului-lege amintite, conducătorii grupului pot singuri decide cine face parte şi cine nu din „comunitatea germană“. Art. 4 al decretului-lege care încorporează protocolul prevede însă o dispoziţie şi mai uluitoare: aceşti conducători pot lua „pentru menţinerea şi consolidarea vieţii naţionale (germane) dispoziţiuni cu caracter de obligativitate pentru membrii lui". Exact ca şi Statul! In sfârşit, pentru ca apartenenţa germanilor, cetăţeni ai Statului român, la „Marea Germanie" să fie vizibilă şi fără posibilitate de discuţie sau interpretare, li se dă dreptul acestora să arboreze, alături de steagul ţării, drapelul cu svastică al celui de al III-lea Reich.

Decretul-lege care prevede toate aceste decăderi ale Statului român au drepturile sale suverane *poartă data de 20 Noemvrie 1940 semnătura acelora care afirmau că îşi exercită dictatura în numele „naţionalismului integral"*.

Urmările unei atitudini slugarnice

Dar aceste amputări pe care burghezia românească a trebuit să le suporte în mândria ei naţională — deşi termenul este impropriu atunci când vorbim de clasele noastre stăpânitoare — nu au rămas doar litera unei legi.

Conducătorii grupului etnic german s'au grăbit, îndată ce organizaţia lor a fost recunoscută ca stat în stat, să-şi precizeze, pentru ei şi pentru comunitatea în fruntea căreia se găseau, relaţiile cu cel de al III-lea Reich şi cu statul român.

Unul din conducătorii grupului etnic german Pg. Rahlhammer cu ocazia zilei de 1 Mai 1942 afirma „legătura naţional-socialiştilor din străinătate şi credinţa lor, dela sine înţeleasă, faţă de marele Reich, şi creatorul lui", subliniind că „pentru fiecare german din străinătate trebue să fie o trebuinţă lăuntrică să se manifesteze ca naţional-socialist şi să se poarte ca atare şi prin aceasta în acelaşi timp să sprijine intenţiile României (în chestiunea antisemită)" (Bukarester Tageblatt din 2 Mai 1942).

Dar nici aceasta n'a fost destul.

In vremea când Moldova și Țara Românească erau simple provincii, aflate sub suveranitatea Porții, consulii străini reprezentau de fapt, o autoritate mult mai mare decât a domnitorului în funcție. Totuși acești consuli păstrau, cel puțin în manifestările lor publice, o oarecare rezervă.

In România „liberă și independentă" menită, în caz de triumf al Axei, să joace un rol de mare putere în „noua ordine" europeană (conform declarațiilor oficiale) iată ce limbaj își permitea un ambasador străin, care în mod public și în calitatea sa oficială, se amesteca în afacerile interne ale țării:

Intr'o cuvântare ținută la 1 Mai 1943 în fața coloniei germane și a reprezentanților grupului etnic german, baronul von Killinger după ce recunoaște în mareșalul Antonescu singura autoritate politică valabilă, găsește următoarele caracterizări pentru restul oamenilor politici, pentru toți exponenții opiniei publice, pentru întreaga noastră clasă stăpânitoare:

„Despre toți ceilalți pitici (în afară de mareșalul Antonescu n. a.), politiciani dușmănoși, care nu sunt nimic altceva decât criticaștri, cu bale la gură, jidani, prieteni ai jidanilor, slugi ale jidanilor, derbedei fără rasă, prieteni ai englejilor, prieteni ai bolșevismului, defetiști și sabotori economici, sabotori ai valutei, speculanți ai prețurilor, speculanți ai grânelor care numai pentrucă se gândesc la câștigul lor material se tem de o recoltă bună, despre toți aceștia noi râdem. Ei trebue numai să bage de seamă ca într'o bună zi să nu primească una peste bot așa încât să le piară și văzul. Eu pot să vă spun numai atât: poate să-mi pierd răbdarea. Eu sper că această bandă știe ce înseamnă aceasta. Ei trebue să nu confunde purtarea cum se cade și reținerea cu slăbiciunea. Datorită unor asemenea otrăvitori de fântâni nu ne vom lăsa victoria pusă în cumpănă". (Apărut în „Bukarester Tageblat" din 2 Mai 1943).

Şi toate acestea, iarăşi, sub stăpânirea „naţionalismului integral"...

Cu greu se pot concepe mai grave atingeri aduse demnităţii naţionale decât fapte şi manifestări în felul celor de mai sus. Dar ne grăbim să adăugăm: sentimentul demnităţii naţionale clasele noastre guvernante nu l'au avut şi nu l'au cunoscut! Atunci când a fost vorba de interesele şi privilegiile lor, de câştigurile pe care un act slugarnic şi acceptarea unei înjosiri le puteau asigura, s'au plecat pe rând tuturor stăpânilor trecători. Aşa a fost totdeauna în trecut. In această privinţă istoria s'a repetat cu fidelitate, sau mai exact exprimat, s'a continuat cu consecvenţă. Doar cu o circumstanţă agravantă, chiar şi pentru trista epocă recent încheiată: încercarea unor figuri „reprezentative" ale culturii româneşti de a justifica lipsa de demnitate a păturilor noastre guvernante. Numai că şi justificarea este tot atât de slugarnică, ca şi faptele în sine. (5).

Care sunt rezultatele practice şi concrete ale atitudinii adoptate de guvernul dictaturii militaro-fasciste faţă de „grupul etnic german?".

Din cadrele de conducere ale acestui grup se recrutează aparatul nazist, infiltrat în organele Statului român care, sub diferite forme, urmăreşte un singur şi precis obiectiv: să exercite un control direct şi să impună măsuri de politică economică, militară, internă şi externă în concordanţă cu interesele celui de a III-lea Reich. Toţi „consilierii", „inspectorii", „experţii" germani numiţi şi impuşi în diferite ministere sunt membri marcanţi ai „grupului etnic german" şi elemente încadrate în SS. sau S.A.

Pe tărâm economic, prin elementele burgheze ale acestui grup, capitalismul german a acaparat o serie întreagă de întreprinderi industriale şi comerciale, precum şi anumite posturi de comandă, acolo unde capitalul german din Reich nu putea pătrunde direct.

In ţinuturile locuite de populaţia germană, izbucnirea unor grave conflicte cu populaţia românească locală, ca şi timidele proteste apărute în presa din Capitală arată că atât industriaşii cât şi negustorii saşi şi şvabi folosesc apartenenţa lor la „grupul etnic" pentru a putea să-şi facă propriile afaceri, în condiţii maxime, chiar pe socoteala „naţiunii dominante" (6).

Ipocrizia unui regim

S'ar putea însă crede că atitudinea adoptată de către burghezia română faţă de „grupul etnic german" marchează un nou spirit, larg şi tolerant, faţă de naţionalităţile rămase să trăiască şi mai departe între hotarele României. O asemenea părere este cu totul greşită.

Dimpotrivă. Niciodată şovinismul nu a luat la noi forme mai crude şi mai sălbatice decât în aceşti ultimi ani. Atitudinea administraţiei, a presei oficiale şi oficioase dovedesc că nu poate fi vorba nici de un spirit larg, nici de convertirea burgheziei române la toleranţă. Tratamentul de favoare aplicat grupului etnic german n'are nimic de a face cu politica burgheziei române faţă de naţionalităţi, după cum nu are nimic comun cu interesele naţionale adevărate ale poporului român, interese care nu contrazic şi nu vin în conflict cu ale niciuneia dintre naţionalităţile conlocuitoare.

In numele unei solidarităţi, în care ajectivul „naţional" este cu totul străin realităţilor pe care le ascunde, minoritatea guvernantă şi de astădată a urmărit prin atitudinea-i slugarnică doar propriile ei interese. Printr'un act de umilire, prin acceptarea unei decăderi în plus, s'a căutat doar câştigarea unui surplus de bunăvoinţă din partea potentaţilor nazişti dela Berlin. Prin aceasta se recunoaşte în mod formal că exerciţiul suveranităţii pentru România încetează, atunci când este vorba şi de ultimul german, luat sub protecţie de cel de al III-lea Reich! Unul din suporturile dictaturii militare în România îl constitue doar şi baionetele hitleriste...

O sălbatică politică şovinistă faţă de celelalte naţionalităţi, care sunt în imposibilitate să se apere singure sau, din cauza războiului, să-şi găsească apărători în afară, o politică lipsită de demnitate şi servilă faţă de germani, chiar şi faţă de acei care sunt cetăţeni ai Statului român, aceasta caracterizează nu atât atitudinea întâmplătoare a vremelnicilor guvernanţi de eri, ci ipocrizia unui întreg regim, ipocrizia însăşi a păturilor noastre suprapuse.

Naţionalismul, în ediţia lui antisemită

Cu toate acestea, fraza celui mai intransigent naţionalism continuă să apară, stereotip şi obsedant, în declaraţiile oficiale, în presă, în discursuri şi telegrame, la radio. Ea continuă să dea naştere unei întregi literaturi. Dar acest naţionalism are de astădată o acceptare limitată. Noţiunea astfel vânturată se acopere, în totul, cu cea de rasism.

Nu vom discuta, aici, ineptia teoriilor rasiste. Cu atât mai puţin vom face-o, atunci când se încearcă aplicarea lor în România. (Vestitul antropolog vienez, directorul secţiei antropologice a Muzeului de Ştiinţe Naturale din capitala Austriei afirmă că „până dăunăzi problema rasei românilor era una dintre cele mai obscure ale raseologiei europene"...) (7). Se ştie doar că poporul român s'a născut dintr'un amestec de cele mai diverse neamuri şi popoare. Rasiştii români vor trebui să recitească atent monumentala lucrare a lui Philippide despre „Originele Românilor".

Tot atât de ridiculă apare şi discuţia, pornită din aceleaşi medii „naţionaliste", prin care se caută stabilirea tipului autentic autohton, după origina-i daco-geto-traco-elynico sau romană. Ridiculul este de astă dată dublat de încercarea să se găsească noi argumente „istorice" și „etnografice" în sprijinul politicei de cuceriri, pentru care poporul român a fost aruncat în războiu. Faptul că din însăși lagărul democrației aceste discuții au fost continuu alimentate, este caracteristic. Caracteristic pentru valoarea argumentelor invocate și pentru „democrația" română... (8).

De altfel, pentru practicele naționalismului în înțelesul lui antisemit, toate discuțiile și teoriile sunt inutile. Căci acest fel de naționalism, ca și rasismul cu care se identifică, se reduce, în ultima analiză, doar la antisemitism. Dar pentru așa ceva nu-i nevoe nici de teorii savante, nici de argumente istorice și nici de vreo amplă documentare. O frazeologie goală, un susținut apel la instinctele primare ale păturilor înapoiate, silnicia și teroarea sunt suficiente.

Totuși ar fi greșit dacă am mărgini antisemitismul numai la aceste manifestări de suprafață. După cum ar fi tot atât de greșit dacă l-am reduce la o simplă imitare a celor petrecute în Reichul nazist.

O primă explicație necesară, din alt punct de vedere, privește atitudinea claselor stăpânitoare dela noi.

Răzbunarea propriilor umiliri

Burghezia și moșierimea din România au suferit în ultimii ani repetate și grele înfrângeri.

In urma loviturii de stat, din Februarie 1938, ele au fost de fapt îndepărtate dela exercițiul nemijlocit al puterii. Fără îndoială că dictatura regală a continuat să reprezinte fidel interesele acestor două clase (9). Dar ca factor politic, atât burghezia cât și moșierimea sau văzut diminuate, în reprezentanța lor oficială și ca forță politică, prin instaurarea acestei dictaturi.

A venit apoi prăbușirea „României Mari". Hotarele țării au fost reduse. România Mare a căpătat proporțiile celei mici. De astădată, înfrângerea politică — aceasta trăgea şi mai greu în cumpănă — era însoţită şi de grave pierderi materiale: 34% din teritoriu, 37,7% din populaţie (deci din birnici), 29% din numărul marilor întreprinderi, 32% din producţia de grâu, ca să nu mai amintim zăcămintele de bogăţii ale pământului, oraşele şi pădurile. Toate acestea erau pierdute pentru stăpânirea şi exploatarea capitalismului din România.

După Septemvrie 1940, odată cu intrarea armatelor germane în ţară, urmează o a treia înfrângere. Suveranitatea Statului suferă amputări însemnate. Incorporarea României în *axă* a însemnat, în realitate, reducerea ei la rangul unui stat vasal, în care ultimul cuvânt în afacerile interne şi externe, în cele economice ca şi în cele militare, îl au de spus împuterniciţii celui de al III-lea Reich.

Toate aceste înfrângeri însemnau o tot atât de gravă pierdere de prestigiu şi tot atâtea umilinţe.

A rămas însă un domeniu în care, pentru păturile suprapuse, „mândria naţională“ îşi putea găsi o deplină satisfacţie, „instinctul sănătos al naţiei“, ocazia unei afirmări nestingherite, iar „naţionalismul integral“ realizarea din plin şi fără rezerve. Dar ceva mai mult. De astădată asemenea „câştiguri morale“ urmau să fie însoţite, cel puţin în perspectivă, de substanţiale şi mănoase câştiguri materiale. Cu minimum de risc, în condiţii optime.

Clasele stăpânitoare au găsit calea înfrângerii propriei lor umiliri. „Naţionalismul“ a renăscut din propria-i cenuşă, sub înfăţişarea unui huliganism sângeros, adoptat oficial şi deschis ca o politică de stat. A fi naţionalist, în concepţia curentă, pusă în circulaţie de reprezentanţii politici şi culturali ai burgheziei române, însemna a fi antisemit. Atât şi nimic mai mult. Cele două noţiuni se confundă, până la totala lor contopire.

Există, fără îndoială, o bună doză de imitaţie în antisemitismul practicat astăzi, la noi, pe o scară atât de largă şi în forme atât de crude. Dar ar fi fals să reducem totul la un act de fidelă copiere a pildelor hitleriste. Nazismul și trecătorul lui triumf au ușurat doar declanșarea unor apetituri existente de multă vreme, în sufletul burgheziei române și doar reținute. Nazismul a livrat în același timp, metode și practici deja încercate. *Antisemitismul în România rămâne însă un fenomen totuși românesc, care trebue cercetat în ceea ce are specific și nu doar în ceea ce imită.* Căci numai așa îi vom putea fixa substratul precum și scopurile reale urmărite.

Antisemitismul, înainte de primul războiu mondial

Până la cel dintâi războiu mondial, antisemitismul a existat în mai toate țările europene, mai mult ca un curent livresc, decât ca o mișcare politică propriu zisă. „Inainte de războiu mișcarea antisemită nu avea în Germania nicio importanță politică... nicio clasă socială nu profesa, în totalitatea ei, violente prejudecăți de rasă" (10). Lucrările mai vechi ale lui Gobineau, cartea mai recentă a lui Houston Chamberlain, „Die Grundlagen des neuzehnten Jahrhunderts" se bucurau de o oarecare circulație, însă numai în unele medii intelectuale de a treia mână și născuseră entusiasmul, cel mult, al unor elemente exaltate din mica burghezie sau din rândurile declasaților. Influența pe care această literatură a avut-o asupra formației intelectuale a lui Hitler este, din acest punct de vedere, caracteristică.

Wernert Sombart, ocupându-se de rolul evreilor sub capitalism, a ajuns la concluzii care dacă nu îndreptățeau antisemitismul, îl scuzau în mare parte. Sau, mai bine zis, îl „argumentau". Incercarea sa, sprijinită de un bogat material științific, a găsit emuli și imitatori; totuși n'a parvenit să dea o mai mare amploare curentului antisemit. (K. Kautski în lucrarea sa „Rasse und Judentum", apărută imediat după războiu, dă o privire generală asupra literaturii rasiste dinainte și după 1914).

Cu toate acestea, apariția unei întregi literaturi rasiste la sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul celui de al XX-lea, era simptomatică. Căci această apariție nu putea constitui un fapt izolat sau „inexplicabil". Literatura antisemită reflecta, în mod natural, întărirea curentului antisemit în unele medii populare; tocmai în acelea care slujeau drept câmp de observație autorilor mai sus pomeniți.

Recrudescența antisemită, în ultima decadă a secolului trecut, își are explicația sa. După cum își găsește explicația și forma pe care o îmbracă de astădată.

In adevăr, antisemitismul nu mai mergea pe calea prejudecăților religioase, deși chiar în Evul Mediu cauzele exceselor antisemite trebuesc căutate nu în domeniul religios, ci în cel economic. Lupta ideologică se ducea însă acuma pe tărâmul rasist, în numele și interesul purității rasei. Antisemitismul îmbrăca haina boicotului social, al unei concurențe economice organizate, al unei diminuări în privința drepturilor politice sau chiar totalul lor refuz.

Dacă acestea erau formele, care erau cauzele apariției antisemitismului, cu noi forțe, tocmai la sfârșitul secolului al XIX-lea?

Atât timp cât capitalismul a cunoscut epoca sa liberalistă, vechile prejudecăți de rasă și religie se mențineau doar în unele medii și cercuri închise, uitate vestigii ale unui trecut îndepărtat. Astfel, în vechi familii aristocratice (deși nu o singură avere evreiască a reaurit prin căsătorii și proaspete legături de rudenie vechi blazoane falimentare), apoi în unele pături subțiri din cler și din casta militară. Dar atitudinea adoptată de toate aceste elemente nu produceau efecte reale, nici în viața economică și nici în cea socială. Rapida ascendență, uneori până la cele mai ridicate funcțiuni în Stat și până la ranguri nobilitare a unor familii evreeşti (Disraeli, Rotschild, Oppenheimer, etc.) dovedesc clar acest lucru.

Cu sfârşitul liberalismului economic şi trecerea capitalismului spre faza sa monopolistă, modificări fundamentale au loc nu numai în ordinea economică, ci şi în viaţa socială. Printre cele mai însemnate urmări, care interesează problema noastră, a fost grăbirea decăderii păturilor mijlocii. In adevăr, mica burghezie şi toate păturile care îi sunt apropiate au avut să sufere o rapidă înrăutăţire a situaţiei lor. Decăderii economice i-a urmat degradarea socială.

Reacţiunea acestor elemente n'a întârziat să se producă. In ce formă şi cu ce conţinut?

Mica burghezie se crampona şi apăra toate instituţiile menite să salveze proprietatea privată, pe măsură ce exproprierea ei, în folosul marelui capital, era mai adâncă. Ea privea — şi continuă să privească — spre trecut, spre un trecut în care valoarea ei economică şi socială erau încă realităţi. Dacă încearcă să se salveze, ea nu urmăreşte, de fapt, decât integrarea ei în ruajul actualului regim şi nu dincolo de limitele lui. Ea vrea să se salveze în cadrele capitalismului şi nu prin răsturnarea lui, sau prin înlocuirea lui să stabilească o nouă scară de valori economice şi sociale. O asemenea atitudine conservatoare, caracteristică micii burghezii, o despărţea fundamental de gândirea şi ideologia socialistă. Deci şi în explicaţiile propriei ei decăderi nu putea să accepte explicaţii venite din lagărul marxist.

Dar de muncitorime o mai despărţeau şi alte lucruri. In calitate de mici patroni, elementele care compun în cea mai mare parte mica burghezie, se simţeau direct ameninţate în existenţa lor de lupta clasei muncitoare. Ori şi ce noi îngrădiri a exploatării muncii obţinute de proletariat prin lupta sa organizată, dacă puteau fi mai uşor suportate de marea întreprindere, aveau însă un efect nimicitor asupra atelierului meşteşugăresc sau a micii întreprinderi industriale, care nu puteau suporta concurenţa venită din partea marelui capital decât ducând la ultima limită exploatarea celor câţiva muncitori sau ucenici pe care îi ocupau.

Deci atitudinea anti-muncitorească adoptată teoretic de reprezentanţii micii burghezii, îşi găsea în aceste împrejurări, un nou şi puternic sprijin.

Dar toate aceste momente nu ar fi suficiente să explice antisemitismul micii burghezii. Ea îşi recunoştea doar duşmanul în marele capital. Dar faptul că tocmai în marea industrie, în marele comerţ sau în domeniul bancar o parte din acest mare capital se găsea în mâini evreeşti, iar pe de altă parte, chiar şi faptul că limitatul ei câmp de activitate (în meserii, în micul comerţ, în mica întreprindere heteroclită) se izbea de elementul evreesc mic burghez, a uşurat şi simplificat problema căutării „explicaţiilor“. In cuvântul de ordine „evreii sunt de vină“ era găsită cauza nenorocirilor, de pe urma cărora mica burghezie suferea. Pe fondul gândirii ei conservatoare, antisemitismul s'a grefat cu cea mai mare uşurinţă. *Toate scopurile urmărite de mica burghezie erau cuprinse aici.* In adevăr, în antisemitism ea îşi putea manifesta şi pornirile ei anticapitaliste, limitate la capitalul evreesc, fără a ieşi din cadrele ordinei sociale actuale, şi putea da frâu liber resentimentelor născute din directa concurenţă pe care i-o făcea mica burghezie evreiască, chiar şi în sfera ei de activitate.

Antisemitismul oferea o explicaţie şi o soluţie ideală pentru mica burghezie...

Antisemitismul intelectualilor

Antisemitismul nu a rămas însă limitat numai în rândurile micii burghezii, ci s'a întins şi asupra unei părţi din intelectualitate, între funcţionarii particulari, liber profesionişti, etc. Şi pentru aceste categorii lucrurile trebuesc privite dincolo de simplele aparenţe.

Lupta de rasă, pentru toate aceste categorii, nu era decât forma sub care se ascundea, în realitate, concurența între evrei și neevrei. O concurență devenită acută pe măsură ce creștea numărul intelectualilor și funcționarilor, în concordanță cu necesitățile capitalismului și ale Statului modern, fără însă să fie permanent asigurată posibilitatea încadrării lor efective, fie în economia privată, fie în aparatul de Stat. Cu cât între posibilități și numărul intelectualilor, al liberilor profesioniști sau al funcționarilor exista o divergență mai adâncă, cu atât antisemitismul făcea progrese mari în toate aceste medii. O asemenea divergență caracterizează însă, după cum o dovedește evoluția tuturor țărilor europene, tocmai epoca capitalismului monopolist. Reacțiunea acestor categorii intelectuale și semiintelectuale în fața procesului care nu avea nimic comun nici cu rasa nici cu credințele religioase, a fost asemănătoare acelei a micii burghezii, pentru aceleași temeiuri ideologice. Dar tocmai pentrucă aceste temeiuri ideologice aveau o mai slabă bază economică, antisemitismul a făcut în aceste medii mai puțini prozeliți și aceștia erau mai puțin fanatici, în comparație cu tipicii reprezentanți ai micii burghezii.

Reacțiunea și antisemitismul

Imprejurările concrete care au putut da naștere la sfârșitul secolului trecut curentului antisemit, au putut fi diferite, în diferite țări. Ceea ce a luat însă forma unui fenomen general, a fost graba cu care toate forțele reacționare, de pretutindeni, au început să cultive antisemitismul, să-l alimenteze, să-l utilizeze. Printr'o asemenea atitudine, erau atinse mai multe scopuri deodată.

Antisemitismul era opus socialismului și chiar democrației burgheze. Apoi, agitațiile antisemite ofereau prilejul unei diversiuni, foarte bine venite, menită să ascundă realitățile economice și sociale, „Evreii sunt de vină" — punea regimul capitalist la adăpost de orice acuzare, deși aceasta, prin simpla lui funcționare, producea în masele micii burghezii ruină și mizerie cronică, permanentizând totodată și șomajul intelectual, ca urmare nemijlocită a propriei lui existențe.

Dar cu toată intensificarea agitațiilor antisemite în țările europene, nicăiri, în afara Rusiei țariste, în parte și a României, antisemitismul n'a cunoscut o formă oficială statală. Manifestări asemănătoare celor prilejuite de afacerea Dreyfus, în Franța; îngrădiri, mai mult sau mai puțin întinse, pentru ocuparea de funcțiuni și grade în armată, în țările germanice; un boicot, mai bine spus, o distanțare socială în celelalte țări în cadrul unei subțiri pături aristocratice, — acestea erau limitele înăuntrul cărora antisemitismul luase forme concrete și se manifestase până în 1916.

Cu toată dorința forțelor reacționare de a utiliza prejudecățile rasiste sau religioase, încercările făcute cu organizarea unor mișcări cu larg răsunet în opinia publică și cu o puternică bază de masă n'au dat decât mediocre rezultate. Nicăiri antsemitismul, ca atare, nu ia caracterul unei mișcări politice sau al unui curent popular serios.

Antisemitismul în România mică

Nici în România mică antisemitismul nu constituia o mișcare politică propriu zisă, cu toate că, aici, existau pentru evrei îngrădiri importante. Considerați ca tolerați, ei erau lipsiți de drepturi politice și limitați în exercițiul celor civile, deși erau supuși tuturor obligațiilor decurgând din apartenența lor la Statul român (plata birurilor, serviciul militar, etc.).

Toate elementele progresiste au luptat până la 1916 pentru lichidarea chestiunii evreești la noi. Dar soluționării ei se opuneau interesele păturilor conducătoare de atunci.

Se opuneau, în primul rând, reprezentanții marei proprietăți. Aceștia, pentru ca să-și poată menține rolul important politic pe care îl jucau, nu voiau ca prin afluxul de elemente capitaliste evreești să se întărească burghezia orășenească. Căci soluționarea problemei evreești ar fi avut, printre altele, și acest rezultat, așa cum s'a văzut, de altfel, după 1918.

Dar nici burghezia română nu era favorabilă unei asemenea soluționări. Slabă ca forță economică, dispunând de un capital restrâns — rezultat al unei acumulări încete, se temea de puternica concurență a elementelor evreești, dacă evreii ar fi avut drepturi politice și civile egale. Chiar fără drepturi și fără să se bucure de egalitate, burghezia evreească parvenise să dobândească o parte a industriei și comerțului și să dețină, astfel, un important loc în economia națională.

In sfârșit, nu se grăbea să ia inițiativa nici biurocrația Statului, atât cât se putea vorbi de o voință proprie a ei. Situația de „tolerați" a evreilor îi făcea o pradă ușoară pentru toate formele extorsiunii legale și extralegale, în mare și în mic. Biurocrația Statului era unul dintre beneficiarii situației create evreilor în România mică.

Totuși, persistența unei chestiuni evreești, permanent deschise și în veșnică așteptare a unei definitive soluționări, constituia un prilej de agitație continuă. Dar și la noi, manifestările publice sprijinite și utilizate de unii conducători cu autoritate, erau doar de suprafață, uneori sgomotoase, dar niciodată cu consecințe serioase. Cât privește produsele „literare" și „științifice" cu caracter antisemit, acestea erau mai mult umoristice decât primejdioase.

Au existat, în adevăr, și tulburări grave împotriva evreilor, în 1907. Dar tocmai răscoalele țărănești din acel an, au dovedit că antisemitismul nu luase caracterul unei mișcări de masă. Căci, după cum se știe, țărănimea îndemnată să alunge și să prade pe arendașii evrei, a sfârșit prin a se ridica cu toată violența împotriva marei proprietăți, indiferent în mâinile cui se găsea. Agitațiile antisemite au fost doar prilejul, dar nu substratul răscoalelor țărănești din 1907.

Crizele post belice și transformarea antisemitismului în mișcare de masă

Cu excepția Rusiei țariste, în trăsături generale acestea erau formele și limitele antisemitismului până în ajunul primului războiu mondial, în toate țările europene. După războiu situația s'a schimbat în celelalte țări, s'a schimbat și în România.

S'a schimbat în restul Europei, dar mai ales în țările învinse. Și de astădată, schimbările intervenite n'au nimic de a face cu defectele sau calitățile „rasiale" ale evreilor, nici cu prezența lor, mai mult sau mai puțin accentuată, în viața economică și socială și nici cu rolul aparent sau ocult, pe care îl jucau în acea politică. Antisemitismul a devenit după 1918 un curent de masă, dar cu totul din alte pricini și ca rezultat a cu totul altor cauze. Dovada cea mai bună ne-o dă însăși Germania.

Războiul, printre alte urmări, a provocat o criză economică structurală de mari proporții și de lungă durată. Greul ei au avut să-l suporte țările învinse și popoarele lor. Muncitorimea germană, ca și muncitorimea din alte țări, devenind unul dintre factorii politici cei mai însemnați, și-a putut asigura prin organizare și putere de afirmare anumite poziții economice și sociale. Păturile mijlocii însă — de toate categoriile — alături de o bună parte dintre intelectuali, lipsiți de organizații serioase, neputând opune decât o slabă rezistență, au avut cel mai mult și în modul cel mai grav de suferit de pe urma crizei. Acestor pături li se alăturase, în suferință, o masă de declasați, iarăși de toate categoriile, sporită în proporții necunoscute până atunci, tocmai ca urmare a războiului.

In criza revoluționară deschisă de războiu, muncitorimea a fost nevoită curând să treacă în defensivă, atât în Germania cât și în celelalte țări din apusul Europei. Politica de compromis, șovăelnică, de cele mai multe ori direct anti-populară și contra-revoluționară a social-democrației, precum și a democrației burgheze, n'a putut decât îndepărta mica burghezie de partidele muncitorești și de cele democratice și să o arunce în brațele reacțiunii. Mai ales acum s'a concentrat asupra păturilor mijlocii, întreaga atențiune a reacțiunii și toate forțele contra revoluționare. Ruinate de războiu și de criză, lipsite de perspective, neîncrezătoare nici în muncitorimea care nu le putea impresiona prin social democrația guvernantă, nici în democrația burgheză, dovedită lipsită de curaj și de inițiativă, mica burghezie împreună cu păturile mijlocii, au căzut pradă demagogiei extremei drepte. Această demagogie îmbracă însă în principal, forma agitației rasiste, antisemite.

Puterea cu care criza lovea în mica burghezie, în intelectuali, în funcționărime, etc., a scos la suprafață antisemitismul. Se continua, de fapt, procesul început încă înainte de războiu, dar de astădată într'o măsură și cu o rezonanță mai puternică. *Aceleași cauze, în aceleași medii sociale, toate celelalte condiții rămânând neschimbate, au trebuit să producă în mod natural același rezultat.* Nu în cauzele lui adânci, nu în împrejurările care au declanșat antisemitismul după 1918 intervine o schimbare. Și de astădată, cantitatea schimbă calitatea fenomenului. *Intensitatea* curentului antisemit transformă *caracterul* antisemitismului: antisemitismul devine o mișcare de masă. In Germania această transformare a avut loc chiar înainte de apariția lui Hitler, deci imediat după războiu. (10).

Epoca de relativă stabilitate care a urmat crizei din 1920 și până în 1929 a dus pe teren politic, totuși, la o limitare a influenţei extremei drepte, ceea ce a avut drept rezultat şi o scădere a valului antisemit. Odată însă cu criza din 1929, cu distrugătoarele ei urmări, când cel mai greu atinse sunt păturile mijlocii, când mişcările reacţionare câştigă adeziuni masive, antisemitismul ia proporţi necunoscute până atunci. După 1929 noul val de antisemitism a contribuit în mod direct la transformarea nazismului într'un puternic partid de masă şi a netezit lui Hitler, drumul spre putere.

Caracterul limitat al mişcărilor antisemite în România, până în 1929

După războiu evoluţia curentului antisemit în România apare întrucâtva schimbată. Mai puţin în cauzele şi formele lui, cât mai ales ca fenomen de masă.

In România, ţară victorioasă, capitalismul cunoaşte după 1918, o creştere rapidă nu pe socoteala păturilor mijlocii, ci pe a noilor teritorii cucerite, care ofereau un câmp larg de acaparare, cu resurse destul de bogate. Refacerea ţării, după distrugerile războiului, a atenuat efectele crizei economice post-belice. In măsura în care criza s'a făcut, totuşi, simţită, clasele guvernante au aruncat greutăţile ei asupra ţărănimii, proaspăt împroprietărită, deci mai puţin dispusă la o promptă reacţiune. Inflaţia lentă a parvenit chiar să creeze aparenţa unei prosperităţi, deşi aceasta era factice şi mai ales nestabilă.

Toate aceste împrejurări la un loc, au influenţat şi situaţia micii burghezii, a liber profesioniştilor, etc. Conjunctura favorabilă post-belică a fost deopotrivă utilizată şi de păturile componente ale celei dintâiu şi de majoritatea celor din urmă.

Lichidarea chestiunii evreeşti antebelice a scos pentru un timp din discuţia şi preocuparea publică problemele în legătură cu statutul evreilor în cadrul statului român. Primele manifestaţii antisemite, după 1923, se mărginesc doar la unele agitații studențești, ca un limitat răsunet în opinia publică.

Dovada cea mai evidentă că, în adevăr, în epoca imediat încheierii păcii, mişcarea antisemită în România îşi păstrează un caracter restrâns, este faptul că partidul cuzist n'a parvenit, prin forțele-i proprii, în tot acest răstimp, să aibă o reprezentanță parlamentară. Numai în 1931, pe liste proprii, s'au ales primii deputați cuzişti, care au întrunit cca 114.000 voturi sau 4,07% pe țară. In acelaşi an „Garda de Fier“ abia întruneşte cca 30.000 voturi, adică 1,2% pe țară şi nu poate lua niciun mandat.

Aceste date sunt semnificative. Antisemitismul începe în România drumul său ascensional, rapid şi cu vigoare, abia după 1929.

Pentru ce?

Aceleaşi cauze, produc efecte asemănătoare

După 1929, adică numai în timpul crizei mondiale, România începe să resimtă efectele ei directe. Vechile mijloace care atenuaseră înrâurirea crizei din 1920 asupra economiei româneşti, fuseseră epuizate, iar criza se dovedea cu mult mai puternică, decât fusese cu nouă ani înainte.

In afară de o parte a țărănimii, căzută pradă capitalului cămătăresc, mica burghezie orăşenească, intelectualitatea şi funcționărimea sunt şi la noi, primele victime ale crizei. In parte, dar limitat, şi muncitorimea. Micile întreprinderi industriale şi comerciale dovedesc o totală incapacitate de adaptare la vertiginoasa scădere a prețurilor şi puternica restrângere a pieții. Marasmul economic face ca o parte din liberii profesionişti să şomeze forțat, în timp ce restrângerea activității industriale şi comerciale, însoțită de cascada falimentelor, aruncă zilnic mii şi mii de funcționari, pe stradă.

Nici la noi mica burghezie n'a găsit în muncitorimea sau în democrația burgheză o conducere menită să-i impună și să-i ajute efectiv. Rezultatul a fost că pe ruinele democrației burgheze, schiloadă și falimentară după cele două guvernări național țărăniste, mișcările de extremă dreaptă, sprijinite de toate forțele reacționare, au început să agite cu violență parole antisemite și să recolteze masive succese.

După 1929 antisemitismul capătă și la noi un puternic puls de vieață. Și la noi, condițiile obiective explică ușurința cu care antisemitismul a pătruns tocmai în mediile în care criza se făcea deosebit de simțită. O parte a capitalului industrial, comercial și bancar se afla în mâinile și la dispoziția capitaliștilor evrei. Tendințele anticapitaliste, existente atât în masele țărănești, cât și în cele mici burgheze orășenești au putut astfel și căpăta mai ușor o puternică nuanță antisemită. In sfârșit, mica burghezie, românească ca origine etnică, se lovea în meserii, în comerțul de detaliu, etc., de concurența evreiască, căci lipsa de drepturi în care a fost ținută decenii de-a-rândul populația evreiască a impus-o în mare număr tocmai în aceste domenii în care concurența directă luase din cauza crizei, forme atât de ascuțite.

Limitarea numărului funcționarilor particulari ocupați a ascuțit lupta între creștini și evrei. Pentru un singur loc liber se băteau trei și patru postulanți.

In profesiunile libere, la fel ca și în celelalte domenii ale vieții intelectuale, prezența intelectualilor evrei s'a făcut simțită chiar imediat după războiu, deși cei mai mulți dintre acești intelectuali pășeau pe această cale, în prima generație. Cu cât criza limita și aici posibilitățile asigurării mijloacelor de traiu și înrăutățea, în general, condițiile de viață ale tuturor acestor pături, antisemitismul începu să capete și în aceste medii aderenți și combatanți.

Impotriva teoriilor rasiste antisemite, unii publiciști evrei, dintre care câțiva cu renume mondial, au încercat să stabilească, pe baza „purităţii de rasă" a evreimii, calităţile ei intelectuale deosebite. Argumentele rasiste prosemite sunt tot atât de „ştiinţifice" şi tot atât de stupide, ca şi ale teoreticienilor nazişti, de pildă. Faptul că evreii îşi asimilează cu mai multă uşurinţă cultura şi dau un procent mai ridicat — cantitativ şi calitativ — de forţe intelectuale, îşi are explicaţia sa istorică. Evreii — cum just remarcă Kautski, în cartea mai sus citată — sunt singurul popor care de două mii de ani trăieşte o viaţă urbană, adică numai în oraşe. Ei plătesc acest lucru cu marele număr de degeneraţi şi degenerări fizice, ca rezultat al lipsei unui izvor regenerator venit din mediul rural, din contactul direct cu pământul. Dar acestei împrejurări i se datoreşte, în acelaşi timp, desvoltarea intelectului, mobilitatea spiritului, ascuţirea puterii de înţelegere, etc. Lipsa analfabetismului în populaţia evreiască, a contribuit să influenţeze în acelaşi sens facultăţile intelectuale ale evreilor.

Este dela sine înţeles, că şi în România, ca pretutindeni, la spatele organizaţiilor antisemite, ca inspiratori şi profitori ai agitaţiilor astfel născute şi alimentate, stăteau aceleaşi forţe reacţionare, care combăteau, de astă dată în numele „rasismului", mişcarea muncitorească, democraţia şi toate forţele progresiste. Este destul să amintim anii scurşi între 1933 şi 1938, când tocmai acele elemente politice, care mai târziu au fost atât de active în lovitura de Stat din Februarie 1938, au sprijinit, deschis, atât „Garda de Fier" cât şi pe gogocuziştii.

Cu toate acestea, numai în 1940 antisemitismul devine politica oficială a Statului român. Cauzele apariţiei lui tocmai în acest moment şi sub această formă de antisemitism oficial le-am arătat mai sus.

„Românizarea“ vieţii economice şi presupuşii ei beneficiari

Antisemitismul de Stat şi-a formulat, drept scop ultim, „românizarea“ vieţii economice şi sociale din România. Argumente istorice, morale, biologice, culturale, economice şi sociale au fost invocate, rând pe rând, şi până la saturaţie pentru justificarea măsurilor menite „să pună naţia din nou în drepturile ei“. Este inutil să cităm aici, fie şi fragmentar, literatura fabricată în sprijinirea „ideologică“, dacă putem spune astfel, a „românizării“. „Formarea unei burghezii autohtone“ prin ridicarea păturilor mijlocii, devenite „suportul de căpetenie ale neamului“; asigurarea „unei vieţi demne“ funcţionarului de Stat, intelectualilor, invalizilor, eroilor, etc. prin transformarea lor în proprietari ai expropriatelor imobile evreeşti; preluarea, în sfârşit, a întreprinderilor industriale şi comerciale neariene de către elementele ieşite din rândurile ţărănimii „adevărata luptă a ţării“ — acestea trebuiau să fie rezultatele ultime ale mult trâmbiţatei „românizări“.

Propaganda care deschidea atât de îmbietoare perspective s'a adresat, în deosebi, micii burghezii, funcţionarilor de Stat, intelectualilor. Toţi aceştia urmau să fie promovaţi, pe seama capitalului mobiliar şi imobiliar evreesc, drept „noua şi adevărata burghezie românească“, singura autentică, singura îndreptăţită la o asemenea avansare.

Această propagandă şi-a atins scopul, într'o largă măsură. Doar ea se adresa dorinţei ascunse în sufletul oricărui mic burghez, acela de a sălta în rândurile burgheziei. Soarta părea că favorizează visurile şi apetiturile micii burghezii româneşti.

Mai înainte însă de a cerceta procesul „românizării“, în spiritul şi obiectivele lui ultime, este necesar să arătăm pe ce cale a mers evoluţia capitalismului la noi, din punct de vedere naţional, adică a naţionalităţii capitalului şi a celor care îl stăpânesc. Este necesar să facem acest lucru, pentru ca să punem într'o lumină adevărată argumentele și afirmațiile venite din lagărul extremei drepte, în ceea ce privește „înstrăinarea economiei românești", aflată în plin progres, în ultimele două decenii.

Intre capitalul național și cel străin

In epoca anterioară primului războiu mondial, în cadrul economiei României mici, 80% din capitalul investit în industrie era străin, iar în întreprinderile bancare, 55%. In unele industrii capitalul străin deținea peste 90% din capitalul total (petrol, electrotehnică, zahăr, etc.), iar unele bănci lucrau aproape exclusiv cu capital venit de peste graniță (Banca de Credit Român, Banca Comercială, în parte și Banca Marmorosch Blank & Co.) (11).

După 1918 raportul între capitalul străin și cel autohton se schimbă în folosul celui din urmă, prin exproprierea bunurilor foste inamice și prin metodele coloniale, aplicate în nouile provincii. Cu toate acestea și împotriva piedecilor puse de marea finanță liberală între anii 1919—1929, capitalul străin a continuat să se îndrepte spre România și după războiu, mai ales din țările foste aliate. Din 1928 și până la izbucnirea crizei de credit din 1931, în timpul național țărăniștilor, afluența de capital străin a crescut, venirea lui fiind încurajată de guvernul acestui partid. După 1931 situația s'a schimbat; exportul de capital din țările apusene are loc pe o scară redusă și numai în mod cu totul sporadic. Această împrejurare a modificat, mai ales în ultimul deceniu, proporția capitalului străin față de cel autohton.

Pentru a avea un punct real de plecare, în stabilirea raportului între capitalul străin și cel românesc, în ajunul celui de al doilea războiu mondial, vom compara situația din 1916, în Vechiul Regat, cu cea din 1939—1940 din România-Mare.

In industria de petrol participarea capitalului străin scade, între 1916—1940 dela 91,9% la 70,35%; în industria lemnului dela 69,61% la cca 25%; în industria textilă capitalul străin în 1916 reprezenta 22,6% din totalul capitalului investit, pentru ca în 1940 capitalul *total al tuturor întreprinderilor care lucrează cu capital străin și autohton* să reprezinte abia 25%; în industria chimică acest procent total este de abia 6%; în industria carboniferă, auriferă, etc. participarea capitalului străin este slabă. Mai importantă este poziția pe care o ocupă capitalul străin în industria alimentară, în oarecare măsură și în cea metalurgică, fără ca să putem preciza, cu mai multă sau mai slabă certitudine un procentaj oarecare.

In privința capitalului bancar, schimbări nu mai puțin însemnate au avut loc în ultimele două decenii. Prăbușirea unora dintre marile bănci care lucrau, într'o largă măsură, cu capital străin sau slăbirea substanțială a altora în care participarea acestui capital era ridicată, a deplasat în favoarea capitalului bancar autohton raporturile de forță de până atunci.

Putem stabili numai în mod aproximativ un procent al capitalului străin bancar, față de cel românesc; cifrele obținute ne pot da însă în orice caz, sensul schimbărilor intervenite.

Dacă considerăm totalitatea băncilor la care participarea străină este evidentă și sigură, ca de pildă băncile: Elvețiană, de Credit Român, Comercială, Comercială Italo-Română, Societatea Bancară, Banca Generală din Brașov și cea de Economii din Sibiu, Băncile bănățene unite, Banca Ardeleană, etc., totalul capitalului lor, plus rezervele, însumează cca 2,37 de miliarde de lei. Acets capital raportat la totalul capitalului plus rezerve, la sfârșitul anului 1942, în cifră totală de 6,5 miliarde de lei, obținem cca 36%.

Presupunând că în medie, pentru băncile de mai sus, participarea capitalului străin este de 2/3 din capitalul lor total, ceea ce este cu siguranţă pentru majoritatea lor o exagerare în plus, înseamnă că cifra probabilă a capitalului bancar străin se reduce la 1,5 miliarde de lei, adică sub 25% din total. Că procentajul nostru păcătueşte în plus şi nu în minus ne dovedeşte cazul Băncii de Credit Român, la care 81,98% din întregul ei capital se află în mâini româneşti. La Banca Marmorosch Blank, procentajul nu era diferit, în privinţa relaţiei între capitulul străin şi cel românesc.

Credem mai aproape de realitate cifra dată de ziarul economic „Excelsior" care calculează proporţia capitalului bancar străin, faţă de totalul capitalului bancar între 17 şi 18%. *Inainte de 1916 capitalul străin de bancă reprezenta peste 50% din total.*

..Şi o criză totală

Nu numai în industrie şi în domeniul bancar găsim o participare crescută a capitalului autohton, dar şi în comerţ, transport, asigurări, etc. Unele plusuri sau minusuri în aceste ultime ramuri de activitate nu modifică linia generală a evoluţiei economiei româneşti, privită prin această prizmă.

Pentru o cuprindere de ansamblu a raporturilor de forţă între capitalul străin şi cel autohton avem cifrele anului 1938. Ele se referă la totalitatea societăţilor anonime, indiferent de natura lor. In acest an capitalul total al tuturor societăţilor anonime era de 49,3 miliarde de lei. Capitalul străin învestit în întreprinderi de tot felul era de 16 miliarde dintre care: englez 6,7 miliarde, francez 4,6 miliarde, american 2,9 miliarde, italian 1,5 miliarde şi cel german 295 milioane lei.

Plecând dela aceste date, şi făcând proporţia găsim un procent pentru capitalul străin de 38,1%. Accentuăm însă că este vorba numai de capitalul societăţilor anonime. Dacă însă cele 16 miliarde le-am compara cu totalitatea capitalului investit şi în firmele individuale, în care prevalează capitalul autohton, *proporţia de 38,1% ar trebui coborît cu mult*. Dar chiar oprindu-ne la acest procentaj, scăderea este masivă în comparaţie cu totalitatea capitalului străin activ în România înainte de 1916.

Pentru această perioadă avem numai date aproximative. D-l Petre Ercuţa în „Die Genesis des modernen Kapitalismus in Rumänien" dă cifra de 85%, proporţie în care se găsea capitalul internaţional, faţă de cel românesc în întreaga economie naţională. Dar autorul includea aici şi capitalul evreesc, care în marea majoritate a cazurilor încetează să mai fie străin, în sensul economic al cuvântului. Căci trebue făcută o strictă deosebire între capitalul străin *venit pe calea exportului*, care rămâne mai departe încorporat ţării de origină, deoarece plus valoarea este trimisă şi consumată peste hotare şi capitalul *venit pe calea transferului*, care, dimpotrivă, se încorporează economiei naţionale, rămâne definitiv aici, indiferent dacă este sau a fost străin, la origină. Capitalul evreesc face parte, în foarte mare proporţie, din ultima categorie şi de aceea îl socotim capital autohton.

* * *

Cifrele de mai sus sunt din ajunul războiului. In timpul războiului evoluţia n'a cunoscut altă direcţie, în privinţa societăţilor noi formate. In 1941, din totalul capitalului investit în economia românească în sumă de 539.900 milioane de lei, capitalul străin însuma 284.400 milioane; dar în anul 1942 din cele 702.100 milioane noi investite, capitalul străin abia se ridică la 51,700 milioane lei. In primul semestru al anului 1943 găsim cifre mai ridicate a participării germane şi italiene. Astfel dacă capitalul global al societăţilor noi formate, deci în care pe lângă capitalul germano-italian intră și cel românesc, dădea un procent de 56,67% din totalul celor înființate în 1941, procentul scade la 17.56% în 1942 ca să se ridice, din nou la cca 50% în primele șase luni ale anului 1943. In aceste societăți însă în care participă capitalul străin și cel românesc partea acestuia este importantă. „Investirea masivă și preponderentă a capitalului românesc în societățile anonime comerciale și industriale a început să se facă sub imboldul propriu al beneficiilor considerabile ce se pot realiza în mai toate ramurile de activitate ale țării..." Cu toate încercările făcute de marele capital german de a pătrunde în economia românească și cu toate progresele realizate din acest punct de vedere, totuși nici intervenția lui pe piața românească nu a produs esențiale modificări. Cu atât mai mult cu cât creșterea pe care o marchează capitalul german în ultimii ani are loc, în deosebi, pe socoteala capitalului anglo-american și numai limitat pe a celui autohton.

Războiul a împiedecat un export masiv de capital german în România.

Acapararea unor puternice societăți petrolifere (cazul „Concordiei" sau „Columbiei") sau a unor însemnate pachete de acțiuni bancare (cazul Banca Comercială sau a Băncii de Credit Român) s'a făcut prin cumpărarea, mai mult sau mai puțin forțată, a participațiilor franceze, belgiene, etc. Dimpotrivă, folosirea „românizării" pentru acapararea unor întreprinderi evreești, deci pe seama capitalului autohton, a însemnat o pătrundere directă, în economia românească, ceea ce n'a întârziat să dea naștere la proteste din partea acelora care se credeau, ei, îndreptățiți să utilizeze măsurile luate de guvernul dictatorial, în exclusivul lor folos. Nu se cunoaște măsura exactă a acaparării de către germani a întreprinderilor foste evreești. Totuși procentul lor este mai mic decât se părea la un moment dat. Fapt este că pe socoteala capitalului străin (franco-anglo-american), ca și pe acelui autohton, la sfârșitul anului 1942, capitalul german prezent în economia românească însuma 4 miliarde lei, față de 295 milioane în 1938. (12).

In concluzie: procesul de „românizare“ a capitalului n'a așteptat măsurile guvernului dictatorial. El era în curs de desfășurare, în momentul când antisemitismul oficial a intervenit, deschizând nevisate posibilități de rapidă îmbogățire, fără risc și fără nici o bătaie de cap, burgheziei române. Căci adevărații și realii beneficiari ai „românizării“ nu sunt acei înșelați de propaganda fără scrupule a oamenilor dictaturii, ci profitorii de totdeauna ai oricăror măsuri luate în cadrul politicii Statului, fie că este vorba de probleme economice, politice, sociale sau naționale.

Primele începuturi ale „Românizării“ și spiritul ei

Mai concludent decât cercetarea rezultatelor obținute până în prezent prin românizare, este să desvăluim căile pe care s'a pășit în această acțiune și să descifrăm spiritul ei.

In luna Ianuarie 1942 a apărut în „Excelsior“ un bilanț al primului an de „românizare“. Concluziile autorului, un domn dr. M. Mihuț, partizan convins al operației întreprinse în numele „naționalismului“, se bazează pe realizările din București. Nu avem niciun temeiu să credem că în restul țării, lucrurile s'au petrecut în alt chip.

Prima constatare pe care o face autorul este „măsura restrânsă“ a „românizării“ efective și „încetineala cu care se desfăşoară acest proces“. Cauzele s'ar datora „pe de o parte lipsei de capital a elementelor dispuse să preia fondurile de comerț ce se oferă spre vânzare, iar pe de alta abținerii străinilor dela vânzarea acestor fonduri“. Intr'un raport adresat de către Camera de Comerț din Brăila Ministerului Economiei Naționale se specifică: „negustorii Evrei nu sunt dispuși să facă vânzări sau cedări de magazine elementelor românești, acestea din urmă neposedând capitaluri suficiente pentru preluare" (în „Universul" din 2 Septemvrie, 1942).

Să ne oprim puțin asupra acestor două impedimente. In „Bilanțul celor doi ani de guvernare" al regimului Antonescu se afirmă, că dela sfârșitul anului 1941 și până în toamna anului 1942 „au fost românizate prin liberă tranzacție 149 întreprinderi, din care 60 fonduri de comerț și 89 industriale". Cifrele sunt în adevăr mai mult decât modeste, chiar dacă li se adaugă și cele 333 de întreprinderi preluate de Stat, din care însă 129 erau mori țărănești, 78 mori sistematice și 80 de fabrici de spirt, țuică, etc. (13). Totuși nu această împiedecare — nedorință din partea Evreilor de a vinde — este cea serioasă. Imitând cele petrecute în Germania ar putea fi, cel puțin formal, ușor înlăturată prin directa intervenție a Statului, care să constrângă pe Evrei să-și vândă întreprinderile pe care le au, chiar cu mult sub valoarea lor.

Lipsa de capital este o piedecă peste care nu se poate însă trece atât de ușor. Cu tot ritmul grăbit și ridicata rată a plus valorii în România, în ultimele decenii, totuși acumularea capitalistă nu ține pasul cu nevoile reale ale economiei românești. Aceasta explică apelurile periodice făcute în străinătate la capitalul internațional. Mai mult, *chiar dacă un anumit capital disponibil pentru învestiții ar exista, tot se poate afirma cu deplină siguranță, că el nu se găsește în stăpânirea și la dispoziția micii burghezii.* Ceea ce de fapt exclude sau, în orice caz, îngrădește participarea la opera românizării *tocmai* a elementelor, menite să devină „adevărata burghezie românească".

Dar, există creditul. Este tocmai rolul instituțiilor bancare să suplinească lipsa de capital individual. De sigur. Există însă un dar... „Creditul, cetim mai departe în același articol, se acordă pe garanții reale, de care în majoritatea cazurilor nu dispun elementele care au o pregătire profesională și care ar fi deci cele mai indicate să preia o întreprindere comercială sau industrială". Ceea ce întărește afirmația pe care am făcut-o mai sus.

Totuși, în anumite cazuri, cele două piedeci au fost înlăturate și „românizarea" s'a înfăptuit. Rezultatul? „Se constată că multe întreprinderi evreești au fost cumpărate efectiv de români, fie de comercianți existenți, fie de comercianți noui, cu scopul de a fi lichidate și a realiza astfel diferența de preț". Cu alte cuvinte cumpărarea s'a făcut în scopuri pur speculative. „Operațiuni de genul acestora au fost cât se poate de rentabile pentru cei ce le-au practicat, constituind, în același timp, un îndemn pentru alții" (tot din articolul d-lui dr. Mihuț). Deci asemenea operații au devenit pilde și model de „românizare"...

Adevărații și marii beneficiari ai românizării

Ar fi însă nedrept să considerăm ca singuri beneficiari ai „românizării" doar pe cei câțiva speculanți — mai mult sau mai puțin mărunți, îmbogățiți peste noapte în numele „crezului naționalist". Marii beneficiari trebuesc căutați în altă parte. Cei care încearcă să folosească românizarea — în parte care au și folosit-o — pot fi identificați, nu în persoana „negustorilor vechi și noi".

In raportul prezentat de guvernatorul „B. N. R." adunării generale a acționarilor, la 15 Februarie 1942, acesta a anunțat următoarele: „B. N. R. a acordat efectiv la începutul anului 1941 credite de românizare care s'au ridicat la peste 700 milioane, atât prin băncile din Capitală, cât și prin băncile din provincie. La 25 August „B. N. R." a fost autorizat și printr'o lege specială să primească la reescont bilete prezentate de instituțiile bancare până la concurența sumei de un miliard de lei, în vederea acordării de împrumuturi pentru dobândirea de întreprinderi comerciale și industriale, sume ce au fost urcate în urmă la un miliard și jumătate". Până la mijlocul anului 1943 împrumuturile acordate de „B.N.R." în acelaşi scop se urcă la cca 2 miliarde lei. Prin „institutul de credit român" cu un capital de 230 milioane, s'au acordat credite până la începutul anului 1943 de 834.520 milioane, din totalul de 3,7 miliarde solicitate. Să se compare cele două cifre care indică împrumuturile făcute numai de „B.N.R.", deci *fără celelalte bănci particulare*, şi creditul pus la dispoziţie de Stat, prin Subsecretariatul Românizării!

Alături de „B. N. R." şi celelalte bănci şi-au creat, în afara reescontului la institutul de emisiune, mijloace proprii pentru finanţarea „românizării", participând masiv la această operaţie.

O primă şi însemnată concluzie: drept finanţator principal al operei de românizare apare capitalul financiar autohton. Acest fapt însă nu-şi capătă întreaga-i semnificaţie decât arătând şi condiţiile în care acest capital face operaţia de creditare.

Desprindem rândurile de mai jos din raportul către consiliul de miniştri care însoţeşte Decretul-Lege din 23 August 1941, privitor „la măsurile de finanţare a românizării". De altfel prevederile specificate aici sunt legiferate în însuşi cuprinsul decretului.

In primul rând se asigură instituţiilor bancare existente dreptul de monopol în ceea ce priveşte finanţarea românizării. „Dată fiind urgenţa operei de românizare, este necesar ca acordarea creditelor să se facă imediat, prin instituţiile de credit existente, fără a se mai crea un institut special a cărui organizare cere un timp mai îndelungat".

„B. N. R." este instituită apoi drept supremă instanţă de control în această materie. Dispoziţiile art. 4 prevăd că „B. N. R. va verifica îndeplinirea condiţiilor legale şi va aprecia dacă garanţiile oferite de debitor sunt îndestulătoare". In ce constau aceste garanţii? Legea nu le enumără, întru cât înţelege să lase la aprecierea şi bunul plac al „B. N. R." să se dea şi oriceară „pe lângă garanţii reale sau personale să se dea şi oricărui alt negoț juridic o funcțiune de garanție, dacă ea asigură în condiții mai bune drepturile băncii creditoare". Dar chiar și această dispozițiune s'a părut insuficientă. „In aceeași ordine de idei decretul lege prevede în art. 8 că se poate constitui un drept de gaj asupra fondului de comerț, cu toate elementele lui componente, dacă a fost dobândit cu sume provenind din împrumuturi de românizare"...

In sfârșit, „în caz de neplată (a sumelor împrumutate) la scadență, executarea silită va fi făcută de „B. N. R." fie după dreptul comun, fie după legea de unificare a procedurii fiscale"... Cu drept cuvânt raportul conchide: „Se obține în acest fel o urmărire severă și rapidă contra debitorilor răi platnici, fără a se crea dificultăți nejustificabile băncilor prezentatoare".

Din articolele și dispozițiunile citate se poate vedea clar că „B. N. R." și celelalte instituții de credit, cărora institutul de emisiune le poate transmite legal o parte din puterile ei *devin adevărații stăpâni ai fondurilor de comerț și industriale astfel românizate,* prin înfrângerea și înlăturarea dreptului comun. Acesta este rezultatul ultim al condițiilor în care sunt acordate împrumuturile, al garanțiilor cerute și al execuțiilor în caz de neplată. Cât de departe merge privilegiul acordat capitalului financiar în această privință este adoptarea *în materie comercială* a procedurii de *execuție fiscală!* Ceea ce constitue o culme, rar întâlnită în analele legislative ale unei țări.

Beneficiarii reali ai „românizării"? Simpla înșirare a cifrelor și dispozițiilor legale de mai sus ne dă răspunsul.

Capitalul financiar autohton, în frunte cu „B. N. R." își vede înfăptuite vechile idealuri pe calea românizării. „Prin noi înșine" devenit „pentru noi înșine" începe să capete un început de realizare. Pe căi mai puțin organice și normale decât prevedea apologetul burgheziei române, St. Zeletin și chiar dincolo de prevederile lui Vintilă Brătianu, care a popularizat formula, dar nu mai puțin aducătoare de masive câştiguri. In spatele „noii“ şi „adevăratei“ burghezii se ridică vechiul capital bancar, marea finanţă autohtonă care socoteşte că a sosit momentul, să scape măcar de unul dintre concurenţii lui — capitalul evreesc.

Saltul în rândurile burgheziei a elementelor din păturile mijlocii, care au luat drept monetă adevărată promisiunile făcute de oamenii dictaturii, se dovedeşte şi de astă dată o grea şi primejdioasă încercare de echilibristică socială. Va însemna aceasta o iluzie mai puţin şi o învăţătură în plus pentru mica burghezie românească?

Ce se ascunde sub „românizarea oraşelor“ ?

Rămâne însă capitalul imobiliar evreesc. In toate agitaţiile antisemite, acest capital a jucat un rol dintre cele mai importante. Masa funcţionarilor de Stat, intelectualii, liber profesioniştii, ca şi în general mica burghezie, ca să nu mai pomenim de muncitorime şi de păturile sărace, au suferit, în epoca de după războiu, de o acută lipsă de locuinţe. Cu toate campaniile de construcţie din anii 1933—1936, când au apărut miile de blocuri în capitală şi în provincie, noile construcţii n'au ţinut pasul cu necesităţile născute din creştere rapidă în ultimii douăzeci de ani, a aglomerărilor urbane.

Apariţia decretului lege, în Martie 1941, prin care se expropria proprietatea urbană evreească a născut în toate aceste medii un entuziasm, dublat de cele mai optimiste aşteptări. Mai ales că n'au lipsit declaraţii oficiale, menite să întărească iluziile astfel născute.

„Toate imobilele expropriate dela Evrei nu vor fi valori venale pe care Statul le va trece în orice mâini, ci instrumente de consolidare a societăţii româneşti prin împroprietărirea elementelor creatoare, a elementelor de muncă naţionale care trebue ajutate... De aceea toate proprietăţile evreeşti expropriate vor fi trecute profesorilor, ofiţerilor, magistraţilor, medicilor, inginerilor, advocaţilor, funcţionarilor, etc., precum şi tuturor celor care vor fi adus servicii Statului sau Naţiunii Române, prin munca lor în slujba neamului şi a Statului". Şi, mai departe „Elitele noastre spirituale şi burghezia noastră de muncă va fi (sic!) astfel întărită şi aşezată ca temelie şi instrument de realizare autentică a statului naţional român... Toate aceste proprietăţi vor trece în patrimoniul acestor români pe care se va rezima viitorul ţării". (14).

Afirmaţiile sunt clare şi categorice. Erau deci îndreptăţiţi „eroii neamului" precum şi ofiţerii, funcţionarii şi toate categoriile care se consideră drept „burghezia românească de muncă" sau „elite spirituale" să spere că vor deveni proprietari pe seama evreilor, ca o recompensă — mai mult sau mai puţin naţională — fie „pentru serviciile aduse Naţiunii şi Statului Român", fie numai pentru simplul fapt că făceau parte din acei, „pe care se va rezima viitorul ţării".

Dar toţi aceştia, ca şi mica burghezie n'au fost lăsaţi să aştepte prea mult în prada iluziilor şi aşteptărilor optimiste.

„Cine dă mai mult?"

Printr'un decret-lege din 26 Mai 1942 se hotărăsc definitiv normele după care se vor face distribuirile şi vânzările imobilelor evreeşti expropriate. Acestea sunt împărţite în două categorii: o parte sunt afectate diferitelor servicii publice ale Statului, deci sunt scoase din circulaţie; restul, cea de a doua categorie, vor fi scoase în vânzare. Dar tot printr'o dispoziţie legală (din 22 Decemvrie 1941) şi din numărul acestora din urmă, acele imobile asupra cărora apasă o creanţă ipotecară a Creditului Funciar Urban, trec în posesiunea acestui institut. (După cum se știe acest credit este o veche citadelă a capitalului liberal).

Deci, numai o parte din imobilele expropriate vor fi scoase în vânzare. In ce condiții însă? Prin scoaterea la licitația publică! Aceasta însemnează că aici, ca la orice licitație, adjudecatarul bunului va fi acela care, în concurență cu ceilalți ofertanți, va fi în stare să plătească prețul cel mai ridicat. Minimul de preț legal, dela care va începe licitația, va fi de cinsprezece ori venitul brut fixat de fisc pentru exercițiul 1942/1943, adică după ridicarea evaluărilor din acel an.

Decretul-lege privitor la vânzarea bunurilor evreești expropriate prevede, în adevăr, anumite categorii privilegiate, începând cu marii mutilați și cu orfanii de războiu și sfârșind cu funcționarii publici și cu liber profesioniștii. Toți aceștia, după gradația stabilită de lege, vor putea deveni proprietari privilegiați, dar cu o singură condiție *„să ofere un preț egal cu cel mai mare preț oferit la licitație de orice concurență“*, după terminarea strigărilor. Categoriile privilegiate se bucură de înlesniri de plată, putând plăti prețul eșalonat în maximum 10 ani, adjudecatarul neprivilegiat urmând să achite prețul imediat.

Din simpla cetire a decretului-lege de mai sus, se poate vedea clar căror elemente, din rândul chiar a categoriilor privilegiate, li se deschide perspectiva de a deveni proprietari urbani. Un simplu calcul va învedera și mai bine acest lucru.

La o impunere brută de 80.000 lei, corespunzătoare unui apartament într'un imobil de două camere, hall și dependințe, prețul minim dela care va începe licitația va fi de 1.200.000 lei. Presupunând că licitația urcă acest preț inițial numai cu 25% — ceea ce reprezintă un minim — prețul de adjudecare va fi de 1.500.000 lei. In 1942, acest preț era cu 50% sub cel al pieții libere. (Că exemplul nostru corespunde unei realități, avem dovada în primele publicații de scoatere în vânzare a imobilelor evreești. Dintr'un lot de

21 de imobile, opt au o valoare până la 750.000 de lei; cinci între 750.000—1 mil.; unul de 1,5 mil.; patru dela 4—7,2 mil., trei dela 16—29 mil.).

Luând cazul acordării unor păsuiri de plată pe 10 ani, rata anuității revine, în exemplul nostru, la 150.000 de lei anual sau 12.500 de lei lunar.

De ce venit (în 1942) trebue să se bucure și să dispună cineva pentru ca să afecteze *numai pentru locuință*, fără căldură, fără lumină, fisc, taxe comunale, etc., această sumă lunară? Câți din marii mutilați, orfani de războiu sau funcționari, cu toate succesivele măriri de salarii, își pot permite acest lux?

Am amintit de funcționarii publici și de speranțele lor. Intru cât, în condițiile de vânzare la licitație, a imobilelor evreești, aceste speranțe își mai găsesc îndreptățirea, vom cita încheierea „Consiliului Federației generale a Asociațiilor de funcționari publici“, în ședința din 13 Iunie 1942: „Consiliul hotărăște să se intervină de asemenea (la guvern n. a.), ca să se găsească o soluție pentru funcționarii care împinși de nevoi reale s'au îndatorat la instituțiile publice de credit, în așa mare măsură, încât nu mai au posibilitatea să facă față necesităților curente de traiu“ („Universul“ din 17 Iunie 1942).

...și din rândurile acestor funcționari se vor recruta adjudecatari, în stare să-și încarce bugetele lor falimentare cu anuități care, în cele mai multe cazuri, întrec cu mult salariile lor de bază!

Realitatea cifrelor

Inainte de a arăta cine vor fi și aici beneficiarii „românizării orașelor“, este necesar să reducem la justele proporții importanța capitalului imobiliar evreesc. Cifre și date concrete vor demasca, singure, demagogia extremei drepte, desfășurată și în acest domeniu.

Conform statisticelor oficiale, numărul total al imobilelor urbane expropriate dela evrei este de 30.691. In acest număr intră şi apartamentele din blocurile bucureştene şi mizerele maghernițe şi cocioabe din oraşele şi orăşelele moldoveneşi.

Ce reprezintă această cifră? In ce raport se găseşte cu lipsa de locuințe şi cu necesitățile reale ale populației urbane?

Intr'un articol intitulat „Problema locuințelor economice la oraşe şi sate", d-l arhitect D. I. Enescu, preşedintele colegiului arhitecților, calculează „necesitățile prezente şi cele rezultate din sporul populației pe primii zece ani următori la 300.000 (trei sute de mii) locuințe urbane, a căror construcție s'ar eşalona pe aceşti zece ani", deci 30.000 locuințe anual (15). Această ultimă cifră a numărului necesar de apartamente, care urmează să fie clădite anual, în mediu urban, revine şi în alte calcule. O comisiune numită de Ministerul Lucrărilor Publice şi însărcinată să studieze problema locuințelor ieftine a întocmit un raport care ajunge la concluzia: „pentru a înlătura aglomerările şi a înlocui clădirile şubrede sau neigienice, prin clădiri moderne, Capitala are nevoie în fiecare an de un lot de construcții de 8.400 apartamente, iar pentru nevoile tuturor oraşelor circa 30.000 de apartamente anual („Universul", 2 Noemvrie 1942).

Dacă din numărul imobilelor expropriate dela evrei scădem cele reținute de Stat, pe cele trecute Creditului Urban câte rămân pentru satisfacerea nevoilor de locuit a celor care aşteaptă de aici soluția salvatoare, atunci când numărul total abia însumează pe acel al locuințelor care ar trebui să fie construite într'un singur an?

Intre realitate, pe de o parte, şi demagogicele promisiuni sau parolele agitate de extrema dreaptă pe de alta, există o mare diferență. Acest lucru trebue să-l recunoască şi d. arh. Enescu, care, în calitatea sa de agitator cuzist, nu puțin a contribuit la răspândirea iluziei că exproprierea imobilelor evreeşti închide soluționarea crizei de locuințe la noi, când scrie „Locuințele rămase dela evrei, în mare parte la orașe..., n'ar putea satisface decât poate(!) o parte dintre românii care s'au întors și distins pe front, precum și o parte(!) din nevoile serviciilor noastre publice" (din acelaşi articol).

Deci nici măcar pe *toți „eroii neamului"* nici cel puțin *toate* serviciile Statului...

„Noua burghezie românească"

Dacă „Românizarea" orașelor și-ar putea urma cursul ei, nu este greu să prevedem, de pe acum, cine vor fi concurenții și, mai ales, cine adjudecatarii definitivi în licitațiile ținute pentru vânzarea imobilelor evreești. „Eroii" neamului? Orfanii de războiu? Funcționarii nevoiași sau intelectualii săraci? Adică acei care realmente sufăr cel mai mult de pe urma permanentei lipse de locuințe?

Nu. La licitație vor apărea noii îmbogățiți — de toate categoriile și din toate profesiunile — a căror avere făcută proaspăt din speculă și afaceri în legătură cu războiul, nu a putut lua încă forma investițiilor imobiliare. Alături de aceștia vor apărea și funcționari de Stat. Dar care funcționari? Acei care prin corupție și trafic de influență, prin jaf și abuzuri de tot felul dispun de mari averi în numerar. Acestora și numai acestora „românizarea" le va deschide calea legală a plasării în imobile a „economiilor" astfel realizate. Din asemenea elemente se va recruta „noua burghezie românească". Această burghezie urmează să fie așezată drept „temelie viitorului țării".

Așa se vor desfășura lucrurile, dacă românizarea își va putea urma cursul, ceea ce apare puțin probabil. Apărută ca o măsură de „conjunctură antisemită" întreaga operație este menită să sufere toate transformările pe care politica, a cărei apendice este, le va suferi...

„Românizarea", după chipul și asemănarea dictaturii fascisto militare

Felul în care a fost concepută și realizată, până acum, „românizarea" nu este datorită întâmplării. „Românizarea orașelor" precum și „românizarea industriei și comerțului" poartă de fapt, ștampila a însuși regimului de dictatură, în tot ceea ce reprezintă el ca realitate, deci dincolo de fraza goală și demagogică.

In măsura în care dictatura fascisto-militară la noi reprezintă marea burghezie și interesele ei, ea face totul ca să promoveze încercările pe care capitalul financiar autohton le-a făcut și în trecut pentru acapararea capitalului mobiliar evreesc. Intreaga legislație a românizării este direct dictată de reprezentanții acestui capital. Toate măsurile sunt astfel inspirate și realizate, întru satisfacerea cât mai completă a apetiturilor aceluiași capital.

In măsura în care dictatura militaro fascistă se sprijină pe o parte din aparatul birocratic al Statului, elementele cele mai corupte, cele mai putrede ale acestui aparat se strâng în jurul ei și îi vin în ajutor. Căci dincolo de declarațiile pompoase și de recomandarea oficială a unor principii morale, dincolo de exibițiile unor vizite făcute personal de „conducătorul Statului" la bucătăriile orfelinatelor și la grajdurile unor regimente, toate practicile dictaturii promovează corupția, încurajează și acopere frauda, malversațiunea și abuzul. Românizarea capitalului imobiliar evreesc vine în sprijinul tocmai a acestor elemente funcționărești corupte, pe care se sprijină dictatura actuală și care la rându-le o sprijină, găsindu-și în simpla ei funcționare, mijlocul de proprie îmbogățire.

„Românizarea orașelor", în felul în care este concepută și pe calea în care urmează să fie înfăptuită, este acțiunea partizană a dictaturii de azi față de servilele ei instrumente, putredul element din aparatul birocratic al Statului.

Rezultate nedorite, dar nu mai puţin reale

Totuşi „românizarea“, în sine, prezintă şi un aspect pozitiv. Cu totul altfel, este adevărat, decât acela asupra căruia au insistat atât de mult şi de atâtea ori autorii măsurilor luate; deosebite şi de aşteptările eventualilor beneficiari.

„Inviolabilitatea dreptului sfânt de proprietate“ constitue, oricum piatra unghiulară a actualului regim social. Cu violarea evidentă a acestui principiu, înşişi reprezentanţii reacţionari ai claselor stăpânitoare româneşti surpă unul din pilaştri, nu atât material, cât ideologic al societăţii burghezo-moşiereşti.

Proprietatea, subordonată şi pusă în funcţiune, prin legile de românizare „momentului naţional“, încetând să mai fie absolută, a devenit o instituţie „pe care naţiunea trebue să o întrebuinţeze ca un instrument de vitalitate şi conservare a colectivităţii etnice“ (16). Atât exproprierea capitalului mobiliar, cât şi a celui imobiliar evreesc se justifică prin necesităţi de ordin naţional“. Care este însă temeiul acestei justificări? Este o justificare menită să constitue argumentul trecerii mijloacelor de producţie din stăpânirea unei minorităţi exploatatoare — aşa cum sunt capitaliştii evrei — în folosul şi spre totalul câştig al unei minorităţi, tot exploatatoare — de astă dată de origine etnică românească. O schimbare de roluri, o schimbare de decor. Dar numai atât. Atât şi altceva nimic.

Cu cât mai legitimă şi mai fundată apare subordonarea proprietăţii mijloacelor de producţie şi a capitalului imobiliar, momentului social! Astfel mijloacele de producţie şi tot ceea ce dă conţinut noţiunii de capital ar trece nu în folosul şi spre îndestularea unei minorităţi exploatatoare — oricare i-ar fi originea — ci a întregii colectivităţi muncitoare, a marei, imensei majorităţi a naţiunii.

Exproprierea expropriatorilor, vechi şi noi, deschide însă o nouă epocă istorică. Etapele realizării ei sunt multiple.

Dar indiferent de stadiile ei intermediare, această „operație" este consecvența ultimă a recunoașterii deschise a faptului că proprietatea asupra mijloacelor de producție, precum și a tuturor mijloacelor de exploatare a încetat să mai fie „sfântă" și „inviolabilă". Această proprietate trebue redusă la o simplă categorie economică, supusă legilor evoluției societății omenești.

„Românizarea" sdruncină soclul pe care, și la noi, a fost așezat un idol, al cărui cult s'a impus cu atâta grijă, mulțimilor. Pentru muncitorimea conștientă, care luptă pentru o viață mai bună, această operă distructivă nu reprezintă o prea mare importanță. Dar pentru toate celelalte categorii sociale, populare, care se cramponează totuși de ideea că „proprietatea este intangibilă", practicele burgheziei române, din ultimii ani, sunt pline de învățăminte și pot fi obiect de adânci reflecții; tocmai în acele medii, atinse puțin sau de loc de propaganda marxistă.

Limitele românizării

Nu pot fi încă precizate urmările economice ale măsurilor antisemite luate de guvernul dictaturii militare, în ceea ce privește funcționarea aparatului de producție și de distribuție. Războiul și inflația împiedecă formarea unei judecăți și tragerea unor concluzii valabile.

Mai înainte însă de judecarea acestor măsuri, este locul să subliniem imposibilitatea înlăturării elementului evreesc din economia națională — așa cum o promit, din demagogie și supralicitare antisemită, guvernanții actuali.

De sigur nu pentrucă lipsește dorința celor care și-au luat sarcina să ducă la îndeplinire acest lucru, ci pentrucă se opun împrejurări mai puternice decât voința unor vremelnici conducători și realități mai ireductibile decât pofta de câștig a presupușilor beneficiari, ai unor asemenea operații.

Soluțiile antisemite, indiferent de cine le recomandă, nu urmează să schimbe structura și caracterul capitalist al economiei românești. Dimpotrivă. Dacă, în adevăr, s'ar pune în practică toate măsurile menite să înlăture elementul evreesc din industrie, comerț, din corpul funcționăresc, din rândurile muncitorimii, etc., rezultatul ar însemna un asemenea desechilibru al acestei economii, încât criza legată de războiu ar lua proporții catastrofale. Cu atât mai sigure ar fi aceste urmări, cu cât cifrele utilizate de publiciștii antisemiți ar fi mai aproape de realitate.

„In industrie, românii nu ocupă decât 5,2% din numărul total al fabricilor sub formă de societăți și cca 14,8% din numărul întreprinderilor industriale sub formă de firme individuale. In comerțul de bancă, în 1938, dintr'un capital bancar de 9½ miliarde, evreii posedau cca 6½ miliarde, românii 1½ miliarde și restul 1½ miliarde celelalte minorități“ (17).

Prof. Gh. Leon, și el partizan al românizării, socotește la cca 48 de miliarde lei numai partea deținută de capitalul străin în societățile anonime (capitalul marelor trusturi mondiale și capitalul evreesc n. a.). „Dacă însă am urmări și naționalizarea firmelor individuale, toată emisiunea B.N.R. nu ar fi îndestulătoare“ (18). Concluzia la care ajunge autorul este că „marile capitaluri străine care exploatează bogățiile noastre naționale nu pot fi înlocuite de azi pe mâine, din cauza imposibilității de a găsi dintr'odată miliardele pe care le-ar necesita“. Mai mult, operația în sine, chiar posibilă, nu ar reprezenta nici un câștig pentru economia românească, căci ar imobiliza toate disponibilitățile de capital doar pentru a continua procesul de producție industrială.

Aceasta este latura capitalistă a problemei, limitele ei capitaliste.

Dar economia națională nu se poate dispensa nici de mâna de lucru evreească, fie că este vorba de funcționari, fie de muncitori calificați. Iarăși dacă cifrele și statisticele oficiale sunt juste. In adevăr, în materialul publicat de ministerul muncii se afirmă că din totalul muncitorilor evrei 72% sunt calificați. Din personalul funcționăresc superior, utilizat încă în 1924, 16,23% era neromân, din cel tehnic superior 64%, din cel inferior 51,5%. („Universul", 7 Iunie 1942).

Dovada ne-o dă însăși „românizarea" mânii de lucru.

După o primă hotărîre a guvernului, întregul personal evreesc, oriunde s'ar fi găsit ocupat, trebuia licențiat până la 31 Decemvrie 1941. S'a decis însă că se pot face excepții, acordându-li-se „dispense individuale". Iată rezultatul obținut cu aceste „dispense":

La data de 16 Noemvrie 1940, deci în ajunul românizării personalului din întreprinderi, la un total de 238.697 de salariați, români și evrei la un loc aflați în întreprinderile care utilizau și salariați evrei, aceștia din urmă reprezentau un număr de 28.225 adică de 11,8%. La 31 Decemvrie 1941, — tot după recensământul Ministerului Muncii — deci când aplicarea decretului-lege urma să dea rezultatele definitive, la un total de 227.331 de salariați, evreii care se bucurau de „dispense" erau în număr de 17.134 sau 7,2% din total. *Adică s'a obținut o scădere numai de 4,67%.*

La 1 Martie 1943, deci după trei ani, numărul salariaților evrei scade la 6.416, aceasta după datele oficiale publicate în Iunie același an. Faptul însă că ministrul muncii, care a prezidat această operație a fost demis după câteva zile dela publicarea cifrelor de mai sus, pune în nesiguranță exactitatea lor. Căci aceste date au fost publicate tocmai pentru a argumenta utilitatea celui demis! Această presupunere se întărește și de un comunicat, apărut în presă în cursul lunii August 1943, și repetat de câteva ori, prin care se atrage atenția „cu toată seriozitatea... asupra dispozițiunilor decretului-lege pentru românizarea personalului din întreprinderi cunoscând că patronii au obligația legală de a dubla salariații evrei cu elemente de origină etnică română..." amenințând cu drastice sancțiuni pe cei care „au permis menținerea dublanţilor meseriaşi, transformându-se în sinecurişti" precum şi pe acei care sunt „dublanţi fictivi" sau „dublează mai multe întreprinderi".

Toate aceste împrejurări dovedesc că cifrele pentru anul 1943 sunt ireale şi că procesul românizării întreprinderilor, cu tot aparatul pus în mişcare, s'a izbit de greutăţi născute din însăşi importanţa, cantitativă şi calitativă, a mâinii de lucru evreeşti.

Nu avem date pentru gradul românizării meseriilor, a micilor întreprinderi industriale şi comerciale, etc. Dar în aceste direcţii procentul românizării — din lipsa de meseriaşi români — trebue să fie cu mult sub cel obţinut în marea industrie sau în marele comerţ.

Urmările sociale ale antisemitismului statal

Spre deosebire de urmările economice ale românizării, care nu vor apărea decât mai târziu, cele de ordin social pot fi desprinse de pe acuma.

S'au soluţionat măcar parţial problemele existente chiar în acele domenii în care românizarea a mers cel mai adânc, adică, în meserii, în micul comerţ, în profesiunile libere, etc.?

In capitolul precedent am arătat care sunt cauzele şi determinantele, absolute şi relative, ce influenţează soarta păturilor mijlocii. Buna stare şi posibila lor desvoltare nu depinde de concurenţa, pe care elementul evreesc o face celui creştin, ci de puterea cu care capitalismul le exclude sau le subordonează în totalitatea lor. De unde rezultatele negative, privite pe plan social general a soluţiilor antisemite.

Dar chiar şi înlăturarea concurenţei evreeşti, în domeniul limitat în care îşi poate produce efectele, se găseşte anihilată prin însăşi măsurile de românizare. Golul lăsat de evrei în producţie, urmează să fie ocupat de români. Se forţează chiar, prin toate mijloacele, ritmul încadrării acestora din urmă în meserii, în comerț, etc. Concurența între meseriașii și micii negustori români, get beget, va lua oare forme deosebite decât acele de până acuma între români și evrei? Dimpotrivă. Căci dacă meseriașul creștin se putea prevala de „etnicitatea" lui ca să înlăture sau să „înfrângă" „concurența" neariană, acest titlu se demonetizează prin românizarea totală plănuită. In aceeași situație se află însă nu numai simpli meseriași, ci toate categoriile de intelectuali, funcționari, etc., care își așteptau soluția mântuitoare prin înlăturarea elementului evreesc, din propriile lor domenii de activitate. Inclusiv liberii profesioniști.

Pentru ca experiența proprie să ducă la asemenea concluzii, e necesar de sigur oarecare timp. Iar în măsura în care totuși realitățile economice se opun înlăturării complete și totale a elementului evreesc, opinia de atâtea ori exprimată — „evreii sunt de vină" — va continua să se bucure de o oarecare circulație în rândurile micii burghezii. Este optica strâmbă care o face să cultive, cu atâta ușurință, iluziile ieftine și să cadă, de atâtea ori pradă demagogiei antisemite.

Dacă românizarea nu poate produce decât urmări sociale limitate în rândurile elementului românesc, cele care au loc în sânul populației evreești nu trebuesc subapreciate.

Pauperizarea în masă a acestei populații, chiar atunci când nu i se răpesc toate mijloacele de traiu; aruncarea într'un șomaj forțat a elementelor ei active; constrângerea acceptării unei situații de inferioritate pentru elementele menținute încă în cadrul vieții economice, toate acestea, însoțite de scoaterea afară din lege a întregii mase evreești, a creat un puternic ferment de disoluție care atacă, în primul rând, organismul și aparatul de Stat.

Lipsiți de apărarea legală, evreii au devenit victimele unei politici de șantaj, extorțiune și jefuire organizată și consecvent dusă. Nu este aici vorba de exproprieri sau însușiri de bunuri din partea Statului (haine, pături, bani), ci de practicele cu caracter personal pe care antisemitismul oficial le patronează şi, mai ales, le încurajează. Niciodată binecunoscuta coruptibilitate a funcţionărimii din România, în special a celeia care face parte din aparatul respectiv, nu a atins asemenea gigantice proporţii, ca din momentul în care antisemitismul a fost decretat şi legiferat. Imbogăţirea pe această cale a celor mai putrede elemente din corpul funcţionăresc, nu este însă singura şi palpabila urmare a stărilor de lucruri, astfel create. Mai importantă este întinderea acestui putregaiu, ca o adevărată pecingine, asupra întregului corp funcţionăresc. Ceea ce numai la consolidarea Statului şi a aparatului său nu contribue...

In al doilea rând, au şi început să apară proteste împotriva evreilor şomeri. „Elementele evreeşti rămase fără ocupaţie prin efectul legii de românizare sau prin românizarea efectivă a întreprinderilor s'au dedat la practica comerţului clandestin, contribuind astfel la zădărnicirea străduinţelor de stăvilirea preţurilor sau de reglementare a aprovizionării şi a consumaţiei, făcând şi concurenţă neleală comerţului legal".

Această constatare era făcută la începutul anului 1942, de d. dr. Mihuţ, în articolul citat. Intr'un comunicat oficial din 7 Iunie 1942 conducătorul Statului afirmă: „In foarte multe cazuri, în operaţiile clandestine referitoare la activitatea economică se semnalează prezenţa evreilor care înlesnesc şi încurajează specula, prin amestecul lor. De asemenea traficul de influenţă este practicat tot de către aceştia într'o întinsă măsură". Comunicatul termină prin anunţarea unor aspre măsuri represive. Asemenea măsuri au împiedecat vreodată comiterea unei infracţiuni, atunci când pentru infractor exista o singură alegere: între a muri de foame sau puşcărie?

Totuşi, aceste fapte nu constituesc decât aspectul cel mai puţin grav al problemei în sine.

Conservatorismul micii burghezii evreeşti, considerată în masa ei, reacţionarismul unei părţi din cele mari, precum şi legătura organică care încadra ambele categorii regimului capitalist din România, acestea sunt realităţi pe care nici „dovezile" invocate de antisemiţi, nici repetatele lor afirmaţii care ţin loc de dovezi, nu le pot distruge. Burghezia evreească din România, în mare parte, constituia, în mod cert, un puternic suport al regimului social actual. Ceea ce de altfel s'a şi întâmplat cu burghezia evreiască, din toate ţările. „In Germania — ca să dăm pildă cea mai caracteristică — burghezia evreiască era fidelă dinastiei şi respectoasă faţă de autoritate; ea a luat parte hotărîtă, în majoritatea ei, împotriva revoluţiei din 1918" (K. Heiden) (19). Exact ca şi burghezia evreiască din România. In toate crizele politice şi sociale de după războiu ea s'a găsit permanent alături de autoritatea constituită. Atitudinea adoptată în timpul dictaturii carliste, deşi aceasta afişa pe faţă antisemitismul, este din acest punct de vedere caracteristică.

Statul român, ca şi regimul social actual n'au câştigat nici în trăinicie, nici în putere de rezistenţă prin politica de sălbatic antisemitism practicată. Şi aceasta tocmai într'un moment în care atât Statul cât şi societatea românească au intrat, odată cu începerea războiului, într'o criză de vaste proporţii.

Cine poartă răspunderea crimelor şi bestialităţilor antisemite?

Una dintre cele mai odioase amintiri pe care ţarismul le-a lăsat în istorie este, fără îndoială, sângeroasa persecuţie a evreilor. Distrus sub regimul sovietic până în ultimele sale rădăcini, în toate ţinuturile fostei Rusii, antisemitismul a reapărut în inima Europei sub forme şi mai crude şi mai bestiale. Pogromurile, crimele şi jafurile „sotniilor negre" par neînsemnate în comparaţie cu masacrele şi barbariile comise, oficial, de regimul nazist în Germania şi în ţările ocupate sau de oamenii regimurilor totalitare, în toate ţările căzute sub influenţa celui de al III-lea Reich. România ocupă, din nenorocire, un ruşinos loc printre acestea din urmă.

Ani întregi opinia publică românească a fost otrăvită printr'o infamă campanie de presă antisemită. Minciuna, calomnia, falsul şi cea mai neruşinată demagogie — totul şi-a găsit o egală întrebuinţare. Şi nu doar scribii unor ziare quasi-pornografice s'au făcut vinovaţi de o asemenea atitudine. Iată ce scria însăşi „Conducătorul Statului“, într'o scrisoare adresată d-lui dr. Fildermann, şi dată publicităţii în anul 1941 (1):

„Inainte chiar de apariţia trupelor sovietice, Evreii din Basarabia şi Bucovina au scuipat ofiţerii noştri, le-au smuls epoleţii, le-au rupt uniformele şi când au putut au omorît mişeleşte soldaţii cu bâtele. Avem dovezi“.

Aceste „dovezi“ n'au fost niciodată făcute cunoscute publicului, care era, în schimb, împins prin asemenea afirmaţii la cele mai sângeroase acte de răzbunare.

Mai mult. „V'aţi întrebat d-voastră de ce şi-au incendiat Evreii din Basarabia casele înainte de a se retrage? Vă puteţi explica de ce înaintarea noastră au găsit copiii de evrei de 14—15 ani cu buzunarele pline de grenade? Sunt acte de ură împinsă până la nebunie pe care Evreii d-voastră au afişat-o împotriva poporului nostru tolerant, dar astăzi demn şi conştient de drepturile lui“.

Aceasta era un direct îndemn la pogrom.

Dar pentru ca infamia să fie dublată şi de ridicol, iar toate susţinerile să se năruie sub greutatea unor evidente inepţii, în aceeaşi scrisoare stă scris negru pe alb că „drept răspuns la mărinimia cu care aţi fost primiţi în mijlocul nostru şi toleraţi, Evreii d-voastră ajunşi comisari sovietici, împing trupele sovietice din regiunea Odesei, printr'o teroare fără seamăn, mărturisită de prizonierii ruşi, la un masacru inutil numai pentru a ne provoca nouă pierderi“.

Cu alte cuvinte întreaga rezistenţă a trupelor sovietice era opera exclusivă a Evreilor, iar scopul precis era răzbunarea, pe temeiu de rasă, împotriva Românilor...

Violentele campanii antisemite, precum şi manifestări asemănătoare celor de mai sus caracterizează, de fapt, o bine cunoscută şi obişnuită tactică, utilizată de toate minorităţile asupritoare. Justificarea propriilor fără de legi, ele încearcă s'o găsească prin copleşirea victimelor de toate ticăloşiile şi crimele posibile şi imposibile, mai ales de ticăloşiile şi crimele pe care lei comit, în primul rând.

Şirul lung şi oribil de cruzimi antisemite din ultimii ani va rămâne o veşnică şi puternică acuzare împotriva regimului care le-a patronat. Dela asasinatele individuale şi colective, comise de legionari, s'a trecut la exterminarea sistematică şi metodică, în masă, a populaţiei evreeşti. S'au organizat pogromuri oficiale, soldaţii şi organele Statului fiind puse să le execute. S'au condamnat la moarte — prin foame şi îngheţ — mii şi zeci de mii de oameni, bărbaţi, femei, copii, bătrâni prin deportările în plină iarnă, peste Nistru, în ţinuturi complet pustiite. Când se vor cunoaşte toate cele făptuite, după Iunie 1941, în Moldova şi peste Prut, când vor fi date în vileag miile de execuţii, fără judecată şi fără altă vină a celor astfel suprimaţi decât faptul de a se fi născut Evrei, când se va face procesul tuturor acestor crime, atunci nu doar oamenii dictaturii care le-au ordonat, nu numai acei care le-au făptuit, dar însăşi regimul în numele căruia au lucrat toţi aceştia, va trebui să răspundă. „Nu permit să se excite simţul de bestialitate al naţiei pentrucă poate duce la o situaţie tragică neamul românesc" — declara mareşalul Antonescu în şedinţa Consiliului de miniştri din 27 Septemvrie 1940, după primele excese legionare („Pe marginea prăpastiei" vol. I).

Valul de sânge şi masacru, abătut asupra ţării în ultimii doi ani, rezultat al „excitării simţului de bestialitate a naţiei" a transformat mii şi mii de soldaţi, jandarmi şi de funcţionari civili în simpli şi vulgari asasini, în incendiatori şi jefuitori calificaţi, asmuţiţi asupra unei populaţii în neputinţă să se apere. Toate actele de cruzime şi sălbăticie nu-şi pot găsi justificarea în necesităţile războiului sau în uzanţele lui. Dar toate acestea vor avea urmări sigure, într'un viitor nu prea îndepărtat. Dar nu „neamul românesc“ va fi dus „la o situaţie tragică“, ci doar acei care, individual şi ca guvernanţi, poartă întreaga răspundere. Aceştia vor simţi, în propria lor soartă, acest tragism.

Dincolo de aparenţele imediate

Problema naţională în România, în cuprinsul ei actual, este determinată de modificările teritoriale intervenite precum şi de apariţia sau accentuarea unor noi elemente, desvoltate ulterior. Această problemă continuă şi în noua ei înfăţişare să ridice o serie întreagă de chestiuni, care constituesc tot atâtea puncte nevralgice, în organismul Statului român.

Şovinismul, măsurile teroriste şi antisemitismul practicat ca scop în sine şi ca o diversiune de mari proporţii pot împiedeca, pentru moment, ca problema naţională la noi să se contureze şi să-şi producă, imediat, efectele. Dar în perspectiva viitorului apropiat aceste efecte vor apărea pe primul plan şi vor cere şi impune deslegări, mai mult sau mai puţin, definitive. Căci soluţiile pe care dictatura Antonescu, în calitatea de mandatară a elementelor şovine şi imperialiste, le-a dat, în numele unui fals naţionalism, dar a unei adevărate, brutale şi sângeroase reacţiuni, nu fac decât să ascută până la ultima limită toate conflictele şi contrazicerile care dau conţinut şi formă problemei naţionale actuale.

CAPITOLUL V

CURENTE ŞI PARTIDE IN VIEAŢA POLITICĂ ROMÂNEASCĂ

Intre partid, clasă şi grup social

In lipsa de precisă conturare a partidelor politice din România, în elementul variat, ca origină socială, pe care îl înfăţişează structura lor, în fluctuaţia pe care o dovedea masa electorală cu ocazia fiecărei alegeri parlamentare — dincolo de falsificările şi practicele guvernamentale — se reflectează diferenţierea necompletă a societăţii româneşti, lipsa de maturitate politică a unor categorii cetăţeneşti, nivelul, în general, scăzut din punct de vedere politic şi cultural, al însăşi maselor. Importanţa numerică a micii burghezii, a celei rurale şi a celei orăşeneşti, alături de caracterul satului românesc explică, într'o largă măsură, toate aceste fenomene şi manifestări.

Faptul că partidele nu se suprapun claselor sociale sau unor pături bine determinate din sânul lor, nu le răpeşte totuşi acestora caracterul lor de instrumente politice.

Inainte de 1914, se discuta în publicistica românească „adevărata natură“ a partidelor de atunci. Negându-se că „alcătuirea partidelor politice se face pe temeiul împărţirii în clase sociale“ (Xenopol) şi respingându-se afirmaţia că partidul liberal şi cel conservator ar reprezenta două categorii sociale distincte „boierii şi burghezii" (T. Maiorescu), încheierea la care s'a ajuns a fost că cele două partide de guvernământ ante-belice nu reprezentau decât doar „grupări de principii". Concluzia ultimă era acceptată ca singura valabilă, de aproape unanimitatea cercetătorilor problemei; dar prin aceasta nu devine câtuşi de puţin exactă sau corespunzătoare realităţilor noastre sociale şi politice din acea vreme.

Ce defineşte şi caracterizează fiinţa unui partid politic? Un partid fiind o grupare de oameni care apără anumite interese de clasă şi luptă pentru puterea politică, elementul determinant pentru structura lui este *natura intereselor* pe care le reprezintă şi pentru satisfacerea cărora îşi desfăşoară întreaga-i activitate. Interesele de clasă, prin conţinutul lor, determină totodată aderenţa sau lipsa de aderenţă a unui organism politic faţă de regimul social şi politic înăuntrul căruia lucrează, după cum tot asemenea interese îi fixează obiectivele pe care le urmăreşte şi hotărăsc mijoacele de care înţelege să se folosească în atingerea lor, în raport cu normele de drept existente.

Cu cât între caracterul unui partid, acel real, determinat şi fixat prin elementele de mai sus şi între interesele maselor pe care le organizează sau acele pe care la un moment dat le antrenează, există o mai adâncă discordanţă, cu cât în rândurile partidului se găsesc elemente a căror condiţii de viaţă, privite prin prisma socialului sau economicului nu-şi găsesc expresia şi satisfacerea în cadrul activităţii lui, cu atât apare mai evident că nivelul politic şi conştiinţa de clasă a acestor mase sau a indivizilor izolaţi sunt la un nivel scăzut şi într'un stadiu încă primar.

Viaţa politică a României, în ultimii douăzeci de ani, oferă o suficient de bogată ilustrare a acestor adevăruri.

Caracteristica partidelor politice românești

Plecând dela criteriile de mai sus, să încercăm o caracterizare a partidelor politice *legale* românești, astfel cum funcționau ele în momentul disolvării lor formale.

Partidul liberal era — și a rămas — unul dintre partidele de bază ale burgheziei românești; dar tot un partid al acestei burghezii era și a rămas și partidul național țărănesc. Pentrucă și unul ca și celălalt reprezintă interesele burgheziei din România, în parte și ale moșierimii. Atât primul cât și cel de al doilea se încadrează organic regimului pe care înțeleg să-l apere, acel burghezo-moșieresc de astăzi. Nici unul și nici celălalt nu depășesc cadrul fixat de menținerea proprietății private asupra mijloacelor de producție, urmărind în obiectivele lor imediate, satisfacerea intereselor burgheziei. Amândouă, în sfârșit, utilizează în acest scop căile unei legalități nu așa cum apărea consfințită de dispozițiile constituționale, ci așa cum era trasată de practicele guvernamentale, obișnuite la noi.

Nu există totuși o deosebire între partidul național țărănesc și cel liberal? Fără îndoială că există. Dar ceea ce le deosebește nu poate să schimbe caracterul lor fundamental, adică a ceea ce reprezintă, în realitatea lor, tocmai prin interesele de clasă pe care le apără.

Partidul liberal era și a rămas, în primul rând, partidul acelei fracțiuni din burghezia română, care deține marea finanță și mânuește capitalul monopolist. Cealaltă fracțiune a burgheziei române, ale cărei interese capitaliste în economia orășenească și în cea sătească vin în conflict cu pozițiile dominante ocupate tocmai de reprezentanții capitalului financiar și deci care își vede posibilitățile de acumulare și de îmbogățire stingherite și limitate prin omnipotența capitalului monopolist, își găsește expresia politică în partidul național țărănesc. Fără îndoială că sunt și alte elemente care deosebesc cele două partide de guvernământ dela noi, dar credem că distincția de mai sus este esențială, dând totodată întreaga măsură limitei deosebirii lor.

Toate celelalte partide și grupuri mai mici, cum au fost radical-țărăniștii, grupul dizident liberal, partidul poporului, etc., gravitau, de fapt, din punct de vedere social și politic, în jurul celor două partide, din care s'a desprins și în care s'au reintegrat în ultima vreme.

O categorie aparte o formează acele grupări sau organizații care încercau — și mai încearcă încă — să permanentizeze „tradiția conservatoare". Dacă aceste grupări sunt lipsite de importanță și de tărie organizatorică, aceasta se datorește mai puțin faptului că marea proprietate nu mai reprezintă după reformă o suficientă forță economică și politică — așa cum se afirmă de obiceiu — ci, pentrucă în situația creată după 1918, datorită tocmai transformărilor pe care marea proprietate le-a suferit, cea mai mare parte din moșierime își găsește o mai fidelă reprezentanță politică în partidul liberal, decât, de pildă, în „Liga agrară" sau „partidul conservator" al lui Grigore Filipescu.

Se aplică alte criterii pentru definirea acelor partide care poartă o titulatură „de clasă" sau își afirmă existența „deasupra claselor"?

Partidul social democrat este, de sigur, un partid muncitoresc. Dar prin aceasta nu este epuizată caracterizarea lui. In trecut, el s'a sprijinit pe organizații sindicale, dintre care unele destul de puternice, avându-și totodată punct de reazăm în unele regiuni industriale ale țării. Dar nici una nici cealaltă din aceste două împrejurări, precum mai puțin titulatura lui, nu-i pot ascunde adevărata-i față. Căci și aici trebuesc văzute, în primul rând, interesele pe care acest partid, le-a reprezentat și apărat, cel puțin în trecut. Aceste interese nu erau ale muncitorimii, ci ale unei subțiri pături din aristocrația muncitorească — multă, puțină, cât este la noi — care și-au găsit încadrarea în aparatul de stat și în toate instituțiile care reflectează spiritul armoniei și colaborării între capital și muncă. (Camere de muncă, Asigurări sociale, etc.) Deci partidul social democrat apăra interesele unei minorități, ruptă de fapt din rândurile muncitorimii și ridicată deasupra și împotriva ei. Acest partid a mai reprezentat apoi, limitat, și interesele unor pături de funcționari particulari, care se apropie de mica burghezie, din mica burghezie însăși, precum și a unei subțiri pături intelectuale fără prea mare valoare, nici din punct de vedere numeric, nici calitativ.

Reprezenta „Garda de Fier“ o „mișcare deasupra claselor“? Sau își găseau în politica legionară apărarea intereselor proprii acele pături largi, populare, pe care la un moment dat legiunea parvenise să le cuprindă organizatoric sau a căror adeziune și încredere le câștigase? Nici una, nici alta, așa după cum vom vedea.

Curente politice, ca expresie a grupărilor sociale

Curentele politice care s'au format și manifestat la noi după 1918, chiar și acele ale căror origini sunt anterioare primului războiu mondial, nu se confundă, pentrucă nu se identifică cu partidele care au existat legal până în primăvara anului 1938. Nebulozitatea ideologică și doctrinară a partidelor politice românești, ca și formația lor explică o atare lipsă de concordanță. Dar diferențierea trebue împinsă și mai departe. Curentele de idei ca și cele politice, care au căpătat totuși o formulare mai mult sau mai puțin definitivă, reflectează mai fidel structura socială a țării, decât partidele ca atare. In curentele existente se fixează cu mai multă claritate pozițiile ideologice ale diferitelor pături sau clase sociale dela noi și există o mai puțin silnică justapunere între cele dintâi și cele de al doilea, decât atunci când este vorba de partidele propriu zise.

Sărăcia, aproape totală, în teoreticieni a partidului liberal este bine cunoscută. In măsura în care se poate vorbi de o doctrină a „liberalismului român“, în ediţia lui neliberală, monopolistă şi autoritară, aşa cum este în realitate „liberalismului român“, fost-a ea oare însuşită de acea fracţiune a burgheziei, reprezentată de către partidul liberal? Câtuşi de puţin (1). Burghezia română şi „liberalismul“ ei şi-au găsit în persoana lui Stefan Zeletin nu numai istoriograful, ci şi ideologul lor. Mai mult, Zeletin este singurul care a încercat să justifice, teoretic şi doctrinar, stăpânirea de clasă şi rolul pe care îl are de îndeplinit burghezia română. Dar, caracteristic, apologetul burgheziei române venea din rândurile partidului poporului şi nu din acele ale partidului liberal!

Ţărănismul a apărut ca o doctrină politică, definitiv închegată după războiul din 1916/1918. Primele formulări ale ţărănismului sunt însă cu mult mai vechi. Reprezenta însă ţărănismul doctrina partidului naţional ţărănesc? Nu. Politica şi practicele acestui partid, în măsura în care şi-au putut găsi o formulare teoretică, nu numai că nu se încadrează doctrinei ţărăniste, dar în cea mai mare parte o contrazice. Iar faptul că cel dintâi şi cel mai de seamă doctrinar, teoreticianul real al ţărănismului, C. Stere a fost silit să părăsească partidul naţional ţărănesc încă în prima lui guvernare, n'a fost o simplă întâmplare. Ţărănismul a rămas până la sfârşit şi este şi astăzi doar un curent ideologic în cadrul partidului naţional ţărănesc şi nimic altceva.

Intre social democratism şi partidul social democrat, între doctrină şi partid, există o mai strânsă concordanţă. Aici teoria a inspirat practica, iar practica şi-a găsit justificarea în doctrina oficială. Din nenorocire nu spre salvgardarea totdeauna a intereselor muncitorimii...

O concordanţă asemănătoare întâlnim şi atunci când cercetăm mişcarea gardistă, în limitele în care poate fi deprinsă o doctrină legionară propriu zisă.

Pentru ce sunt însă necesare distincţiile de mai sus?

Am făcut aceste distincții între partide și curente ideologice, deoarece credem că putem cu mai multă ușurință și în mod mai temeinic fixa atitudirea păturilor sociale de bază care formează societatea românească față de evoluția României, urmărind curentele politice și analizând scrisul celor care au contribuit la formularea lor, decât literatura, multă, puțină cât este, care are un caracter de partid și care reprezintă punctul de vedere oficial al conducerii lor.

„ROLUL ISTORIC AL BURGHEZIEI ROMÂNE"

O încercare de justificare teoretică

Plecând dela constatarea că evoluția României este rezultatul unui proces care își găsește analogia în stadiile parcurse de toate țările capitaliste, St. Zeletin, în „Burghezia română", vede în desvoltarea unui capitalism propriu" menirea principală a clasei noastre stăpânitoare. O menire pe care aceasta de altfel și-a îndeplinit-o, în parte, într'un chip „care va face admirația vremurilor viitoare". Zeletin socotea în 1923 că burghezia română se găsea pe calea totalei realizări al unui capitalism național. Pentru a duce la bun sfârșit acest lucru, totul trebue pus în mișcare — susținea Zeletin — pentru a întări pozițiile burgheziei la noi în țară. Toate încercările de a mobiliza fie țărănimea, fie proletariatul împotriva clasei noastre burgheze are un caracter anti-progresist, deci reacționar, deoarece „în România capitalismul nu și-a încheiat cariera sa revoluționară, revoluția economică se află în curs, având cele mai frumoase perspective" (pag. 244). Mai mult, chiar „liberalismul este încă în România o forță revoluționară". („Neoliberalismul", pag. 95).

Pe ce linie urma să se miște activitatea ulterioară a burgheziei române, în concepția apologetului ei? Tendințele burgheziei române vor fi de a transforma „România Mare" într'o „Românie închisă". După îndeplinirea idealului național, noul ideal pe care burghezia îl va impune țării noastre ca miljoc de unire a tuturor spiritelor și concentrare a aspirațiilor naționale „va fi fără îndoială lupta împotriva capitalismului străin și tendințele de a desvolta propriile noastre forțe producătoare în așa măsură, ca să satisfacem toate nevoile noastre fără concurs din afară" (pag. 137). „Lupta burgheziei are tocmai drept scop de a cuceri această pârghie a vieții sociale moderne, a smulge capitalul din mâna străinilor și a-l reda Românilor; sau a recuceri România de azi pentru Români". („Neoliberalismul", pag. 211).

De întinderea și puterea desvoltării capitalismului în România, în deosebi a unei mari industrii, Zeletin leagă nu numai progresul economic al țării, ci și soluționarea tuturor problemelor ei fundamentale; în primul rând, cele de ordin social, în special problemele născute din mizeria cronică a țărănimii. „Pârghia ce va ridica țărănimea din starea ei actuală nu e politica agrară, nici gradul ei de înțelepciune și a bunei voințe față de păturile agricole, ea stă în altă parte, anume în industria națională. Aceasta are menirea de a plămădi viitorul din rândurile trecutului, la orașe ca și la sate" (pag. 149).

Cine are sarcina istorică să aducă acest lucru la îndeplinire? „In prezent plutocrația noastră lucrează la opera pozitivă și constructivă a industrializării, de care atârnă rolul nostru între țările civilizate și perspectivele noastre de viitor" (Neoliberalismul", pag. 155).

Intre preziceri și realizări

Evoluția țării noastre în ce privește viața economică, nu s'a depărtat prea mult de prevederile autorului „Burgheziei române". Ba, am putea spune chiar că, în unele privințe, le-a și întrecut. Așa precum am arătat în capitolul I, în acești ultimi douăzeci de ani, capitalismul s'a găsit în plină ascensiune, marea industrie a crescut rapid, iar încercările de acaparare a pieții interne din partea burgheziei române, sub masca naționalismului, a fost încununată de succes. „România închisă", noul ideal al burgheziei autohtone, era pe cale să fie înfăptuită total în ajunul războiului. Nici muncitorimea, nici țărănimea n'au sdruncinat pozițiile clasei noastre stăpânitoare și n'au împiedecat-o, n'au putut-o împiedeca, să-și îndeplinească „menirea". Omnipotența marei finanțe, al cărui rol istoric, după Zeletin, este „de a desvolta și organiza producția națională" s'a menținut aproape tot timpul. Guvernările partidului liberal, reprezentantul tipic al acestui capital, au fost dese și prelungite. Cu alte cuvinte toate premizele cerute au fost realizate din plin.

Și rezultatele?

Din punct de vedere economic, în locul progresului tehnic și organizatoric găsim începuturi evidente de decrepitudine, rezultatul normal al stăpânirii monopoliste a pieții interne de către marele capital. Nu vom reveni asupra celor scrise asupra acestei chestiuni în paginele de până acum.

Pe teren social, „soluțiile" așteptate de Zeletin s'au realizat tocmai pe dos. Mizeria țărănimii a mers crescând, în cadrul menținerii unor relații de producții cu puternice rămășițe iobăgiste și feudale; industria națională, cu toate că volumul și activitatea ei au sporit, s'a dovedit incapabilă să absoarbă mâna de lucru țărănească, care șomează într'o atât de ridicată proporție; toate categoriile sociale și-au văzut nivelul de traiu scoborîndu-se continuu datorită plății unui tribut din ce în ce mai greu „industriei naționale", puternic cartelată. Ruinarea micii burghezii a mers progresiv.

In schimbul tuturor acestor puternice realități, nepre-văzute sau greșit prevăzute de autorul „Burgheziei române", acumularea capitalistă n'a cunoscut niciodată un tempo mai viu și o rată a plus-valorii mai ridicată la noi în țară, decât tocmai în acești ultimii douăzeci de ani.

Faza antiprogresistă a desvoltării capitalismului în România

Capitalism egal progres! Această afirmaţie a lui Zeletin, care ocupă un loc central în argumentaţia sa, este transpunerea mecanică a unui adevăr, valabil pentru trecut, dar nu pentru prezent. Adică, nu în epoca istorică pe care a deschis-o capitalul monopolist. Evoluţia României, în ultimii douăzeci de ani, oferă una dintre cele mai convingătoare dovezi că ideea de progres — economic şi social — este incompatibilă cu regimul capitalist în care stăpâneşte capitalul monopolist, marea finanţă, o minoritate omnipotentă, din ce în ce mai restrânsă din punct de vedere numeric.

De altfel, stadiul atins de România, din acest punct de vedere, este perfect normal. Capitalismul, intrat pe scară mondială în faza sa imperialistă, poate da naştere şi în cadrul ţării noastre numai la acele forme de viaţă care sunt rezultatele directe ale evoluţiei lui generale. Aceste forme poartă însă stigmatul regresului, stagnării şi descompunerii, îmbrăcând în domeniul politic şi social haina reacţiunii celei mai sălbatice.

Apologetul burgheziei române a putut să preamărească opera capitalismului, privind trecutul, deşi cu privire la România păcătuieşte confundând capitalismul cu burghezia. Dar pronosticurile surâzătoare făcute în numele şi pe contul capitalismului şi al burgheziei române au fost infirmate cu brutalitate, în întregimea lor, de evoluţia ulterioară.

Problemele de bază ale societăţii româneşti nu-şi pot găsi soluţionarea în cadrul actualului regim social, sub domnia capitalului şi sub stăpânirea politică a burgheziei. Incercarea singurului teoretician serios al clasei noastre burgheze, care s'a străduit, punând în cumpănă un bogat material ştiinţific, să dovedească „rolul istoric" al burgheziei române, să-i justifice stăpânirea, ba chiar să-i legitimeze permanența, legând-o însă de ideea de progres, s'a sfărâmat de insuficiențele, limitele și contrazicerile regimului capitalist, care nu sunt întâmplătoare, ci îi sunt inerente, sunt de însăși esența lui (2).

DOCTRINA ȚĂRĂNISTĂ

Ideile de bază ale Statului țărănesc

In discuțiile născute în jurul „Statului țărănesc", țărănismul, ca doctrină, și-a găsit cea mai completă formulare. Nu interesează faptul că formula „noului" Stat a fost utilizată, mai ales, în scopuri propagandistice, că foarte curând a fost abandonată (în campania electorală din 1937 nu mai avea circulație în presa și publicațiile partidului național țărănesc) sau, în sfârșit, că unii dintre acei care au contribuit la fixarea elementelor ei, au părăsit partidul, adoptând atitudini diametral opuse celor apărate până atunci. Toate aceste împrejurări nu ating valabilitatea principiilor țărănismului, astfel cum și-au găsit atunci formularea. Abandonat pentru moment, „Statul țărănesc" va fi cu siguranță din nou actualizat într'o nouă conjunctură politică, iar ideile țărăniste care-i stau la bază, propagate și din nou susținute. Căci țărănismul sub forma unui curent politic reprezintă mai mult decât doar efemeritatea unei lozinci electorale sau produsul teoretic al câtorva intelectuali volatili. In el își găsește expresia una din realitățile societății românești, care se menține și astăzi în plină actualitate.

Care sunt premizele dela care pornesc teoreticianii țărănismului?

Satul românesc are o viață a sa proprie care nu se încadrează nici regimului capitalist, nici celui socialist, deoarece țărănimea, în majoritatea ei, nu este nici capitalistă, nici proletară. Țărănimii deci nu i se pot aplica nici forme de viață proprii capitalismului, nici acelea ale unei societăți socialiste. Fără ca țărănimea să reprezinte o masă omogenă, totuși „se poate observa pretutindeni o tranziție aproape continuă dela țăranul mare care exploatează munca altuia, la „țăranul independent care nu-i nici exploatator, nici exploatat" până la țăranul mic (constrâns să-și vândă munca) și la „muncitorul agricol propriu zis, exploatat". Dar nici primele și nici ultimele categorii nu sunt caracteristice țărănimii, căci toate aceste categorii reprezintă doar „etape de tranziție în jurul tipului reprezentativ, care rămâne totuși țăranul independent, muncitor exclusiv al ogorului său propriu" (3).

Acest „tip reprezentativ", de altfel ca și întreaga economie a satului, își găsește în cooperație forme specifice de producție și de valorificare a bunurilor produse, cu menținerea integrală a proprietății private asupra pământului și a mijloacelor de muncă. Cooperația este opusă exploatării capitaliste, Statul țărănesc urmând să fie, după afirmația d-lui Mihalache, „Statul cooperatist" prin excelență. „Cooperația agricolă țărănească apare astfel ca o instituție de interes social și este menită să devină un factor de transformare socială, în măsura în care se va generaliza structura agrară, întemeiată pe proprietatea de muncă" (4).

Când este vorba să lămurească ce trebue înțeles prin „proprietate de muncă" nu există concordanță între publiciștii țărăniști. Mai important însă decât definirea acestui fel de proprietate, este de reținut faptul că deși urmează să fie pusă la baza „Statului țărănesc", în cadrul viitorului Stat își găsește loc și marea proprietate. Ba acesteia din urmă i se atribue chiar un rol progresist. „In propagarea tehnicei moderne, marea proprietate își poate găsi funcția socială a existenței ei" (5). Este de sigur o contrazicere între „proprietatea de muncă", oricare i-ar fi definiția, și permanentizarea marei proprietăți. Dar aceasta nefiind singura contrazicere, atunci când este vorba de „statul țărănesc", nu ne oprim asupra ei.

Marea industrie în „Statul ţărănesc"

Ţărănism nu înseamnă agrarism pur şi în „Statul ţărănesc" se recunoaşte industriei un rol însemnat. Dar nu „industriei în sine", încurajată de Statul liberalo-capitalist, ci unei industrii legate de bogăţiile pământului sau de necesităţile vitale ale ţării (de pildă industria de armament).

In raportul prezentat comisiunii de pregătire a programului din 1935 privitor la „existenţa şi desvoltarea industriei în România", d-l Ernest Ene preconizează, nu ca o măsură imediată, dar totuşi ca un scop ultim, etatizarea unora dintre industriile fundamentale (de echipament agricol, armament, a celei a căror aproape singur client este Statul, gazul metan, etc.), precum şi controlul, ba chiar posibila intervenţie a Statului în ce priveşte industria cartelată.

Formula generală, în domeniul producţiei „s'ar exprima prin afirmarea necesităţii păstrării proprietăţii individuale în agricultură şi a micilor întreprinderi şi a introducerii proprietăţii şi a muncii sociale în domeniul marei industrii şi a comerţului mare" (pag. 40). Sau, într'o altă formulare, în „Statul ţărănesc" urmează să se stabilească un dualism cu două sectoare: unul etatizat, cuprinzând industriile de materii prime, unele din cartelurile de astăzi, etc., etc.; altul păstrând caracterul individualist în care va intra producţia agricolă, micile meserii, comerţul, micile industrii". („Calendarul P. N. Ţ. pe 1935).

„Statul ţărănesc" şi democraţia

Forma politică a „Statului ţărănesc"? Infăţişat ca un „nou tip de Stat" el urma să fie o creaţie specific românească, corespunzătoare realităţilor ţărăneşti dela noi (6). In acest Stat va fi asigurat „primatul ţărănimii", ceeace nu trebuia să însemne „tirania sau dictatura ţărănimii" ci numai rolul pe care ţărănimea urma să-l joace, „în solidaritate şi colaborare cu celelalte grupuri ori clase sociale“. Atât programul, din al cărui preambul facem acest citat, cât şi toţi teoreticienii „noului Stat“ s'au ferit, cu mare grijă, să arate cum şi prin ce mijloace ţărănimea îşi va asigura primatul ei, în ce chip vor fi „convinşi“, acei care îl deţin astăzi, clasa capitalistă şi marea moşierime, să-l cedeze ţărănimii. Dar să continuăm. In „Statul ţărănesc“ va domni democraţia. Cu toate că preambulul programului încearcă, în fel şi chip, să se adapteze lozincilor curente ale extremei drepte şi producţiei ideologice a nazismului şi fascismului, totuşi până la urmă, rămâne în picioare afirmarea unui crez democratic, drept formă politică a Statului plănuit.

In concepţia „Statului ţărănesc“ găsim deci ţărănismul în ultima şi cea mai desăvârşită formulare teoretică.

Poporanismul, înaintaş al ţărănismului

Deşi ţărănismul, ca doctrină politică, a apărut într'o formă mai mult sau mai puţin închegată imediat după 1918, cele mai multe, am putea spune chiar toate ideile sale de bază şi-au găsit formularea cu douăzeci de ani în urmă, în literatura poporanistă. Insăşi „Statul ţărănesc“ a fost anticipat, dacă nu cu acest nume, măcar prin conţinutul său. Această împrejurare trebue subliniată pentrucă în judecarea valabilităţii teoriilor ţărăneşti, faptul prezintă o importanţă deosebite. Ni se oferă astfel prilejul verificării postulatelor doctrinare prin confruntarea lor cu evoluţia României, aşa cum s'a desfăşurat ea într'un îndelungat timp. Mai ales, după ce au existat şi posibilităţile unor realizări concrete, menite să pună teoria de acord cu practica purtătorilor de cuvânt a ideologiei ţărănismului român.

Să ne întoarcem însă la literatura poporanistă.

Iată ce scria C. Stere în 1906: „Evoluția economică, ca și întreaga structură a Statului nostru, va trebui să păstreze caracterul său specific țărănesc. Deci progresul economic trebue să tindă, în special, la organizarea vieții economice a națiunii pe baze țărănești; o țărănime viguroasă, stăpânind pământul pe care îl muncește și unind printr'un larg sistem cooperativ toate virtuțiile micii proprietăți, cu toate avantajele tehnice care astăzi nu sunt accesibile decât marilor proprietăți". Organizarea întregii, gospodării naționale pe temelii țărăniste, preconizată de C. Stere, era, în afara reformei agrare și a sistemului electoral, cooperizarea atât a vieții țărănești, cât și a celei mic burgheze orășenești, cu monopolizarea treptată a marelui comerț și a marei industrii, de către Stat. „Am curajul să afirm — scrie el mai departe — că aceasta va fi politica economică a generației ce va veni după noi. Ea va fi impusă și de necesitatea economică și de desvoltarea noastră democratică, în măsura în care se vor deștepta și vor lua o parte tot mai activă la viața publică masele populare, fiindcă interesele tuturor elementelor noastre sociale pozitive — ale țărănimii, ale claselor de mijloc și ale intelectualilor — converg toate în direcția acestei evoluții" (7).

Deci, după ferma credință, a intemeietorului doctrinei țărăniste așa urma să arate structura viitorului Stat românesc.

* * *

Confirmă sau dimpotrivă infirmă desvoltarea României până în ajunul celui de al doilea războiu mondial, așteptările vechiului poporanism și ale noului țărănism? A cunoscut România o economie „sui generis?". Au predominat în producție formele de organizare cooperatiste? S'a mers spre etatizarea industriei? „A stat realitatea țărănească" la baza organizației noastre sociale și de Stat și a determinat ea supra-structura societății românești?

Sau, dimpotrivă, aşa cum au susţinut pe vremuri publiciştii socialişti, capitalismul a pătruns şi la noi din ce în ce mai adânc, generalizând relaţiile de producţie şi de distribuţie proprii lui, în aproape întreaga economie industrială şi tinzând să ocupe un sector însemnat şi din cea agricolă? Pe tărâm social şi politic au învins oare principiile democraţiei corespunzând ţărănismului ca sistem de organizaţie statală, sau capitalismul, intrat în faza sa monopolistă, a înfluenţat structural regimul nostru social, având ca urmare încurajarea tuturor forţelor reacţionare, iar în cadrul Statului, înscăunarea unor regimuri dictatoriale?

Teoreticienii poporanişti, ca şi cei ţărănişti, s'au înşelat în ceeace priveşte sensul evoluţiei stărilor noastre economice, sociale şi politice. Greşitele concluzii la care au ajuns nu se datoresc însă doar insuficienţei metodei lor de cercetare şi existenţii unor idei preconcepute, pe care s'au grăbit să le ia drept realităţi; cauzele acestor greşeli rezidă mult mai adânc, în însăşi originele sociale ale ţărănismului.

Inainte de a dovedi acest lucru este necesar să facem o constatare privitoare la identica atitudine pe care, în domeniul politic, a îmbrăţişat-o atât poporanismul cât şi ţărănismul.

Capitularea faţă de burghezie

Vechea grupare poporanistă s'a integrat înainte de războiu, politiceşte, partidului liberal, care reprezenta atunci, netăgăduit, burghezia românească. Rezultatele concrete şi practice ale acestei încadrări, din punct de vedere al realizărilor programatice poporaniste? Niciunul. Reformele preconizate de C. Stere şi de gruparea „Vieţii Româneşti", imprimarea în structura economică şi socială a ţării a unor modificări structurale, conform reţetelor poporaniste popularizate în paginele revistei ieşene, n'au fost fructul colaborării poporanisto-liberale. De altfel, cele mai multe din formulările programatice lansate atunci au rămas simple deziderate pe hârtie. In schimb poporaniştii, proaspăt intraţi în partidul liberal, au dat un sprijin moral operei de represiune din 1907 şi, nemijlocit, au participat la desarmarea şi „pacificarea" ţărănimii răsculate. Ceeace, în adevăr, nu era prevăzut în programul grupării ieşene...

Ce a însemnat însă integrarea grupării poporaniste în partidul liberal? A însemnat, în realitate, subordonarea politică a poporanismului, ca linie politică şi ca organizaţie (atât cât se putea vorbi de o organizaţie poporanistă propriu zisă), burgheziei capitaliste pe care o reprezenta partidul liberal.

După 1918, ţărănismul continuă pe plan ideologic, vechiul poporanism. Dar de astă dată nu mai este vorba de o restrânsă grupare de intelectuali, ci de un puternic curent popular, care foarte curând a luat forma organizată a unui mare partid. Inarmat cu o ideologie proprie, dispunând de cadre şi bucurându-se de o întinsă popularitate în masele rurale, partidul ţărănist a reprezentat, fără îndoială, în anii care au urmat războiul din 1916/1918 o reală forţă politică.

Ceea ce n'a împiedecat însă ca, prin fuzionarea cu partidul naţional, ţărănismul să se subordoneze şi el, de astădată nu burgheziei liberale, dar tot unei fracţiuni a burgheziei, tot atât de tipic burgheză şi tipic capitalistă, aceea pe care o reprezenta partidul naţional din Ardeal, cu codiţa lui tachistă din vechiul regat. Partidul fuzionat a trecut sub conducerea efectivă a reprezentanţilor acestei fracţiuni burgheze, după cum uşor s'a putut constata, şi încă destul de curând, din rezultatele celor două guvernări ale partidului naţional ţărănesc.

Este oare întâmplătoare această permanentă renunţare din partea poporanismului şi a ţărănismului la o poziţie independentă şi căutarea unei încadrări politice, care nu a însemnat altceva decât recunoaşterea primatului burgheziei reprezentată prin una sau alta din fracţiunile ei? Se datora oare o asemenea atitudine, aproape aidoma repetată în timpul aceleiaşi generaţii, doar insuficienţei ideologice şi puternicei tendinţe spre oportunism şi compromis a conducătorilor celor două grupări? Noi credem că nu.

Pe cine reprezintă ţărănismul?

In momentul în care poporanismul a părăsit forma sa doctrinară, iar în ţărănismul militant a găsit un organism politic, adecvat, cu posibilitatea realizării ideilor fundamentale pe care le reprezenta, descifrarea substratului social al acestor curente a fost cu mult uşurată.

La suprafaţă a trebuit să apară conţinutul de clasă al ţărănismului. Dincolo de declaraţiile de principii şi de întreaga construcţie ideologică a teoreticianilor mişcării, acest conţinut a trebuit să determine, în mod consecvent, pe tărâm politic, atitudinea şi manifestările celor care vorbeau sau activau în numele lui.

Ţărănismul n'a reprezentat şi nu reprezintă ţărănimea. In primul rând, pentrucă „ţărănimea" este o simplă denumire şi nu o realitate socială, chiar şi la noi în ţară, unde procesul diferenţierii satului este încă în plină desfăşurare.

Unii dintre teoreticienii ţărănismului au încercat să accentueze omogenitatea ţărănimii, dotând-o cu o „conştiinţă de clasă" şi cu „o capacitate de acţiune proprie", dar nu au putut nega, până la urmă, că masa ţărănească este totuşi formată din pături cu interese şi atitudini deosebite (8).

Ale cui interese reprezintă, din întreaga masă ţărănească, ţărănismul? Ţărănimei fără pământ, ale ţărănimei semi-proletare sau sărace, adică a marei majorităţi a ţărănimii noastre? Nu.

Ţărănismul a fost dela început expresia politică a burgheziei satelor, adică a elementelor capitaliste săteşti, prin intermediul cărora a putut fi atrasă şi câştigată şi o parte din restul ţărănimii. Dar nu această aderenţă caracterizează ţărănismul din punct de vedere social. Căci şi de astă dată, la fel ca atunci când am analizat structura partidelor politice, accentul urmează să-l punem pe ceeace reprezintă ţărănismul, pe elementele reale care-i determină fiinţa lui socială şi politică, şi nici decum pe masele ţărăneşti pe care, la un moment dat, le-a putut sau le poate antrena. Adică, pe interesele pe care le reprezintă şi le apără. Aceste interese sunt însă ale chiaburimii, exclusiv ale chiaburimii.

Numai privite prin această prizmă, atât doctrina ţărănistă, cât şi practica politică a ţărănismului şi a poporanismului îşi găsesc explicarea.

Marx a analizat în ce constă neputinţa tuturor păturilor ţărănimii, de a-şi putea apăra singure interesele, de a putea apărea de sine stătătoare pe arena luptelor sociale şi politice, şi necesitatea de a se lăsa permanent „reprezentate".

Dar în afară de cauzele generale, analizate de Marx, comune şi ţărănimii dela noi, problema urmează să fie privită şi dintr'un alt punct de vedere, în judecarea fenomenului politic românesc, pe care îl reprezintă ţărănismul. Căci aici urmează să arătăm pentru ce grupările politice care militează pentru ideea ţărănistă, respectiv care activau pentru afirmarea celei poporaniste, şi-au îndreptat totdeauna paşii spre burghezie.

Determinantă pentru această atitudine este tocmai origina socială a ţărănismului. In măsura în care, înăuntrul satului, chiaburimea are de apărat interese capitaliste, sau în mare parte capitaliste, ea se simte atrasă şi găseşte posibilitatea unei înţelegeri cu o fracţiune sau alta a burgheziei orăşeneşti. Bine înţeles, în limitele în care între interesele urmărite de acestea şi propriile ei interese există până la un punct concordanţă, o concordanţă nu numai teoretic posibilă, dar şi practic realizabilă. Deci această colaborare corespunde relaţiilor născute din însăşi poziţia pe care o ocupă înăuntrul satului chiaburimea, ca pătură socială distinctă şi cu un rol economic bine precizat.

In colaborarea care se naşte astfel, este dela sine înţeles că rolul de conducere revine burgheziei orăşeneşti sau unei fracţiuni a ei, şi nu celei rurale. Aceasta din urmă se găseşte împrăştiată pe o mare întindere, e lipsită de o legătură stabilă între elementele care o compun, are un nivel politic relativ scăzut, slabă sau inexistentă posibilitate de organizare. Alături de tăria economică, de forţele intelectuale de care dispune, de educaţia politică ridicată, burghezia orăşenească îşi asigură rolul conducător şi prin posibilităţile de a se organiza, utilizate din plin. Raportul de forţă între chiaburime şi burghezia orăşenească este determinat nu de tăria numerică, ci de toate aceste condiţii şi împrejurări care stabilesc necondiţionat superioritatea celei din urmă faţă de cea dintâiu. *Colaborarea se transformă astfel în subordonare, în subordonarea politică a chiaburimii şi reprezentanţei ei politice, faţă de burghezie.*

Rolul cooperaţiei în doctrina ţărănistă

Concepţia ţărănistă despre evoluţia economică şi socială în România, ca şi realizările concrete de până acum, poartă deopotrivă stampila păturii din ţărănime care şi-a găsit în ţărănism expresia ei politică. Nu vom analiza aici doctrina ţărănistă, în totalitatea ei. Este suficient, credem, să punem în lumină doar unele din ideile ei de bază.

Astfel este de pildă ideea cooperatistă şi rolul deosebit de important menit să-l joace formele cooperaţiei în organizarea Statului şi în vieaţa socială, sub ţărănism. Cooperaţia, pentru doctrinarii ţărănişti, se opreşte însă, aşa cum am văzut, la limitele trasate de proprietatea privată asupra pământului, şi nu-i concepută decât tot în cadrele capitalismului, acesta din urmă suferind un pronunţat amestec al Statului.

Ce reprezintă însă cooperaţia în regimul economic actual, adică atunci când proprietatea pământului este individuală, când puterea capitalului se menține întreagă, iar țărănimea înfățișează o stratificare, fiecare pătură din sânul ei situându-se într'o altă categorie socială? In aceste condiții, n'a întârziat să apară caracterul adevărat al cooperației. Pretutindeni cooperativele sătești au devenit, pe de o parte, un mijloc de pătrundere a capitalului financiar în lumea satelor, pe de altă parte, un instrument mai ales la dispoziția chiaburimii, pe care aceasta îl utilizează pentru exploatarea, în propriul ei profit, al țărănimii sărace.

Este aceasta o degenerare a mișcării cooperatiste sau a principiilor ei? Nu, ci urmarea logică a mediului economic și social în care mișcarea cooperatistă este chemată să activeze. In cadrul capitalismului — deși cooperația este considerată ca antidotul anti-capitalist prin excelență — ea a trebuit să cadă victima marelui capital și, ca în orișice organism social viu, relațiile de forță au trebuit să-i determine adevăratul conținut: înăuntrul cooperației, sub capitalism, cei puternici din punct de vedere economic vor stăpâni pe cei slabi și nevoiași și îi vor exploata, la fel cum se întâmplă în întreaga societate de astăzi. In Germania, de pildă, „cooperativele de credit care erau odinioară organizații de ajutor a țărănimii prin propriile mijloace au decăzut la rangul unor simple organe în subordine ale capitalului bancar și financiar" (M. Kemper).

Pentru cooperația din România vom lua ca exemplu Băncile populare, atât de lăudate de vechii poporaniști, dar nu mai puțin susținute și de țărăniști. Exemplul pe care îl furnizează este și din alt punct de vedere caracteristic: Băncile populare reprezintă 76½% din totalul întreprinderilor cooperatiste dela noi în țară și 85% din capitalul social total cooperatist.

Vom fixa fizionomia băncilor populare determinând pe posesorii de capitaluri și pe beneficiarii împrumuturilor acordate de aceste instituții de credit.

Pentru repartiția capitalului, pe categorii de deponenți, nu avem decât cifre din 1923. Toate încercările noastre de a descoperi cifre mai recente au fost infructuoase, deși am procercetat nu numai pe autorii care s'au ocupat de această problemă, dar și publicațiile oficiale cooperatiste. Cifrele din 1923 sunt însă cât se poate de caracteristice.

Revenea astfel pe cap de societar în cooperativele de credit în acel an un capital depus de 4.999 de lei. Ținând seamă de valoarea leului de atunci se poate afirma cu toată siguranța că această sumă întrecea cu mult posibilitățile de „economisire“ ale țăranului sărac, ba chiar mijlocaș. Mai elocvente sunt datele privind depunerile pe categorii. Astfel 15% din totalul membrilor cooperativelor de credit, cu mize între 1.000 și 5.000 de lei dețineau 66,6% din totalitatea capitalului social. Acești 15% reprezentau tocmai elementele cele mai înstărite din sat. St. Zeletin în „Neoliberalismul“ face o afirmație și mai tranșantă: 6% din numărul membrilor băncilor populare dețin jumătate din capitalul subscris, ceea ce îl determină să scrie „băncile noastre populare sunt asociații de capitaliști, nu de muncitori care ar lupta la desființarea intereselor capitalului“ (9).

Să privim acum pe beneficiarii împrumuturilor băncilor populare. Cifrele sunt din 1931. Din numărul debitorilor, 73% au contractat împrumuturi până la 6.000 de lei, cu o medie de 2.700 de lei pe cap de împrumutător. Acest procent corespunde însă numai la 32% din totalitatea sumelor împrumutate. Cei care au făcut împrumuturi peste 20.000 de lei dau un procent de numai 4%, dar sumele puse lor spre folosință reprezintă 27,05% din total, cu o medie de cap de împrumutător de 45.000 de lei!

Ce sunt astăzi, de fapt, la noi aceste bănci populare, denumite „organizații de credit și ajutor mutual țărănesc?“ Vom cita caracterizarea pe care le-o dă unul dintre cei mai convinși cooperatori, deci care nu poate fi bănuit de „inimiciție principială“.

„Banca populară — scrie d. I. Mihalache, a degenerat într'o instituție semi-capitalistă, lucrând pentru dividende la cei cu capitaluri mari și cu dobânzi mari la debitorii săraci“ (10). Adică, așa după cum am afirmat mai sus, după raportul de forță între cei dintâiu și cei din urmă, raport determinat de puterea capitalului.

Și băncile populare figurează printre acele cooperative care sunt citate ca model de „cooperație românească“.

Care este legătura între mișcarea cooperativă din România și capitalul financiar? „In ultimul timp „B.N.R.“ este direct prezentă în dirijarea și activitatea cooperației. Această prezență a putut fi determinată de următoarele împrejurări: „B.N.R.“ este cea mai mare creditoare a cooperației, ceeace aduce cu sine un drept firesc al creditorului de a ști ce face debitorul cu creanța sa...“ (V. Jinga). Ca să arătăm cât de puternică este dependența mișcării cooperative față de citadela capitalului financiar dela noi, numim astfel „B.N.R.“, vom da o singură cifră: „Este caracteristic faptul că în bilanțul pe 1940 a Institutului Național de Cooperație angajamentele la institutul de emisiune se ridică la 4,4 miliarde de lei, dintre care numai 933 milioane provin din operații economice sau de credit proprii“ (11).

Ce ar putea fi de adăugat la elocvența acestor citate!

In sfârșit, cine sunt profitorii mișcării cooperative dela noi din țară?

Transformarea cooperativelor „într'un mijloc de profit personal, ori de grup restrâns, prin avantajele oferite de cooperative: obținerea unui bun în exploatare, cât mai avantajos: credite eftine, mai ales pentru cei dela conducere; salarii cât mai urcate și diferite alte foloase...“ acestea sunt scopurile urmărite de „cooperatorii dornici de câștiguri capitaliste“ (12). Și cine sunt aceștia? In cea mai largă măsură chiaburimea satelor și elementele din imediata ei apropiere, fruntașii satului, care și-au aservit pentru propriile lor scopuri, întreaga mișcare. Căci aceasta este realitatea: Cooperația pe care o recomandă doctrina ţărănistă *nefiind subordonată unei totale şi fundamentale schimbări structurale sociale şi economice* nu este altceva decât un instrument, înăuntrul satului, la îndemâna elementului capitalist, adică a chiaburimii. Interesele chiaburimii sunt promovate de fapt, atunci când se apără doctrinar cooperaţia în formele şi conţinutul ei actual. Când subliniem acest lucru nu ignorăm criticele care se adresează cooperaţiei aşa cum se practică astăzi, tocmai din rândurile ţărăneşti. *Aceste critici însă nu privesc decât abuzurile şi nu concepţia cooperaţiei în sine, aşa cum funcţionează într'un Stat capitalist apusean, luat drept model şi pentru ţara noastră.*

* * *

Se reflectează oare mai puţin atitudinea burgheziei satelor în poziţia luată de doctrina ţărănistă împotriva capitalului monopolist? Sau când se acceptă menţinerea capitalismului, ca regim social, şi se face din apărarea proprietăţii private asupra pământului unul din principiile de bază ale „Statului ţărănesc“?

Chiaburimea suportă cu greu birul pe care este nevoită să-l plătească, sub diferite forme, cartelurilor şi sindicatelor capitaliste, ca principală consumatoare de bunuri fabricate, înăuntrul satului. Dar tocmai pentrucă ea însăşi reprezintă un element capitalist, nu doreşte şi nu urmăreşte înlăturarea capitalismului, adică a regimului care-i dă putinţa de îmbogăţire, prin exploatare, comerţ şi camătă.

Mai departe. Chiaburimea este pentru apărarea proprietăţii private asupra pământului, pentrucă ea este una din marile beneficiare — am putea spune principala beneficiară — a procesului diferenţierii ţărănimii. In mâinile ei se strânge cea mai mare parte din pământul vândut de ţărănimea săracă. Ea se pregăteşte să ia chiar locul marei proprietăţi. „Idealurile“ ei se întind deci dincolo de hotarele satului. *Când în*

„Statul țărănesc“ se accentuiază menținerea proprietății individuale asupra pământului, nu la țărănimea care a pierdut acest pământ, nu la cea care este pe cale să-l piardă, ci la chiaburimea a cărei proprietăți se întregesc și se rotunjesc se referă formularea atât de absolută a principiului în sine.

Pe teren politic, țărănismul înțelege să sprijine formele de viață democratică. In general, în masa ei, țărănimea este pentru democrație, am putea spune, din instinct. Este pentru democrație și chiaburimea, cu toate că înăuntrul satului utilizează poziția pe care o ocupă în forme foarte puțin democratice. Este pentru democrație pentrucă trecutul apropiat și chiar pseudo-democrația practicată la noi după războiu, i-a fost numai spre folos. Chiaburimea satelor a folosit din plin regimul nostru parlamentar și sistemele de guvernare trecute. Formând cadrele de bază la sat ale partidelor zise de guvernământ, ele au exploatat substanțial această situație.

(In cercetarea plasei Dâmbovnicul, echipele monografice au cules o serie de interesante amănunte asupra felului în care elementele capitaliste din satele cercetate au utilizat aparatul politic — sub vechile regimuri — pentru a-și lărgi cadrul exploatării și îmbogățirii lor).

Democratismul afirmat ca unul din principiile directoare ale „Statului țărănesc“ nu numai că contrazice, dar încadrează și completează „armonic“ interesele economice și sociale ale chiaburimii sătești.

Realizările practice ale țărănismului

Nu mai puțin instructive și caracteristice sunt și realizările concrete ale țărănismului. Căci au existat și asemenea realizări, deși numărul lor este restrâns, iar spiritul lor novator, mai mult decât debil.

Două dintre aceste înfăptuiri, și sunt cele mai însemnate, ne dau putința să le judecăm după rezultatele obținute. Cui au folosit, o dovedesc faptele.

Cea dintâiu este „legea circulației bunurilor rurale" — legea Mihalache. Dispozițiile legii au desființat inalienabilitatea pământurilor obținute prin succesivele împroprietăriri. Aplicarea legii, așa cum am văzut, a ușurat și grăbit procesul diferențierii țărănimii. In acest senz, legea are în comparație cu stările pe care le înlătură, relativ vorbind, un caracter progresist. Dar cine au fost și de astă dată profitorii? Masele țărănești, adică țărănimea fără pământ sau cea codașă? Nu, în cea mai mare parte chiaburimea satului. Ea a utilizat dispozițiile legii pentru ca să abandoneze formele mascate practicate până atunci, prin care pusese mâna deja pe o parte a pământului țărănimii sărace, pentru a-și legaliza stăpânirea și a-i da toată amploarea necesară. Dar chiaburimea a utilizat „legea Mihalache" și în alt sens. Pământul țărănesc devenind un bun circulator a putut face obiectul garanțiilor reale în materie ipotecară, în împrumuturile chirografare, etc. Alături de capitalul bancar, chiaburimea a fost aceea care a practicat cea mai sângeroasă camătă și se pregătea să acapareze pământul țăranilor debitori, scos la licitație. Din totalul de 31.42% a sumelor împrumutate de țărani la particulari, cea mai mare parte a fost furnizată de elementele chiabure din sate. Cauzele, citate de echipele monografice din plasa Dâmbovnicul sunt cât se poate de sugestive și sunt departe de simple excepții (13).

Cea de a doua realizare este reforma cooperației, considerată ca unul din titlurile de glorie a ramurii țărăniste, din timpul guvernărilor național-țărăniste.

In 1939, deci aproape zece ani după reformă, guvernul de atunci a invitat în țară un expert danez, pe d-l M. Gormsen, care a primit însărcinarea să cerceteze la fața locului starea mișcării cooperatiste din România. După o muncă asiduă de treisprezece luni expertul danez a depus un voluminos raport (14).

Nu credem că s'ar putea face o mai aspră critică a cooperației române decât a făcut-o d-l M. Gormsen. Și puține lucrări atât de judicioase și argumentate au apărut la noi, în această direcție, ca raportul întocmit.

Iată câteva din concluziile studiului d-lui M. Gormsen: „Cooperația română nu-și merită numele“, „Cele câteva forme elementare de organizare sunt forme: și goale și fictive“, „Cooperația română este un eșec“, „Concepția cooperativă română este complet degenerată“. In privința conducerii mișcării cooperative, raportul afirmă că constitue doar un mijloc „pentru cei din fruntea lor care sub masca devotamentului sustrag bieților țărani simpli, micile economii, agonisite cu trudă, rezultat al unei lungi și grele munci“ (pag. 129). Alături de cooperatorii de profesie — marea plagă a cooperației dela noi, după opinia d-lui Gormsen — în fruntea cooperativelor se găsesc însă tipicii reprezentanți ai chiaburimii, pe care le-a folosit din plin spre exclusivul ei folos, ca mijloc de acumulare și îmbogățire proprie (15).

Stările catastrofale găsite în cooperația română sunt constatate zece ani după reforma țărănistă! De sigur că ele nu sunt produsul direct al acestei reforme, dar totuși ele s'au cristalizat după ce legiuirile d-lui Mihalache, cu toată intervenția legiuitorului liberal în 1935 își produseseră și aici toate efectele...

Țărănismul ca doctrină și ca practică politică, judecat de astă dată după cele ce a realizat, rămâne pe o singură și consecventă linie: aceea a repartizării și a apărării sub forme diferite, a intereselor și idealurilor chiaburimii satului românesc. Aceste interese, aceste idealuri îi dau conținut și realitate, îi determină manifestările și activitatea publică, îl situează ca pe unul dintre curentele politice de bază în vieața socială și politică din România.

„Nici ideologie, nici doctrină, nici program“

Pentru o organizaţie de masă care cultivă atitudinea mistică în domeniile laice ale vieţii sociale şi politice, evitând permanent şi susţinut formularea unui program şi ocolind, cu tot atâta grijă, formularea unei doctrine, cunoaşterea unui punct de vedere în problema restrânsă care ne interesează — sensul evoluţiei României în concepţia legionară — pare o întreprindere anevoioasă, ba chiar riscată.

Este clar că lipsa unei doctrine legionare nu-i întâmplătoare. Ca toate mişcările în care demagogia şi promisiunea facilă joacă un rol propagandistic precumpănitor, gardismul s'a ferit de fixări doctrinare şi programatice. Au avut preferinţă cuvintele de ordin general („omul şi pogonul“, „înnobilarea muncii“) sau chiar fraze lipsite de conţinut precis, dar impresionante prin sonoritatea lor („să faci căpitane o ţară ca soarele sfânt de pe cer“).

Tactica întrebuinţată de conducerea legionară a fost, din acest punct de vedere, diametral opusă celei naziste. Rezultatele au fost însă identice. Naziştii au utilizat, până la venirea lor la putere, o pluraritate programatică atât de completă, încât nu a existat clasă, pătură sau categorie socială, ba chiar profesională, căreia să nu i se fi oferit un program, conform năzuinţelor celor care le compuneau. Astfel, naziştii aveau un program pentru uzul micii burghezii, altul pentru reprezentanţii industriei grele, un al treilea pentru ţărănime, un al patrulea pentru marea finanţă, un al cincilea pentru liberii profesionişti, etc. Că aceste programe se băteau cap în cap, că revendicările cuprinse într'unul contraziceau flagrant cele cuprinse în altul, nu deranja cu nimic aparatul de propagandă hitlerist. In schimb, fiecărei categorii sociale i se oferea soluția propriilor probleme. Pluraritatea programatică a dus deci la același rezultat, obținut și de legionari, prin lipsa oricărui program.

De altfel, unul dintre publiciștii de extrema dreaptă, N. Roșu, s'a grăbit să și dovedească inutilitatea unei ideologii, pentru toate mișcările care afirmă „un crez naționalist".

„Naționalismul nu încearcă să descopere, să edifice sau să propage idei. Naționalismul este un catehism al realităților și al faptelor împlinite". Ba, ideile sunt chiar primejdioase, pentrucă „traduc anarhia rațiunii", iar „ideologia ca sinteză de idei centripede este o simplă iluzie". De aceea „naționalismul nu are nici idei și nici ideologie". De așa ceva, mai mult chiar, nici nu are nevoie, naționalismul fiind „un fluid" care realizează în acțiune și fapte „expresia unei voințe" (16).

Teoreticianul „en titre" al mișcării legionare a formulat și mai plastic aceste afirmații: „Naționaliștii — scria Nae Ionescu — nu au program și nici idéologie", căci „ideologia este o chestiune scornită de liberali și de democrați" (17). Clar și categoric!

Mânuirea revolverului și utilizarea forței brahiale sunt suficiente „acte de voință", încât acei care le-au ridicat la rangul de „activitate politică" să se dispenseze de orice vătămător contact cu lumea ideilor, după cum au dovedit-o, în practică, conducătorii legionari, în timpul celor cinci luni de guvernare.

Ar fi totuși greșit dacă ne-am opri doar la afirmațiile de felul celor de mai sus. Publicistica legionară, cu limbajul ei grandilocvent, în care cuvintele goale țin locul ideilor, iar fraza stereotipă pe aceea a atitudinei oferă în adevăr, exemplul tipic al prozei demagogice. Dar totuși, dincolo de aceste aparențe, pot fi desprinse unele puncte de vedere care, pe plan teoretic, caracterizează concepția legionară și oferă posibilitatea unei judecăți obiective a mișcării, în sine. Să încercăm fixarea lor.

Câteva din caracteristicele mişcării legionare

In afirmaţiile şi atitudinile adoptate de mişcarea legionară există de sigur o puternică doză de imitaţie. Nazismul şi fascismul au slujit drept modele. Ceea ce au copiat şi imitat gardiştii nu prezintă vreo semnificaţie din punctul de vedere care ne interesează.

Există însă totuşi anumite forme de manifestare, specifice legionarismului. Unele din aceste trăsături voim să le subliniem în cele ce urmează.

Nazismul ca şi fascismul au pus în circulaţie şi au căutat să realizeze pe plan naţional, drept singura realitate posibilă, ideea „colectivităţii naţionale“, armonia socială. Clase şi grupuri sociale, organizaţii care să reprezinte interesele deosebite sau contrarii toate au fost dizolvate în ideea „comunităţii naţionale“. Rostul tuturor instituţiilor fasciste, ca şi al celor naziste, care afişau un caracter anti-individualist pronunţat, mai mult gregar decât comunitar, a fost dezarmarea individului de posibilitatea apărării intereselor proprii, izvorând din situarea lui în societate, spre a-l încorpora unui organism uşor de supraveghiat de condus şi de stăpânit.

Gardismul practică şi el ideea solidarismului social, dar trăsătura lui caracteristică este *tendinţa reducerii întregului nostru corp social la fondul de primitivism, de incultură, de prejudecăţi şi superstiţii a ţărănimii române.* Maglavitul devenise exemplul încurajator pentru conducătorii legionari. O întreagă literatură gardistă s'a născut între anii 1935—1937 menită să proslăvească bezna în care trăieşte ţăranul român, iar felul lui de vieaţă să fie recomandat, cu căldură (18). In adevăr ce condiţii ideale ofereau „elitelor“ menite să conducă destinele poporului român, în cadrul unui solidarism social, nivelul de vieaţă al ţărănimii noastre!

A doua trăsătură caracteristică, specifică gardismului şi care îl deosebeşte de nazism şi de fascism este încorporarea creştinismului ortodox doctrinei politice a mişcării. „Prin legionarism neamul românesc a realizat acest fenomen unic în istoria modernă a Europei: o mişcare politică structurată religios" afirmă sentenţios, dar nu fără dreptate, unul dintre publiciştii legionari (19).

Incorporarea şi subordonarea ortodoxismului scopurilor politice pe care le urmărea mişcarea legionară, mai mult decât recunoaşterea unei spiritualităţi creştine ca normă de conduită sau ca inspiratoare de directive etico-sociale este specifică gardismului. Fascismul s'a distanţat la început de catolicism, iar nazismul s'a născut în directă opoziţie şi cu biserica protestantă şi cu cea catolică.

In al treilea rând, este concepţia legionară în privinţa sensului evoluţiei şi a perspectivelor României în viitorul mai mult sau mai puţin apropiat.

Intre trecut şi viitor

Evoluţia de până acum a României — afirmă teoreticienii legionari — a urmat un drum greşit, căci s'a desfăşurat „în afara legăturilor cu specificul naţional". Până la 1848 scrie d-l A. Balotă, în societatea românească au predominat forme de vieaţă străine: slavismul, grecismul, etc. După 1848 Statul român a trecut „în mâinile democraţiei burghezo-liberale, francmazonice internaţionale, prin însăşi definiţia ei". Acum trăim „o a treia epocă fanariotă, adică de nouă stăpânire străină sub pretextul identităţii nu numai dintre democraţie şi etnic, dar şi dintre liberalism şi naţionalism (20).

Această evoluţie este cu atât mai condamnabilă cu cât — conform susţinerilor legionare — există un focar permanent de inspiraţie şi de creaţie a autenticului naţional: satul. Satul românesc nu reprezintă numai etnicul nefalşificat, în contrazicere cu oraşul cosmopolit, dar chiar „un sistem patriarhal (sic!) de producţie" căruia i se suprapune noul sistem capitalist de circulaţie, datorită căruia forţele economiei româneşti capătă „un aspect antinomic“. Deci nu numai viaţa culturală şi cea politică, dar chiar cea economică „e în plină duşmănie cu fondul etnic şi cu legile oricărei aşezări organice“. De aici condamnarea, în scrisul gardist, a capitalismului, mai ales din punct de vedere moral, pentrucă „a părăsit morala creştină şi legile aşezării organice şi este pus în slujba intereselor personale, a exploatării cămătăreşti, a poftei de stăpânire nemăsurată“. Invectiva însoţeşte condamnarea: „se pare chiar că atavic capitalismul nu putea fi decât un produs al neamului lui Iuda“ (I. Veverca).

In faţa unor afirmaţii atât de categorice s'ar părea că opoziţia, cel puţin doctrinară, a gardismului faţă de capitalism trebue să fie fundamentală şi ireconciliabilă. Mai ales dată fiind origina lui semitică...

Totuşi lucrurile nu stau tocmai aşa.

Niciunul dintre publiciştii legionari nu propune şi nu recomandă instaurarea unui nou regim economic. In întreaga literatură legionară, capitalismul rămâne regimul economic acceptat, cel mult corectat prin interzicerea cartelurilor şi a monopolurilor private, (dar cu respectarea „unei politici strict protecţioniste“), prin etatizarea unor întreprinderi de interes naţional, prin promovarea cooperaţiei la sate şi în mediile meşteşugăreşti, etc. Toate acestea însă nu în afară ci în cadrele şi pe baza raporturilor de producţie capitaliste. Deci mişcarea legionară nu-şi propune înlăturarea şi desfiinţarea formelor de viaţă şi de exploatare capitaliste. Idealurile exprimate sunt mult mai modeste.

Astfel, în sectorul industrial, adică tocmai în acel sector în care capitalismul predomină în mod absolut, „Statul prin legi trebue să oblige toate întreprinderile să-şi dea o conducere românească“; în „procesul de schimb“, cu toate că tocmai acest schimb de natură capitalist suprapunându-se economiei ţărăneşti îi dăunează atât de grav, se cere doar

„alungarea străinilor" mai ales a evreilor, românii fiind chemați să le ia locul. Traduse în alt limbaj, aceste diverse și multiple cerințe găseau următoarea formulare: „Cristalizarea noului ideal nu este decât transpunerea naționalului pe plan de viață socială: stăpânirea Românilor în Țara Românească". Capitalismul deci, cu tot caracterul lui imoral, „iudaic" și „anti-creștin" urmează să-și schimbe doar exploatatorii, cei noi fiind recrutați numai din români get beget!

Acesta este punctul de vedere legionar privitor la drumul pe care ar trebui să-l urmeze economia românească.

Care sunt perspectivele, pe care le trasează publiciștii gardiști, pe plan social și politic?

Organizația de Stat, ca și organizația socială în care etnicul trebue să predomine cu desăvârșire, urmează să se inspire, chiar mai mult, să *copieze* satul românesc, luat drept model. „Statul românesc nu se va putea împlini ca atare decât prin realitatea istorică care izvorând din trecut, din lumea satelor, se acordă tendințelor național sociale de azi"... Aceasta va fi cu putință prin „aplicarea largă etnico-socială a acelor principii ce știm că stăteau la baza vieții satelor noastre și care se acordă și ambianței istorice generale în care trăim, adică egalitatea, dar ierarhie; libertate, dar disciplină; drepturi, dar numai în măsura îndeplinirii datoriilor; cultură, dar în marginea realităților etnice; viața economică, dar prin și pentru valorile naționale" (A. Balotă).

Deci satul românesc, pildă pentru organizația statală. Numai în măsura în care societatea românească își va modela organismul după viața satului, numai întru atât ea se va realiza și împlini în cadrul realităților istorice. Afirmația este clară și categorică.

„Satul — izvor de viață românească", are tăria deci nu a unei simple lozinci, ci constitue o îndrumare pentru viitor.

Câteva cuvinte despre satul românesc

Să descifrăm substratul social al acestui punct de vedere privitor la formele de organizare şi principiile în care urmează să fie încadrat, atât Statul, cât şi societatea românească.

Dată fiind valoarea şi importanţa pe care o reprezintă pentru ideologia legionară satul românesc, să ne oprim puţin asupra lui, asupra relaţiilor şi formelor lui proprii de vieaţă.

„Satul nostru — scria Radu Rosetti în anul 1907 — este o alcătuire plutocratică, într'însul dictează fruntaşii, ţăranii cu stare; cei săraci când sunt traşi la sfat sunt auziţi de formă, iar ascultaţi mai niciodată.

Fruntaşii alcătuesc în sat o aristocraţie, după chipul celorlalte aristocraţii, adică monopolizează pentru ei puterea şi abuzează de slăbiciunea celor mici“.

S'a schimbat oare ceva în satul românesc, în ultimele decenii, adică după ce Radu Rosetti şi-a publicat vestita lui lucrare, din punctul de vedere care ne interesează?

In monografia plasei Dâmbovnicul, întocmită în 1939, deci în ajunul actualului războiu, în articolul „Procesul de îmbogăţire în comuna Oarja“ cetim următoarele:

„Dacă celor înstăriţi le-a fost şi le este uşor să se asocieze în vederea cumpărării de pământ, nu tot aşa se prezintă situaţia cu cei nevoiaşi. Aceştia nu reuşesc să se asocieze în vederea aceluiaşi scop, tocmai din pricina dependenţii lor faţă de cei dintâi. Ei nu cutează să ridice capul, căci aceasta înseamnă că se asociază între ei, pentrucă li-i teamă de cei bogaţi, de care sunt legaţi printr'o şerbie desfiinţată formal, dar existentă de fapt şi nu de azi, nu de ieri, ci încă din vremurile când era recunoscută ca atare. Dacă vreunul (din cei nevoiaşi) se ridică, totuşi, el trebue să se integreze în grupa celor înstăriţi, dacă vrea să se menţină şi mai cu seamă să progreseze“.

Intr'o altă monografie, asupra Nerejului, din descrierea felului în care elementele chiabure au pus mâna pe pământurile aparținând obștei; însușindu-li-se, reese aceleași relații, în cuprisul satului, între cei înstăriți și cei săraci, la fel ca în satul Oarja (21), la fel ca în toate satele românești.

Deci, nicio schimbare n'a intervenit în cuprinsul satului nostru și el continuă să fie o „alcătuire plutocratică", așa cum îl descrie istoricul moldovean. Dacă din punct de vedere general, există un progres în ce privește anumite îmbunătățiri sanitare sau culturale, ca rezultat al reformei agrare și al contractului mai strâns între sat și oraș, pătrunderea capitalismului aici n'a făcut însă, în ultimul sfert de veac, decât să întărească poziția chiaburimii față de țărănimea săracă, mărind sfera de influență și puterea tocmai a elementului capitalist dinăuntrul așezărilor sătești. „Șerbia nedeclarată" și-a schimbat doar vechea formă, dar rămâne o realitate caracteristică și în actualitate, în satul nostru.

Unul din „izvoarele" doctrinei legionare

Recomandarea transpunerii în Stat și societate a ierarhiei și a relațiilor existente înăuntrul satului românesc este reflexul direct al poziției pe care chiaburimea o ocupă aici. Este încercarea de adaptare, pe scară largă, a unor forme de vieață care corespund atât de bine intereselor burgheziei satelor. *Este de origine chiaburească, reflex nemijlocit al unei realități existente, sursa de inspirație ideologică legionară* prin care se încearcă stabilirea unei legături organice între *Stat, societate și satul românesc.*

Dar numai această atitudine, în scrisul legionar, este de inspirație și de natură chiaburească?

„Să ne întoarcem la sat" — este una din parolele gardiste, des întâlnite. Dar această întoarcere nu trebue să însemne — suntem imediat avertizați — „a căuta sub false pretexte democratice dreptatea socială a muncitorului de pământ, ci pentru a împlini dreptatea etnică a ţăranului“... (A. Balotă).

Ale cui interese sunt lezate prin „căutarea dreptăţii sociale ale muncitorului de pământ“? Cine are tot interesul, în cuprinsul satului, ca această dreptate să fie încălcată, nesocotită? Cine trăieşte de pe urma acestui muncitor de pământ: marele moşier în afara satului, chiaburimea înăuntrul lui. Respingând „democraţia“ care ar putea să fie de folos tocmai „muncitorului de pământ“, doctrinarii legionari înţeleg să întărească în special poziţiile chiaburimii, de astă dată în calitatea ei de exploatatoare a muncii ţăranului sărac.

Chiaburimea a parvenit, fie pe socoteala marei proprietăţi, cumpărând pământ moşieresc, fie pe socoteala ţărănimii sărace ale căror loturi au trecut în stăpânirea ei, să stăpânească destul pământ încât să fie conştientă de forţa pe care o reprezintă. Fără îndoială, socotelile ei cu marea proprietate nu sunt încă definitiv încheiate. Burghezia satelor continuă să privească cu jind spre moşia boerească şi aşteaptă dela lichidarea ei noi câştiguri pentru ea. Dar în măsura în care ea stăpâneşte pământ şi s'a îmbogăţit, pentru ea a încetat să mai existe o problemă socială, cu caracter agrar. Această nouă poziţie îi determină şi o schimbare chiar şi în judecarea trecutului apropiat. Este optica cunoscută a tuturor acelora care, rezolvându-şi propria lor problemă de viaţă, încetează să mai vadă o asemenea problemă, pentru alţii. După cum aceeaşi optică îi îndeamnă de a fi foarte îngăduitori cu trecutul...

Pentru o parte a chiaburimii, pentru marea ei majoritate chiar, o problemă agrară nu mai există. Deci, nu mai există în general. Ba nici în trecut nu se poate vorbi de o asemenea problemă. Numai liberalismul a făcut, susţine d-l Balotă „ca opinia publică dela începutul secolului nostru să vadă în problema rurală, nu o problemă naţională, ci una socială“. Dată fiind inexistenţa acestei probleme sociale bine înţeles că şi încercarea ei de rezolvare era artificială, căci soluţia trebuia să fie „în raport cu progresele culturale pe care normal ţărănimea le-ar fi făcut prin ea însăşi". Adică, acea ţărănime, secerată de pelagră şi care cunoştea foametea perpetuă, ea trebuia să se cultive mai întâi „prin ea însăşi" şi apoi „normal" să rezolve problema pământului şi a relaţiilor de muncă care o ţintuiau de pământ...

Tot atât de caracteristic şi tot atât de influenţat de opiniile şi punctele de vedere care reprezintă poziţia chiaburimii din momentul de faţă este atitudinea adoptată de doctrina legionară şi faţă de răscoalele ţărăneşti.

Se cunoaşte rolul pe care tocmai burghezia satelor l-a jucat în trecutele mişcări ţărăneşti, şi mai cu seamă la 1907. Ea a avut atunci un rol revoluţionar, de mâna întâia. Are însă nevoie chiaburimea în momentul de faţă să i se aducă aminte de aceasta? Câtu-şi de puţin. Incercarea publiciştilor legionari să exproprieze pentru ei revoluţia lui Tudor Vladimirescu a dus doar la falşificare grosolană a istoriei şi deci a eşuat. Să-şi lege aparenţele revoluţionarismului lor de răscoalele ţărăneşti? Lucrul nu convenea din niciun punct de vedere. Mai ales că legionari prin tradiţie revoluţionară înţeleg, în realitate, una conservatoare. Exact în măsura în care şi chiaburimea cultivă astăzi asemenea tradiţie. Căci chiaburimea cultivând asemenea tradiţii o face nu doar ca o pavăză în apărarea proprietăţilor ei actuale, dar şi pentru planurile de viitor.

Burghezia satelor urmăreşte să ia locul marilor proprietari. Desfiinţarea marei proprietăţi, cu menţinerea regimului capitalist, urmează să ducă la o asemenea substituire economică şi socială. De lucrul acesta chiaburimea îşi dă perfect de bine seama. De aici încercarea de a apărea, depe acuma, drept continuatoarea tradiţiei conservatoare reprezentată în trecut şi în prezent de marii proprietari.

Liberalismul s'a înşelat atunci când a distrus conservatorismul, subliniază acelaşi autor gardist, din care am făcut citatele de până acum. Mai mult, acest conservatorism renaşte din propria-i cenuşă. Dar demn de reţinut e că între purtătorii actuali ai ideei conservatoare şi cei de ieri există o filaţiune directă. „Dela decapitarea boerimii prin instaurarea burgheziei liberale, dela 1848, de abia în zilele noastre conservatorismul ca concepţie şi forţă etnică a fost din nou reprezentat între cei ce determină direct sau indirect aspectele vieţii sociale".

In întreaga concepţie ideologică legionară, atât cât se poate formula şi cuprinde într'o analiză această concepţie, puternica influenţă a chiaburimii poate fi simţită şi urmărită la fiecare pas, pentru fiecare afirmare teoretică.

Rezultă că mişcarea legionară, prin conţinutul ei de clasă, reprezintă, pe plan social şi politic, chiaburimea? Că burghezia satelor şi-a găsit expresia politică în legionarism? Nu, nu aceasta este concluzia la care ajungem, atunci când subliniem una din principalele, dar nu unica, sursă de inspiraţie a doctrinei legionare. Căci nu aceasta este realitatea.

Reflexul năzuinţelor şi idealurilor chiaburimii în ideologia legionară nu identifică mişcarea gardistă cu o mişcare politică, care i-ar fi proprie acestei chiaburimi. Iar caracteristicele gardismului, din acest punct de vedere, nu îndreptăţesc câtuşi de puţin considerarea lui ca un instrument politic al burgheziei satelor. S'ar părea deci că aici există o contrazicere, dar ea este doar aparentă şi uşor de înlăturat.

Mişcarea legionară a fost, dela început şi a rămas tot timpul, o organizaţie politică cu obiective generale şi nu strict agrare. In al doilea rând, cu toată puternica aderenţă în lumea satelor, a rămas tot timpul o mişcare citadină. In al treilea rând, în măsura limitată în care poate fi considerată ca reprezentând o clasă sau anumite pături sociale bine definite acestea au fost: mica burghezie orăşenească şi categoriile ei apropiate, o parte din intelectualitate şi „Lumpenproletariatul". *In niciun caz burghezia satelor.*

Cum se explică atunci strânsa legătură între poziţiile doctrinare legionare şi punctele de vedere ale acestei burghezii? Există o nepotrivire care infirmă unul dintre cei doi termeni ai comparaţiei. Sau întreaga discuţie trebue mutată pe un teren străin legăturilor normale între forma şi cuprinsul unei ideologii şi elementele sociale care o determină.

Contrazicerea, aşa cum am spus, este însă numai aparentă. Ea îşi găseşte deslegarea cercetând origina socială tocmai a acelor pături orăşeneşti, care, în adevăr, şi-au găsit în mişcarea legionară, organizaţia politică menită să se identifice cu poziţiile şi cerinţele lor, fie că este vorba de mica burghezie, fie mai cu seamă de intelectualitate. Limitat doar afirmaţia are valoare şi pentru „Lumpenproletariat".

O mare parte din mica burghezie orăşenească, românească ca origine etnică, este venită direct din rândul chiaburimii, prin transplantare în mediul orăşenesc. Acest procent este şi mai puternic când considerăm intelectualitatea care a luat drumul gardismului. Şi elementele mic burgheze, devenite citadine, în prima sau a doua generaţie, prin părăsirea satului şi intelectualitatea, legată încă de sat prin mii de fire aduc cu ele în mediul nou în care trăiesc, în care urmează să se adapteze, puternice vestigii ale trecutului apropiat. Ele trăiesc, continuă să trăiască spiritual în mediul pe care abia l-au părăsit, mediu care continuă să le influenţeze judecata, să le ofere puncte de sprijin şi de orientare. Cu atât mai mult cu cât trecutul nu le apare sub un prea negru aspect.

Directa filiaţiune a unor însemnate părţi din mica burghezie orăşenească şi din intelectualitatea noastră cu chiaburimea satelor stă la baza sursei de inspiraţie ideologică, constatată mai sus. Aceasta explică şi lămureşte prezenţa elementelor ideologice, de origine chiaburească, în sensul şi concepţiile teoreticienilor legionari.

Cu atât mai clar apare aceasta identificând, în chiar afirmațiile legionare, origina socială a celor meniți să fie motorul schimbărilor economice sau sociale, pe care urmează să le sufere societatea românească prin gardism.

Purtătorii de cuvânt și realizatorii concepțiilor legionare

Regenerarea societății românești — după concepția legionară — urmează să fie opera celor noi veniți din lumea satelor, în lumea orașelor. Din cine se compun acești noi veniți?

In primul rând din tineretul satelor „cele dintâi generații de intelectuali români nu numai de sânge, dar și de concepție și de credință: cele dintâi generații care izvorînd din românism îl reprezină pe el și numai pe el" (A. Balotă): Dar nu numai acestora le este încredințată menirea „regenerării" României.

Alături de intelectuali, vine din lumea satelor o „adevărată armată conștientă — în căutarea unui nou drum în viață. Este numărul acelora care vin la orașe ca mici negustori, mici patroni sau mici industriași, ca întreprinzători de tot felul" (V. Veverca). Adică toate acele elemente care îngroașă, prin excelență, rândurile micii burghezii citadine.

In sfârșit, tot din lumea satelor, vin și „dușmanii declarați ai acestei societăți fără înălțimi și conștiință unitară, fără o etică și un echilibru firesc". Cine sunt aceștia? „Muncitorii angajați la stăpân, muncitorii din fabrică, căruțașii, meșteșugarii, negustorii ocazionali și cei ambulanți". Și din rândurile acestora „dușmani declarați ai societății" o mare parte se integrează micii burghezii, în mai slabă măsură proletariatului industrial propriu zis. Un puternic rest alimentează însă masa declasaților, a celor fără nicio profesiune, a angajaților la stăpân, deci a servitorimii de toate felurile, etc.

Toate categoriile de mai sus, inclusiv cele din urmă, sunt tocmai păturile din care mişcarea legionară şi-a recrutat cadrele şi teoreticienii, care au format osatura organizaţiilor gardiste, de sus până jos.

Elementele intelectuale, ca şi cei mai bine pregătiţi, mai dârzi şi mai conştienţi dintre noii veniţi, formează sau întăresc rândurile categoriilor sociale amintite mai sus. Toţi aceştia vin însă în marea lor majoritate din *pătura chiabură a satelor*. Pe toţi aceştia, mai ales pe aceştia, „idealul“ satului îi urmăreşte, căci satul reprezenta doar domeniul stăpânirii părinţilor lor, când este vorba de generaţiile tinere, a lor proprie, când este vorba de generaţiile mature. *Conştient sau inconştient, acest „ideal“ ei vor să fie acceptat şi adoptat în întregime de Stat şi de societate, în care, bine înţeles, să poată juca ei acelaşi rol, ca în satul de curând părăsit.*

Dacă transplantarea ar fi absolută, rezultatele obţinute ar putea fi identice. Dar totuşi noii veniţi au trebuit să-şi dea seama curând că există în mediul orăşenesc, esenţiale deosebiri faţă de cel rural, în care au trăit până atunci. Deci transplantarea mecanică a ierarhiei săteşti aici se dovedea teoretic şi practic, dela început cel puţin insuficientă. Pe plan economic şi social condiţiile vieţii de oraş erau altele decât cele din sat. De aici nevoia unei completări doctrinare, a fixării unor noi puncte de vedere menite să pună ideologia în concordanţă cu realitatea vieţii citadine, în care noii veniţi s'au încorporat sau au încercat să se încorporeze.

In primul rând, a fost nevoia fixării unei poziţii faţă de capitalism şi regimul pe care îl reprezintă acesta — căci acest regim dă totuşi întregul conţinut vieţii noastre urbane.

Ce atitudine teoretică a adoptat legionarismul faţă de capitalism, am văzut. Ceea ce voim să subliniem aici este că *în această atitudine se reflectează exact poziţia micii burghezii.* Căci mica burghezie este aceea care încearcă să-şi consolideze situaţia ei eceonomică şi socială nu în afara actualului regim, ci înăuntrul lui, într'o ordine economică modificată doar în măsura care să-i dea putinţa propriei îmbogăţiri, cu cât mai mic risc. Mica burghezie nu este în stare să construiască sau teoretic să susţină o altă formă de organizare economică. Cel mult ea îşi întoarce privirile spre trecut, spre breslele medievale. *Iar atunci când este vorba de capitalism, ea ar dori să-l stăpânească, să-l exploateze, să participe cât mai substanţial la câştigurile marii burghezii, în numele „etnicului" sau, pur şi simplu, în calitate de parazit al lui.* Ceea ce se reflectează fidel în „revendicările" legionare faţă de capitalism!

Aceste dorinţi corespund, în grad diferit atât celor ale „Lumpenproletariatului", cât şi rămăşiţelor aristocraţiei româneşti. Aceasta din urmă priveşte cu deosebită invidie la marile averi făcute din industrie şi comerţ, incapabilă de adaptare, ea este silită să trăiască din expedientele pe care le oferă comercializarea, într'o formă sau alta, a titlurilor nobilitare, de dubioasă origine, pe care le posedă, în aşteptarea puterii şi îmbogăţirii într'o Românie legionară.

Intâlnirea acestor trei categorii sociale în legionarism a dat naştere la guvernarea legionară, aşa cum a fost ea. Ceea ce nu constitue nimic anormal sau inexplicabil (22).

Ideologic şi doctrinar, mişcarea legionară oferă un amestec de puncte de vedere şi atitudini, corespunzând amestecului social din care îşi avea recrutate cadrele şi chiar o bună parte din masa organizată.

Dilema organică în care se găseşte legionarismul

Degajând şi fixând substratul social al doctrinei legionare — în limitata măsură în care se poate vorbi de o doctrină a acestei mişcări — ne putem da uşor seama de insuficienţele ei şi, mai ales, pentru ce încercarea de a da o nouă formă de vieaţă societăţii româneşti, conform „concepţiei legionare“, a trebuit să eşueze atât de lamentabil. La baza mişcării legionare stă de altfel următoarea dilemă:

Mişcarea legionară a fost creată dela început, apoi ani de-a-rândul sprijinită de toate guvernele de dreapta româneşti, pentru ca să servească ca instrument reacţionar intereselor marelui capital şi a marei proprietăţi împotriva muncitorimii, împotriva ţărănimii, împotriva democraţiei burgheze. Datorită compoziţiei sociale a cadrelor mişcării, celor de sus, mijlocii şi chiar de jos, legionarismul s'a pretat foarte bine — ca şi nazismul, ca şi fascismul de altfel — la îndeplinirea unui asemenea rol. Predominarea elementului mic burghez şi intelectual, importanţa elementelor declasate erau deopotrivă de favorabile jocului reacţiunii româneşti. De aceea gardismul şi-a îndeplinit foarte bine sarcinile care i-au fost date de vârfurile reacţionare, şovine şi războinice ale burgheziei şi moşierimii româneşti.

Dar interesele reale pe care „Garda“ le-a servit în această calitate de instrument al reacţiunii, nu aveau nimic comun cu interesele categoriilor sociale pe care — în parte — „Garda“ le avea reprezentate în organizaţiile ei. Dimpotrivă, veneau în contrazicere flagrantă cu aceste interese. Activitatea desfăşurată de mişcarea legionară între anii 1933—1937 a împins, în adevăr, democraţia în defensivă şi a parvenit să slăbească poziţiile muncitorimii şi ale ţărănimii. Prin aceasta ea a slujit efectiv elementelor celor mai reacţionare ale burgheziei, pregătind atmosfera prielnică şi oferind toate condiţiile obiective loviturii de Stat din 1938. După ce mişcarea legionară şi-a îndeplinit acest rol, ea a fost înlăturată. Ceea ce era logic şi natural. „Garda de fier“ nu fusese doar încurajată, ba chiar creată ca să fie un instrument de realizări la dispoziţia şi serviciul micii burghezii sau a „lumpenproletariatului“. Nu acesta era rolul pe care înţelegea să i-l dea burghezia noastră. Când conducerea a voit să rămână pe propriile-i picioare şi să treacă la înfăptuiri în spiritul şi în folosul categoriilor sociale pe care le avea reprezentate în organizaţii, mişcarea a fost reprimată, cu asprime.

După doi ani, mişcarea legionară a fost totuşi chemată să guverneze. In adevăr, în condiţii cu totul schimbate. De astă dată aducerea ei la putere nu era opera claselor noastre guvernante. Incredinţarea puterii mişcării legionare a avut loc sub controlul Germaniei şi din iniţiativa conducerii hitleriste în exclusivul folos al maşinii de războiu naziste, pentru scopurile urmărite în Răsărit şi în sud-estul Europei de cel de al III-lea Reich (22).

Ajunsă însă la putere, indiferent pe ce căi, Garda a păşit de astă dată, la „înfăptuiri" în conformitate cu propria ei structură socială, pentru satisfacerea intereselor celor pe care îi reprezenta nemijlocit. Dar în măsura în care conducerea legionară a încercat să dea formă concretă obiectivelor proprii, deodată a apărut la suprafaţă fondul social real al mişcării, amestecul de elemente mic burgheze, declasate şi rămăşiţe ale aristocraţiei române; adică tot un element declasat. Cu o asemenea structură, fiind mandatara unor asemenea categorii sociale, încercând în interesul lor să guverneze, realizările legionare n'au putut fi decât exact acelea care au fost...

Dilema în care se găseşte mişcarea legionară poate fi astfel formulată: sau mişcarea legionară va fi întrebuinţată şi în viitor ca un instrument al celei mai negre reacţiuni, — în acest caz va activa pentru interese cu totul străine, ba chiar direct potrivnice celor pe care socialmente îi reprezintă, — sau ea se va găsi în neputinţă de a guverna, o neputinţă organică, legată de însuşi fondul social al întregii organizaţii.

Din această dilemă mişcarea legionară n'a ieşit şi nici nu poate ieşi. Această mişcare, teoretic şi practic, aici îşi are limitele.

SOCIAL-DEMOCRAŢIA ROMÂNĂ

„Legile“ lui Dobrogeanu Gherea şi noii lor interpretatori

Din punct de vedere doctrinar, social-democraţia română s'a menţinut în epoca post belică în vechiul cadru teoretic trasat de Dobrogeanu Gherea.

Şerban Voinea, în polemica cu St. Zeletin şi Lotar Rădăceanu în „Oligarhia română“ apărau în întregime moştenirea ideologică gheristă. Mai mult, aceşti doi teoreticieni ai social-democraţiei române, din tânăra generaţie, încercau, în condiţiile schimbate create de războiu şi de cele două reforme, agrară şi electorală, să desvolte şi să aplice ideile de bază din „Neoiobăgia“ şi legile sociologice, formulate definitiv acolo.

Punctul de vedere al lui Dobrogeanu Gherea se cunoaşte. România a urmat în desvoltarea sa în comparaţie cu apusul, un drum propriu, deosebit, drum caracteristic ţărilor înapoiate. Supra structura societăţii româneşti, reprezentată de instituţiile şi formele politice şi juridice, precum şi de cele culturale nu a fost rezultatul unei creşteri organice. Aceste instituţii, la fel ca şi formele culturale, au fost introduse la noi în urma intrării ţărilor române în orbita capitalismului european. Relaţiile de producţie însă au continuat aici să păstreze un caracter pre-capitalist, iobăgist. Aceste instituţii, odată introduse, au influenţat regimul economic existent, în primul rând relaţiile de producţie, de unde desvoltarea stărilor noastre dela formă la fond şi nu invers, aşa cum s'a întâmplat în celelalte ţări europene din apus.

Această evoluţie „sui generis“ a României a dat, bine înţeles, naştere unor forme de viaţă socială care poartă şi ele caracterul anormalului. Mai cu osebire în structura socială a ţării. Astfel, de pildă, masei ţărăneşti şi proletariatului nu i se opune aici, ca în restul ţărilor capitaliste, o clasă stăpânitoare burgheză, ci o oligarhie. Dobrogeanu Gherea, şi după el Şerban Voinea şi Lotar Rădăceanu, afirmă cu tărie existenţa acestei oligarhii, ca o realitate sociologică nediscutată. Această oligarhie se găseşte însă în conflict de interese nu numai cu ţărănimea şi cu muncitorimea, dar chiar cu burghezia, devenită puternică după 1918. Cauza conflictului oligarho-burghez? Oligarhia încearcă să menţie mai departe, pentru ea, monopolul puterii politice, realul suport al poziţiei pe care o ocupă în România. Dar mai mult, oligarhia împiedecă desvoltarea capitalistă a ţării, deoarece are tot interesul ca burghezia să nu se întărească şi să-i ia locul, tocmai ca rezultat al acestei desvoltări.

Dacă acest punct de vedere este clar şi precis formulat, atunci când este însă vorba să se arate de teoreticienii social-democraţiei române caracteristicele acestei oligarhii, susţinerile lor se transformă într'un adevărat *galimatias,* din care şi cel mai binevoitor cetitor, cu greu poate înţelege ceva.

Să dăm câteva pilde. Ce este, mai întâiu, oligarhia română?

„Oligarhia română — susţine Lotar Rădăceanu — nu este o clasă în înţelesul obişnuit al cuvântului, deşi are o existenţă socială relativ independentă, întru cât această calitate ar presupune o poziţie bine definită în procesul de producţie" (23). Deci oligarhiei române îi lipsesc caracteristicele esenţiale ale unei clase sociale.

Dar, după câteva pagini, autorul se răzgândeşte şi aflăm astfel că „oligarhia nu este clasa burgheză însăşi, dar fără îndoială o clasă burgheză, care nu s'a putut forma decât sub influenţa capitalismului". Deci de fapt în România existau două clase burgheze, ceea ce pentru o ţară mică „neoiobagă" era cât se poate de meritoriu. Cu atât mai meritoriu cu cât după autorul „Oligarhiei române" înainte de primul războiu nici nu se putea vorbi, propriu zis, de o burghezie română... Cu alte cuvinte cele două burghezii s'au născut repede, repede de tot numai în curs de câţiva ani. După cum se vede, aplicarea legii lui Dobrogeanu Gherea produce adevărate minuni sociologice!

Dar cu acestea tot n'am terminat cu „oligarhia" noastră. Astfel aflăm mai departe, tot din cuprinsul articolului lui Rădăceanu, că deşi există o burghezie şi o oligarhie, de fapt oligarhia este „clasa reprezentativă burgheză în România" cu toate că are „interese de clasă" de apărat cu totul opuse burgheziei! Ba chiar direct potrivnice acesteia, aşa după cum imediat vom vedea.

Este sau nu este „oligarhia română" o clasă? Autorul, cu toată bunăvoinţa pe care şi-o dă să nu lase cetitorul în dubiu şi întunerec, nu se poate totuşi decide, într'un fel sau altul. Până la urmă conchide că deşi oligarhia este denumită clasă, pe ici pe colo, totuşi „aceasta nu este decât o licenţă terminologică".

Deci cu definiţia oligarhiei chestiunea rămâne nedescurcată.

Nu mai puţin complicată şi întunecată este însă şi determinarea conflictului de interese între oligarhie şi burghezia propriu zisă.

Oligarhia s'a opus „în numele intereselor ei politicianiste, atât progresului capitalist, cât şi desfiinţării neoiobăgiei, care ar putea să-l accelereze". Ea a acţionat astfel pentru a împiedeca burghezia să devină o forţă şi deci să preia conducerea politică a Statului. Dar la un moment dat oligarhia se răzgândeşte şi deodată o vedem acţionând în sens invers. Oligarhia, ea însăşi începe să „patroneze o evoluţie de nuanţă burghezo-capitalistă, fără să fie interesată la ea". Cu alte cuvinte oligarhia o face aceasta din simplu altruism. Lucru cu atât mai mişcător cu cât procedând astfel ea îşi grăbeşte, după părerea autorului, propria-i pierzanie...

Probabil datorită acestei inconsecvenţe, oligarhia se trezeşte la un moment dat în faţa unui aparat de producţie capitalist „relativ foarte considerabil", deşi câteva fraze mai sus se afirmase cu toată tăria că la noi în ţară numai doborîrea oligarhiei „însemna a deschide un drum liber capitalismului".

Credem că ne putem opri aici. Toate cele de mai sus au fost înfățișate muncitorimii noastre ca rezultat al aplicării metodei marxiste de cercetare și ca ilustrare a desvoltării dialectice a realităților românești...

Vechi și noi puncte de vedere social-democrate

Dacă cele expuse până acum se referă la trecut, să vedem pe ce linie urmează să se desvolte, în viitor, stările dela noi, după opinia social-democrației.

„Progresul României e indestructibil legat de progresul capitalismului — scria în 1926 Șerban Voinea. — Socialismul nu va putea fi realizat la noi decât dacă desvoltarea capitalistă a țării va crea elementele obiective și subiective indispensabile pentru aceasta" (24). Doborîrea oligarhiei este unul din obiectivele imediate, căci numai prin această răsturnare se poate asigura libera desvoltare capitalistă a țării, precum și instaurarea unui regim constituțional și a unor forme de guvernământ democratice. Pentru atingerea acestor obiective luptă nu numai muncitorimea și țărănimea, dar însăși burghezia direct interesată. In lupta contra oligarhiei, muncitorimea se găsește deci împreună cu burghezia, în fața unor sarcini comune.

Factorii care pot asigura desvoltarea României pe drumul capitalismului și spre democrație — cităm tot pe Șerban Voinea — sunt: 1) lupta comună a muncitorimii și țărănimii; 2) burghezia, dar mai ales burghezia din noile provincii; 3) minoritățile naționale; 4) capitalul financiar străin, care va fi „în realitate un puternic aliat al democrației dela noi"; 5) sprijinul democrațiilor apusene.

Toate acestea au fost scrise în anul 1926.

S'au îndeplinit prevederile social-democrației române în ceea ce privește evoluția țării până la izbucnirea actualului războiu? Credem că este inutil să dovedim că nu. Netăgăduita desvoltare capitalistă a României în ultimele două decenii, nu a contribuit cu nimic şi pe niciun teren, la progresul ţării. Ba aşa cum am arătat, dimpotrivă. Burghezia, chiar în fracţiunea ei cea mai democrată n'a contribuit nici ea la democratizarea ţării, nici la instaurarea unui regim constituţional real. Nu o singură dată chiar fracţiunea democratică a burgheziei a făcut, conştient sau nu, dar nu mai puţin efectiv, jocul celor mai reacţionare forţe politice dela noi din ţară („Tactica Maniu" în alegerile din 1937) (25).

Capitalul străin n'a fost un aliat al democraţiei româneşti, iar democraţiile apusene, atât cât termenul corespundea unor realităţi şi nu unor simple aparenţe, nu democraţia, ci reacţiunea au sprijinit-o la noi în ţară (De pildă sprijinul Franţei şi Angliei acordat lui Carol II pentru instaurarea regimului dictatorial, când în cele două ţări participau la guverne sau le sprijineau partidele social-democrate).

Realitatea a desminţit, deci, în mod categoric aşteptările teoreticienilor social-democraţiei române*). De aici nevoia pe care a simţit-o partidul social-democrat de a fixa noi puncte de vedere teoretice, mai ales după lovitura de Stat din 1938. De astă dată cu acest lucru s'a însărcinat Lotar Rădăceanu.

Prima precizare venită din lagărul social-democraţiei a fost cea referitoare la Stat şi funcţiile sale. Problema devenise deosebit de actuală, dată fiind identificarea, în cadrul României, între Stat şi dictatură.

Statul, în noua concepţie social-democrată, încetează să mai fie un instrument de clasă. Statul modern „nu mai poate fi socotit de nimeni ca un duşman. El a devenit o instituţie folositoare şi trebuincioasă tuturor".

Dela apologia „Statului modern" la acceptarea dictaturii nu mai era decât un singur pas. Şi acesta a fost făcut, teoretic şi practic.

---

*) Ne referim la Partidul Social-Democrat, aşa cum se înfăţişa până la 1940.

Practic, prin intrarea într'unul din guvernele dictaturii a însăşi preşedintelui partidului social-democrat. După ce, mai înainte, o serie de membri marcanţi din conducerea partidului colaboraseră activ cu dictatura, dela primele zile ale inscăunării ei.

Teoretic, prin optimistele speranţe legate de lovitura de Stat carlistă. „In urma actului regal din 31 Martie (1938) problemele ce se pun României s'au schimbat cu desăvârşire. Ceea ce a fost, nu poate şi nu trebue să se întoarcă. România veche nu mai este. Ceea ce ne trebue este o Românie nouă" (26). Această „Românie nouă" urma să fie opera lui Carol al II-lea şi a camarilei palatiste, opera acelor cercuri reacţionare care stăteau, de fapt, la spatele acestei dictaturi!

Dar nici de astă dată social-democraţia n'a fost mai norocoasă în aşteptările ei, ceea ce interesează mai puţin. Să urmărim însă drumul prin care, din punct de vedere teoretic, social-democraţia a ajuns aici.

Argumente doctrinare în slujba colaborării cu dictatura

Plecând dela afirmarea că atât reformismul, cât şi revoluţionarismul au dat faliment, teoreticienii social-democraţi găseau noua formă a colaborării între clase, în planism. Acest planism se înfăţişează ca o etapă de transiţie în care proletariatul împreună cu burghezia nefascistă caută într'o strânsă colaborare să realizeze unele înfăptuiri, după un plan economic şi social determinat, menite să înlăture efectele crizei. In ce cadru urma să se desfăşoare această acţiune, care îşi propunea „să dovedească maselor că socialismul este capabil să scoată lumea din impasul crizei capitaliste?" In cadrul noului Stat, care a încetat să mai fie un simplu instrument de clasă, în care chiar limitele ciocnirilor între clase sunt fixate de utilitatea şi necesităţile Statului, în care lupta de clasă nu mai este o luptă „nu în afară sau contra Statului, ca pe vremea lui Marx, ci o luptă pentru cucerirea Statului, luptă în care chiar acesta intervine, în mod hotărîtor" (27).

Aceste considerații teoretice nu sunt tocmai noi. Ba sunt, am putea spune chiar vechi și uzate formule reformiste, dar repuse în circulație, în versiune românească. In împrejurările concrete la noi, ele au ușurat și netezit drumul social-democrației române spre colaborarea cu dictatura carlistă.

In adevăr, se cunosc planurile, făurite de dictatura regală pentru soluționarea diferitelor probleme economice, sociale, culturale, financiare, etc. Am avut astfel un plan, ba chiar mai multe, pentru desvoltarea industriei, altul pe cinci ani pentru agricultură, un al treilea privind finanțele publice, un al patrulea de investiții, etc. Aceste planuri nu erau, de sigur, de inspirație social-democrată. Dar nu este mai puțin adevărată că mergeau pe o linie de gândire paralelă. *Anarhia capitalistă înlocuită cu o ordine planistă, nu în afara, ci în cuprinsul regimului existent, aceasta corespundea întocmai și punctului de vedere social-democrat.* Căci evoluția și creșterea organică spre socialism urmau să fie etape născute din desvoltarea capitalismului autohton, de astă dată „planificat".

Participarea exponenților social-democrației la o planificare a economiei românești ne era astfel o inconveniență, față de punctul de vedere teoretic adoptat, chiar dacă această planificare urma să fie opera unui regim dictatorial de dreapta, dar anti-gardist.

Prin noua definiție dată Statului și desemnarea rolului său schimbat, lucrurile au fost și mai simplificate. Statul devenind expresia „binelui general", colaborarea activă în instituțiile lui devenea chiar o datorie, pe care birocrația sindicală social-democrată s'a grăbit să și-o îndeplinească. Chiar dacă pentru moment mai puțin „interesul general, dar mai ales, interesele personale ale colaboraționiștilor erau copios satisfăcute".

Dar mai mult. Prin lovitura de Stat puterea politică s'a suprapus total puterii statale. Sau, mai precis, Statul şi instituţiile sale au fost în întregime stăpânite şi absorbite de dictatură. Deci o colaborare cu aparatul de Stat aducea implicit şi colaborarea cu dictatura, după cum a dovedit-o cu prisosinţă practica. Şi de astă dată, între tactica social-democrată şi teoria partidului exista o perfectă concordanţă.

Consecvenţa teoretică a social-democraţiei

Deşi s'ar părea că există deosebiri esenţiale între atitudinea teoretică a social-democraţiei române din epoca imediat următoare primului războiu mondial şi aceea adoptată după 1938, de fapt, una nu face decât să completeze pe cealaltă.

Să analizăm aceste două aspecte ale uneia şi aceleiaşi atitudini.

Punctul de vedere iniţial, atât al lui Gherea cât şi al continuatorilor lui şi încercarea lor de a explica desvoltarea României, prin aplicarea unei „legi“ speciale, pleçau dela premize nejuste. Intreaga „lege“ şi toată construcţia teoretică bazată pe ea nu era decât rezultatul unei greşite şi insuficiente analize a stărilor româneşti. In ultimii ani s'a produs un reveriment în această direcţie, iar formulele gheriste sunt atacate chiar de unul dintre frecvenţii lor apărători de până atunci (28).

Era greşită interpretarea evoluţiei României, pentrucă pleca dela răstălmăcirea relaţiilor între fondul economic — caracterul relaţiilor de producţie şi de schimb — şi supra structura societăţii româneşti. Era o analiză simplistă (şi tocmai de aceea greşită) a influenţei formelor introduse prin contactul cu apusul capitalist asupra fondului relaţiilor economice, aici existente. Era insuficientă pentrucă neglija sau subaprecia cercetarea tocmai a desvoltării capitaliste a României, o desvoltare normală, chiar dacă înceată. Capitalismul a putut cunoaște forme slabe de manifestare la început, a pătruns cu greu și a întâmpinat mari piedeci, mai ales în agricultura anti-belică, dar nu este mai puțin adevărat că desvoltarea capitalistă, la noi, era o realitate. Negând-o sau minimalizând-o, atât Gherea cât și Șerban Voinea sau Rădăceanu au fost constrânși să construiască, pentru explicarea fenomenelor sociale dela noi, un întreg edificiu teoretic, artificial, din care în „oligarhia română" am văzut doar o mostră.

A existat, fără îndoială, o lipsă de concordanță între „fond" și „formă" ca să întrebuințăm expresiile gheriște. Dar aceasta nu se datora neoiobăgiei, adică unui regim specific, propriu societății românești, ci slabei desvoltări a capitalismului, ceea ce este cu totul altceva. Căci ceea ce s'ar părea că este o chestiune de nuanță constituia de fapt *două premize deosebite dela care pleacă gherismul și marxismul în interpretarea fenomenului românesc* — în ultimul secol (29).

Neexistând în România capitalism, era logic să nu existe nici burghezie. De aici inventarea unei oligarhii, clasă stăpânitoare, lucru necunoscut în istoria modernă a vreunei țări europene.

De fapt, întreaga discuție în jurul „oligarhiei române" se datorește unei confuzii: anume, a raportului între clasa stăpânitoare și aparatul ei politic. In toate țările, după 1848, burghezia ajunsă la putere își creează un aparat, nu numai administrativ și militar, dar și unul politic, care îi apără și reprezintă fidel interesele, fiindu-i complet subordonat. Acest aparat politic nu trebue să fie compus din mari industriași, mari comercianți sau mari bancheri. Dimpotrivă, în compunerea lui intrau, cel mai puțin, asemenea elemente. Nu în zadar universitățile scot, an cu an, zeci și sute de advocați, economiști, jurnaliști, profesori, preoți, etc. Aparatul burgheziei, în occident, se compunea aproape exclusiv din asemenea „specialiști“ în politică și numai cu totul excepțional din stăpânitorii direcți ai marelui capital.

A fost „oligarhia“ română altceva decât acest aparat al burgheziei române? Fără îndoială că nu. Insuși Rădăceanu o numește, la un moment dat, „o grupare de politicieni profesionali“. Numai că acești „politicieni“ sunt transformați, pentru utilitatea cauzei, în „stăpâni absoluți într'un Stat burghez, înzestrat cu mari bogății și importante atribuții economice“. A fost acest aparat al burgheziei române abuziv, hrăpăreț, costisitor? De sigur. Că un asemenea aparat poate să acapareze pentru serviciile aduse clasei sau claselor pe care le servește o parte mai mare sau mai mică din venitul național, că trăiește ca parazitul regimului, etc., toate acestea sunt foarte adevărate. Dar totuși nu, aceste împrejurări, îi schimbă caracterul și îl transformă într'o „clasă“ sau „aproape o clasă“. Căci chiar din acest punct de vedere, între abuzul făptuit de „oligarhie“ — recte de aparatul politic al burgheziei — și serviciile aduse regimului în sine, există o corelație. Tot edificiul României vechi era minat de veșnic deschisa chestiune agrară. Răscoalele țărănești o dovedeau cel mai bine. Exploatarea sângeroasă a țărănimii stătea la temelia întregului regim. „Oligarhia română“ și-a luat sarcina să țină în frâu această țărănime, să-i reprime revoltele, s'o liniștească cu formule reformiste. Sarcina pe care și-a îndeplinit-o, de altfel, întocmai.

Că o asemenea distincție între clasele stăpânitoare și aparatul politic este cu putință ne-o dovedesc, în zilele noastre, dictaturile fasciste. Nu există identitate între cele două fenomene — existența unei „oligarhii“ și aparatul dictaturilor. Dar și sub fascism și sub nazism, burghezia și-a creat sau a utilizat un aparat politic deosebit de acel folosit până atunci, pentru scopurile ei proprii. Acest aparat are o structură, privind elementele care îl compun alta decât aceea întâlnită sub democrație. Dar prin aceasta nu înseamnă că aparatul politic utilizat sub dictaturile totalitare, nu servește scopurile, interesele şi întregul conţinut al regimului capitalist, interesele burgheziei, *ca clasă*. Căci şi de astă dată nu componenţa socială a acestui aparat, nu faptul că este costisitor şi parazitar interesează, *ci în slujba cărei clase se găseşte, ale cui interese le reprezintă şi le promovează.*

Nu „oligarhie", ci numai o burghezie...

Construcţia artificială a „oligarhiei", o clasă stăpânitoare, specifică României, opusă burgheziei propriu zise, constitue fără îndoială una din marile erezii teoretice ale social-democraţiei române. O erezie însă care a fost la rându-i cultivată pentru a sprijini colaboraţionismul, reformismul şi oportunismul partidului social-democrat. *Aşa încât ar fi greu de aflat, dacă întreaga construcţie de mai sus, era punctul de plecare al tacticei partidului sau, dimpotrivă, dat fiind caracterul social al acestui partid, teoria nu era chemată decât să justifice politica practicată.*

In adevăr, oligarhia reprezentând clasa care împiedeca desvoltarea capitalismului şi democratizarea ţării, o largă colaborare cu burghezia, adversară şi ea a „oligarhiei", apărea în aceste condiţii de plin justificată. Burghezia română avea în acest caz un rol progresist. Un adevărat front comun urma deci să se facă între muncitorime, ţărănime şi burghezie împotriva „oligarhiei". Ceea ce s'a reflectat fidel în atitudinea partidului social-democrat faţă de partidul naţional-ţărănesc, până în 1937.

In momentul în care însă burghezia română s'a dovedit incapabilă să înlăture „oligarhia" şi să asigure un regim democratic, în locul ei a apărut ca forţă anti-oligarhică şi probabil, progresistă „despotul luminat", Carol al II-lea, cu dictatura lui personală. Moartea „României vechi" şi naşterea „României noi" însemna îngroparea României oligarhice, operaţia fiind îndeplinită de astă dată sub auspiciile unei dictaturi de dreapta. Dar iarăşi, probabil că această împrejurare avea mai puţină importanţă, dat fiind puternicul şi urîtul adversar doborît. Prin urmare acei fruntaşi social-democraţi, care s'au declarat gata să-şi ofere serviciile dictaturii carliste, servicii care le-au şi fost primite, au făcut acest gest pentru îndeplinirea vechiului ideal social-democrat, rămas încă moştenire dela Dobrogeanu Gherea: doborîrea oligarhiei române... Exista deci o perfectă continuitate în atitudinea partidului social-democrat. După cum dincolo de aparenţe, a existat o perfectă concordanţă teoretică şi practică între poziţia ocupată de social-democraţia română în cele două epoci — imediat după războiul din 1916/1918 şi în cea de după 1938.

Teoria ca şi practica social-democrată au dat însă aceleaşi rezultate falimentare şi în cea dintâi şi în cea de a doua epocă.

Unde trebuesc căutate cauzele?

Făcând o arbitrară distincţie între oligarhie şi burghezie, teoreticienii social-democraţi au ignorat caracterul de clasă, real, al păturilor noastre stăpânitoare, a elementelor ei componente, a adevăratului ei substrat, a tendinţelor ei. Clasa noastră stăpânitoare nu se împarte între o „oligarhie", asupra căreia apasă toate păcatele şi o burghezie luminată şi progresistă. Ea se compune, în primul rând dintr'o burghezie capitalistă pură, născută încă în primele decenii ale secolului trecut, dar formată şi crescută în epoca monopolistă a capitalismului. Burghezia română poartă, de aceea, stigmatele epocii în care a devenit matură, — ea s'a modelat tiparului general şi a păşit treptat prin etapele pe care însăşi capitalismul, ca regim, le-a străbătut. Ei i se alătură reprezentanţii marei proprietăţi.

In epoca liberalistă a capitalismului mondial, epocă pe care burghezia noastră n'a apucat-o decât în ultimul ei stadiu, burghezia era şi ea liberală. După cum dacă nu în comparaţie cu proletariatul, dar cu celelalte clase sociale, era progresistă și democrată. In epoca monopolistă, imperialistă a capitalismului, aceeași burghezie a devenit o clasă reacționară, anti-progresistă, a cărei stăpânire tindea spre formele absolute ale dictaturii. Ea a dat naștere fascismului și nazismului și a încurajat toate formele reacțiunii, în vieața socială și culturală.

Burghezia română, în elementele ei de bază, a urmat și înainte de 1918, dar mai ales după această dată același drum. Și l-a urmat cu aceeași consecvență ca și burghezia din celelalte țări europene.

Nu se poate face însă niciun fel de distincție în sânul burgheziei române? O asemenea distincție există, anume între cele două fracțiuni ale burgheziei noastre, care pe plan politic și-au găsit expresia în partidul liberal și cel național-țărănesc. Dar această distincție nu răpește caracterul burghez al fracțiunii reprezentate de național-țărăniști, după cum nu conferă atributul de „oligarhie" celei reprezentate de partidul liberal.

Burghezia liberală este interesată în atotputernicia capitalului monopolist și a marei finanțe, pe care le stăpânește. Burghezia național-țărănistă care nu controlează nici marile bănci, nici posturile de comandă ale economiei naționale, luptă pe plan capitalist și în cadrul capitalismului împotriva pozițiilor ocupate de capitalul monopolist. La un moment dat, pentru ca să ușureze mobilizarea unor forțe populare (mica burghezie, țărănimea) și chiar o parte a muncitorimii care sufere deopotrivă de pe urma atotputerniciei capitalului monopolist și a reacțiunii politice pe care o reprezenta, ea a uzat de formule democratice, care corespundeau însăși tendințelor maselor care o urmau. In momentul în care și această fracțiune a burgheziei române a ajuns la putere, ea a dat cele două guvernări național țărăniste, așa cum au fost ele. Democratizarea țării n'a fost opera acestei burghezii, pentru motivul că burghezia singură nu poate promova, în niciuna dintre fracțiunile ei, forme de viață democratice fiindu-i frică să nu-și slăbească și să nu-și amenințe propriile ei poziții sociale și politice, în stadiul actual social.

O singură afirmare teoretică justă, dar fără consecințe practice

Din șirul lung de factori prin a căror directă participare și acționare social-democrația a așteptat schimbări fundamentale în structura socială și politică a României, unul singur își găsește o justă formulare și o tot atât de justă apreciere. Anume, atunci când Șerban Voinea afirmă că *lupta comună a muncitorimii și țărănimii poate duce România pe drumul progresului social și al democrației politice*. Acesta este un adevăr indiscutabil.

Dar dacă până acuma am subliniat perfecta concordanță în ce privește teoria și tactica social-democrată, de astă dată trebue acuzată social-democrația română de inconsecvență. Pentrucă, dacă în privința tuturor celorlalte puncte de vedere, în care falșele premize au argumentat o tactică reformistă și colaboraționistă practica a urmat fidel teoria, în singurul punct, teoretic just, activitatea politică a partidului social-democrat s'a abătut cu totul dela aprecierea dată.

In locul întăririi pozițiilor muncitorimii, ca clasă, în locul unei strângeri a tuturor forțelor muncitorești pe o singură linie de acțiune, în locul unei politici de clasă consecvente și hotărîte, *singura în stare să impună și să atragă și țărănimea alături și sub conducerea proletariatului, deci să realizeze unirea într'o activitate comună a muncitorimii și țărănimii*, am văzut drumul cu totul opus pe care a mers, în toți anii dintre cele două războaie mondiale, social-democrația română. In acest chip, partidul social-democrat, prin conducerea lui, a înfrânt și demonetizat unicul adevăr teoretic pe care l-au formulat teoreticienii lui...

CAPITOLUL VI

CLASA MUNCITOARE DIN ROMÂNIA ŞI SARCINILE EI

Scurtă privire asupra evoluţiei României

România, în structura şi înfăţişarea ei actuală, este rezultatul unei evoluţii ale cărei faze pot fi caracterizate astfel:

1. In cea de a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, în cadrul economiei naturale, începe să se desvolte economia de schimb, ca fază nemijlocit premergătoare capitalismului. Relaţiile de producţie sunt iobăgiste, împletindu-se cu rămăşiţele feudale. Iobăgia şi nu feudalismul imprimă pecetea ei economiei româneşti după 1750. Capitalul comercial şi cămătăresc încep să joace un rol din ce în ce mai însemnat şi să ocupe până în primele două decenii ale veacului al XIX-lea, însemnate poziţii. Inceputurile industriei, cu caracter încă manufacturier, sunt timide, regimul muncii fiind şi aici în mare parte iobag. In măsura desvoltării economiei de mărfuri şi pe baza ei începe să se formeze burghezia română. Inaintaşii acestei burghezii se recrutează din pătura negustorească din categoria celor care se ocupau cu camăta şi din mica şi chiar marea boierime, prinse şi interesate în desvoltarea schimbului comercial.

2. Incercările revoluţionare ale primelor elemente burgheze, în 1821 şi 1848, nu sunt în stare să înlăture şi să distrugă vechiul regim. Formarea Statului român şi a regimului său politic este — pe plan intern — rezultatul unui compromis între elementele burgheze şi marea proprietate feudală. Rolul revoluţionar al burgheziei române încetează în plin 1848. Compromisul intervenit între burghezie şi marea proprietate, compromis care durează până în zilele noastre, îşi are explicaţia principală în slăbiciunea capitalistă a burgheziei române. Deşi direct interesată în desvoltarea capitalismului şi a formelor lui de producţie, totuşi neavând mijloacele necesare exploatării unei pieţe interne largi, născute prin desfiinţarea marei proprietăţi şi a iobăgiei, ea nu era direct interesată la crearea ei. Impreјurările care au împiedecat o acumulare de capital bănesc — ca formă primă şi început al capitalului industrial, — trebuesc văzute în condiţiile istorice în care s'au desvoltat Principatele până în secolul al XIX-lea şi în caracterul predominant agrar al economiei ţărilor româneşti. Coalizarea permanentă a burgheziei române cu marea proprietate, împotriva ţărănimii, aici îşi are explicaţia. Atunci când, în 1918, reforma agrară a fost impusă claselor noastre stăpânitoare, burghezia română a urmărit nu lărgirea, ci îngrădirea ei. O reformă radicală, totală, care ar fi desfiinţat marea proprietate şi ar fi dat posibilitatea ridicării economice generale a ţărănimii ar fi lărgit în acelaşi timp piaţa internă. Dar cu toată întărirea relativă a burgheziei române, după şi ca urmare a primului războiu mondial, nu ea ci capitalul străin ar fi fost marele beneficiar.

Cea de a doua împrejurare care a determinat şi a uşurat compromisul burgheziei cu moşierimea, a fost caracterul agrarian al unei părţi din burghezia română, reflex şi rezultat al caracterului înapoiat atât al economiei cât şi al societăţii româneşti, în general.

3. Capitalismul, mai ales după 1880, cunoaşte o rapidă desvoltare. Faptul că aceasta apare ca rezultat al activităţii

desfăşurate, în mai mare măsură, de către capitalul străin, limitează doar unele din urmările directe ale pătrunderii şi întinderii noilor relaţii de producţie, atât în industrie, cât şi în agricultură, fără a le anihila însă efectele. Piedecile pe care rămăşiţele iobago-feudale le pun în calea desvoltării capitaliste în economia naţională, precum şi împletirea acestor rămăşiţe cu noile forme de exploatare ale muncii, dă naştere unui şir lung de probleme, de natură socială. In primul rând, problemei agrare, în forma şi conţinutul ei ante-belic.

4. Muncitorimea după 1905, ţărănimea în 1907 apar pe scena vieţii publice româneşti, ca singurele forţe sociale, care luptă efectiv împotriva coaliţiei burghezo-moşiereşti pentru desfiinţarea rămăşiţelor vechiului regim şi pentru democratizarea ţării. Ţărănimea este înfrântă în 1907. Muncitorimea este prea slabă, iar conducerea pe care o are îi paralizează şi mai mult posibilităţile de acţiune. Din aceste cauze răscoalele ţărăneşti duc doar la unele reforme, fără să fi sdruncinat însă, în bazele sale, regimul existent. Cu toate acestea, muncitorimea şi ţărănimea preluând moştenirea paşoptismului, rămân singurele forţe sociale care luptă efectiv pentru desfăşurarea revoluţiei burghezo-democratice în România.

5. Revoluţia rusă, din afară, presiunea ţărănimii şi a muncitorimii, înăuntrul, impun reformele constituţionale din 1918—1921. De astă dată, în cadrul României Mari, capitalismul capătă un nou avânt. Dar desvoltarea lui, după 1918, nu mai are loc în cadrul liberei concurenţe, ci în tiparele formelor capitalismului monopolist. Poziţiile ocupate de acesta, mai ales în ultimul deceniu care a premers izbucnirea celui de al doilea război mondial, sunt din ce în ce mai puternice. Economia românească este în mare parte stăpânită de capitalul monopolist. Urmările politice ale acestei situaţii nu întârzie să se producă. Democraţia şi liberalismul, care şi până atunci erau limitate, falsificate şi golite în parte de

conţinut, sunt totuşi din ce în ce mai îngrădite, iar în 1938, cu totul înlăturate.

Deşi evoluţia stărilor din România prezintă o serie întreagă de trăsături proprii, în linii generale ea se încadrează evoluţiei regimului capitalist european, intrat şi el în stadiul său ultim, imperialist.

Intre capital şi muncă

Rolul şi importanţa pe care o au formele de exploatare şi de organizare capitaliste în economia românească actuală, în comparaţie cu cele pre sau necapitaliste, determină, pe tărâm social, poziţia muncitorimii faţă de aceea a clasei capitaliste. Această poziţie este antagonică.

Fac parte, la noi, din clasa capitalistă burghezia industrială şi cea comercială, împreună cu elementele agrariene capitaliste din marea proprietate, împreună cu chiaburimea satelor. Formează clasa muncitoare: proletariatul industrial, proletariatul agrar, funcţionărimea particulară în elementele ei proletariene, apoi semi-proletariatul agricol. Considerăm ca semi-proletariat agricol, acele categorii de ţărani care, deşi stăpâni ai unei întinderi de pământ mai mari sau mai mici, îşi asigură totuşi mijloacele de existenţă, în principal, din vânzarea obişnuită sau ocazională a puterii lor de muncă.

Cu toată originea lor diversă, cu toată natura deosebită a câmpului lor de activitate economică, toate aceste categorii formează clasa noastră muncitoare. Interesele tuturor acelor care o compun, fără deosebire, se opun pe întreaga întindere a existenţii lor celor ale capitalului, celor ale clasei capitaliste. Proletariatul industrial, la fel ca cel agricol, funcţionărimea la fel ca semi-proletariatul din lumea satelor, nu numai că nu sunt, în nicio formă şi sub nicio condiţie, interesate la menţinerea în fiinţă a regimului capitalist, dar, dimpotrivă, numai prin înlăturarea lui, îşi pot vedea soarta schimbată şi viitorul asigurat. Capitalul le apare tuturor acestor categorii ca duşmanul principal care le robeşte munca, le impune condiţii de viaţă neumană, ţine asupra capetelor lor, ca o ameninţare veşnică, spectrul şomajului şi al foametei. Acumularea capitalistă, izvorul de bogăţie şi de putere al burgheziei, depinde direct şi nemijlocit de gradul exploatării muncitorimii în toate categoriile ei, deci de permanentizarea unei stări care o menţine la limitele existenţii.

Condiţiile concrete care opun şi în România muncitorimea clasei capialiste, fac din muncitorime principala forţă socială în procesul schimbării fundamentale a actualului regim economic, social şi politic.

Ceea ce fixează poziţia clasei noastre muncitoare, în complexul vieţii sociale româneşti, nu sunt elemente de natură ideologică şi nici chiar gradul mai ridicat sau mai scăzut al propriei conştiinţe despre menirea istorică pe care o are de îndeplinit, ci situarea ei obiectivă în procesul economic şi rolul pe care îl joacă aici. Inarmarea ideologică şi o ridicată conştiinţă de clasă sunt, de sigur, absolut necesare ca să îndrumeze paşii şi să-şi lumineze calea în îndeplinirea sarcinilor lui istorice. *Dar existenţa muncitorimii ca forţă socială principală este rezultatul condiţiilor obiective, produse nemijlocit de întreaga evoluţie economică şi socială a României, în ultima jumătate de secol.*

Rolul, importanţa şi tăria numerică a proletariatului industrial

In raport cu capitalul, muncitorimea formează o singură masă. Aceasta nu exclude anumite distincţii, atunci când accentul este pus pe posibilitatea de organizare, pe forţa de afirmare şi eficienţa intervenţiei în vieaţa socială şi în cea politică, pe gradul conştiinţei de clasă, pe nivelul cultural şi pe educaţia cetăţenească. Privit prin această prismă, *prole-*

tariatul industrial ocupă și la noi, în chiar rândurile muncitorimii, o situație deosebită. Pentrucă îndeplinind toate aceste condiții, comparativ mult mai bine decât celelalte categorii care formează muncitorimea noastră, lui îi revine rolul de conducător, nu numai în raport cu întreaga masă muncitoare, dar și cu acele pături care se pot găsi, la un moment dat, în lupta pentru obiective comune, alături de proletariat.

De aceea este necesar să stabilim tăria numerică a proletariatului industrial, tendințele privitoare la creșterea sa, precum și gradul său de concentrare.

Cifrele de care ne folosim sunt aproximative, deoarece la noi nu există o statistică muncitorească. In fixarea lor, am luat ca punct de plecare recensământul din 1930 și l-am completat cu tot materialul publicat ulterior (1).

Iată aceste cifre:

In 1930, din totalul populației active a României, de 10.542.000 locuitori, erau ocupați ca *salariați* în industrie, transport și întreprinderile comerciale 1.076.290. In acest număr intră atât industria extractivă, cât și cea prelucrătoare, atât întreprinderile private cât și cele comercializate ale Statului, precum și întreprinderile comerciale, bancare, etc.

Pe categorii — *numai în industrie* — recensământul a dat următorul rezultat: exploatarea subsolului, 48.799 persoane; industria transporturilor 427.185 persoane dintre care metalurgia, energia electrică, etc., 83.742, lemn, 57.261; construcții 45.635; textile și manufacturiere 131.352; alimentare, tutun, etc. 57.674; chimică, hârtie, tipar 40.105, diverse 11.411 persoane. *In 1930 totalul salariaților industriali era 819.422 persoane.*

Cifre mai detailate, care ne dau posibilitatea să urmărim, pentru ultimul deceniu, creșterea cât și concentrarea proletariatului industrial, avem la îndemână numai pentru industria transformatoare mare, deci fără cea extractivă și fără transporturi.

Din 616.743 persoane, 62,1% erau ocupate în întreprinderi cu peste 6 lucrători, adică 385.582 salariaţi. Din acest număr, o treime (în cifre absolute cca 120.000 salariaţi) erau ocupaţi în întreprinderi care utilizau dela 100 la 500 de lucrători (în cifre absolute 115.743 persoane); în sfârşit, 19,8% în întreprinderi dela 20 la 100 de salariaţi. Restul era în întreprinderile mijlocii şi mici. *Deci peste 60% din întreaga muncitorime ocupată în industria manufacturieră, fără atelierele meşteşugăreşti, se găsea în întreprinderi cu peste 100 de salariaţi.*

Şi aceste cifre se referă tot la anul 1930. Nu există posibilitatea să constatăm, statistic, creşterea rândurilor muncitorimii industriale, în totalitatea ei, după anul recensământului. Luând drept criteriu însă evoluţia observată în marea industrie prelucrătoare, deci cea care ocupa peste 20 de salariaţi, ne putem da seama de creşterea numărului muncitorimii noastre în ultimii ani. Iată, de pildă, cifrele pentru marea industrie prelucrătoare:

In anul 1929 această industrie ocupa un total de 176.879 de muncitori; în 1939 această cifră este de cca 269.400 muncitori (2). In anul 1919 totalul muncitorilor ocupaţi în industria mare prelucrătoare era de 140.135 lucrători. In 1943, cu toată scăderea intervenită în 1940, acest număr era de 258.092 salariaţi (2).

Tot pentru această industrie avem putinţa să urmărim creşterea muncitorimii, pe ramuri de producţie:

	1919	1929	1930	1942
Ind. metalurgică .	34.156	35.736	46.069	52·000
„ textilă	9.501	32.364	67.968	—
„ alimentară . .	21.223	20.789	31,983	44 473
„ chimică . . .	7.324	16.154	23.321	—
„ lemnului . .	41.561	37.697	39,371	31.865

Restul de industrii ocupau, fiecare în parte, sub 13.000 muncitori.

In privința concentrării muncitorimii, în aceeași mare industrie transformatoare, găsim în 1919 un număr de 51 de muncitori pe întreprindere, 47 în 1929; 72 în 1930. In 1940, existau în medie 83 muncitori de fiece întreprindere mare, număr probabil mărit în 1942/1943, dată fiind creșterea rapidă în timpul războiului a proletariatului industrial.

Care sunt concluziile tuturor acestor cifre?

I. In 1930, totalul salariaților *în industrie* în raport cu populația activă reprezenta un procent de 8,2%. Dacă la acest număr adăugăm pe acei ocupați în transporturi, în atelierele Statului, etc. (la C. F. R. numărul personalului salariat era de 138.813 din care un procent ridicat îl formează muncitorimea atelierelor) procentul de mai sus se ridică la cca 10—11% din totalul populației active, procent la care ajunge și V. Madgearu, utilizând alte metode de calcul (op. cit., pag. 362). In 1942/1943, muncitorimea reprezintă un procent mai ridicat, căci până în acel an numărul lucrătorilor industriali a crescut atât absolut, cât și relativ; dacă România a pierdut 32% din întreaga populație, a pierdut numai 18% din cea industrială.

II. In ultimile două decenii, numărul muncitorilor industriali a crescut rapid. In 1939, creșterea era de 92% față de 1918 și de 35,3% față de 1929. Chiar dacă în industria extractivă procentul de creștere nu este atât de ridicat, dar și aici numărul muncitorilor ocupați s'a mărit.

„Odată cu desvoltarea capitalismului — scrie Lotar Rădăceanu — numărul relativ al proletariatului propriu zis nu mai are o tendință de sporire, ba chiar înfățișează o tendință de scădere, în timp ce numărul relativ al păturilor sociale interesate la menținerea societății capitaliste și neinteresate la înlocuirea ei rămâne intact sau nu scade în mod simțitor" (art. cit.).

Cifrele privitoare la România confirmă absolut și relativ *nejusteța* acestei afirmații, menite să „distrugă" odată mai mult susținerile lui Marx.

III. Gradul de concentrare este, relativ, accentuat. Cifrele găsite în industria transformatoare urmează să fie şi mai mari dacă considerăm şi industria extractivă, unde prevalează marea întreprindere (petrol, cărbuni, etc.) şi cele de transport. Atelierele C. F. se plasează, după numărul lucrătorilor întrebuinţaţi, printre cele mai mari întreprinderi din ţară.

IV. După 1940, între graniţele României, au rămas, comparativ, mai multe întreprinderi mari, decât mici şi mijlocii. Astfel în teritoriile cedate se găseau 28% din numărul întreprinderilor industriale, dar numai 18% din acel al personalului utilizat.

V. Din totalul personalului utilizat în industrie, luând ca bază de calcul anul 1938, numărul muncitorilor, faţă de personalul administrativ, reprezintă un procent de 89%. Cel mai mare procent de muncitori îl dă, în raport cu întreaga masă a muncitorilor industriali, metalurgia. Chiar şi în industria transformatoare, dacă la cifrele de mai sus adăugăm pe metalurgiştii din atelierele C. F., din atelierele comunale, arsenal, etc. In 1942 numărul lucrătorilor din metalurgie arată o creştere evidentă. Urmează apoi lucrătorii din industria textilă, din cea alimentară, forestieră, etc. Calculând, la un loc, industria transformatoare şi cea extractivă, muncitorimea din industria grea reprezintă mai mult de o treime din totalul muncitorimii ocupate în întreaga industrie.

Obiectivele ultime şi scopurile imediate

Care sunt obiectivele urmărite de proletariat în România?

Obiectivul ultim al luptei şi activităţii clasei muncitoare este înfăptuirea societăţii socialiste, transformarea actualului regim capitalist în regim socialist, etapă spre societatea comunistă.

Dacă acesta este scopul ultim, pornind dela recunoaşterea realităţilor istorice şi dela condiţiile concrete date, obiectivele apropiate pe care clasa muncitoare şi le propune, sunt realizarea unor schimbări structurale — economice, sociale şi politice, — dar care nu sunt de natură socialistă. Unele dintre aceste schimbări sunt determinate de evoluţia ţării în ultimii ani, altele de structura societăţii româneşti, aşa cum a creat-o întreaga desvoltare istorică în ultimul veac.

Care sunt aceste obiective? Ne mărginim să le indicăm pe cele principale:

A) Desfiinţarea, în primul rând, a tuturor instituţiilor şi a întregii legislaţii antipopulare, dictatoriale şi reacţionare; o desfiinţare radicală şi totală, însoţită de o curăţire a întregului aparat de Stat de toate elementele fasciste sau profasciste, hitleriste, etc.

B) O imediată amnistie politică, militară şi agrară, care să cuprindă deopotrivă pe condamnaţii politici, pe cei care au refuzat să participe la războiu, ca şi pe ţăranii judecaţi sau condamnaţi în legătură cu delictele agricole, silvice, etc. Amnistia trebue să se întindă deopotrivă la cei condamnaţi definitiv, cât şi la cei cu procese în curs. Curţile marţiale, ca şi tribunalele civile au judecat, în toţi aceşti ani, dar mai ales sub dictatura militară, în asemenea condiţii, încât numai o totală şi generală amnistie poate să pună capăt abuzurilor, nedreptăţilor şi sentinţelor de răzbunare şi cu caracter terorist *).

C) Exproprierea totală a marii proprietăţi dela 50 de ha în sus şi desfiinţarea radicală a tuturor relaţiilor de muncă, care poartă încă un caracter iobăgist. Improprietărirea ţăranilor fără pământ sau cu pământ puţin. Inzestrarea ţăranilor cu inventar, viu şi mort, să fie făcută pe seama marei proprietăți expropriate și pe socoteala Statului. Stingerea tuturor datoriilor țăranilor către bănci și către Stat, de pe urma trecutei împroprietăriri și a conversiunii. Interzicerea relațiilor de muncă cu caracter iobăgist prin modificarea, în acest sens, a legii învoelilor agricole.

---

*) Prin decretul lege de amnistie dat în noaptea de 23 Aprilie 1944, acest deziderat a fost înfăptuit în întregime.

D) Naționalizarea B.N.R. și a întregului aparat bancar, al celor 18 mari bănci contopite într'o singură organizație bancară pe țară. Concentrarea bancară pe care am întâlnit-o aici în ultimul deceniu arată că acest proces de concentrare este în curs; bine înțeles în folosul exclusiv al marei finanțe. Ducând la ultimele consecințe această concentrare și încorporând atât institutul de emisiune, cât și marile bănci Statului, se merge deci pe linia evoluției actuale, dându-i-se doar un alt conținut.

E) Controlul Statului asupra cartelurilor și sindicatelor capitaliste. O parte din carteluri urmează să fie naționalizate (acele din industriile de bază). Se păstrează cartelurile ca mijloace regulatorii ale producției și se schimbă doar conținutul lor asigurând directa intervenție și directul control al Statului asupra activității lor.

F) Pentru muncitorime: ziua de opt ore în uzine, de șapte ore în mine, fără micșorarea salariilor; minimum de salar cu scara mobilă a salariilor; comitete pe întreprinderi, alese de muncitorime în mod direct; transformarea asigurărilor sociale într'o realitate, prin asigurarea controlului direct din partea organelor alese ale muncitorimii asigurate; o largă legislație de proteguire a muncii femeilor și copiilor. Reglementarea imediată a condițiilor de muncă și de salarizare pentru proletariatul agricol cu asigurarea participării lui la asigurările sociale și garantarea dreptului de organizare sindicală.

G) In ordinea politică: asigurarea deplină și efectivă a drepturilor și libertăților publice pentru masele populare; asigurarea în special a dreptului de liberă organizare, a libertăţii tiparului, a cuvântului. Garantarea, prin crearea unor instituţii şi legiuiri constituţionale, a efectivului şi liberului exerciţiu al tuturor drepturilor cetăţeneşti. Asigurarea libertăţii de credinţă religioasă, încetarea imediată a persecuţiei sectanţilor.

Deplina egalitate de drepturi pentru femei şi atragerea femeilor ca un element politic activ în viaţa publică a României.

Majoratul politic pentru tineret la 18 ani, cu deosebită accentuare a asigurării liberei posibilităţi pentru generaţiile tinere de a participa la viaţa politică şi în toate atribuţiile politice ale aparatului de Stat, după capacitate şi nu după vârstă.

H) Un guvern democratic, reprezentând interesele celor mai largi pături, ca expresie nemijlocită a muncitorimii, a ţărănimii, a tuturor păturilor mic burgheze şi intelectuale, precum şi a forţelor burgheze consecvent anti-fasciste, aflate pe aceeaşi linie de acţiune în realizarea obiectivelor de mai sus.

I) In politica naţională: plecând dela adânca convingere că un popor nu se poate elibera pe sine cât timp impilează pe altul, muncitorimea se declară pentru imediata încetare a oricăror măsuri — legislative sau administrative — îndreptate împotriva naţionalităţilor conlocuitoare sau împotriva evreilor. Distrugere, din rădăcini, a otravei antisemite. Numai prin libera şi nesilita consimţire a majorităţii populaţiei unei provincii, apartenenţa la Statul român poate fi considerată ca legitimă.

J) In politica externă: o strânsă prietenie cu Uniunea Sovietică. Politica externă românească nu-şi poate găsi altă bază decât cea mai strânsă colaborare cu Uniunea Republicelor Socialiste Sovietice. Alianţa româno-sovietică constitue în viitor nu doar cea mai puternică, dar singura garanţie a liberei desvoltări a Statului român, a independenţei şi prosperităţii poporului român.

Caracterul burghezo-democratic, şi nu socialist al acestor puncte de program

Care este caracterul tuturor acestor măsuri, a căror integrală realizare o va urmări proletariatul din România, prin unirea tuturor forţelor sale? Au unele dintre ele caracter socialist? Infăptuirea lor înseamnă socialism sau comunism?

Niciunul dintre aceste puncte programatice nu reprezintă o soluţie socialistă. Nu-i socialistă nici exproprierea marei proprietăţi, nici împroprietărirea ţăranilor; nu-i socialistă nici etatizarea B.N.R. sau a aparatului bancar privat, după cum nu-i socialistă nici directa şi continua intervenţie a Statului, în ce priveşte activitatea cartelurilor industriale. Exproprierea marei proprietăţi s'a hotărît sub un guvern burghez, acel al partidului liberal, în 1917. Etatizarea întreprinderilor Malaxa a fost făcută de un guvern dictatorial, tot burghez. Controlul producţiei a devenit o practică curentă în timp de războiu. Deci măsurile în sine, nu au niciun caracter socialist. De sigur că şi exproprierea din 1918/1921 şi toate măsurile luate în ultimii ani de către guvernele dictatoriale privitoare la industrie sau la întreprinderile bancare urmăreau interesele private ale unei grupe, făcând parte din clasele noastre suprapuse. Dar înlocuind controlul birocratic al Statului actual în producţie, printr'un control organizat, supunând cartelurile nu aparatului Statului actual, ci unui Stat cu adevărat democratic, având o largă bază populară, etatizând B.N.R. şi aparatul bancar privat, toate aceste măsuri şi practici nu devin socialiste prin schimbarea conţinutului lor.

Sunt socialiste revendicările privind muncitorimea? Ziua de opt ore şi toate măsurile menite să-i asigure un standard de viaţă mai ridicat nu desfiinţează nici exploatarea omului de către om, nici nu înseamnă trecerea mijloacelor de producţie în altă stăpânire, decât aceea a clasei capitaliste de astăzi. Că asemenea măsuri vor contribui însă în mod hotărîtor la îmbunătățirea condițiilor de viață a masei muncitoare, vor ușura cultivarea, ridicarea conștiinței ei de clasă, vor întări organizațiile ei — toate acestea sunt adevărate — dar prin acestea nu devin revendicări cu caracter socialist.

Nu este, în sfârșit, socialistă niciuna dintre soluțiile sociale, politice sau naționale enumerate mai sus.

Toate, absolut toate aceste măsuri sunt obiectivele pe care o consecventă democratizare a țării le urmărește. *După cum înfăptuirea tuturor acestor puncte de program nu va face decât va grăbi și democratiza viața noastră socială, ducând-o până la ultimele ei consecințe.* Căci cele mai multe din aceste cerinți nu sunt altceva decât transpunerea, în fapt, a revendicărilor și lozincilor pașoptiste, larg democratice, abandonate de burghezia română numai câteva săptămâni după proclamația dela Islaz.

Activând pe un asemenea plan politic, social și economic, oare muncitorimea nu este inconsecventă cu ea însăși? Nu-și abandonează propriile-i idealuri pentru a îmbrățișa, de fapt, revendicări de clasă străine ei?

Muncitorimea din România nu-i nici inconsecventă și nici nu înțelege să-și abandoneze sau să-și trădeze sarcinile ei istorice, fundamentale, procedând astfel. *Este o caracteristică a țării noastre* — o caracteristică pe care o împarte de altfel cu toate țările înapoiate — *că sarcinile și datoriile istorice ale unei clase sociale trebue să fie înfăptuite de altă clasă.* Acolo unde burghezia a abandonat propria-i revoluție, proletariatul este constrâns să reînnoade firul istoriei și, sub hegemonia lui, să înfăptuiască, să grăbească și să desăvârșească procesul istoric întrerupt la 1848.

Căci în ce condiții este chemat proletariatul să activeze în România? In ce cadru economic și social?

In societatea românească, în forma și cuprinsul ei actual, prevalează, ca număr, nu proletariatul, ci mica burghezie. Fac parte din mica burghezie și milioanele de țărani mici proprietari de pământ, proprietari pitici, etc.

In domeniul agrar, ca un vestigiu al trecutului precapitalist, se menţin încă marea proprietate şi puternice rămăşiţe iobăgiste.

Poate în condiţiile actuale să se pronunţe majoritatea poporului român pentru socialism? Sunt realizate condiţiile obiective, necesare unei transformări socialiste? Fără îndoială că nu.

Chiar dacă muncitorimea n'ar fi trăit sub un regim dictatorial care i-a desorganizat forţele, care a slăbit-o, care a făcut totul ca să-i întunece conştiinţa de clasă, încă şi atunci ea nu ar fi putut, *tocmai datorită acestor condiţii obiective, să păşească pe acest drum.* Căci socialismul nu urmează să fie impus maselor populare, ci acceptat de către aceste mase. Cuvintele lui Engels nu şi-au pierdut câtuşi de puţin din actualitate: „Când noi vom fi în stăpânirea puterii, noi nu ne vom gândi să expropriem forţat pe micii ţărani (indiferent cu sau fără despăgubiri), aşa cum suntem constrânşi s'o facem cu marea proprietate. Sarcina noastră faţă de ţăranii mici proprietari va consta, întâiu, în aceea de a trece exploatarea (gospodăria n. a.) sa privată şi proprietatea sa privată într'o cooperativă, nu cu forţa, ci cu exemplul şi prin acordarea unui ajutor social în acest scop. Şi noi vom avea mijloace suficiente, încât să punem în faţa ochilor acestui ţăran avantajele care trebue să-i dovedească acest lucru, încă de pe acuma" (4).

Va avea muncitorimea din România posibilitatea să convingă ţărănimea de foloasele socialismului? O va putea face. Cu atât mai mult astăzi când ţărănimea noastră *a putut să vadă cu proprii ei ochi realizările socialismului în Uniunea Sovietică, când ea s'a convins, prin propriile ei mijloace, ce poate să realizeze muncitorimea şi ţărănimea în socialism!*

Dar înainte ca muncitorimea din România să păşească pe acest drum, ea are în faţa sarcina de a lichida trecutul. Căci numai în măsura lichidării acestui trecut, pot fi create premizele viitoare. *Acest trecut înseamnă, în primul rând, desfiin-*

ţarea marei proprietăţi şi a rămăşiţelor iobăgeşti. Inseamnă, în acelaşi timp, şi lichidarea tuturor instituţiilor care poartă caracterul şi pecetea dictaturilor totalitare şi antipopulare; înseamnă şi crearea tuturor condiţiilor ca masele, chemate la viaţă politică şi socială activă, să poată spune un cuvânt hotărîtor asupra propriei lor soarte.

Pentru îndeplinirea cerinţelor de mai sus nu numai proletariatul este chemat să acţioneze, nu numai o parte din ţărănime, din intelectualitate sau din mica burghezie, *dar masele compacte care compun toate aceste categorii sociale.* Căci desfiinţarea radicală a marei proprietăţi şi a relaţiilor iobăgiste, lichidarea datoriilor agrare, controlul organizaţiilor monopoliste, etatizarea marilor bănci, asigurarea drepturilor şi libertăţilor publice, realizarea unui guvern şi a unei forme de Stat care să asigure puterea politică reprezentanţilor imensei majorităţi a maselor populare, toate aceste cerinţi corespund nevoilor şi năzuinţelor, corespund intereselor şi cerinţelor poporului român şi a popoarelor conlocuitoare, imensei lor majorităţi.

Poziţia muncitorimii

Proletariatul activând pentru grăbirea şi desăvârşirea democratizării ţării, nu înţelege să deschidă, prin aceasta, noi drumuri minorităţilor suprapuse, să le consolideze guvernarea în numele şi sub scutul democraţiei şi a tuturor schimbărilor care vor interveni ulterior. Din punct de vedere a situaţiei obiective, a scopurilor urmărite, a forţelor aflate în luptă, democratizarea României *nu în folosul minorităţilor posedante, ci al maselor muncitoare dela sate şi dela oraşe urmează să fie înfăptuite.* Prin rolul economic pe care îl deţine, prin poziţia pe care o ocupă în lupta de clasă, prin tendinţa de a menţine societatea în cadrul strict al proprietăţii private a mijloacelor de producţie, împreună cu încercarea de a permanentiza exploatarea, inegalitatea socială, mizeria, incultura, prostituţia, etc. burghezia română în păturile ei fundamentale, este o clasă conservatoare. La noi nu mai puţin decât în toate ţările în care îşi menţine încă stăpânirea. *Datorită condiţiilor obiective şi rolului pe care îl joacă, burghezia română a încetat, şi încă de mult, să mai facă parte dintre forţele destinate să deservească, prin singurele-i mijloace democratizarea ţării.* Idealurile democratice nu-i mai aparţin. Interesele ei cer perpetuarea regimului capitalist, iar stadiul în care a ajuns astăzi capitalismul exclude existenţa unui regim cu adevărat democratic.

Constrânse să acorde maselor libertăţi publice, minorităţilor posedante vor face totul să le îngrădească, să le golească de conţinut, să le transforme în simple şi goale forme. Intregul arsenal al democraţiei apusene, din ani care au premers începutul actualului războiu, le livrează destule pilde, bune de imitat. După cum, nu mai puţin, vor încerca să fie puse la contribuţie, sub nume şi înfăţişări schimbate, experienţa fascistă şi cea nazistă. Burghezia română, singură, lăsată la propriile-i mijloace, chiar în fracţiunea ei cea mai avansată, nu poate fi garantul unui regim real democratic. N'a fost nici în trecutul apropiat, nu va fi nici acum. Ceea ce nu numai că nu exclude, ci constitue un temeiu în plus pentru ca printr'o politică de conlucrare cu toate forţele sociale progresiste, întreaga burghezie sau, cel puţin, însemnate părţi din ea, să fie antrenate în lupta pentru democratizarea ţării şi pentru atingerea unor obiective comune, cum sunt acele cu caracter naţional (azi lupta împotriva hitlerismului, pentru asigurarea independenţii şi libertăţii poporului român, etc.).

Democratizarea ţării va fi folosită de burghezia română? Eliberarea forţelor de producţie, prin desfiinţarea rămăşiţelor precapitaliste în agricultură, şi prin limitarea puterii capitalului monopolist în industrie, dacă vor putea fi utilizate de anumite pături care compun burghezia, ele vor contribui, nu ca o posibilitate, ci de astădată ca o certitudine şi într'o mult mai puternică măsură, la întărirea şi consolidarea situaţiei maselor populare. O consolidare și o întărire nu doar în raport cu trecutul apropiat, ci în comparație cu forța și posibilitățile claselor suprapuse.

Democratizarea țării va folosi, în primul rând, proletariatului industrial și agrar, precum și semi-proletariatului.

Ridicarea standardului de viață al muncitorimii, descătușarea tuturor forțelor sociale în lumea satelor, lichidarea marei proprietăți, zăgăzuirea puterii marelui capital, liberul exercițiu al libertăților cetățenești care va crea imediate posibilități de organizare, va ușura circulația cuvântului scris și vorbit, toate acestea vor fi folosite din plin și vor produce efecte, hotărîtoare, pentru masele muncitoare. *Proletariatul industrial va putea să devină o forță politică și sindicală organizată.* Va înceta epoca de destrămare, de conrupere ideologică, de împăștiere a forțelor lui, adică a ceea ce a caracterizat întreaga activitate desfășurată de organizațiile și instituțiile reacționare, fasciste sau ale dictaturilor care s'au succedat la noi. Conștiința de clasă a muncitorimii va crește, iar prin activizarea sa își va îmbogăți rapid experiența socială și politică. Proletariatul industrial, unit cu cel agrar, va putea să atragă semi-proletariatul în sfera lui de activitate și sub conducerea lui, interesând masele rurale principale la propria-i luptă. Va putea să obțină pentru atingerea obiectivelor proprii, atât imediate cât și mai îndepărtate, strânsa lor conlucrare.

Proletariatul va fi în stare, însfârșit, utilizând din plin toate condițiile obiective și subiective nou create, să devină forța dinamică de bază, care să antreneze întreaga societate românească în lupta pentru progres. Căci numai în măsura în care va deveni o asemenea forță, există siguranța că elementele reacționare nu vor căuta, din nou să devieze cursul evoluției României. După cum tot numai în asemenea condiții, proletariatul va putea înarma masele populare — ideologic și politic — în cursul întregului proces, deschis de criza actuală. Căci să nu se uite niciun moment că proletariatul este și rămâne singura clasă consecvent progresistă, consecvent democratică.

Acestea sunt urmările pozitive, principale, ale grăbirii desăvârşirii democratizării societăţii româneşti şi temeiurile pentru care muncitorimea din România, preluând moştenirea paşoptistă, înţelege să lupte pentru ea.

Intre marea proprietate şi ţărănime

Alături de muncitorime, cel de al doilea factor important social la noi îl reprezintă ţărănimea, considerată de astădată în toate păturile ei componente. Nu în raport cu capitalismul, ci cu marea proprietate, ţărănimea poate şi trebue să fie considerată, în totalitatea ei.

Marea moşierime-ţărănimea, aceste sunt cele două elemente sociale care se înfruntă şi ocupă, în sectorul agricol, poziţii antagonice.

In desfiinţarea marei proprietăţi sunt interesate *toate* păturile rurale. Nu numai ţărănimea fără pământ sau cu puţin pământ, dar şi chiaburimea. Bine înţeles că resorturile care pun în mişcare pe pălmaş sau pe codaş sunt cu totul altele decât acele care acţionează atunci când este vorba de chiaburime. După cum altele sunt cauzele duşmăniei pe care o poartă marei propietăţi ţărănimea săracă sau burghezia satelor. Dar, cu toate acestea, nici duşmănia chiaburimii nu-i mai puţin reală şi tenace.

Pălmaşul sau codaşul îşi revendică dreptul la pământul moşieresc, pentrucă îl consideră deţinut pe nedrept de actualii lui stăpâni şi pentrucă acest pământ este instrumentul principal al propriei lui înrobiri. Apoi şi unul şi celălalt văd în bucata de pământ pe care ar putea-o rupe din trupul moşiei boiereşti, asigurarea existenţii familiei lui, în prezent şi în viitor.

Ce urmărește însă chiaburimea atunci când se ridică împotriva marei proprietăți și-i vrea pieirea?

In marea proprietate, chiaburimea vede principala piedecă a propriei îmbogățiri. Cu atât mai mult cu cât condițiile create acestei chiaburimi în ultimii douăzeci de ani i-au consolidat poziția înăuntrul satului, iar războiul a îmbogățit-o. Urmărind desființarea marei proprietăți, burghezia satelor se gândește să ia locul moșierimii. Căci ea voiește să-și rotunjească propriul ei pământ, cu ceea ce știe că, legal sau nu, fățiș sau pe ascuns, îi va cădea și dela o nouă împroprietărire. Ea râvnește, mai ales, să rămână singură stăpână în sat. Singură stăpână, adică, singura exploatatoare a mânii de lucru pălmașe și codașe, singura în buzunarele căreia se va strânge plus-valoarea stoarsă din munca țărănimii învoite; plus-valoare pe care astăzi se vede silită s'o împartă, și încă într'o inegală proporție, cu marea proprietate.

Țărănimea mijlocașă urmează atitudinea comună a întregii țărănimi în poziția pe care o ia față de marea proprietate. Deși această pătură are trăsături comune cu țărănimea săracă, totuși în raport cu marea proprietate ea se apropie mai mult de burghezia satelor, fără însă să se identifice cu aceasta chiar și din acest punct de vedere.

Adversitatea față de marea proprietate — indiferent de motivele și cauzele concrete care o determină — menține până astăzi o anumită solidaritate între toate păturile care formează țărănimea noastră. Deși prin reforma agrară marea proprietate a fost redusă ca întindere, iar, în parte, caracterul ei s'a schimbat, totuși, împotriva moșierimii se coalizează din nou întreaga țărănime, peste și împotriva conflictului de interese, care o împarte de pe acum, în categorii distincte. *Această solidaritate anti-moșierească este una dintre caracteristicile noastre sociale.* Este, în același timp, una dintre dovezile cele mai puternice că reforma agrară n'a schimbat radical stările noastre agrare, lăsând mai departe în ființă un fenomen specific țărilor care n'au lichidat încă trecutul precapitalist.

In Statele europene, unde diferenţierea ţărănimii este un fapt îndeplinit, o atare solidaritate este imposibilă. Mai mult, acolo se naşte o solidaritate, dar nu înăuntrul satului, ci între păturile ţărăneşti înstărite şi marea proprietate. Este solidaritatea care le uneşte împotriva proletariatului agricol şi a revendicărilor lui. Dar nu doar această adversitate le dictează atitudinea comună. Reprezentanţii marei proprietăţi luptă împreună cu chiaburimea pentru a combate despopularea satelor, colaborează strâns în cooperative, subordonându-le intereselor proprii, urmăresc să impună în cadrul Statului o politică protecţionistă pentru produsele agricole, etc. Nimic nu desparte ci totul apropie chiaburimea de marea proprietate. Aceasta din urmă parvine chiar să atragă şi pe micii proprietari de pământ, cu care fac un bloc, acţionând laolaltă atât pe tărâm social cât şi politic.

La rândul său, proletariatul agricol, sprijinit de ţărănimea săracă, luptă deschis deopotrivă împotriva marei proprietăţi şi a chiaburimii, în toate domeniile unde interesele lor se ciocnesc.

La noi, deşi diferenţierea ţărănimii este în rapid progres, ceea ce explică conflictele în cuprinsul satului, lasă să subsiste şi o solidaritate antiboierească. Acest fapt constitue o caracteristică a satului nostru.

Adversitatea care pune marea proprietate în conflict deschis cu ţărănimea, tăria şi formele acestui conflict, fac din ţărănime cel de al doilea factor social principal, cea de a doua forţă dinamică de bază în cuprinsul societăţii româneşti.

Intre ţărănime şi capitalism

Anumite pături din ţărănime sunt însă direct interesate şi în lupta împotriva capitalismului. Nu numai proletariatul şi semi-proletariatul agricol se încorporează muncitorimii, în măsura în care sufăr exploatarea capitalistă şi sunt obiectiv plasate în situații apropiate de cele ale muncitorimii industriale, dar există și o a treia categorie ale cărei raporturi cu actualul regim urmează să le cercetăm acum. Adică, acea parte din țărănime care își găsește în cultura pământului propriu ocupația principală, fără însă ca pământul pe care îl are să-i poată asigura deplin existența. Proprietatea acesteia este între 3 și 5 ha.

Se plasează mica gospodărie țărănească, la noi, în afara capitalismului? Parvine să-și ducă vieața și să-și desfășoare activitatea dincolo de sfera de influență a actualului regim economic?

V. Madgearu recunoaște că deși acest fel de gospodărie reprezintă tipul „unei gospodării necapitaliste", totuși ea nu s'a putut sustrage directei lui influențe. Modul de producție nu i-a fost într'adevăr transformat, dar capitalismul supune întreaga ființă a micii gospodării țărănești „pouncilor pieții capitaliste" și ia „din munca țărănimii" plus valoarea, „în forma câștigului comercial" (op. cit., pag. 358).

De fapt, căile și mijloacele prin care capitalismul își face simțită stăpânirea asupra acestui fel de gospodărie țărănească sunt mult mai numeroase și mai variate. Nu numai capitalul comercial, dar și cel bancar s'a aruncat cu toată puterea asupra ei. Datorită grelelor datorii care apăsau tocmai asupra acestei categorii de exploatări, ele erau, în primul rând, amenințate cu exproprierea.

Asupra micii gospodării, Statul a pus sarcini fiscale, cu atât mai greu de suportat, cu cât mica exploatare este deficitară, așa cum am arătat în alt capitol. Statul înseamnă însă astăzi capitalismul, clasa capitalistă sub altă formă.

In sfârșit, atunci când elementele active din cadrul micii gospodării sunt silite să-și vândă puterea de muncă, fie pe marile moșii, fie la oraș, condițiile de salarizare sunt dintre cele mai mizerabile. Dar și ca salariați, tot puterea capitalului îi robește.

Indiferent însă pe ce căi și în ce forme capitalismul își întinde stăpânirea asupra micii economii țărănești, rezultatul este același: o reducere a veniturilor familiei țăranului. Și aceasta în cazul cel mai bun! Căci de foarte multe ori această influență se face simțită prin directa modificare a structurii ei, mica proprietate fărămițându-se, căzând în categoria gospodăriei pitice, iar țăranul în aceea a semi-proletariatului, așa cum arată rezultatul procesului de diferențiere a satului românesc.

Toate aceste împrejurări și momente, indisolubil legate de existența și funcționarea regimului actual, determină poziția net anti-capitalistă a țărănimii, mică proprietară de pământ.

Codașul, țăranul sărac, țăranul mic proprietar se pot distanța, subiectiv, de proletariatul și de semi-proprietarul agricol. Dar toate condițiile obiective, create de formele de exploatare directă și indirectă din partea capitalului, îi apropie. Toate aceste categorii, la un loc, se întâlnesc pe o poziție opusă acelei pe care o ocupă capitalismul și clasa capitalistă. indiferent dacă această atitudine ia formele unei manifestări deschise, dacă anticapitalismul țărănimii sărace este rezultatul unui proces conștient sau dacă, abia acum, începe să devină vizibil pentru țărănime. Acest anticapitalism este urmarea nemijlocită a unei realități economice și sociale, care își impune inexorabilele ei legi.

Cristalizarea sub forma unor manifestări conștiente a pornirilor anti-capitaliste ale păturilor țărănești va fi mult grăbită și precipitată, tocmai de condițiile în care țărănimea se va găsi, a doua zi după războiu, în criza care-i va urma.

Aliatul principal al muncitorimii: țărănimea

Proletariatul industrial este o minoritate. Chiar împreună cu proletariatul agricol și cu semi-proletariatul, el nu formează, în fața unei masive majorități țărănești, decât tot o minoritate. Activizarea politică a masei ţărăneşti, ridicarea activităţii ei la un cât mai înalt nivel politic, aceasta este una dintre primele sarcini pe care muncitorimea trebue să şi-o pună. *Căci ţărănimea este cel dintâiu şi cel mai însemnat aliat al muncitorimii.* Numai prin acţiunea lor comună şi coordonată şi numai în măsura în care această acţiune va reuşi, grăbirea şi desăvârşirea democratizării României vor deveni fapt. In atingerea acestor ţeluri, condiţiile obiective fac posibilă o alianţă a muncitorimii cu întreaga ţărănime, inclusiv cu chiaburimea. O asemenea comunitate, în acţiune, nu este o creaţie artificială, ci corespunde acelei comunităţi de interese economice şi sociale, care ridică toate păturile ţărăneşti împotriva marei proprietăţi, împotriva capitalului monopolist, precum şi pentru asigurarea unui regim de largi şi reale drepturi şi libertăţi cetăţeneşti.

Vorbim de întreaga ţărănime. Ceea ce nu înseamnă că ignorăm sau subapreciem elementele şi cauzele care despart masa ţărănească în pături adversare. De pe acuma acest conflict de interese între proletariatul şi semi-proletariatul agricol, pe de o parte, şi chiaburimea pe de alta, există. Chiar dacă aceasta nu apare în momentul de faţă decât sporadic la suprafaţă, iar proletariatul şi semi-proletariatul îşi caută formele şi căile unei afirmări, în apărarea intereselor lor proprii. *Cu cât însă procesul diferenţierii satului este mai adânc, cu cât rămăşiţele iobăgeşte sunt înlăturate, cu atât mai clare şi mai abrupte vor apărea poziţiile antagonice în mijlocul satului şi în sânul ţărănimii.* La suprafaţă apare de pe acuma nu ceea ce uneşte, ci ceea ce desparte ţărănimea bogată şi exploatarea, de cea săracă şi exploatată. Acesta este procesul pe care ţărănimea din România îl trăieşte azi din plin.

Recunoscând că democratizarea ţării interesează întreaga masă ţărănească, reprezentând în totalitatea ei una din forţele dinamice sociale principale, muncitorimea va recomanda şi va activa imediat pentru a ajuta proletariatului şi semi-proletariatului agricol să-şi găsească şi să-şi dea forme proprii de organizare. Ne gândim în primul rând la organizarea sindicatelor muncitorilor agricoli, apoi la comitetele de țărani săraci, etc.

Separata organizare a proletariatului și semi-proletariatului agricol, oferă un dublu folos: va crea, mai întâi, posibilitatea menținerii întregii țărănimi pe o linie mai mult sau mai puțin consecventă, combătând încercările burgheziei satelor de a utiliza libertățile politice în folosul ei exclusiv și va influența în mod organizat, tocmai păturile sărace al țărănimii; în al doilea rând, vor fi întărite legăturile între proletariatul industrial și cel agrar, ușurând lupta lor comună nu numai în cursul desfășurării fazei actuale politice, dar și dincolo de limitele ei.

Muncitorimea și mica burghezie

Muncitorimea caută — și cu siguranță că va găsi aliați în lupta pentru democratizarea structurală a societății românești și în rândurile micii burghezii orășenești și în rândurile categoriilor sociale apropiate acesteia.

Nu ignorând ceea ce desparte mica burghezie de proletariat, ci accentuând ceea ce o unește de clasa muncitoare în atitudinea-i potrivnică marelui capital monopolist, a formelor de acaparare și de subjugare a marei finanțe, în asigurarea unui regim democratic, prin înlăturarea și distrugerea tuturor rămășițelor regimurilor dictatoriale, ea poate și trebue să fie câștigată luptei comune.

Spre deosebire de țările din apusul și centrul Europei, interesele proprii împing mica burghezie din România în opoziție față de capitalul monopolist. Această opoziție a dus-o în ultima vreme, parțial și sub false parole anti-capitaliste în câmpul de influență al fascismului. Dar aceasta nu însemna că opoziția ei nu este o realitate, izvorîtă din situația ei economică și socială; deci din elemente obiective. Tocmai pentrucă la noi mica burghezie luptă *încă* împotriva marelui capital, pentru că încearcă să-și mențină *încă* independența, *se creează posibilitatea atragerii ei ca factor activ, cel puțin în unele pături, în lupta comună a muncitorimii și țărănimii.*

Spre deosebire de ceea ce se petrece în apus, în România, raporturile între mica burghezie și marele capital fiind altele, altele vor fi aici și urmările sociale sau cele politice.

Intre marea și mica burghezie nu există o solidaritate de interese, ci un conflict deschis; progresele realizate de marile întreprinderi pe seama celor mici ascut reacțiunea reprezentanților acestora din urmă. De sigur, condițiile în care se găsesc cei doi adversari sunt cu totul inegale, dar nu această inegalitate interesează, ci doar existența unei reale adversități.

Mica burghezie orășenească sau, mai exact, însemnate fracțiuni din rândurile ei, a luat de repetate ori, ca reflex nemijlocit al conflictului de interese economice care le despart de marea burghezie, o atitudine fățiș opoziționistă față de reprezentanții politici ai marelui capital. Ai acelui capital în care ea vede pe cel mai însemnat și primejdios dușman, împotriva capitalului monopolist.

Caracterul individualist și atomic al existenții și ocupațiilor pe care le are, independența pe care și-o apără și acerba concurență pe care trebue s'o suporte în propriile-i rânduri, împiedică mica burghezie să apară cu organizații puternice, unitare, bine închegate. Cele care au existat până acuma sunt, în deosebi, ale meseriașilor. Dar și acestea au servit fie interesele unei coterii, ca de pildă „Uniunea generală a micilor industriași și meseriași patroni de toate breslele", sau s'au transformat doar în instrumente puse în serviciul șovinismului românesc, (de pildă, organizațiile meșteșugărești, cu centralele la Cluj și Cernăuți).

De aceea, când mica burghezie a dat conținut concret nemulțumirilor ei, a făcut-o pe tărâm politic. Aici însă a trecut, în ultimele două decenii, dela o extremă la alta, îmbrățișând atitudini cu totul opuse. După 1918, o însemnată parte a micii burghezii orășenești s'a orientat spre partidele democratice în lupta dusă împotriva capitalului monopolist, recte liberal. Elementele ei active s'au încadrat partidului național țărănesc; numai limitat social-democrației. Luând o asemenea atitudine, aceste elemente au înțeles să ia o hotărîtă poziție împotriva omnipotenții capitalului financiar și politicii practicate de reprezentanții lui politici. După 1929, în fața falimentarei guvernări național-țărăniste ea și-a întors privirile către extrema dreaptă. Nu credem că „anticapitalismul fascist (sic!) cu manifestările sale comode și simpliste se potrivesc mult mai bine structurii sufletești a micului burghez“ (5) și de aceea extrema dreaptă i-a câștigat atât de ușor adeziunea. O asemenea explicație ni se pare și superficială și nejustă.

Este neîndoios că atât gardismul cât și cuzismul, atunci când s'au adresat micii burghezii, au agitat parole anticapitaliste. Dar aceasta nu îndreptățește cu nimic afirmarea existenții unui „anticapitalism fascist“. Totul s'a redus numai la câteva formule demagogice și la nimic altceva. Că mica burghezie a fost pornită să le ia drept monetă bună, aceasta s'a datorat tristei experiențe pe care a făcut-o cu pseudo-democrația. Nici partidul național țărănesc, nici cel social-democrat nu-i mai puteau apărea ca un sprijin real, tocmai în timpul puternicei crize prin care trecea.

Ce concluzii impun însă toate împrejurările obiective în care se găsește mica burghezie românească și schimbările ei de atitudine?

In condițiile în care se găsește la noi mica burghezie, ca clasă, însemnate fracțiuni din rândurile ei pot fi activate în lupta contra capitalismului monopolist. Această activizare poate fi făcută nu pe o linie reacţionară, ci pe una de larg şi real democratism, alături şi împreună cu acele forţe sociale, de care se apropie în atingerea unor scopuri imediate şi comune. *Condiţiile obiective în care se găseşte o bună parte din mica noastră burghezie îndreptăţeşte considerarea ei ca pe unul dintre elementele ajutătoare, în sprijinul forţelor progresiste, în sprijinul activităţii factorilor sociali principali — muncitorimea şi ţărănimea.*

Ce desparte mica burghezie de proletariat?

De sigur că participarea micii burghezii, alături de proletariat, este limitată. Pentrucă deosebirile care o despart de muncitori sunt adânci şi de natură structurală. Aceasta îngustează câmpul unei acţiuni comune, după cum fac din mica burghezie un element nesigur, şovăitor, uşor de influenţat, gata să cadă în panică, posibil de a fi utilizat chiar şi de duşmanii muncitorimii.

Mica burghezie se desparte de proletariat, în primul rând, prin problema existenţii ei ca clasă şi deci prin menirea ei istorică. Micul meseriaş, micul negustor, micul întreprinzător luptă ca să se menţină în viaţă, în contrazicere cu desvoltarea generală a capitalismului, ca mic meseriaş, ca mic negustor sau ca mic întreprinzător. Toţi aceştia vor, cu alte cuvinte, să se menţină ca rămăşiţe ale trecutului precapitalist. De unde, idealizarea trecutului la exponenţii ei, frica de viitor şi oroare de socialism care îi va „proletariza"... De aici conservatorismul ei, frenetica apărare pe care o ia proprietăţii private, acceptarea oricărei situaţii, care îi păstrează măcar iluzia independenţii.

Dar nu numai concepţia generală asupra societăţii şi a mecanismului ei desparte mica burghezie de proletariat, dar şi unele interese imediate şi mai palpabile.

Mica burghezie — şi aici avem în vedere pe meseriaşi şi pe micii antreprenori de tot felul — trăieşte nu numai prin munca ei, dar şi din exploatarea muncii salariate. Este adevărat că numărul celor exploataţi este limitat, dar exploatarea este cu atât mai crâncenă. Se ştie doar că tocmai în micile ateliere, condiţiile de muncă sunt cele mai grele. Aceasta nu dintr'o nesăturată sete „de muncă neplătită", care ar fi proprie micului meseriaş, ci pentrucă numai astfel mica întreprindere se poate menţine, în concurenţă cu marea industrie, cu fabrica. Revendicările muncitorimii, impuse prin forţa sa organizată, (ridicarea salariilor, scurtarea zilei de lucru, concedii plătite, măsuri igienice etc.), necesită cheltuieli suplimentare, care dacă sunt mai uşor suportate de marea întreprindere, sunt ruinătoare pentru mica întreprindere şi îi primejduesc direct existenţa. De aici, în mediile mic burgheze, puternicele tendinţe anti-sindicaliste şi în general, anti-muncitoreşti.

Toate acestea sunt cauze adânci, de natură structurală care acţionează împotriva unui permanent contact între muncitorime şi mica burghezie. Toate acestea constituesc tot atâtea împrejurări care îngreunează mersul împreună al micii burghezii cu muncitorimea, îl îngreunează *dar nu fac imposibilă o acţiune comună, pentru atingerea unor scopuri limitate şi bine precizate, care interesează într'un grad înalt ambele clase sociale şi întreaga societate.*

Caracterul limitat, condiţionat, lipsit de fermitate şi consecvenţă al opoziţiei pe care mica burghezie o face capitalismului, îngrădeşte aportul real pe care îl poate aduce acestei acţiuni comune. Dar măsura în care acest aport va fi efectiv şi mai ales cu succes utilizat, precum şi determinarea unei fundamentale schimbări în atitudinea adoptată până acum de mica burghezie din România depinde mai puţin de ea, ci mai ales de muncitorime şi de activitatea politică pe care aceasta din urmă o va desfăşura.

Muncitorimea şi celelalte categorii sociale orăşeneşti

Ce poate să aştepte muncitorimea dela celelalte categorii orăşeneşti, apropiate micii burghezii?

Muncitorimea va găsi puncte de contact cu intelectualitatea. Nu doar în măsura în care anumite pături intelectuale nu-şi pot găsi decât parţial satisfacerea intereselor lor în cadrul actualului regim, dar mai ales, dacă intelectualitatea noastră îşi va înţelege datoria să combată activ toate curentele reacţionare, să apere libertăţile cetăţeneşti — care singure le pot asigura propria lor desvoltare intelectuală şi spirituală, putinţa liberei creaţii. Este sigur că va găsi ecou o chemare adresată intelectualităţii române din partea mişcării muncitoreşti. Nu în rândurile acelor intelectuali corupţi şi descompuşi, dar între cei tineri şi vârstnici care sunt gata să apere bunurile morale şi intelectuale, formele de vieaţă şi principiile nesocotite, încălcate, demonetizate de toate regimurile care au guvernat până acuma la noi, dictatoriale sau nedictatoriale. Este datoria mişcării muncitoreşti, ca, la rândul ei, să facă totul ca să atragă în propriile-i rânduri forţele vii şi preţioase ale intelectualităţii noastre. O datorie pe care mişcarea muncitorească şi-o va îndeplini în mai largă măsură şi mai bine decât în trecutul apropiat, mai ales prin activitatea continuă şi afirmatoare pe care o va desfăşura pe toate tărâmurile vieţii sociale.

* * *

Putinţa unei colaborări directe între muncitorime şi acea parte din corpul funcţionăresc care formează cadrul tehnic şi administrativ al marei industrii, al întreprinderilor comerciale şi bancare, elemente care prin situaţia lor nu fac parte din funcţionărimea proletară, deschide o problemă destul de grea. Această problemă va trebui totuşi soluţionată, căci de buna ei soluţionare depinde menţinerea în funcțiune și, în mare parte, progresul ulterior al întregului aparat de producție și distribuție al țării. Justa prețuire a rolului pe care îl îndeplinește specialistul este una din condițiile colaborării de care vorbeam mai sus, după cum asigurarea unor condiții materiale și morale corespunzătoare, atunci când el nu va mai depinde de întreprinderea capitalistă, cea de a doua. Muncitorimea trebue să caute deci, prin forme și pe căi adecvate, să mențină contactul și să înmulțească punctele de apropiere și cu această parte a aparatului funcționăresc privat.

Mai ușoară și cu mai sigure rezultate va fi colaborarea și desfășurarea unor acțiuni comune cu marea masă a funcționarilor particulari, în special, cu elementele proletare. Acestea din urmă nu se apropie numai, dar se încadrează organic în rândurile muncitorimii.

⁂

O considerare aparte necesită funcționărimea statului.

Ca element social și politic, această funcționărime se află într'o situație specială. Formând aparatul statului, ea depinde direct, prin însăși condițiile existenței ei, de permanenta și trăinicia acestui aparat. Este deci o situație obiectivă, care constitue elementul determinant pentru atitudinea subțirilor pături conducătoare din birocrația statului și chiar pentru păturile cele mai largi funcționărești.

In măsura în care Statul reprezintă regimul burghezo-moșieresc, în aceeași măsură funcționărimea apără regimul și constitue unul din principalele lui puncte de sprijin. Acesta este, fără îndoială un adevăr de nediscutat. *Ceea ce este însă foarte discutabil, este tăria acestei apărări, valoarea acestui sprijin.* Căci ce se ascunde, în fapt, în dosul condițiilor obiective care ar trebui să facă din această funcționărime un *real* suport al Statului, ipso facto, al regimului în sine? Se ascunde situația adevărată în care această funcționărime, în imensa ei majoritate, trăieşte şi este silită să muncească.

Prost salarizată, având un standard de viaţă dintre cele mai reduse, descompusă prin corupţie, lipsită în ultimii ani de minimum de siguranţă faţă de abuzul aparatului politic, pe care i-l dădea inamovibilitatea, funcţionărimea statului român nu reprezintă o forţă nici din punct de vedere material, nici din punct de vedere moral. Ori cât de interesată ar fi să menţină aparatul de Stat în funcţiune, această singură împrejurare este insuficientă să înarmeze funcţionărimea şi s'o activeze în sprijinul regimului actual. Şi dovada o avem într'un exemplu concret.

Atât dictatura carlistă, cât şi cea a lui Antonescu s'au sprijinit în bună parte, pe aparatul administrativ. A putut salva de prăbuşire acest aparat, dictatura carlistă în vara anului 1940, adică tocmai în momentul în care aveau nevoie de toate forţele care-i stăteau la îndemână? Nu.

Nu este mai probabil că o va putea salva dela o tot atât de radicală lichidare, pe cea actuală *).

Incapacitatea funcţionărimii de a fi un adevărat „stâlp al ordinei" actuale este una din laturile problemei, care priveşte această categorie. Limitată este activitatea directă pe care această funcţionărime, date fiind condiţiile vieţii ei, o are în cadrul societăţii româneşti. Totuşi, atragerea funcţionărimii în păturile ei cele mai sănătoase, ca element activ în vieaţa politică, atragere pe care muncitorimea trebue să încerce să o realizeze, este una din sarcinile pe care, avangarda clasei muncitoare trebue să şi-o ia ca obiectiv precis. De altfel, un lucru poate fi afirmat de pe acum: în rândurile unei opoziţii active, alături de muncitorime şi de aliaţii ei, vor veni şi elemente din corpul funcţionăresc. Mai ales din rândurile funcţionărimii mici şi mijlocii. După cum cu ace-

---

*) Evenimentele dela 23 August 1944, au confirmat întru totul această afirmaţie.

eași certitudine se poate prevede că vom avea de înregistrat, din aceleași medii, manifestări protestatare, spontane sau organizate, drept reflex al crizei care va urma războiului. Caracterul limitat al unor asemenea acțiuni face însă ca nu ele să fixeze conținutul raporturilor între funcționărime și celelalte clase și pături sociale; ceea ce nu înseamnă subaprecierea lor.

Muncitorimea și naționalitățile

Din rândul naționalităților și minorităților naționale care sufăr în momentul de față de pe urma șovinismului și rasismului, atât de sălbatic practicate de ultimele regimuri politice din România, muncitorimea își așteaptă unul din puternicii ei aliați. Pentru realizarea programului național pe care muncitorimea îl formulează, în cuprinsul grăbirii și desăvârșirii democratizării țării, cele mai largi pături ale acestor naționalități pot fi câștigate. Și vor fi câștigate.

In ce privește „grupul etnic german", creația politică a nazismului, acesta urmează să fie desființat, fără urmă. Acele pături din sânul populației germane, în special muncitorimea, care au putut fi constrânse să accepte nazismul, dar n'au fost niciodată organic legate de existența sau interesele lui, acele elemente care n'au exploatat formulele hitleriste și n'au profitat de ele, vor putea fi organizate împotriva burgheziei și micii burghezii săsești și svăbești, grăbind astfel, fără îndoială, sfârșitul „grupului etnic" nu numai formal, dar și în fapt. Această spărtură orizontală, printr'un ajutor efectiv acordat organizațiilor muncitorești din ținuturile cu populație germană, curățite de otrava ideologiei hitleriste, va fi, în același timp, cea mai sigură garanție că păturile suprapuse ale acestei naționalități nu vor mai putea constitui în numele „etnicului" și a „superiorității de rasă" un instrument al reacțiunii, fie germane, fie românești.

Politica națională urmărită de clasa muncitoare din România nu tinde la fărâmițarea teritoriului țării și nici la desfacerea lui în provincii, aparent sau în fapt autonome. Depinde de organizarea politică și socială pe care și-o va da România, depinde de regimul de drept care va domni aici, depinde de asigurarea liberei existențe a oricărui popor care trăiește între hotarele țării, ca România să devină un punct de atracție pentru naționalitățile conlocuitoare și să nască dorința unei rămâneri mai departe cu poporul român, în cadrul unuia și aceluiași Stat.

Despre guvernul democratic

Alianța, în primul rând, între muncitorime și țărănime, alianța fundamentală între cele două forțe sociale de bază din România va da conținut puterii politice constituite, va tinde să dea conținut puterii statale, în chiar faza luptei pentru înfăptuirea unui regim real democratic. Menirea unui guvern cu o largă bază populară, reprezentând toate categoriile sociale progresiste, va fi să dea formă concretă și să asigure îndeplinirea tuturor acelor reforme și schimbări structurale, în cadrul grăbirii democratizării României.

Așa precum condițiile obiective, istorice, născute din întreaga evoluție a României determină sarcinile imediate care stau în fața muncitorimii, tot cu aceeași strictețe determină și conținutul puterii guvernamentale în viitorul apropiat. Muncitorimea împreună cu țărănimea, sprijinită și în directă colaborare cu o parte a burgheziei progresiste, cu intelectualitatea și cu mica burghezie orășenească, va putea mobiliza toate forțele pentru a duce democrația până la ultimele consecințe. Numai în alianță cu toate aceste elemente, deși eterogene din punct de vedere social, va putea muncitorimea înlătura toate piedecile care sunt în calea progresului social și politic.

Dar lupta comună cu aceste pături nu se reduce numai la o mișcare de opoziție, *ci ea trebue să aibă ca rezultat firesc exercitarea puterii politice. Guvernul democrat de mâine trebue să reflecteze fidel frontul larg al celor care, în comun, își propun să realizeze obiectivele programului comun.*

Grupări politice vechi sau noi?

Nu se poate prevedea, de pe acuma, fizionomia partidelor și grupărilor politice care vor activa sau apărea după războiu. Ceea ce se poate însă stabili, cu mai multă sau mai puțină preciziune, sunt curentele sociale și politice care, născute din însăși structura țării, sunt mai mult decât probabile.

După acest războiu, cele două clase în jurul cărora va gravita întreaga vieață socială și politică, vor fi proletariatul și burghezia. In jurul lor se vor grupa, în totul sau în parte, în forme mai precise sau mai destrămate, toate celelalte pături și categorii sociale.

Stratificarea, în sânul burgheziei, între diferitele grupări sau partide, după interesele capitaliste pe care unele sau altele dintre fracțiunile ei le apără și reprezintă, este de așteptat să se repete sau, mai bine zis, să se continue și în viitor. Coalițiile între grupările și partidele burgheze însă, *mai mult decât în trecut,* vor fi cu atât mai frecvente și mai trainice, cu cât vieața socială și politică va lua un caracter mai viu, iar ciocnirile vor cunoaște forme mai ascuțite.

Vor exista de sigur o fracțiune reacționară și una democrată, fiecare cu posibile subdiviziuni. Dar indiferent de atitudinea lor politică și o fracțiune și cealaltă nu vor face altceva decât să încerce să limiteze și să înfrâneze străduința organizată a maselor pe drumul reformelor, care dau conținut tocmai fazei istorice în care am intrat. Pornită pe calea unui reformism călduț, mai mult decât a unei reacțiuni tip fascist sau nazist, pături din burghezia română vor încerca să „împace" masele cu măsuri, menite, în fapt, să nu schimbe nimic din stările de astăzi. Căci încă odată, o mare parte a burgheziei nu poate, în împrejurările concrete actuale, decât să încerce să cultive un conservatorism, tot atât de consecvent pe cât de consecventă este tendința spre democrație a maselor populare.

Obiectul principal al luptei între burghezia și proletariatul din România va fi, dela început, lupta pentru câștigarea țărănimii, și în parte, pentru atragerea micii burghezii orășenești.

Lupta pentru țărănime va ocupa locul principal. Va lupta să câștige de partea sa țărănimea și acea fracțiune a burgheziei române care, sprijinindu-se în lumea satelor pe chiaburime, se va înfățișa pe o platformă democratică; după cum vor lupta pentru aceasta și toate grupările de dreapta, indiferent dacă vor îmbrăca haina veche a partidului liberal a legionarismului sau a altor organizații de felul acestora. Toate acestea vor încerca să influențeze țărănimea în sens reacționar, reacționar chiar în comparație cu democrația burgheză.

Are posibilitate burghezia română să-și exercite influența sa asupra țărănimii, în păturile ei de bază? Fără îndoială că da. Mai ales prin fracțiunea ei democratică. Burghezia satelor este elementul puternic de legătură între această fracțiune și masele țărănești mijlocașe și chiar sărace. Exaltând tot ceea ce leagă țărănimea de ideea proprietății private, exploatându-i prejudecățile și superstițiile, burghezia va încerca să împiedece o reală apropiere a țărănimii de proletariat.

Burghezia, în aceeași fracțiune democratică, va utiliza, nu mai puțin, parole anti-capitaliste și anti-monopoliste, încercând să câștige țărănimea în toate păturile ei. Experiența trecută a partidului național țărănesc va fi reluată fie de acest partid, fie de unul asemănător, după cum formula

„Statului ţărănesc", cooperatist şi anti-monopolist va fi pusă, probabil, din nou în circulaţie.

Burghezia va utiliza, în sfârşit, democratismul care există ca o realitate în mentalitatea, în felul de a simţi, în spiritul ţărănimii noastre, căutând să-l canalizeze în forme anumite şi să-i dea un conţinut cât mai asemănător pseudodemocraţiei ante-belice. Faptul că acest democratism al ţărănimii noastre a fost folosit, fără scrupule, de mişcările de extremă dreaptă şi a slujit, de fapt, reacţiunii nu poate decât să constitue o încurajare pentru burghezia română, dacă nu să copieze, dar să se inspire din pildele trecutului apropiat.

Toate acestea nu constitue nimic nou. Muncitorimea din România va trebui să-şi îndrepte în mod deosebit atenţia către sate. Nu ignorând sau diminuând posibilităţile burgheziei de a repurta succese în lupta pentru ţărănime, ci folosind toate elementele ce o apropie de aceasta, aplicând o justă tactică faţă de categoriile ei de bază, muncitorimea va putea limita şi combate, cu succes, influenţa pe care cea dintâi va încerca să şi-o întindă şi să şi-o întărească aici.

In mediile orăşeneşti, burghezia îşi va îndrepta privirile către mica burghezie, încercând să atragă de partea sa cadrele ei active, utilizând tocmai acele elemente care, din punct de vedere obiectiv, o despart de proletariat. Va face apel şi va utiliza, în primul rând, conservatorismul ei, rezultat, aşa cum am văzut, al determinantelor istorice care fixează situaţia de clasă, a micii burghezii în societatea românească.

Cu atât mai tenace vor fi încercările burgheziei faţă de mica burghezie cu cât tocmai într'o epocă de efervescenţă socială, aceasta din urmă va deveni mai activă şi, mai mult decât probabil, va apărea în viaţa politică cu anumite formaţiuni proprii. Lipsa unei ideologii, confuzionismul, vagul şi nestatornicia în principii, contradicţiile şi însăşi slăbiciunea acestor principii, — rezultat direct al situației economice și sociale în care se găsește mica burghezie, — nu vor face decât să ușureze manevrele burgheziei; fie că ele vor fi făcute de partide burgheze democratice, fie de partide sau formațiuni reacționare. Cu atât mai mult, cu cât trecutul nu prea îndepărtat oferă și în acest domeniu un prilej de încurajare. Căci nu numai burghezia democratică, dar elementele cele mai reacționare din sânul păturilor noastre posedante au folosit mica burghezie pentru propriile lor scopuri, scopuri cu totul opuse celor ale micii burghezii însăși.

Imprejurări care ușurează manevrele burgheziei. Limitele acestor manevre

Starea de înapoiere culturală generală, lipsa de precisă limitare a claselor sociale (mai ales în masa țărănească), nivelul politic și ideologic încă scăzut al maselor muncitorești, toate acestea creează un climat favorabil formulelor de compromis. Toate acestea ușurează totodată posibilitățile burgheziei române să folosească pentru propriile ei scopuri prejudecățile, întunecimea, confuzionismul și iluziile care își găsesc un atât de larg loc în rândurile micii burghezii sătești și orășenești. La aceste prejudecăți, la ignoranța țăranului român, la vanele iluzii și neîntemeiatele credințe ale micii burghezii, va face apel burghezia română. Căci *posibilitățile ei reale* să soluționeze măcar una dintre problemele de bază care interesează, cu adevărat, masele populare, sunt mai mult decât limitate. Și nu ne gândim doar la acea fracțiune a burgheziei care se va grupa în partidele reacționare, ci chiar la aceea care are încă nevoie de formula democrației pentru a-și menține poziția socială. Din acest punct de vedere, distincțiile care se pot face au o importanță scăzută.

Astfel, burghezia poate să agite ideea unei noi exproprieri, chiar peste limitele vechii reforme agrare. *Marea proprietate constitue însă unul din suporturile regimului actual în România și nicio fracțiune a burgheziei — fie ea cât de democrată — nu va fi pentru totala și radicala ei desființare, nu va păși pe calea acestei lichidări.*

O fracțiune a burgheziei, „democrată" și „progresistă", va putea agita parole anti-capitaliste împotriva omnipotenții capitalului monopolist. Ea se va putea pronunța chiar pentru etatizarea unor industrii și pentru controlul Statului asupra cartelurilor, așa cum a făcut-o în trecut, partidul național-țărănesc. *Dar aceste parole nu vor avea alt caracter decât acela de a încerca o ieftină demagogie prin folosirea curentului popular îndreptat împotriva monopolurilor, împotriva marelui capital financiar, împotriva capitalismului însăși.* Trecutul dovedește că asemeni lozinci anti-capitaliste nu obligă pe acele partide burgheze care le utilizează, la niciun fel de atitudine practică. Iarăși avem exemplul național-țărănist și al guvernărilor acestui partid.

Burghezia va accepta un control al Statului actual, în forma și conținutul lor sau o etatizare menită să întărească doar puterea vârfurilor birocrației, creindu-i noi ocazii de îmbogățire, *dar pentru un control din partea Statului democratic, pentru un control real al producției, adică pentru un control efectiv a citadelelor capitalului monopolist, pentru limitarea câștigurilor acestui capital, pentru desarmarea forței pe care o reprezintă marele capital* nu va fi nicio fracțiune a burgheziei, fie ea cât de „progresistă" și cât de „democrată".

O parte a burgheziei române se va pronunța pentru democrație; dar „idealul" ei democrat, chiar dacă va trece de pseudo-democratism, se va opri la unele forme menite *să reducă la minim participarea reală a maselor în viața politică, îngrădind în mod sensibil posibilitatea unei directe influențări a aparatului de Stat din partea muncitorimii, a țărănimii sau a micei burghezii.*

Se poate, în sfârşit, pronunţa pentru republică unul sau altul dintre partidele burgheze. Dar republica nu va fi altceva decât forma schimbată a aceluiaşi regim politic, *deci neavând nimic comun cu o republică cu conţinut democratic, popular.*

In politica naţională, în cea externă, în privinţa unei largi şi totale amnistii, în satisfacerea cerinţelor profesionale ale muncitorimii va putea burghezia română să aibă o atitudine mai consecventă şi mai real democrată?

Nu, pentrucă neputinţa burgheziei de a merge până la capăt, iarăşi în cea mai avansată pătură a ei, nevoia de a se opri la mijlocul drumului, încercarea să transforme libertăţile şi drepturile cetăţeneşti în simple forme, iar schimbările, impuse de condiţiile de viaţă şi de necesităţile de progres ale poporului român şi a popoarelor conlocuitoare, în simple reforme superficiale, sunt legate de însăşi poziţia de clasă pe care o ocupă în societatea românească. *Dar tocmai această neputinţă, tocmai imposibilitatea burgheziei române de a fi consecventă pe linia progresului social şi democratic trebuesc folosite împotriva ei.* Poziţiile obiective pe care burghezia română le va ocupa vor trebui să uşureze, printr'o intensă muncă de luminare şi de îndrumare a maselor, câştigarea lor pentru lupta muncitorimii, pentru grăbirea şi desăvârşirea cât mai completă a unui regim democratic, pentru realizarea tuturor scopurilor urmărite în cuprinsul ei. Numai în măsura în care falsul democratism al burgheziei va fi demascat, în măsura în care cele mai largi mase vor fi convinse de neputinţa burgheziei şi a partidelor ei de a le veni în ajutor, de a le satisface cerinţele de bază şi de a le schimba condiţiile existenţei lor mizerabile, influenţa burgheziei va putea fi combătută, limitată, săpată la rădăcină. O asemenea muncă propagandistică va trebui dusă şi dusă cu toată vigoarea, cu toată consecvenţa şi cu toată intensitatea posibilă.

In ce condiţii îşi poate îndeplini muncitorimea din România rolul ei?

Trebue avut curajul de a privi realităţile în faţă. Lipsa de influenţă şi neputinţa de influenţare din partea proletariatului în România se datoresc slăbiciunilor dovedite. Insuşi elementul conştient din rândurile lui nu a desfăşurat o activitate la nivelul sarcinilor pe care i le punea desvoltarea momentului politic. O activitate sporadică, lipsită de continuitate şi de profunzime, limitată la rândurile foarte subţiri şi de suprafaţă ale muncitorimii, au făcut ca şi posibilitatea de a influenţa celelalte pături şi clase să fie limitată. Căci numai sporind gradul propriei activităţi, muncitorimea îşi poate întinde sfera de activitate. După cum îngustarea bazei de acţiune şi discontinuitatea în acţiune limitează avantgărzii ei rolul de conducător al maselor populare. Reacţiunea mondială care a dat apoi lovituri grele proletariatului internaţional, lovituri care au însemnat tot atâtea înfrângeri (venirea nazismului la putere în Germania, în 1933, luptele din Februarie în Austria în 1934, înfrângerea republicei spaniole în 1937, înlăturarea frontului popular în Franţa, în 1938) nu a trecut nici la noi fără urme. Pătrunderea influenţei gardiste în rândurile muncitorimii noastre, destrămarea ideologică produsă, compromiterea idealurilor socialiste, propaganda anti-sovietică utilizată, toate acestea au fost posibile — şi încă cu un efect care nu trebue subpreţuit — tocmai pentrucă se angrenau pe victoriile repurtate de mişcările de extremă dreaptă în restul Europei. Răspunsul muncitorimii organizate la toate acestea a fost slab.

Nici anii regimurilor dictatoriale autohtone n'au trecut fără urme asupra muncitorimii dela noi. Cu organizaţiile ei de clasă distruse, cu totala falsificare a conţinutului lor atunci când au fost lăsate să subsiste, pradă unei propagande fără scrupule, demoralizată de practicele colaboraţioniste social-democrate, supusă unei sistematici munci de corupere ideologică, muncitorimea din România are nevoie de un puternic efort pentru ca să-şi refacă rândurile, să-şi clarifice ideile, să se înarmeze organizatoric şi ideologic în vederea sarcinilor care-i stau în faţă. Cu atât mai necesar va fi acest efort, cu cât avem în vedere condiţiile concrete în care muncitorimea trebue să-şi desfăşoare activitatea în viitorul apropiat.

Reclădirea organizaţiilor muncitoreşti, transformarea muncitorimii într'o forţă organizată — aceasta este una dintre primele şi dintre cele mai urgente necesităţi. Căci muncitorimea numai fiind organizată poate reprezenta o forţă reală. Şi numai în măsura în care organizaţiile ei sunt puternice, muncitorimea îşi poate, în mod real, exercita influenţa în viaţa politică şi socială a ţării. *Crearea de puternice organizaţii politice şi sindicale pe baza unităţii clasei muncitoare, clădite şi conduse în spiritul marxismului nefalsificat, înarmate cu întreaga experienţă a proletariatului mondial, înzestrate în special cu experienţa nepreţuită a muncitorimii sovietice, iată, am putea spune, sarcina de început care stă în faţa muncitorimii din ţara noastră.*

Dar aceasta nu este singura sarcină. Lupta proletariatului pentru înfăptuirea unui regim democratic la noi, îl va pune în contact cu ţărănimea, cu masele mic burgheze orăşeneşti, cu pături şi categorii intermediare, organizate sau neorganizate.

Menţinerea neştirbită, cu toată vigoarea, a independenţii de clasă a muncitorimii este una din primele şi poate garanţia de bază a eficacei combateri, a posibilei influenţe din partea micii burghezii; garanţie necesară chiar dacă, sau mai ales dacă proletariatul, prin organizaţiile sale, va fi silit, într'o problemă sau alta, într'un domeniu sau altul, să încheie acorduri cu organizaţii şi formaţiuni neproletare.

Ferma şi intransigenţa rămânere a proletariatului pe poziţiile sale proprii, ideologice, politice şi organizatorice, nu va constitui doar un mijloc de apărare, ci va influenţa nemijlocit tocmai pe eventualii aliaţi ai muncitorimii. Căci, stăpână pe libertatea ei de mişcare, condusă de propria-i ideologie, dispunând de organizaţii ca instrumente politice, muncitorimea va putea aduce atât ţărănimea cât şi mica burghezie orăşenească, organizate sau neorganizate, pe o linie consecventă în limitele şi pentru realizarea unei adevărate democraţii.

Din colaborarea cu anumite partide sau organizaţii neproletare, nu subordonarea proletariatului, nu ascunderea feţei lui, nu renunţarea la propria-i independenţă trebue să fie încheierea trasă. *Proletariatul va putea să-şi îndeplinească rolul său istoric, în lupta pentru democratizarea ţării, accentuând tocmai poziţiile de clasă pe care le ocupă, rămânând ca o forţă de sine stătătoare, din toate punctele de vedere, în cadrul acestui proces şi faţă de acest proces.*

Cea de a treia condiţie, tot atât de fundamentală ca şi primele două, este păstrarea unei linii ideologice şi politice clare, hotărîte, lipsite de orice compromis şi cedări principiale. Aceasta presupune intransigenţă teoretică, ocuparea de poziţii principiale în toate problemele care fac cuprinsul propriei activităţi; cu atât mai mult în cuprinsul activităţii comune cu mica burghezie, cu intelectualitatea, cu ţărănimea. Trebue în mod deosebit subliniat acest lucru, cu cât tocmai în epocele de efervescenţă socială, în momentele de crescută activizare a maselor populare, este nevoie de clară viziune, de pătrundere a realităţilor, de calculare a tuturor posibilităţilor, pentru a putea stăpâni evenimentele, pentru a le putea determina cursul, pentru a nu te lăsa nici stăpânit de ele, nici tras în coada lor. *Dar toate acestea nu le poate da decât fermitatea în principii, atât în munca practică cât şi în chestiunile teoretice. Numai teoria justă, nefalsificată, lipsită de cedări şi compromis poate lumina căile muncii practice.*

Ocuparea de poziţii principiale în cadrul unei juste aplicări a teoriilor marxiste, intransigenţa în chestiunile teoretice şi lipsa de cedări principiale în munca practică, aceasta este singura cale menită să înlăture greşelile din trecut şi să înarmeze cu adevărat muncitorimea pentru aducerea la îndeplinire a sarcinilor ei istorice.

„Independenţă de clasă în politica sa organizatorică“, „intransigenţă doctrinară“, „fuga de compromis în teorie şi practică“ înseamnă oare toate acestea izolarea proletariatului? Câtuşi de puţin. Pentrucă proletariatul, şi la noi, nu-şi va putea realiza menirea lui istorică izolându-se ca clasă, preferând cultivarea unei „splendide singurătăţi“, „impurelor“ atingeri cu mica burghezie sau a unui posibil „vătămător“ contact cu anumite categorii din ţărănime, din intelectualitate, din mica burghezie şi din burghezia propriu zisă, etc. O asemenea atitudine, argumentată cu necesitatea menţinerii fie a independenţii de clasă, fie a intransigenţii principiale, ar însemna pentru muncitorimea noastră, un act de sinucidere politică şi o singură izbândă a forţelor anti-proletare. *Dimpotrivă — şi aceasta este cea de a patra condiţie care poate asigura muncitorimii rolul său istoric — este de a căuta, de a lupta chiar pentru a stabili un contact cât mai strâns şi cât mai permanent cu toate păturile populare ne-proletare, cu cele mai largi mase ţărăneşti şi orăşeneşti.* Căci numai prin contact, numai prin căutarea punctelor comune cu propriile obiective ale acestor mase, cu stabilirea unei linii comune de activitate, proletariatul poate să le câştige, să le atragă de partea sa, să le transforme în adevăraţii lui aliaţi.

Justeţă în atitudinea teoretică şi practică, intransigenţă ideologică şi lipsă de orişice compromis principial *nu în izolare,* ci în cadrul şi cuprinsul unei cât mai largi colaborări cu mase cât mai largi, *ca o condiţie chiar a acestei colaborări,* iată calea pe care trebue să meargă şi va merge proletariatul din România, în noua fază istorică deschisă de actualul războiu.

Câteva cuvinte despre „Lumpenproletariat" și despre rolul lui

Ne-am ocupat până acum, în special, de mica burghezie. Dar există și o altă categorie socială — tocmai în cadrul maselor noastre populare — a cărei existență nu trebue ignorată și a cărei importanță nu trebue să fie subprețuită, din niciun punct de vedere. Este vorba de „Lumpenproletariat".

Din recenta experiență legionară, din experiența tuturor mișcărilor fasciste din Europa, muncitorimea din România are de tras anumite învățăminte.

Am arătat că masa declasaților de toate felurile, diversă ca origine, împestrițată ca compoziție, dă în centrele principale din țară, dar mai ales în București, un impresionant contingent. Tendința spre creștere, manifesată încă în epoca anterioară războiului actual se va întări și mai mult după sfârșitul lui. Căci o parte din foștii luptători, proveniți din mica burghezie și chiar din categoriile minore intelectuale, vor îngroșa rândurile acestui „Lumpenproletariat", indiferent sub ce formă și în ce chip.

Elementului declasat i se adaugă o parte a muncitorimii înapoiate, adică a muncitorimii lipsite de calificare profesională, lucrând mai mult sau mai puțin ocazional, lipsite de conștiință de clasă, pe jumătate urbană, pe jumătate rurală. Este tocmai acea parte a muncitorimii care nu și-a găsit decât o parțială încadrare în mediul orășenesc și ocupă numai sporadic un loc în procesul de producție propriu zis. Această parte a muncitorimii este foarte aptă să sufere directa influență a „Lumpenproletariatului" și chiar o suferă, într'o foarte largă măsură.

Că asemenea elemente, fie dintr'o categorie, fie din cealaltă își fac simțită prezența lor în viața socială și chiar politică a României o dovedesc faptele trecutului apropiat. Se știe doar că „Garda de Fier" și-a recrutat o bună parte din cadrele ei active tocmai din aceste medii, le-a antrenat și organizat, aceste elemente desfășurând acțiuni izolate destul de viguroase în timpul rebeliunii din Ianuarie 1941. Nu interesează aici excesele comise și formele pe care le-a luat activitatea acestor elemente gardiste, ci doar existența, ca o realitate, a unei asemenea activități. O realitate care nu este întâmplătoare.

Prezența „Lumpenproletariatului" în orice mișcare socială de masă, în orice conflict acut de clasă, este de neînlăturat. Oricâtă forță organizată ar reprezenta muncitorimea, oricât de disciplinată ar fi ea, oricât de puternică ar fi influența directă a organizațiilor ei, ea nu poate împiedeca sau înlătura, într'un moment de criză sau de activizare politică intensă, participarea maselor declasate în viața socială sau apariția lor la suprafață. Ceea ce mână asemenea mase este dorința de jaf, în toată activitatea lor ele aducând un caracter individualist, anarhic, conducându-se doar de încercarea satisfacerii momentane a celor mai primare nevoi sau trebuințe.

Acțiunea desfășurată de asemenea elemente poate să demoralizeze și să demobilizeze muncitorimea, să-i slăbească disciplina și coeziunea, să introducă un element de nesiguranță în rândurile celor mai puțin pregătiți și mai puțin conștienți din sânul ei. *Primejdia poate fi mare tocmai dacă se ignorează prezența unor asemenea elemente, ca elemente active și dacă nu se iau măsuri în stare să micșoreze caracterul vătămător pentru muncitorime a activității desfășurate de „Lumpenproletariat".*

Două sunt căile de urmat: 1) o muncă propagandistică cât mai intensă în chiar aceste medii și un contact direct și organizat cu masele care compun „Lumpenproletariatul". Aceasta nu spre a le „câștiga" pentru socialism, nu spre a le înarma cu o ideologie pe care sunt incapabili s'o primească, ci în primul rând *pentru a împiedeca forțele reacționare să-și recruteze și să-și organizeze tocmai din aceste medii bandele și formațiunile pe care ar dori să le îndrepte împotriva mun-*

citorimii şi organizaţiilor ei. 2) A încerca încadrarea şi chiar conducerea din partea organizaţiilor muncitoreşti a elementelor celor mai active din masa declasaţilor, pentru a le utiliza — în limitele posibilului — pentru scopurile activităţii clasei muncitoare, pentru propria-i luptă şi nu împotriva ei.

Categoria specială a declasaţilor intelectuali

In rândurile declasaţilor se formează o categorie mai puţin numeroasă decât acele care îşi au origina în ţărănime sau în muncitorime, dar a cărei influenţă şi mai ales posibilitate de influenţă este mult mai mare, decât restrânsa lor forţă numerică. Este categoria declasaţilor intelectuali.

Războiul trecut, dacă nu a creat, dar, în orice caz, a alimentat puternic rândurile intelectualilor declasaţi. Ei formează o categorie specială, care merită o atenţie deosebită. Poate că adjectivul „intelectual" este prea pretenţios, dar categoria la care ne gândim cuprinde, în orice caz, elemente a căror obişnuită ocupaţie constă în prestarea unei munci intelectuale sau aproximativ intelectuale. In orice caz, nemanuale. Astfel aici trebuesc cuprinşi miile de tineri sau oameni maturi care din cauza războiului nu şi-au terminat studiile, care şi-au părăsit ocupaţiile de până atunci, devenite prea umile faţă de titlul de „erou naţional" sau de simplu fost combatant, liber profesioniştii incapabili să-şi reia exerciţiul profesiunii, etc. Acolo unde războiul a fost urmat de o puternică criză economică, cum a fost cazul Germaniei învinse, dar şi a Italiei victorioase mii, zeci de mii de „eroi" în concediu, deveniţi declasaţi de profesie au îngroşat de fapt rândurile „Lumpenproletariatului". In Italia, ca să dăm doar o pildă, numărul ofiţerilor de rezervă rămaşi în 1918 fără ocupaţie se cifra la nu mai puţin de 160.000 de indivizi (6).

In special din rândul acestor declasaţi intelectuali s'au organizat în Italia primele fascii, iar în Germania tot ei au dat cadrele organizațiilor de provocatori, a diverselor „feme", sau a mișcărilor antisemite. Tot ei au fost practicienii atentatelor individuale politice. Toate acestea chiar înainte de apariția nazismului, care în urmă i-a organizat și încadrat în formațiuni de S.S. sau de S.A.

In România, categoria declasaților intelectuali va apărea la suprafață, după actualul războiu, în mai largă măsură decât după cel trecut. *Nu câștigarea lor, nu încadrarea lor organizată, ci neutralizarea și sistematica supraveghere a acestei categorii, acesta este obiectivul pe care mișcarea muncitorească trebue să și-l pună și să-l aducă la îndeplinire.* Cu atât mai mult, cu cât și aceste elemente, ca și „Lumpenproletariatul" propriu zis, vor găsi în mișcarea legionară o organizație gata înjghebată, cu cadre deja formate, având o tradiție de luptă și chiar de guvernare. Deci cu atât mai primejdioasă poate să se desfășoare activitatea acestei categorii de declasați, cărora calitatea de intelectual, departe de a le micșora virulența, le dă o mai mare autoritate și un mai întins prestigiu, chiar dacă în majoritatea lor sunt semi-docți sau ratați.

*
* *

Structura societății românești pune în fața clasei muncitoare o serie de grele probleme. Numai cunoscându-le și numai prețuindu-le după valoarea și importanța reală pe care o au, este cu putință soluționarea lor în interesul maselor populare, în interesul propășirii și desvoltării forțelor vii, creatoare, ale poporului român.

Poiana Țapului (Zamora).
Martie 1942 — Septemvrie 1943

NOTE

INTRODUCERE

1. A. Bazilescu, în „Economia naţionalistă", pag. 99.

2. Articolul „Situaţia economică creată României noi după războiu" citat de St. Zeletin în „Burghezia română", pag. 133.

3. A. Şerbulescu „Imperialismul ţărilor mici" în „Viaţa Românească" XXIX Iunie 1937.

CAPITOLUL I

Caracterul capitalist al economiei industriale din România

1. Citatele sunt din: Otto Schlier, „Aufbau der europäischen Industrie nach dem Kriege", citat de V. Madgearu în „Evoluţia economiei româneşti", pag. 361, din V. Madgearu, op. cit. pag. 360—361 şi din Prof. Ernst Wagemann, „Der neue Balkan", pag. 65.

2. Toate citatele din primul volum al „Kapital"-ului le dăm după „Volksaufgabe". Citatele date se găsesc la pag. 126 şi 646.

3. Despre meseriaşi citatele sunt din V. Madgearu, op. cit., pag. 360, din Ing. Gh. C. Tulea, „Meseriile în România" (manuscris, depus la Ministerul Economiei Naţionale sub nr. 9625/15. IV. 1940), cu o serie de date complimentare din care am luat şi noi cifrele întrebuinţate.

4. După 1941, cifre şi date privind producţia industrială nu s'au mai publicat, după cum ştim, nici măcar nu s'au mai centralizat, fiind considerate secrete militare.

5. „Excelsior", din 18 Iulie şi 6 Iunie 1943.

6. Citatele sunt din Roman Moldovan, „Concentrarea şi acumularea în domeniul economiei naţionale" în „Excelsior" din 16 Iunie 1943 şi A. S. Svoja, „Comentarii la politica noastră de credit" în „Excelsior" din 25 Aprilie 1943.

7. Cifrele sunt luate din materialul publicat de „Centrul de cercetare şi documentare economică", apărut în „Universul" din 14 Noemvrie 1938 şi în „Excelsior" din 18 Iulie 1943.

8. N. Arcadian, „Industrializarea României", pag. III.

9. Calculele privind concentrarea și centralizarea capitalistă în România, sunt făcute pe baza tabelelor publicate de V. Madgearu, op. cit., pag. 151.

10. K. Marx, „Das Kapital", vol. I, pag. 562—564 și adnotarea lui Engels, în notă, la pag. 564.

11. Datele privind cartelurile sunt din Ion P. Ion, „Cuvântarea ținută în Senat" în ședința din 7 Martie 1940 și din V. Madgearu, op. cit., pag. 179 și 181.

12. Dăm o simplă pildă: „Cea mai nouă iscodire a spiritului evreesc sunt societățile anonime... Tot evreii au născocit trusturile și cartelările..." I. Al. Brătescu-Voinești în „Strigăte de alarmă în chestia evreească", pag. 59. In această afirmație atât de categorică nu știi ce este mai de admirat: ignoranța sau reaua credință...

13-14. „The Roosevelt Illusion" by Emile Broios and F. M. Roy, pag. 4.

15. Calculele sunt făcute pe baza materialului publicat de V. Madgearu, op. cit., pag. 184/187 și de A. Șerbulescu, art. cit.

16. Datele sunt calculate și luate din: Dr. S. Manuila și D. C. Georgescu, „Poopulația României", pag. 77, N. Arcadian, op. cit., pag. 265. „Anuarul statistic al României" pe anul 1939/1940. materialul publicat de „Centrul de studii și documentare economică" apărut în „Universul" din 19 Septemvrie 1938, din „Bilanțul a doi ani de guvernare apărut în presă la 10 Septemvrie 1942 și din N. N. Matheescu, „Salariile și costul vieții în 1942 și 1943" apărut în „Revista de studii sociologice și muncitorești" 1943.

17. V. Madgearu, op. cit., pag. 157—159, apoi „Statistisches Taschenbuch von Rumänien", pag. 283.

18. „Excelsior" din 17 Februarie 1943.

19. „Bulletin d'Information et de Documentation", Juin 1943. Tendința de concentrare bancară se observă ca un fenomen general în toate țările capitaliste, ca efect al crizei din 1931.

CAPITOLUL II

Aspecte vechi și noi ale problemei agrare

1. Toate datele privind starea agriculturii din România sunt luate în ordine succesivă din: „Statistica agricolă a României pe anul 1939" și din art. d-lui I. Tatos „Politica grâului în România", apărut

în „Independența Economică“ 1941, „Excelsior“ din Mai 1943, „Bilanțul a doi ani de guvernare“ în „Timpul“ din 10 Septemvrie 1942, „60 de sate“, vol. II, pag. 87 și urm., Costin C. Kirițescu, „Coordonatele umane în industrializarea României“, N. Georgescu-Roegen, „Inventarul agricol în România“ 1940, Ing. dr. A. Chedivăreanu, „Agricultura și industria de mașini agricole“ în „Buletinul Ministerului de Agricultură și Domenii“ nr. 3, 1933, pag. 272, „Clopotiva, un sat din Hațeg“, pag. 325, „Timpul“ din 12 Aprilie 1943, I. C. Vasiliu „Problemele inventarului agricol în România“ apărut în „Independența Economică“ 1941, „60 de sate“, vol. II, pag. 141, „Statistisches Taschenbuch von Rumänien“, pag. 154, „Anuarul statistic al României“ pe anul 1939, 1940, pag. 473, „60 de sate“, vol. II, pag. 173, „Excelsior“ din 23 Mai 1943.

2. Despre starea țărănimii: Dr. C. Banu, „Problemele sanitare ale populației rurale din România“, pag. 1345—1346, Dr. D. C. Georgescu, „Creșterea populației în România“, „60 de sate“, vol. II, pag. 114, Dr. S. Manuila și Dr. C. Georgescu, „Populația României“, pag. 33 și urm.

3. „Problema agricolă“, memoriul lui C. Garoflid adresat guvernului și apărut în „Universul“ din 6 Decemvrie 1941.

4. Costin C. Kirițescu, op. cit., pag. 42.

5. N. C. Angelescu, „Pământul și țăranii“ 1942.

6. G. Rusu, „Politica agrară a României“ 1940.

7. Exemple de ceea ce poate face munca omenească cu ajutorul științei în agricultură ne dă Uniunea Sovietică. (Vezi M. Iline „Les montagnes et les hommes“ 1936).

8. „Dâmbovnicul“ o plasă din susul județului Argeș, în „Sociologia românească“ 1942, pag. 463 și urm.

9. V. Madgearu, „Românizarea vieții economice și utilizarea tineretului în statul național-țărănesc“ 1937.

10. Vezi L. Patrașcanu, „Un veac de frământări sociale“ (1821—1907).

11. Citat de V. Madgearu, cit., pag. 358.

12. C. Garoflid în „Agricultura nouă“, „Timpul“ din 12 Ianuarie 1941 și N. Mareș, în „Universul“ din 4—6 Octomvrie.

13. Datele privind concentrarea pământului țărănesc le-am luat sau calculat după materialul strâns, mai ales, de echipele monografice. Deși anchetele s'au întins asupra unui număr limitat de sate credem totuși că este întemeiată afirmația echipierilor că date fiind metodele aplicate și alegerea satelor „concluziile sunt valabile și pentru țara întreagă“ („60 de sate“, încheierea) apoi „60 de sate“, vol. II, pag. 12, 30, 34 și urm.

14. M. Vulcănescu, în „Excelsior“ din 2 Februarie 1941.

15. Tăria numerică a diferitelor categorii din sânul ţărănimii este stabilită pe baza materialului publicat de d-l Roman Cresin în „Prezentul“ (II) nr. 373/1936, „Problemele sanitare ale populaţiei rurale din România“, pag. 241, „60 de sate“, vol. II, pag. 91, G. Stoian, „Structura economică a satului românesc“, pag. 129, „60 de sate“, vol. II, pag. 88 şi urm.

16. „60 de sate“, vol. II, pag. 92.

17. „60 de sate“, vol. II, pag. 264.

18. A. Golopenţia în „Situaţia ţărănimii române şi supra popularea agricolă“ în „Excelsior“ din 19 Ianuarie 1941.

19. Hilferding, în „Das Finanzkapital“ la pag. 462 şi urm. analizează acest întreg proces, ilustrându-l cu pilda Germaniei.

20. Indicele sunt luate din V. Madgearu, op. cit., pag. 80, Gh. Ionescu-Siseşti, „Planul agricol pe cinci ani“ (manuscris), pag. 16, Roman Moldovan în „Excelsior“ din 25 Aprilie 1943.

21. Levin în „Die Agrarkrisis in Frankreich“ în „Agrarprobleme“, Bd. 2 H. 3/4, 1929, pag. 518.

22. N. Matheescu, „Scara mobilă a salariilor în economia românească“, pag 78.

23. Criza a fost folosită de către capitalul bancar şi în alte ţări. In Germania, de pildă, se constata în 1930 „o creştere rapidă a datoriilor agrare, completa atragere a agricultorilor în sfera de influenţă a capitalului bancar şi financiar“ (M. Kemper în „Die Agrarkrisis in Deutschland“ în „Agrarprobleme“, Bd. 3 H. 3/4 1931, pag. 352.

24. S. Dubrowski, „Die moderne Agrarfrage“ în „Agrarprobleme“, Bd. I, U. I, pag. 17.

25. V. V. Protopopescu, „Datoriile agricole intrate în conversiune şi lichidarea lor“ în „Independenţa economică“, 1941.

26. I. Tatos, art. cit.

27. G. Stanciu, op. cit., pag. 138 şi V. Madgearu, op. cit., pag. 257.

28. N. C. Juvara, „Cultura grâului în practica micului plugar“ în „Universul“ din 15 Noemvrie 1942.

29. Asupra crizei agrare mondiale: C. v. Dietz, „Die gegenwartige Agrarkrise“, Berlin 1931, El. Hantos, „Das mitteleuropäische Agrarprobleme und ihre Lösung“, Berlin 1931, M. Sering, „Internationale Preisbildung“, Berlin 1929, Strakosch, „Die Agrarprobleme in neuem Europa“, pag. 399.

30. Citatele din Marx de mai sus sunt din „Das Kapital“, vol. III/I, pag. 231, 156, 171, 158.

31. Prof. Ernst Wagemann, „Struktur und Rytmus der Weltwirtschaft“, pag. 335.

CAPITOLUL III

Mica burghezie și celelalte pături orășenești în România

1. Citatele din Emile James sunt luate din „Les formes d'entreprises“, Paris 1935, pag. 120—121, 60—61, 49.

2. L. Rădăceanu, „Noi probleme în știința economică“ în „Gândul Vremii“, Martie—Iunie 1939.

3. Hans Tobis, „Mittelstandsprobleme des Nachkriegeszeit“, Berlin 1930.

4. V. Madgearu, „Agrarism, capitalism, imperialism“, pag. 35.

5. Asupra micii proprietăți țărănești în Germania: v. Dietz, op. cit., pag. 47, Zander, în „Weltwirtschaft“, 1930, citat de M. Kemper, art. cit., pag. 105, apoi art. acestui autor despre „Die wachsende Bedeutung des Finanzkapital u. der Industrialisierung in der deutschen Landwirschaft“, în „Agrarprobleme“, 3 Bd. H. 1/2, idem in 3 Bd. H. 3/4, pag. 353.

6. Datele privind decăderea micei întreprinderi: „Populația României“, op. cit., pag. 284 și urm. Raportul publicat în presă în ziua de 14 Iunie 1941 asupra recensământului din 1941, E. James, op. cit., pag. 49, N. Arcadian, op. cit., pag. 87 și urm., V. Madgearu, op. cit., pag. 143, „Recensământul general al populației române“, vol. VII, pag. X și urm.

7. Tot materialul statistic întrebuințat în acest sub capitol este luat din N. Arcadian, op. cit., pag. 169 și urm., V. Madgearu, op. cit., pag. 149, „Anuarul statistic al României“ pe anul 1939/1940, pag. 28 și urm. și N. Manoilescu, „Rostul și destinul burgheziei românești“, pag. 107—108, Dr. D. C. Georgescu, op. cit., pag. 116, Dr. S. Manuila, „Structure et évolution de la population rurale en Roumanie“, pag. 24.

8. M. Manoilescu, op. cit., pag. 105.

9. M. Manoilescu, op. cit., pag. 107—108 și „Anuarul statistic al României“ pe anul 1939/1940, „Excelsior“ din 3 Ianuarie 1943.

10. In ședința „Consiliului federației generale a Asociaților de funcționari publici“ în Darea de seamă publicată de „Universul“ din 17 Iunie 1942.

11. Din Darea de seamă a A. G. I. R.-ului din 22 Martie 1942. In adunarea generală a „Confederației Asociațiilor de profesioniști

intelectuali" (C. A. P. I. R.) din 25 Mai 1941 se cerea o mărire a salariilor pentru profesioniştii intelectuali, funcţionari de Stat, deoarece salariile plătite „nu corespund cu necesităţile profesionistului intelectual salariat şi cu atât mai mult ale liberprofesionistului, ale cărui venituri sunt în scădere faţă de cheltuielile sporite" („Timpul" 27 Mai 1941).

CAPITOLUL IV

Datele actualei probleme naţionale şi ale chestiunii evreeşti

1. Datele statistice şi procentele sunt luate din Dr. S. Manuila şi D. C. Georgescu, op. cit. şi din Dr. S. Manuila, op. cit., A. Golopenţia, „Populaţia teritoriilor desprinse în 1940" în „Geo-politica şi geo-istoria" nr. I, 1942, Dr. S. Manuila, „Populaţia ţării la 6 Aprilie 1941" în aceeaşi revistă, pag. 86.

2. Victor Orendi-Hommenau, „Gestern u. Heute" 1937.

3. I. V. Popov, „La Dobroudja et les relations bulgaro-roumaines" Paris 1936.

4. Datele privind pe Saşi şi Şvabi: Joachim Schultz, „Die deutschen Volksgruppen in Süd-Europa", Leipzig-Berlin 1940, I. Crăciun, „Les classes sociales en Transylvanie", Ion P. Ion, discursul citat, V. Jinga, „Germanii în economia transilvană", pag. 21, 42—43.

5. O pildă, printre multe altele, este atitudinea d-lui prof. A. Bazilescu în „Economia naţionalistă".

6. Cazul dela Mediaş citat în „Pe marginea prăpastiei", vol. II.

7. „Prager Presse" din 8 Decemvrie 1934, citat în „Clopotiva", pag. 283.

8. Dr. N. Lupu, „Originea Românilor" şi o serie de articole în „Curentul" apărute în 1942.

9. L. Patraşcanu, „Subt trei dictaturi", cu material analitic doveditor.

10. Konrad Heiden, „Adolf Hitler", pag. 99, 100.

11. Cifrele şi întreg materialul statistic este luat din: N. Arcadian, op. cit., pag. 136, V. Slăvescu, „Marea finanţă în România în vreme de războiu", pag. 18, Dr. Fl. Codreşcu, „Participarea capitalului străin în economia românească" 1941, acelaşi autor în „Analele Economice şi Statistice", Ian. — Martie 1943, „Excelsior" 20 Aprilie 1941, Roman Moldovan, op. cit., pag. 89, P. Ercuta, „Die Genesis des modernen Kapitalismus in Rumänien".

12. I. N. Duployen, „Capitalul German în România", „Excelsior" din 13 Iunie 1941.

13. „Românizarea", înfăptuiri. 6 Decemvrire 1940 — 6 Decemvrie 1943".

14. Din „Raportul către conducătorul Statului" care însoțește „Decretul lege pentru trecerea proprietății urbane evreești în patrimoniul Statului" din 20 Martie 1941.

15. „Arhitectura" din 1942. In acelaşi număr al revistei d-l arh. Asqui în „Mijloace de realizare a construcțiilor" ajunge la acelaşi rezultat.

16. Din acelaşi raport al dec. lege din 28 Martie 1941.

17. Art. I. Dragnea, în „Excelsior" din 28 Ianuarie 1941.

18. Prof. Gh. Leon, „Românizarea economiei naționale" din „Analele Economice şi Statistice" nr. 1—3, 1941.

19. Konrad Heiden, op. cit., pag. 99.

20. „Pe marginea prăpastiei", vol. I.

CAPITOLUL V

Curente şi partide în viața politică românească

1. Comparat cu „Doctrina liberală" de I. G. Duca în „Doctrinele partidelor politice", 1923.

2. In „Rostul şi destinul burgheziei româneşti" M. Manoilescu încearcă să continue pe Zeletin. Dacă însă acesta din urmă a făcut apologia burgheziei, d-l M. M. s'a limitat să ridice în slavă pe „cavalerul de industrie" ceea ce, orișicum, este altceva... In cele cinci sute de pagini ale cărții, cetitorul va putea cu mare greutate să desprindă o singură idee care să merite discuție sau meditare. In schimb, va întâlni, repetate până la obsesie, toate locurile comune luate din ieftina literatură de propagandă nazistă sau fascistă.

3. V. Madgearu, „Agrarism, capitalism, imperialism", pag. 47.

4. V. Madgearu şi G. Mladenatz, în „Reforma cooperației" şi Calendarul P. N. T. 1935.

5. Raportul d-lui M. Ghelmegeanu, prezentat comisiunii pentru redactarea programului partidului național țărănesc, pag. 27.

6. In „Era Nouă" nr. 2 am arătat non senzul afirmării „Statului țărănesc", ca o formă nouă de Stat.

7. C. Stere, în „Social democratism sau poporanism?".

8. V. Madgearu, op. cit., pag. 46—47.

9. St. Zeletin, „Neoliberalismul", pag. 243.

10. I. Mihalache, „Problema cooperației romăne" în „Independența economică" 1940, pag. 25. Restul materialului privind coope-

rația din România este luat din M. V. Pienescu, „Tehnica între-
prinderilor cooperației", V. Jinga, „Dinamica economiei coopera-
tiste", V. Madgearu și G. Mladenatz",„Reforma cooperației", Anuarul
cooperației 1929/1933 și 1938.

11. Costin C. Kirițescu, „Politica de credit a României", pag. 73.

12. „Curierul cooperației", din Aprilie—Iunie 1938, pag. II, cu art. d-lui Const. I. Oprescu, „Cooperatorii dornici de câștiguri capitaliste".

13. Articolul d-lui N. Marin Dunăre, „Procesul de îmbogățire în comuna Oarja" în seria lucrărilor monografice despre plasa Dâmbovnicul apărute în „Sociologia românească" din 1944.

14. Raportul d-lui M. Gormsen a apărut sub titlul „Studiu critic asupra cooperației române" în „Independența economică" 1940 și în broșură separată, cu același titlu.

15. M. Mareș, art. cit. Deși mare proprietar și deci adversar al cooperației, cele afirmate asupra obștiilor de cumpărare și arendare, corespund realității și au o aplicare generală.

16. N. Roșu, „Dialicetica naționalismului" ed. II, pag. 342.

17. „Cuvântul" din 10 Februarie 1938.

18. E. Cioran, „Maglavitul și cealaltă Românie" în „Vremea" din Octomvrie 1935.

19. V. P. Gârcineanu, în „Rânduiala" nr. 5, pag. 25.

20. Citatele din cartea d-lui A. Balotă, „Satul izvor de viață românească" se referă la paginile 94—96, III, 126, 104—105, 113, iar cele din cartea d-lui I. Veverca, „Naționalism economic" la pag. 102 și urm. și 104, 136.

21. H. H. Stahl, „Nerej, un village d'une région archaïque", pag. 381—362, vol. II.

22. Vezi L. Patrașcanu, „Subt trei dictaturi".

23. Lotar Rădăceanu, „Oligarhia română", studiu apărut în „Arhiva". Citatele privesc „Arhiva" anul al V-lea pag. 526, anul al VI-lea (extras în broșură) pag. 24, idem pag. 4, „Arhiva" anul al V-lea pag. 526, idem (extras în broșură), pag. 2, idem pag. 24.

24. Șerban Voinea, „Marxism oligarhic", pag. 218, 217, 238, 239 și urm.

25. L. Patrașcanu, „Subt trei dictaturi".

26. „Gândul Vremii", Oct.—Dec. 1938.

27. Lotar Rădăceanu, în „Șantier", Iulie 1935 și în „Gândul Vremii", Martie — Iunie 1938.

28. Lotar Rădăceanu în „Șantier" din Ianuarie 1935, sub titlul „Gherea construește".

29. In „Un veac de frământări sociale" (1821—1907), am analizat punctul de vedere gherist tocmai pentru epoca pe care încearcă s'o explice, adică dela 1848 până la răscoalele țărănești.

CAPITOLUL VI

Clasa muncitoare din România și sarcinile ei.

1. Am folosit ca izvor statistic pentru stabilirea forței numerice a muncitorimii, „Recensământul general al României", vol. VII, N. P. Arcadian, op. cit., V. Madgearu, op. cit., Axente Sever Banciu, „Economia românească în ultimele două decenii" („Universul" Iunie 1941) și datele „Uniunii Camerelor de muncă".

2. Ultima cifră este aproximativă în sensul că s'a scăzut din totalul salariaților de 304.470 ocupați în marea industrie transformatoare același procent de funcționari (11%) găsit și în 1938. Deci posibilitatea unei diferențe este minimă.

3. Pentru anul 1942 cifrele se referă la teritoriul fără Ardealul de Nord. In 1940 numărul muncitorilor din marea industrie rămași în teritoriul micșorat era de 221.500.

4. Fr. Engels, „Die Bauernfrage in Frankreich und Deutschland" in „Neue Zeit" 1894 citat de Lenin v. XVII, pag. 39, ediția germană a operelor complete.

5. Lotar Rădăceanu în „Gândul Vremii" Ian.—Iunie 1939.

6. Ignazio Silone, „Der Fascismus", pag. 83.